

IN VOLUME #2
ISSUE#3,
MART 2024

**«YANGI O‘ZBEKISTONDA
TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR» RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYASI**

**Research Science and
Innovation House**

 <https://universalpublishings.com>
editor@universalpublishings.com

ISSN INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER

"YANGI O'ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLAR" RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI

Volume 2, Issue 3, Mart 2024

«YANGI O'ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLAR» RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI.

31.03.2024-yil.

Ushbu to'plamda « **YANGI O'ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLAR**» ilmiy konferensiyasi 2024-yil 2-soni 3-qismiga qabul qilingan maqolalar nashr etilgan.

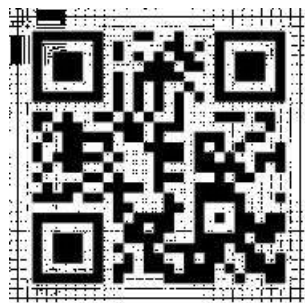
Jurnal tarkibidagi barcha maqolalarga DOI unikal raqami biriktirilib, **Zenodo, Open Aire, Google Scholar** xalqaro ilmiy bazalarida indekslandi.

OAK tomonidan dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan jurnallar ro'yxatidagi milliy jurnallarda chiqarilgan maqolalar sifatida rasman tan olinadi.

Asos: O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiyasi komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxati 3-sahifasi. – Toshkent: 2019. – 160 b.

Konferensiya materiallaridan professor-o'qituvchilar, mustaqil izlanuvchilar, doktorantlar, magistrantlar, talabalar, litsey-kollejlar va maktab o'qituvchilari, ilmiy xodimlar hamda barcha ilm-fanga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

Eslatma! Konferensiya materiallari to'plamiga kiritilgan ilmiy maqolalardagi raqamlar, hisobotlar, ma'lumotlar haqqoniyligiga va keltirilgan iqtiboslar to'g'riligiga mualliflar shaxsan javobgardirlar.

“RESEARCH SCIENCE AND INNOVATION
HOUSE” MCHJ

"YANGI O'ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLAR" RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI Volume 2, Issue 3, Mart 2024

TAHRIRIYAT

Bosh muharrir: Eshqarayev Sadridin Chorievich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti tibbiyot va tabiiy fanlar kafedrasida mudiri, kimyo fanlari falsafa doktori, dotsent Termiz, O'zbekiston.

Mas'ul kotib: Boboyorov Sardor Uchqun o'g'li Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali talabasi

Nashrga tayyorlovchi: Eshqarayev Samariddin Sadridin o'g'li Termiz muhandislik-texnologiya instituti talabasi

TAHRIR KENGASHI A'ZOLARI

Texnika fanlari muharriri, Eshqarayev Ulug'bek Chorievich – Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti "Boshlang'ich ta'lim metodikasi" kafedrasida dotsenti, texnika fanlari nomzodi, Denov, O'zbekiston.

Texnika fanlari muharriri Babamuratov Bekzod Ergashevich – Termiz davlat universiteti fizik kimyo kafedrasida dotsenti, falsafa fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Kimyo fanlari muharriri Mirabbos Xojamberdiev Ikromovich- Berlin Technische Universität dotsenti, kimyo fanlari doktori, Berlin, Germaniya

Kimyo fanlari muharriri, Eshqurbonov Furqat Bozorovich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, kimyo fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Iqtisodiyot fanlari muharriri Otamurodov Shavkat Tillayevich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti prorektori, iqtisod fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Ijtimoiy va gumanitar fanlar muharriri, Xudoyberdiyev Xursand Xudoyberdiyevich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, ijtimoiy-gumanitar fanlar doktori, Termiz, O'zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Otamurodov Furqat Abduraimovich, Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali direktori, Termiz, O'zbekiston tibbiyot fanlari falsafa doktori, Termiz, O'zbekiston.

Biologiya fanlari muharriri Nurova Zamira Annakulovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali. Termiz, O'zbekiston, biologiya fanlari doktori, dots., Termiz, O'zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Turabayeva Zarina Kenjabekovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali, tibbiyot falsafa fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Sotsiologiya fani muharriri Eryigitova Lobar Qodirovna Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa sotsiologiya fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Filologiya fanlari muharriri Jo'rayeva Ramziya Abdurahimovna Qo'qon davlat pedagogika instituti. Qo'qon, O'zbekiston filologiya fanlari doktori (PhD), katta o'qituvchi.

Fizika-matematika-fanlari muharriri Bobamuratov Ulug'bek Erkinovich Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa fanlari doktori, fizika-matematika-fanlari, Termiz, O'zbekiston.

**"YANGI O'ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR" RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI**
Volume 2, Issue 3, Mart 2024

Tibbiyot fanlari muharriri Axmedov Kamoliddin Xakimovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali 1-son davolash fakulteti dekani, tibbiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tibbiyot fanlari muharriri Vohidov Alisher Shavkatovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali Umumiy xirurgiya, bolalar xirurgiyasi va bolalar urologiyasi kafedrasini mudiri Tibbiyot fanlari doktori, professor

Gumanitar fanlar muharriri Rahmonov Abduqahhor Abdusattorovich Ma'naviy-axloqiy tarbiya va yoshlar bilan ishlash bo'yicha direktor o'rinbosari, falsafa fanlari doktori (PhD)

ROLE OF CONTAMINATED FRUITS IN THE TRANSMISSION OF INTESTINAL PARASITES IN KHARTOUM CENTRAL MARKET-KHARTOUM STATE

¹Afnan Ali Mohamed Abdelrahim, ^{2*}Ahmed Bakheet Abd Alla Ahmed, ³Tayseer
Elamin Mohamed Elfaki, ⁴Mohammad Baha Eldin Saad, ⁵Ali Elamin Nasir
Hamad

^{1,3,5} Department of Parasitology and Medical Entomology, College of Medical
Laboratory Science Sudan University of Science and Technology, Khartoum, Sudan

² Head Department of Parasitology and Medical Entomology, College of Medical
Laboratory Science Sudan University of Science and Technology, Khartoum, Sudan

⁴ Department of Parasitology, Faculty of Medical Laboratory Science, Omdurman
Ahlia, University, Khartoum, Sudan

Email: 1hashobokshi@gmail.com, 2ahmed.hassanab@gmail.com,
3tayseeralfaki5@gmail.com, 4mbsaad1@yahoo.com, 5a_a_nasir@gmail.com

Abstract: Fruits play an important role in transmission of parasitic diseases to human in Khartoum. So, increasing consumer awareness about the risks factors associated with consumption of raw fruits is very important. Education on food hygiene should be strengthened to change unhealthy dietary habits and ensure safe daily food consumption. This study was conducted at Khartoum central market, in Khartoum state-Sudan to detect the parasitic contamination of fruits. Microscopic examination of the samples was carried out after washing the fruits by formal saline and then examining the sediment after centrifugation using wet preparation. A total of 233 samples of fruits were collected randomly, with six types of fruits included (apple, banana, mango, orange, grape and guava), during the period from December 2017 to April 2017. Among the 233 samples, forty three 43 (18.5%) samples were positive for intestinal parasites. Among positive samples, banana and apple were found to have the highest parasitic prevalence. The parasites identified were insects, *S. stercoralis*, *E. coli*, *E. histolytica*, *Taenia* spp, *Ascaris*, *Schistosoma*, *H. diminuta* and Hookworms. The results showed that Insects were the most prevalent as they were detected in 11 samples.

Keywords—Fruits; Khartoum; Parasite; insect;

1. INTRODUCTION

Fruits are good sources of vitamins, minerals which aid our bodies to function properly. An important nutritional value of fruits is its antioxidant contents such as polyphenolic flavonoids, vitamin-C, and anthocyanins [1]. These compounds, protected human body from oxidant stress, diseases, and cancer. Fruits such as orange, tomato have the highest antioxidant value (Halvosen et al 2002)[2]. Eating fruits daily is recommended to reduce risks for diseases like cardiovascular disease and cancer (Heimendinger, et al 1996)(Krauss RM, et al 2000) [3,4].

Parasites are living organisms which receive nourishment and shelter from other organisms (host) where they live [5]. Parasitic diseases is one of the major public health problem all over the world with high degree of morbidity and mortality, according to WHO parasites are one of the leading cause of death after HIV/AIDS and Tuberculosis [6]. One out of ten living persons suffers from one or more seven major tropical diseases of which five are parasitic in nature (Alli J.A., et al. 2011)[7]. *Cryptosporidium*, *Cyclospora*, *Giardia*, *Entamoeba histolytica*, *Entamoeba coli*, and *Ascaris lumbricoides* are considered to be the most common parasitic contamination of fruits and vegetables (Tefera, et al.2014)[8]. Protozoan parasites are capable of causing food-borne diseases, and some protozoan infections lead to serious health and economic issues in many developing and developed countries (Pepper, et al.2011)[9]. Infection with fruits-transmitted parasites occurs due to consumption of contaminated fruits [10]. Fruits can be contaminated as a result of various associated factors related to planting, such as while they are still on the field, harvesting, transportation, storage, market chain, and even at home (Idahosa, 2011)[11]. Vegetables and fruits particularly those eaten raw and without peeling can be agent of transmission of protozoa and helminthes (Porter, et al.1990)[12].

2. Materials and methods:

2.1 Study design:

This is a cross sectional study.

2.2 Study area and study period:

The study was conducted in Khartoum state during period from February 2017 to April 2017. Fruits samples were collected from Khartoum central market.

2.3 Study samples:

The fruits used in this study were apple, banana, mango, orange, grape and guava.

2.4 Sample size: A total of 233 samples were collected, fruits were picked randomly from the market to obtain qualitative estimation of parasitic contamination of these fruits.

3. Methods

3.1 Collection of fruits sample:

Six types of fruits used in the study including *Ananus comosus* (apple), *Musa spp* (banana), *Mangifera indica* (mango), *Citrus sinensis* (orange), grape (vitaceae) and guava (myrtaceae) were randomly collected from the central market of Khartoum during two months. Each sample was placed in a labeled plastic bag.

3.2 Concentration technique with formal saline:

The samples were washed in 10% formal saline, each sample was soaked and washed in 30ml of the washing saline for detaching the parasitic stages (ova, larvae, oocysts and cysts) of protozoan and helminthes parasites which then was allowed to stand for 24 hours, then 15 ml of the sediment was centrifuged at 3000 rpm for 5 minutes using 15 ml falcon tubes, then the sediment was prepared for microscopically examination. The samples were examined under light microscope (10X and 40X), and the parasitic stage identified according to (Soulsby, 1982) [13].

3.3 Data analysis:

Data were analyzed using statistical package for the social sciences (SPSS program). A Pearson chi-square test was used to compare between the different prevalence of intestinal parasites among different categories. Frequencies and percentages tests were used.

4. Results:

Six different types of fresh fruits were tested from central Khartoum market. A total of 233 samples were examined for intestinal parasites. Forty three 43 (18.5%) of the 233 samples were positive for intestinal parasites. Among positive samples, banana and apple were found to have the highest parasitic prevalence, banana positive samples were 13(5.6%), apple positive samples were 10(4.3%), guava positive

samples 7(3%), grape positive samples 6(2.6%), orange positive samples 2(0.9%), mango positive samples 5(2.1%) (Table 1).

The results showed that insect was the most prevalent as it was detected in 11 samples, followed by *S. stercoralis* which detected in 8 samples, whereas *E. coli* detected in 7 samples, and *E. histolytica* detected in 6 samples, *Taenia spp* and *A. lumbricoides* the both were seen in 3 positive samples, *Schistosoma spp* and *H. diminuta* both were detected in 2 samples, Hook worms only detected in one samples (Tables 2).

Table1: Distribution of intestinal parasites among fruits

Fruits		Result		Total
		positive	negative	
mango	Number of Examined	5	9	14
	%			
apple	Number of Examined	2.1%	3.9%	6.0%
	%	10	20	30
orange	Number of Examined	4.3%	8.6%	12.9%
	%	2	5	7
banana	Number of Examined	.9%	2.1%	3.0%
	%	13	23	36
guava	Number of Examined	5.6%	9.9%	15.5%
	%	7	5	12
		3.0%	2.1%	5.2%
		6	128	134
grape	Number of Examined			
	%	2.6%	54.9%	57.5%
Total	Number of Examined	43	190	233
	%	18.5%	81.5%	100.0%

Table 2: Distribution of intestinal parasites in relation to the

Fruits	<i>S. strongyloides</i>	<i>Taenia</i> spp.	<i>E. histolytica</i>	<i>E. coli</i>	<i>Ascaris</i>	<i>Schistosoma</i> spp.	<i>H. diminuta</i>	Hookworms	Insect	Total
Mango	0	1	0	1	0	1	0	0	2	5
Apple	1	0	2	1	2	0	1	1	2	10
Orange	0	0	0	0	0	0	1	0	1	2
Banana	2	2	2	1	0	1	0	0	5	13
Guava	3	0	2	1	1	0	0	0	0	7
Grape	2	0	0	3	0	0	0	0	1	6
Total		8	3	6	7	3	2	2	1	11

type of fruits

5. Discussion

Fruits play major role in the nutritional livelihood of human population especially in undeveloped country where there is poor socio-economic condition (Alli *et al.*, 2011)[14]. There has been an increase in number of reported cases of food borne illness linked to consuming fresh vegetables and fruits [15]

The present study examined 6 different types of daily consumed fruits. Several types of parasites were detected, that indicates that the consumption of fresh fruits plays an important role in transmission of parasites.

The study results highlighted the high rate of parasitic contamination in banana (13) (5.6%) and for apple it was (10) (4.3%) positive samples.

The results showed that insect was the most prevalent as it was detected in 11 samples, followed by *S. stercoralis* which was detected in 8 samples.

Some larvae have nematode features (rhabditifoid esophagus), but it was too small to be defined as *S. stercoralis* or Hookworm larvae.

Several researches that have been conducted from different parts of the world concluded that fruits can be effective agents for transmission of parasitic infection. A study of Yoila and Utitofon, (2015) Nigeria in which attempted to determine the prevalence of intestinal parasites on some fruits sold at markets around Gwagwalada Area Council, FCT- Abuja A total number of 600 fruits were examined, out of which 252 (42%) were positive for intestinal parasites, Pineapple recorded the highest contamination (82) (68.3%) while banana recorded the least contamination (33) (27.5%)[16].

Another work carried out by Alli, et al. (2011) on the prevalence of intestinal parasites on fruits available in Ibadan markets were (34) (35.4%) and pineapple had the highest percentage of parasite contamination (62.5%)[14].

In another similar study of conducted by Uneke, (2007) in Abakaliki, reported that the 34 ova isolated from fruits, 30 were positive for pineapple [17].

Compared with the previous study, our study showed a different prevalence rates, probably due to geographical and socio-economic differences, type and number of samples tested, methods used for detection, type of water used in irrigation and post harvesting methods and use of sewage to clean the fruits play an important role in the epidemiology of transmission of the parasitic diseases.

6. CONCLUSION:

This study concluded the fact that fresh fruits play an important role in transmission of parasitic disease to human in Khartoum, and the consumption of fruits without proper washing is away by which the transmission of these parasites is encouraged. This finding also sound warning the consumer, sellers in Khartoum being at high risk of infection with different parasitic diseases.

REFERENCES

[1]- Kaur, C., & Kapoor, H. C. (2001). Antioxidants in fruits and vegetables– the millennium's health. *International journal of food science & technology*, 36(7), 703-725.

[2]- Halvorsen, B. L., Holte, K., Myhrstad, M. C., Barikmo, I., Hvattum, E., Remberg, S. F., ... & Moskaug, Ø. (2002). A systematic screening of total antioxidants in dietary plants. *The Journal of nutrition*, 132(3), 461-471.

- [3]- Heimendinger, J., Van, M. D., Chapelsky, D., Foerster, S., & Stables, G. (1996). The national 5 A Day for Better Health Program: a large-scale nutrition intervention. *Journal of public health management and practice: JPHMP*, 2(2), 27-35.
- [4]- Krauss, R. M., Eckel, R. H., Howard, B., Appel, L. J., Daniels, S. R., Deckelbaum, R. J., ... & Lichtenstein, A. H. (2000). AHA Dietary Guidelines: revision 2000: A statement for healthcare professionals from the Nutrition Committee of the American Heart Association. *Circulation*, 102(18), 2284-2299.
- [5]- Blaser, M. J., & Falkow, S. (2009). What are the consequences of the disappearing human microbiota?. *Nature Reviews Microbiology*, 7(12), 887.
- [6]- Chitsulo, L., Engels, D., Montresor, A., & Savioli, L. (2000). The global status of schistosomiasis and its control. *Acta tropica*, 77(1), 41-51.
- [7]- Alli, J. A., Abolade, G. O., Kolade, A. F., Salako, A. O., Mgbakor, C. J., Ogundele, M. T., & Agboola, M. O. (2011). Prevalence of intestinal parasites on fruits available in Ibadan markets, Oyo State, Nigeria. *Acta Parasitology Globalis*, 2(1), 6- 10.
- [8]- Tefera, T., Biruksew, A., Mekonnen, Z., & Eshetu, T. (2014). Parasitic contamination of fruits and vegetables collected from selected local markets of Jimma town, southwest Ethiopia. *International scholarly research notices*, 2014.
- [9]- Pepper, I. L., Gerba, C. P., Gentry, T. J., & Maier, R. M. (Eds.). (2011). *Environmental microbiology*. Academic Press.
- [10]- Pepper, I. L., Gerba, C. P., Gentry, T. J., & Maier, R. M. (Eds.). (2011). *Environmental microbiology*. Academic Press.
- [11]- Idahosa, O. T. (2011). PARASITIC CONTAMINATION OF FRESH VEGETABLES SOLD IN JOS MARKETS. *Global Journal of Medical Research*, 11(1).
- [12]- Porter, J. D., Gaffney, C., Heymann, D., & Parkin, W. (1990). Food-borne outbreak of Giardia lamblia. *American journal of public health*, 80(10), 1259- 1260.
- [13]- Soulsby, E. J. L. (1982). *Helminths, arthropods and protozoa of domesticated animals* (No. Ed. 7). Bailliere Tindall.
- [14]- Alli, J. A., Abolade, G. O., Kolade, A. F., Salako, A. O., Mgbakor, C. J., Ogundele, M. T., & Agboola, M. O. (2011). Prevalence of intestinal parasites on fruits available in Ibadan markets, Oyo State, Nigeria. *Acta Parasitology Globalis*, 2(1), 6- 10.

[15]- Blackburn, C. D. W., & McClure, P. J. (2009). Introduction. In *Foodborne Pathogens (Second Edition)* (pp. 3- 16)

[16]- Yoila, D.M., Utitofon, I.T. (2016).The Prevalence of Intestinal Parasites on fruits sold in markets around Gwagwalada Area Council,F.C.T, Abuja.*Journal of American association of science and technology* , 3(2): 107-111

[17]- Uneke, C. J. (2007). Potential for geo-helminth parasite transmission by raw fruits and vegetables in Nigeria.Implication for a risk profile.*Nutrition and environmental Medicine*, 16(1):59-68.

**KASBIY JAVOBGARLIKNI MAJBURIY SUG'URTA QILISHGA OID
SHARTNOMANI TUZISHDA INTERNETDAN FOYDALANISHNING HUQUQIY
ASOSLARINI SHAKLLANTIRISH**

Izzat To'rayevich Palvanov

Toshkent davlat yuridik universiteti mustaqil izlanuvchisi

E.mail: palvanov.izzat@mail.ru

Annotatsiya: Elektron iqtisodiyotning globallashuvi biznes xizmatlari jahon bozorida sezilarli o'sishga olib keldi. Axborot texnologiyalari va Internet sohasidagi so'nggi yutuqlar biznesni yuritish texnologiyasi va foydalanish chegaralari haqidagi tasavvurni o'zgartirdi. Axborot texnologiyalarining jadal o'sishi Internet sug'urtasi uchun yangi imkoniyatlar ochadi va yangi muammolarni keltirib chiqaradi. An'anaviy tovar bozorlarining to'yinganligi iste'molchiga doimiy ravishda yangi yondashuvlarni izlashni talab qiladi.

Kalit so'zlar: sug'urta, Internet, shartnoma, sug'urta qildiruvchi, sug'urtalovchi, sug'urta kompaniyasi, sug'urta xizmatlari, sug'urta polisi.

Zamonaviy dunyoda o'z imidji uchun ishlaydigan har qanday o'zini hurmat qiladigan kompaniya korporativ veb-saytga ega. Potensial mijozlar uchun telefon orqali qo'ng'iroq qilish yoki kompaniya ofisiga tashrif buyurishdan ko'ra, kompyuterda o'tirgan holda o'zlarini qiziqtirgan tovar va xizmatlarni bilish ancha qulayroqdir. Internetda turli moliya institutlari tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlar soni doimiy ravishda o'sib bormoqda. O'z mijozlariga onlayn-banking yordamida masofaviy hisob xizmatlarini ko'rsatadigan banklardan so'ng, ko'plab sug'urta tashkilotlari internetga tobora ko'proq e'tibor berishni boshlaydilar va onlayn sug'urta xizmatlarini ko'rsatishga tayyor ekanliklarini namoyish etadilar.

Elektron hujjat aylanishi va Internet-sug'urta tizimini joriy etish, jahon bozorida mavjud bo'lgan mijozlarga xizmat ko'rsatish tizimlarini yanada rivojlantirish va yangi tashkil etilgan Internet-sug'urta portallarini markazlashtirilgan boshqarish bilan bir qatorda dolzarb ahamiyatga ega. Bugungi kunda internet-sug'urtasining dolzarbligi kompyuter tarmoqlarining rivojlanishi va global darajada tarqalishi va ulardan turli sohalarda foydalanish bilan bog'liq. Kompyuter tarmoqlari millionlab odamlar uchun aloqa va biznesning asosiy vositasiga aylandi.

Internet sug'urtasi-bu sug'urta mahsulotini tanlash, tarif va sug'urta miqdorini hisoblash, polisni imzolash, to'lovni amalga oshirishni o'zida ifodalaydigan sug'urta shartnomasini sug'urta kompaniyasining veb-sayti yoki sug'urta vositachisi orqali to'g'ridan-to'g'ri tuzish, sug'urta ko'zdan kechirishni tashkil etish va polisning qog'oz shaklini yetkazib berish (agar sug'urta shartlari talab qilsa)dir.

Kasbiy javobgarlikni Internetsug'urta mavzusi bo'yicha ko'plab asarlar xorijiy mutaxassislar: G. Kaprio, S. Kol, A. Demirgus-Kant, I. Kirsner, A. Operkentlar tomonidan ishlab chiqilgan. Ularning tadqiqotlari alohida mamlakatlarda Internetni sotib olish tizimini tushunish uchun asos bo'lib, ularning har biri moliyaviy xizmatlar bozorining ma'lum darajada rivojlanishi va onlayn tijorat faoliyatining tarixiy jihatlari bilan tavsiflanadi.

Ushbu mamlakatlarning olimlari tomonidan o'tkazilgan xorijiy mamlakatlarda Internetni sotib olish tizimlarini ko'rib chiqish bizga Internet-sug'urta tizimlarining ishlash qonuniyatlarini statistik va tarixiy va siyosiy jihatlar asosida kuzatish imkonini beradi. Amerikalik tadqiqotchilar allaqachon ishlaydigan Internet-o'zaro ta'sir komplekslarida ma'lumotlarni himoya qilish tizimlarini afzal ko'rishadi. G'arbiy yevropalik olimlar AQSH tajribasini o'rganadilar va Internet-portallar faoliyatining o'ziga xos modelini yaratadilar. Sharqiy Yevropa olimlarining asarlarida Internetni sotib olish tizimlarini joriy etish va xorijiy tajribani hisobga olish to'g'risidagi nazariy ma'lumotlar ustunlik qiladi.

Internet sug'urtasi - bu sug'urta kompaniyasining sotib olish faoliyati shakllaridan biridir, chunki sug'urta xizmatlarini tarqatish uchun klassik kanallarning to'yinganligi mijozlar bilan o'zaro aloqada bo'lish uchun yangi, tejamkor va qulay mexanizmlarni yaratish va ishlab chiqishni talab qiladi. Xorijiy mamlakatlarda Internet-sug'urta tizimlarining ishlashi va rivojlanishini har tomonlama o'rganish uchun ushbu konsepsiyaning iqtisodiy mohiyati va uni tashkil etish tamoyillariga murojaat qilish lozim.

Sug'urta bozorining hozirgi rivojlanish holati biznes jarayonlarini tezkor avtomatlashtirish va bulutli va Internet texnologiyalariga o'tish bilan tavsiflanadi. Internetdan sug'urta mahsulotlarini tarqatish uchun yangi kanal sifatida foydalanish bir vaqtning o'zida mijozlar tomonidan ularni olishni osonlashtirishga imkon beradi va sug'urta kompaniyasining sug'urta xizmatlarini sotib olish xarajatlarini kamaytiradi. Elektron tijorat orqali sug'urta kompaniyasining xarajatlarini kamaytirish xizmatlar sifatiga ta'sir qilmaydi va mijoz an'anaviy yondashuvdagi kabi bilan bir xil iqtisodiy foyda oladi.

Sug'urta bozorini tobora ko'proq amaliy ishlanmalarni talab qiladigan yuqori texnologiyali tuzilishga aylantirishning asosiy tarmog'i internetdan foydalanuvchilar sonining tez o'sishi bo'ldi. Biznes jarayonlarini qurishning samarali modelida o'zgarishlar boshlandi. Shaxsiy iste'molchilarning xatti-harakatlarida va umuman sug'urta segmentida tub o'zgarishlar yuz berdi.

Sug'urta moliyaviy xizmat sifatida nomoddiy xususiyatga ega-sotuvchi va xaridor o'rtasida bevosita aloqasiz sotish uchun mos obyekt sanaladi. Birinchidan, bu sug'urta qilinadigan mulkiy manfaatlarni baholash uchun sug'urtalovchi vakilining jismoniy ishtirokini talab qilmaydigan sug'urta turlariga taalluqlidir. Shunday qilib, bu o'rind gap past sug'urta mukofotlari, belgilangan sug'urta stavkalari va sug'urta to'lovlari bilan sug'urta turlari haqida ketmoqda.

Xorijiy mamlakatlarda Internet sug'urtasining xususiyatlarini aniqlash uchun taqqoslash usuli qo'llanildi, bu geografik jihatdan xilma-xil tadqiqotlardan foydalanishga va hodisa haqida to'liq tasavvurga ega bo'lishga imkon berdi.

Internet texnologiyalarining rivojlanishi zamonaviy jamiyat rivojlanishidagi shubhasiz bosqichdir. Yuqori tezlikda turli xil aqlli qurilmalardan keng 3G va 4G tarmog'iga bepul kirish iste'molchilar tarmoqdagi barcha kundalik vazifalarini istalgan joyda va har qanday holatda kamroq vaqt yo'qotish bilan bajarish imkoniyatiga ega ekanligini anglatadi. Bunday sharoitlar onlayn tijorat va uning tovarlar va xizmatlarni taqsimlashning odatiy usullari bilan bog'liqligi haqida ko'plab munozaralarga sabab bo'ladi.

So'nggi o'ttiz yil ichida to'g'ridan-to'g'ri sotuvlar "robot" ustidan hukmronlik qildi, zamonaviy tadqiqotlar ko'plab kompaniyalarning kapitallashuv tuzilmasida elektron tijoratning o'sib borayotgan rolini ko'rsatadi, chunki jonli aloqa va odamlar bilan aloqa savdo hajmini oshirishning asosiy omillari hisoblanadi.

Xizmat ko'rsatish munosabatlari inson omilini butunlay inkorq qilish mumkin emas, lekin ko'p hollarda muntazam boshqaruv va mijozlarga xizmat ko'rsatish operatsiyalariga sarflanadigan vaqtni qisqartirish sug'urta kompaniyalari uchun ham, ularning mijozlari uchun ham ijobiydir.

Rivojlangan mamlakatlarda Internet sug'urta bozori o'sishining sabablaridan biri bu o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish tizimlariga talabning oshishi hisoblanadi. Shubhasiz, Internet-banking deb atash mumkin bo'lgan asosiy misollar, supermarketlardagi o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish kassalari o'z qo'llaringiz bilan "tizimdan foydalanish" ning sezilarli darajada

ommalashganligidan dalolat beradi. Qo'shimcha xodimlarni rad etish va mijoz tomonidan muayyan operatsiyalarni amalga oshirishda asosiy dalil navbatlardan xalos bo'lish layoqati va mijozning zarur va qulay bo'lgan vaqtda va joyda individula operatsiyalarni bajarish layoqatidir.

Sug'urta sohasida o'z-o'ziga xizmat ko'rsatishni rivojlantirish, BGL kompaniyasining bir milliondan ortiq mijozlari Internet orqali o'z sug'urta shartnomalarini boshqarish imkoniyatiga ega bo'lganligi Junction kompaniyasi ma'lumotlari bilan tasdiqlangan. Avto sug'urta sohasining eng yirik vakili hisoblangan Ageas Insurance Solutions kompaniyasida ham shunga o'xshash holat kuzatilgan. Uning mijozlari Auto Direct tizimi orqali o'z-o'ziga xizmat ko'rsatishga, ya'ni sug'urta kompaniyasining veb-sayti orqali o'z shartnomalarini boshqarishga o'tdilar. Ushbu xizmat ishga tushirilgandan beri mijozlarning 97% dan ortig'i qog'oz vositalaridan voz kechib, elektron hujjat aylanishiga o'tdi.

O'z-o'ziga xizmat ko'rsatish tizimlariga talabning bunday darajasiga e'tibor bermaslik mantiqsizdir. Katta kuchli o'yinchilar bilan narxga sezgir bozorda Internet texnologiyalarini joriy etishga alohida ehtiyoj mavjud.

Onlayn sug'urtaning eng dinamik vakillaridan biri bu Buyuk Britaniyada avtomobil sug'urtasi bo'lib, bozorning uchdan ikki qismi Internet orqali shartnomalar tuzadi. Ushbu sektorda mukofotlar darajasining bosqichma-bosqich pasayishi sharoitida mijozlarni jalb qilish hajmi va samaradorligi birinchi o'ringa chiqadi. Bunday sharoitda, raqobatbardosh narxlash siyosati va o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish imkoniyati taklif qiladigan veb-saytlardan foydalanish ko'proq samaraliroqdir.

Foydalanuvchi interfeysini ishlab chiqish sug'urta kompaniyalari uchun asosiy vazifalardan biriga aylandi, chunki mahsulotni umumiy idrok etish unga bog'liq hisoblanadi. O'z-o'ziga xizmat ko'rsatishning so'nggi portallari ham telefon, ham to'g'ridan-to'g'ri sotish tajribasini hisobga olgan holda ishlab chiqilgan. Har bir yangilanish bilan ular sug'urta kompaniyasining maqsadlariga ham, iste'molchilarning xohishlariga ham javob beradigan tobora mukammal dizayn va funktsionallikka ega.

iOS 7 va Windows8-ning ishga tushirilishi bilan boshlangan tendensiyalarga ko'ra, barcha veb-saytlar oddiy tartiblarda interfeysdan foydalanishni boshladilar, bu ularni o'z-o'ziga xizmat qilish uchun imkon qadar osonlashtiradi.

O'z-o'ziga xizmat ko'rsatishning afzalliklari juda yaxshi namoyon bo'lmoqda. Mijozlar uchun bu qulayroq ma'lumot almashish va individual jarayonlarni boshqarish, ya'ni

eng talabchan mijozlarning ehtiyojlarini qondirish uchun imkoniyatdir. Shuningdek, mijozlar bilan ishlashning ushbu prinsipi ularga faolroq ishtirok etish tuyg'usini berishga imkon beradi, chunki istalgan vaqtda sug'urta kompaniyasining veb-saytida yoki mobil ilova orqali "o'z ofisiga" tashrif buyurish mumkin va bu ofisga kelishdan va ba'zan hatto qo'ng'iroq qilishdan osonroq va qulayroqdir.

Sug'urta kompaniyasi yoki broker uchun xarajatlarning sezilarli darajada pasayishi va samaradorlikning oshishi, shu jumladan qog'oz hujjatlarni saqlash va individual biznes jarayonlarini tezlashtirish xarajatlari kamayadi. Xususan, mijozlar tomonidan hujjatlarni elektron shaklda taqdim etish va ularning shaxsiy yozuvlariga avtomatik ravishda biriktirish mijozlarning biznesini yuritish uchun sarflanadigan vaqtni qisqartiradi va taqdim etilgan ma'lumotlarning vaqti va to'liqligini tasdiqlaydi, bu individual nizolarni hal qilishda asosiy omil bo'lishi mumkin.

Sug'urta qildiruvchining 85% sug'urta kompaniyasi xodimlaridan yordam so'ramasdan bitimlarning 85% dan ortig'ini amalga oshirishlari mumkin. Bu sug'urta kompaniyasi xodimlarini sug'urta holatlarida hujjatlar va dalillarni qidirish va boshqarish kabi muntazam faoliyatdan ozod qiladi. Bunday sharoitda xodimlar nostandart sug'urta holatlari, VIP mijozlarga xizmat ko'rsatish va individual sug'urta himoyasi shartlarini ishlab chiqish bilan shug'ullanishlari mumkin.

Nazorat qiluvchi organlar elektron hujjat aylanishiga o'tmoqda. Hozirda davlat organlari qog'oz siyosatini to'liq isloh qilmoqda va hujjatlarning elektron versiyasiga o'tmoqda. Firibgarlikka qarshi kurashish uchun har bir sug'urta polisining asosiligi va qonuniyligini tekshirish imkonini beruvchi markazlashtirilgan ma'lumotlar bazasi yaratilgan.

Internet texnologiyalari, shubhasiz, sug'urta firibgarligini rivojlantirish uchun yangi sahifa ochdi, ammo ulardan foydalanish mijozdan boshqa manbalar va ma'lumotlar bazalaridan olingan ma'lumotlarni tekshirishni tezlashtirishga imkon beradi.

Axborot va sug'urta bozorining individual o'yinchilari, masalan IIL (Insurance Initiatives Limited) va LexisNexis sug'urta kompaniyalari va brokerlarining onlayn savdo texnologiyalarida amalga oshirilishi mumkin bo'lgan yagona dasturiy mahsulot va ma'lumotlar bazasini olish uchun yirik dasturiy ta'minot ishlab chiquvchilari bilan o'zaro aloqalarni boshladilar.

Bunday mahsulot real vaqt rejimida mijoz haqida to'liq ma'lumot olish imkonini beradi. Bunday tekshirish sug'urta bozori ishtirokchilariga sug'urta kompaniyalaridan

mavjud bo'lmagan yo'qotishlar uchun kompensatsiya talab qilgan yoki ularni qasddan yetkazgan potentsial firibgarlarni yo'q qilishga imkon beradi. Ushbu yechimning alohida funktsionalligi vijdonli mijozlar uchun tarif siyosatini tezroq shakllantirish va ular uchun qo'shimcha mukofotlar va bonuslarni hisoblashdir.

O'z-o'ziga xizmat ko'rsatish tizimlari, shuningdek, sug'urta kompaniyalari va brokerlari tomonidan mijozlarning individual ma'lumotlaridan foydalanish va tadqiq qilish uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan o'ziga xos shaxsiylashtirilgan onlayn-izni yaratadi. Ushbu ma'lumotlar bizga individual sug'urta yechimlarini, mavjud shartnomalar uchun qo'shimcha variantlarni taklif qilish va onlayn tizimlarning ishlashi uchun mijozlarning doimiy talablarini shakllantirish imkonini beradi.

So'nggi ishlanmalar va tadqiqotlar sug'urta bozori vakillariga "katta ma'lumotlar" deb ataladigan ma'lumotlarga kirish imkonini beradi. Ularni tadqiq qilish va tizimlashtirish har bir alohida mijoz va ularning guruhlarini faoliyatining xulq-atvor jihatlari haqida to'liqroq tasavvurga ega bo'lishga imkon beradi, ya'ni mijozlar talablarini yaxshiroq qondirish, mavjudlarini yaxshilash va eng yangi mahsulotlarni ishlab chiqish uchun potentsial imkoniyat yaratadi. Amazon va Spotify tadqiqotchilarining fikricha, allaqachon sotib olingan tovarlar haqidagi ma'lumotlar mijozlarga mavjudlarining operatsion xususiyatlarini to'ldirish yoki yaxshilash uchun quyidagi mumkin bo'lgan xaridlarni yanada samarali taklif qilish imkonini beradi.

Onlayn sug'urta sohasidagi o'zgarishlar odatdagi biznes jarayonlarini simulyatsiya qilish va avtomatlashtirish imkonini beradi. Bunday o'zgarishlar sug'urta holatlarini boshqarish va qoplash jarayonlarini boshqarish uchun mehnat xarajatlarini kamaytirishga, mijozga sug'urta tuzilmalari vakillari bilan majburiy aloqalar sonini kamaytirishga va o'z sug'urta polislarini boshqarishni osonlashtirishga imkon beradi.

Bugungi kunga qadar Qo'shma Shtatlarda o'zlarining onlayn vakolatxonalariga ega bo'lgan 4800 dan ortiq sug'urta kompaniyalari mavjud.

So'nggi tadqiqotlarga ko'ra, global sug'urta bozorining yillik Internet aylanmasi \$ 800 mln dollarni tashkil etadi va bu umumiy Internet savdosining 8-10% ni tashkil qiladi. Hozirgi vaqtda sug'urta kompaniyalari daromadlarining 7 foizi elektron tijorat hisobiga to'g'ri keladi. Auditorlik firmasining prognozlariga ko'ra PricewaterhouseCoopers, bu ko'rsatkich 2023-yilda 22% ga yetadi. Va o'z mijozlari bilan Internet orqali aloqada bo'lgan va yangilarini jalb qiladigan sug'urtalovchilarning ulushi shu

davrda 11 foizdan 70 foizgacha o'sadi. Umumiy Internetga kelish dinamikasini hisobga olgan holda, bu prognoz juda o'rindir.

Qo'shma Shtatlarda alohida kompaniyalarning veb-saytlari bilan bir qatorda ixtisoslashtirilgan sug'urta portallari ham ishlaydi. Portallarning veb-saytlarida (www.insweb.com, Insure.com, insurence.com, lifeshopper.com va boshqalar) sug'urta bozoridagi eng yirik o'yinchilar haqida ma'lumot to'plashdi. Foydalanuvchi bir xil turdagi xizmatlar uchun turli sug'urtalovchilarning narxlarini taqqoslashi, ma'lum bir kompaniyaning ma'lum bir sug'urta xizmatlariga nimalar kiritilganligini bilib olishi mumkin. Shuningdek, eng yirik agentliklar va portallar yaratuvchilari tomonidan tuzilgan sug'urta kompaniyalarining reytinglari bilan tanishish mumkin. Mijoz uchun qo'shimcha qulaylik-bu "geografik taqsimlanish"ning mavjudligi. Portalga tashrif buyuruvchi o'z shtatida amal qiladigan har qanday sug'urta uchun eng yaxshi takliflarni bilib olishi mumkin.

Shuningdek, sug'urta bozorining bir yoki turli sohalarida faoliyat yuritadigan 2 dan 10 gacha kompaniyalarni birlashtirgan mini-portallar mavjud. Ushbu portallar loyiha ishtirokchilarini bitta virtual sug'urta tizimiga birlashtiradi, unga ko'ra mijoz polisni onlayn xarid qilishi mumkin. Shunday qilib, mijozga bitta saytda juda ko'p turli xil sug'urta mahsulotlari taklif etiladi. Va odatda, birinchi navbatda potensial sug'urta qildiruvchidan kerakli sug'urta dasturini, keyin esa kompaniyani tanlash so'raladi. Masalan, bunday portallar o'z ichiga oladi: QuickenInsurance universal portali (Travelers, Electric Insurance, Reliance Direct i Ohio Casualty Group)larni birlashtiradi) va eHealthInsurance (Kaiser Permanente, PacificCare, Blue Cross/Blue Shield i Health Net).

Odatda, kompaniyaning shaxsiy veb-saytlarida yoki mini-portallarda tashrif buyuruvchiga ro'yxatdan o'tish tavsiya etiladi, ya'ni shaxsiy ma'lumotlar bilan anketani to'ldiring va agar saytda bitta xizmat turi taklif etilsa, murojaat qilishda foydalanish mumkin bo'lgan ma'lumotlar sug'urta qilish uchun taqdim etiladi.

Quyida o'z xizmatlarini ni butunlay Internet orqali sotadigan 2 ta kompaniya keltirilgan. Deyarli har bir amerika sug'urta kompaniyasi o'z veb - saytiga egalik qilishiga qaramay, ularning ko'plari Internet-brokerlar – sug'urta portallari orqali xizmatlarni taklif etishni afzal ko'radilar.

American International Group, Inc. AQShda joylashgan yetakchi xalqaro sug'urta tashkiloti va Amerikadagi tijorat va sanoat sug'urtasining eng yirik andarrayterlaridan biridir. Unga a'zo kompaniyalar 130 ga yaqin mamlakatda (shu jumladan Rossiya va Ukrainada)

turli xil sug'urta turlarini taqdim etadilar. 2022-yil yakunlariga ko'ra, AIG sof foyda bo'yicha sug'urta va moliyaviy xizmatlarga ixtisoslashgan AQShda joylashgan barcha tashkilotlar orasida birinchi, Amerikaning barcha davlat korporatsiyalari orasida 17-o'rinni egalladi. AIGning kuchli moliyaviy holati "Moody's" i "Standard & Poor's" kabi yetakchi xalqaro reyting agentliklariga ko'ra eng yuqori kredit reytingi (AAA) bilan aks etadi.

AIGning asosiy Internet vakolatxonasi www.aig.com portal bo'lib, undan kompaniyaning boshqa saytlariga kirish mumkin. Korporatsiya va uning bo'linmalari to'g'risida umumiy ma'lumotlarni tavsiflash uchun www.aigcorporate.com veb-sayti ta'kil etilgan. Bu yerda AIG tarixi batafsil tavsiflangan, kompaniya faoliyati bilan bog'liq yangiliklar taqdim etilgan, tashrif buyuruvchi barcha asosiy yillik moliyaviy hisobotlar bilan tanishishi mumkin va hokazo.

Jismoniy shaxslar va kichik biznes subyektlariga o'z xizmatlarini onlayn sotish uchun maxsus veb-sayt - www.aigdirect.com (faqat AQSH rezedentlari uchun) tashkil etildi. U quyidagi sug'urta turlarini taqdim etadi: avtomobil sug'urtasi, mulkni sug'urtalash, hayotni sug'urtalash, baxtsiz hodisalardan sug'urta qilish va sayohat sug'urtasi. Har bir sug'urta turi uchun veb-saytning maxsus bo'limi yaratilgan bo'lib, unda xizmatning tavsifi, buning uchun mumkin bo'lgan to'lov turlari keltirilgan. Shuningdek, har bir bo'limda mijozga xizmat ko'rsatish markazi mavjud: an'anaviy savollarga javoblar, sug'urta lug'ati, ekspert maslahati va boshqalar. Har bir xizmatning o'z sug'urta kalkulyatori mavjud bo'lib, u yerda xaridor nafaqat sug'urta parametrlariga, balki mukofotni to'lash turiga (bir martalik yoki bo'lib-bo'lib), hisoblash foiz stavkasiga, ma'lum bir davlatda soliq yig'ish va hokazolarga qarab sug'urta mukofoti miqdorini hisoblashi mumkin. Eng to'liq va tarkibga boy bo'lim-bu avtomobillar sug'urtasiga bag'ishlangan bo'lim, hatto avtomobil haydash bo'yicha amaliy maslahatlar, ABS, ESP, Air Bags va boshqalar kabi transport vositalarini himoya qilish tizimlari haqida ma'lumotlar mavjud. Bularning barchasi yuqori sifatli video yozuvlar ko'rinishida taqdim etilgan.

Har qanday sug'urta turi uchun polisni sotib olish jarayoni taxminan bir xil ko'rinadi. U 5-7 bosqichga bo'linadi, uning davomida xaridor ba'zi savollarga javob berishi yoki tegishli veb-shakllarni to'ldirishi kerak. Dastlab, xaridor yashaydigan davlat aniqlanadi. Keyin 4-5 ta anketa to'ldiriladi, unda xaridor o'zi uchun zarur bo'lgan sug'urta dasturining shartlari, sug'urta obyekti, to'lovlarni amalga oshirish usuli va boshqalar to'g'risidagi

ma'lumotlarni kiritadi. Oxirgi qadam-mijoz haqidagi shaxsiy ma'lumotlarni kiritish: manzil, telefon, elektron pochta va sug'urta mukofoti olinadigan plastik karta raqami. Shundan so'ng sug'urta polisi shakllantiriladi va mijozga pochta orqali yuboriladi. Sug'urta polisini sotib olish uchun ariza berish jarayonida xaridor sug'urta mukofoti miqdorini hisoblay olmaydi. Shuning uchun, ariza topshirishdan oldin, u ushbu miqdorni sug'urta kalkulyatorida hisoblashi kerak.

Shuningdek, tegishli so'rovnomani to'ldirish orqali veb-saytda sug'urta hodisasini talab qilish mumkin.

Internet sug'urtasi-bu Internet orqali sug'urta shartnomalarini tarqatish va boshqarish imkonini beruvchi o'zaro ta'sir qiluvchi elementlar to'plamidir. Mijozlar bilan o'zaro munosabatlarning bunday tizimini ishlab chiqish bir qator afzallik va kamchiliklarga ega bo'lib, bunda kompaniya sug'urta xizmatlarini onlayn sotish orqali o'z biznesini kengaytishi imkoniyati ega bo'ladi. Har bir sug'urta kompaniyasi o'zi uchun raqobatbardosh mavqeini oshirish va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan kamchiliklarni bartaraf etish uchun onlayn sug'urtani yaratish imkoniyatlari va mexanizmlarini mustaqil ravishda tanlashi lozim.

Internet sug'urtasini amalga oshirish variantlarining kombinatsiyasi har bir kompaniyaga mavjud resurslardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'lgan va yangilarining oqilona investitsiyalarini talab qiladigan mijoz bilan o'zaro munosabatlarning bunday algoritmini tanlashga imkon beradi. Internet orqali mijoz bilan o'zaro ta'sir algoritmini tanlash qobiliyati onlayn sug'urta segmentiga kirish to'sig'ini bartaraf etadi.

Elektron sug'urta nuqtai nazaridan sug'urtaning tuzilishi va shartlari boshqacha bo'ladi. Muayyan sug'urta turiga ixtisoslashgan sug'urta kompaniyalari universal sug'urta korporatsiyalaridan kam bo'lmagan muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi mumkin, chunki biznes samaradorligi kuchli axborot yordamini ta'minlaydi. Kelajak aloqalarining asosi axborot magistrallari bo'ladi. Internet allaqachon axborot avtomagistralining asosiy vositasi va manbasiga aylanib ulgurdi. Kibermakon deb ataladigan insonning ishbilarmonlik faoliyati sohasidagi o'zgarish shaxsiy kompyuterning maqsadini o'zgartirishga olib keladi. Qo'shimcha vositadan u sug'urta kompaniyasi mijozining vakolatli vakiliga aylandi. Ko'rinib turibdiki, sug'urta faoliyatining yagona axborot makonini muvaffaqiyatli shakllantirish turli xil magistral yo'llarning mosligini talab qiladi.

Xorijiy mamlakatlar tajribasi Internet sug'urtasini rivojlantirish zarurligini ko'rsatmoqda, chunki foydalanuvchilar sonining o'sishi va onlayn tizimlarga bo'lgan

ishonchning o'sishi Internetdagi pul oqimlarining keskin o'sishiga olib keladi. Xorijiy mamlakatlardagi Internet-sug'urta faoliyatining ijobiy tendensiyalari sifatida quyidagilar ko'rsatib o'tish mumkin: mijozlarga xizmat ko'rsatish xarajatlarini kamaytirish; sug'urta mahsulotlarining hududiy qamrovini kengaytirish; sug'urta madaniyatini yaxshilash; o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish imkoniyatlarini yaratish; inson omili ta'sirini kamaytirish. Bunda sug'urtalovchi va mijozlarning Internetdagi o'zaro munosabatlari modeli tavsiflanadi va elektron sug'urta sharoitida sug'urtaning tuzilishi va shartlari boshqacha ekanligi aniqlanadi.

ANALYSIS OF TASKS AND METHODS OF EXAMINATION OF GRAIN PRODUCTS

Sayidaxmedov Ravshan Rajabovich

Bukhara Technological Engineering Institute Teacher of the Department of Metrology and
Standardization

Xo'jjiyev Ma'murjon Yangiboyevich

Bukhara Technological Engineering Institute Teacher of the Department of Metrology and
Standardization

Annotation

In this article, the object of activity of food product examination is characterized mainly by four main indicators: assortment, quantity, quality and price indicators. The first three of these indicators satisfy specific human needs (physiological, sociological, psychological, etc.). Only through these classifications is information provided about the usefulness of the product for certain segments of consumers and its transformation into a commodity. The description of the product range includes information about the functional or social purpose of the product, based on a set of distinctive signs and types of groups.

АНАЛИЗ ЗАДАЧ И МЕТОДЫ ЭКСПЕРТИЗЫ ЗЕРНОВОЙ ПРОДУКЦИИ

Аннотация

В данной статье объект деятельности экспертизы пищевой продукции характеризуется преимущественно четырьмя основными показателями: ассортиментным, количественным, качественным и ценовым показателями. Первые три из этих показателей удовлетворяют конкретные потребности человека (физиологические, социологические, психологические и т. д.). Только посредством этих классификаций дается информация о полезности продукции для определенных слоев потребителей и превращении ее в товар. Описание ассортимента товара включает информацию о функциональном или социальном назначении товара, основанную на наборе отличительных знаков и типов групп.

Key words: expertise, assortment, quantitative, qualitative, physiological, sociological, psychological, microorganism, stem, rotten.

Ключевые слова: экспертиза, ассортимент, количественный, качественный, физиологический, социологический, психологический, микроорганизм, стебель, гниль.

Introduction

Grain products include grain and its processing products (flour, semolina and semolina concentrates, bread, buckwheat and pasta products). Cereal products play an important role in the concept of healthy nutrition. This is a favorable chemical composition of cereal products (cereals contain in one or another amount all 400 nutrients necessary for the human body), as well as many components of cereal products (gluten, pectin substances, vitamins E and B, macro- and microelements) is based on the performance of corrective, protective and preventive functions in the human body. From the point of view of the energy structure of a person's daily diet, cereal products should make up 35% (according to some researchers, up to 80%). Cereal products (bread, cereals, pasta) are important for daily consumption due to their high nutritional properties. Their use in nutrition gives a person the opportunity to satisfy a complex of physiological needs. Consumption of grain products plays an important role in meeting the need for protein and essential amino acids. Cereal products, especially bread, contain on average 7...8% proteins. Cereal products are also an important source of meeting the need for carbohydrates. They contain digestible (sugars, starch, dextrans, glycogen) and non-digestible (inulin, cellulose, hemicellulose, gummy substances and glues) carbohydrates. In this way, the need for starch and dextrans is satisfied by 41%, the need for dietary fibers by 57.2%, and the need for mono- and disaccharides by 17.4...40% [1].

The only way to ensure the high quality of grain and grain products is the proper organization of product examination services. Expertise is a study conducted in order to provide a conclusion based on the solution of issues requiring special knowledge. In the process of expertise, checks are carried out related to the characteristics and quality of products. The main goal of teaching the science of "Examination of grain and grain products" is to teach future experts the importance, essence, objects, subjects, grouping and assortment of grain products, the uniqueness of their consumption characteristics, their storage and the process of storage. is to provide knowledge about the changes that will occur. The subject

"Grain and grain products expertise" is studied in interaction with "Physics", "Mathematics", "General and organic chemistry" and specialized subjects[2].

Objects of examination of grain and grain products. Object (from the Latin object - subject) is an object or event aimed at a certain activity. Cereals and grain products are the objects of expertise, and are various vegetable grains, cereals prepared on their basis, and food products. The object of activity of food product expertise is mainly characterized by four main indicators: assortment, quantity, quality and price indicators. The first three of these indicators satisfy specific human needs (physiological, sociological, psychological, etc.). It is only through these classifications that products provide utility for certain segments of consumers and become a commodity. The description of the product range includes the functional and (or) social goals of the product, based on a set of distinguishing features, group types. These include descriptive group, sub-group, type, variety, name, and express that one product is fundamentally different from another product[3].

Taking a sample. Grain quality means a set of biological, physical-chemical, technological and consumer properties and signs that determine its suitability for seed, food, fodder or technical purposes.

Figure 1: Sampling scheme for grain moisture determination

Grains of different plants have many similar characteristics, which makes it possible to use general methods for determining their quality. To determine the quality of grain, a small part of the grain is taken for research. Taking a grain sample is the first and most important step in determining grain quality. A grain sample is a certain amount of grain taken from a grain group to determine its quality (GOST 13586.3-83). The standards specify methods of grain acceptance and sampling. For this purpose, an average grain sample

prepared in advance from each grain group is checked. Average sampling starts with point sampling. Samplers are used for point sampling. The sum of the point samples is called the pooled sample, and then an average sample with a mass of 2.07 ± 0.1 kg is taken. If the mass of the combined sample does not exceed 2.0 kg, it is also considered an average sample[4]. Average sampling from the combined sample is carried out using a BIS-1 grain distributor or by hand. In manual sampling, the pooled sample is poured onto a smooth surface table and mixed three times in a square pattern. Then the grain is flattened again in the form of a square and divided into four triangles along the diagonals. Grain is removed from two opposite triangles. The remaining two are mixed again and the division is continued until the mass of the two triangles is equal to 2 kg. To determine individual grain quality indicators, a measurement is taken from the average sample. The mass of the measurement should not be less than 25 g.

Determinable quality indicators of grain and grain products. Determinable quality indicators of grain products are divided into organoleptic and physical-chemical indicators. Organoleptic indicators include indicators determined by human senses, such as smell, taste, appearance, and crunch when chewing. The color and appearance of the specimen are determined by inspection to determine the type, type and condition of the specimen. Fresh, ripe grain, harvested and stored under favorable conditions, has a clearly visible color characteristic of the type and variety of the plant. The color and appearance are determined by comparing the examined sample with a standard sample typical of this plant grain in daylight. The smell of grain depends on the volatile substances contained in it. In normal grain, their amount is very small, and the smell of the grain is not noticeable[5].

Quality control section covers all stages of complex work on filling cargo into containers, in particular, sampling during entry inspections, batch control during unloading from the warehouse, and mandatory quality control when sending goods for export. The quality control department has a complete set of modern equipment. This allows you to quickly determine all the necessary quality and technical parameters of crops from suppliers. The complex processes grain, leguminous, oil and essential oil crops, as well as agricultural products processing products.

Figure 2: Scheme of grain analysis in the laboratory

The main indicators that must be determined during the reception of goods are: moisture content (standard method), grain contamination and contamination (set of sieves for each crop), grain unit (grain unit scale), gluten content and its quality . (Glutamic or manual method in accordance with the requirements of regulatory documents, a device for determining the quality of gluten (gluten deformation meter), reduction number (reducing number meter PChP), protein content (express analysis) and fat content (express analysis) The department determines fatness and its composition using modern express analyzers, FOSS Infratec 1241 and INFRASKAN-105. calibrated on the following crops: wheat, corn, barley, soybeans, canola, flax, sunflower and soybean oil and oil cake[6].

The quality control department has the ability to qualitatively and quantitatively (by express method) determine the composition of rapeseed and soybeans. For this purpose, we use test strips. In addition to AgraStrip test strips, our AgraStrip laboratory is used overseas to quantify data. It is an easy-to-use quantitative data processing tool.

When preparing a batch of goods, it is mandatory to control the temperature of agricultural products using thermoprobes.

All the work of the Laboratory and Quality Control Department staff is focused on rapid data processing and product quality determination for rapid vehicle unloading and providing relevant reports to customers[7].

The odors that are not characteristic of whole grains include: malt odor, which occurs as a result of self-heating and drying of grain; musty smell, which is formed as a result of spoilage and decomposition of grain or when storing grain in poorly ventilated rooms; the

smell of mold, which is formed as a result of grain mold; rotten smell that accompanies the breakdown of grain proteins and the release of decomposition products; foreign odors adsorbed from the environment enter the grain. It is not allowed to have foreign odors in the grain. To determine the smell, a small amount of grain is heated with breath. If you put 5...10 g of grain in a glass, pour hot (60...70 C) water, keep it closed for 2...3 minutes and drain the water, the smell will be more noticeable. The taste of grain in Meyor is less noticeable. The taste of the grain is sweet, sometimes it has a taste specific to the type of grain. The taste of the grain is determined by chewing about 2 g of pre-ground grain. The sour taste indicates the deterioration of the grain during storage, that is, the tarnishing of the fats contained in it and the mixing of kakra grains in the grain. A sour taste indicates the presence of various microorganisms that cause spoilage and the formation of one or another type of organic acids. The sweet taste is characteristic of mature and unripe grain. Off-flavors can also be the result of adsorption from foreign substances, contamination by pests, etc[8].

Analytical indicators. Analytical parameters characterizing grain mass include grain moisture, contamination, damage by pests and volumetric mass (nature). Moisture is one of the main quality indicators and is determined by the mass of free and bound water and is expressed as a percentage of the initial grain mass. The amount of moisture in grain varies widely (9...25%) and depends on grain maturity, harvesting, drying and storage conditions. The moisture content of grain during milk and wax (dumbul) ripening is high. Grain is a hygroscopic product, its moisture content varies depending on the humidity and temperature in the warehouse. According to the amount of moisture, it is divided into four groups: dry, moderately dry, wet and wet. For example, dry wheat, rye, barley and buckwheat grains have moisture content up to 14%, average dry grains up to 15.5%, wet grains up to 17% and wet grains more than 17%. The nature of grain or volumetric mass of grain is the mass of 1 liter of grain expressed in grams. Natura is determined on special scales - sprays. The volumetric mass of the grain depends on the type, structure, shape, impurities and moisture content of the grain.

Dirty compounds. All compounds that do not have value in a certain group of plant grains are called impure compounds. They include powdery mixtures; mineral mixtures (soil, sand, stones); organic compounds (stalks, spikes and husks); grains of foreign and other cultivated plants; includes damaged (rotten, moldy) grains. Harmful compounds have dangerous and toxic properties. They include blackberry spores, poisonous alien plants -

cakra, blueberry, mastak, blackberry seeds. The amount of harmful compounds in all grains and grain products is strictly limited.

In conclusion, the protein content of grain indicates its nutritional value. The amount of proteins in wheat grain is related to the amount and quality of gluten, and it is one of the important indicators of grain's floury and non-wheat properties. The amount and quality of wheat gluten is one of the main quality indicators of grain. Wheat gluten is an elastic and stringy mass that is separated from starch and bran by washing with water. In the same way, specific expert opinions are given to products and goods.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7-fevraldagi "O'zbekiston respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi" to'g'risidagi PF-4947 - sonli farmoni // O'zbekiston respublikasi qonun hujjatlari to'plami 2017 yil, 6-son.
2. Ravshanov S.S, Ismatov N.A., Yuldasheva SH.J. Un va yorma ishlab chiqarishning zamonaviy texnologiyalari. OO'MT talabalari uchun darslik. Toshkent: «Navro'z» bosmaxonasi. 2019.- 363 bet.
3. Koneva M.S. Razrabotka texnologii i otsenka potrebitelskix svoystv smuzi, obogoshenix produktami iz proroshennogo zerna pshenitsi. Dis. kand. texn. nauk.- Krosnadar., 2017,- 175 s.
4. Pozdnyakova O.V., Matyushev V.V. Osnovi bioximiya zerna i kombikormov. Uchebnoye posobiye. - Krasnoyarsk: Krasnoyarskiy gosudarstvenniy agrarniy universitet, 2014. - 255 s.
5. Ravshanov S.S. «Don va don mahsulotlari biokimyosi» fanidan ma'ruzalar matni. TKTI bosmaxonasi rizografiyasi. Toshkent, 2018 y., -167 bet.
6. Ravshanov S.S. «Don va don mahsulotlari tovarshunosligi» fanidan ma'ruzalar matni. TKTI bosmaxonasi rizografiyasi. Toshkent, 2013 y., -150 bet.
7. Alabushev A.V., Rayeva S.A. Proizvodstvo zerna v Rossii. Rostov n/D: Uchebnik, 2013. - 142 s.
8. Yeliseyev S.L., Renev YE.A. Rasteniyevodstvo. Chast 2. Texnicheskiye kulturi i kartofel. «Uchebnoye posobiye» Pod redaksiyey S.L. Yeliseyeva. Perm IPS «Prokrost'» 2014. 111 s.

**AVTOMOBIL YO'LLARINI KARST JARAYONLARI RIVOJLANGAN
JOYLARDA LOYIHALASHNING O'ZIGA XOSLIGI**

Ikramova Feruza Xayrullayevna

(Toshkent Davlat Transport Universiteti Avtomobil yo'llarini qidiruv va loyihalash
kafedrası dotsenti)

Mamatsoliyeva Lobar Olloyor qizi

(Toshkent Davlat Transport Universiteti YMAQ-6 guruhi talabasi)

Annotatsiya: Ushbu maqolada karst jarayonlarini hosil bo'lishi sabablari, ularga qarshi chora-tadbirlar hamda karst jarayonlari tarqalgan yerlarda avtomobil yo'llarini trassasini va yo'l poyini loyihalash bo'yicha tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Karst hodisasi, tog' jinslari, sun'iy inshootlar, yo'l poyi, yoriqlar, yer osti suvlari, sizot suvlari.

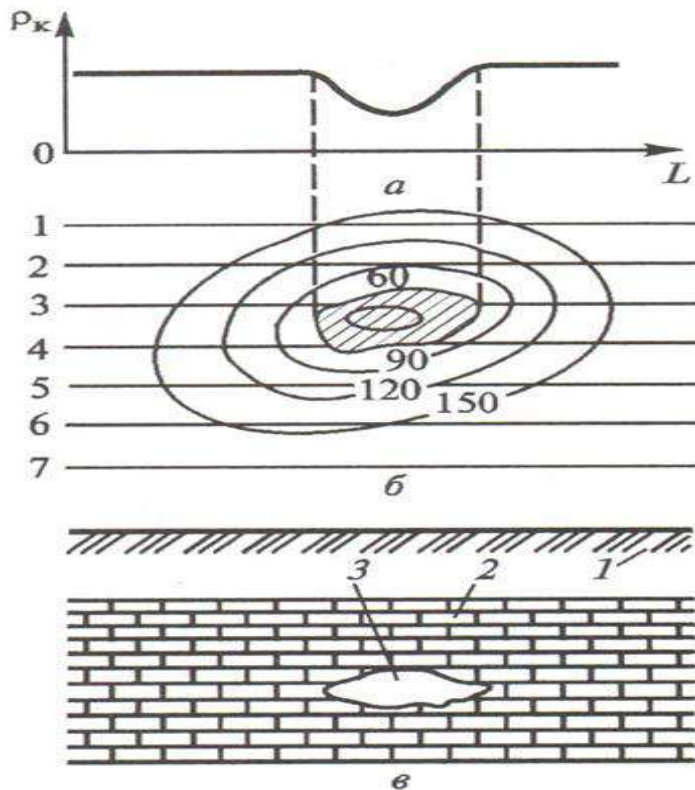
Karst hosil bo'lish jarayonlari eriydigan tog' jinslari-gips, ohaktosh, dolomit, tosh tuzi va boshqalarning qatlamlarida yer osti suvlari bilan ishqorlanishi natijasida sodir bo'ladi. Yer qatlamida bo'shliqlar, yer osti yo'llari, g'ovaklar va katta g'orlar, yer ustida esa g'ovaklarning usti o'tirishi yuzaga keltirgan xar hil chuqurliklar, shuningdek, voronkalar, bevosita yuvilish va erish natijasida paydo bo'ladigan o'nqir-cho'nqirlar va egatlar hosil bo'ladi. Karstli mintaqada avtomobil yo'llarini qurish karst jarayonlari kuchayganida yo'lning buzilishi va yo'l kesib o'tadigan karst bo'shliqlari ustining o'pirilish xavfi bilan bog'langan bo'ladi. Qurilish uchun xavfi jihatidan karst ikki turga bo'linadi:

-oson eriydigan jinslardagi karst-sulfatli (gipsli), sulfat-karbonatli va tosh tuzi karstlari, bu yerlarda har yili voronkalar hosil bo'lishi va o'ta cho'kishlar yuzaga kelishi mumkin;

-qiyin eriydigan jinslardagi karst-karbonatli (ohak toshlaridagi, dolomitlardagi, burdagi, karbonat sementli siniq tosh jinslaridagi) karstlar.

Ikkinchi holda karstning rivojlanishi ancha-sekin kechadi va karstli ko'rinishning yangi elementlari ko'pincha o'nlab yillar paydo bo'lmaydi. Bu hol karstlangan xududning mustahkam joylarida yo'l yotqizishga va muhandislik inshootlari ko'rishga imkon beradi.

Karst jarayonlarining rivojlanish jadalligining taxminiy tavsifnomasi bo'lib, prof. G.A. Maksimovichning ma'lumotlariga ko'ra, karst g'orlarining 1 km² da o'pirilishi natijasida bir yilda hosil bo'lgan voronkalar soni xizmat qilishi mumkin. Voronkalar yoshini qidiruv vaqtida ularning qiyaliklarida o'sgan daraxtlar, qiyaliklarni chim bosganlik darajasi, voronkalar chetlarining yumaloqlanishi va ularning grunt bilan to'lishi bo'yicha baholash mumkin. Yer ostidagi karst bo'shliqlarini aniqlash uchun elektr razvedka usulidan foydalanish zarur, bu usul ma'lum chuqurlikda yotgan jinslarning qalinliklari qarshiligini o'lchashdan iborat. Agar jinslar ichkarisida bo'shliqlar bo'lsa, qarshilik keskin o'zgaradi va grunt qarshiligi bilan elektrodlar orasidagi masofaning bog'lanish egri chizig'i egri-bugrilanadi (1-rasm).

1
-
r
a-karst ustida elektroprofil egri
chizig'ining o'zgarishi;
б-karstli bo'shliqlarning
Elektr razvedka usulida aniqlash
beruvchi bo'shliqlarini aniqlash
izochizqlarning kartasi;
б-joyning geologik qirgimi;
ρ_к - qarshilik; 1-grunt, p=300
Om/m;
2-ohaktosh, p=800 Om/m;
3-karst bo'shlig'i

Trassaning nisbatan xavfsiz o'tkazilishi uchun suv kam sizib o'tadigan yuza grunt qatlamining qalinligi kamida 8...10 m bo'lishi, suvda eriydigan tog' jinsining qalinligi kichik, darzligigi uncha ko'p bo'lmasligi, sizot suvlarining agressivligi kam va sarfi uncha katta bo'lmasligi kerak.

Karst hodisasi ro'y berishi uchun quyidagi sharoitlar bo'lishi kerak:

-Suvda eruvchi tog' jinslari qatlamlarining qalin bo'lishi.

-Tog' jinslarida har xil chuqurlikdagi kenglikdagi yoriqlarning mavjudligi;
-Suvning yoriqlar orqali shingishi uchun tekis yoki bir oz qiya maydonning paydo bo'lishi;

Tog' jinsiga ta'sir etuvchi suvlarning mavjudligi va ularning kimyo tarkibi

Qurilish uchun xavfli jihatdan karst ikki turga bo'linadi:

- oson eriydigan jinslardagi karst-sulfatli (gipsli), sulfat-karbonatli va tosh tuzi karstlari, bu yerda har yili voronkalar hosil bo'lishi va o'ta cho'kishlar yuzaga kelishi mumkin:

- qiyin eriydigan jinslardagi karst-karbonatli (ohak toshlaridagi,dolomitlardagi, karbonat sementli siniq tosh jinslardagi) karstlar.

Karst jarayonlarining rivojlanishi jadalligining taxminiy tavsifnomasi bo'lib,prof. G.A. Maksimovichning ma'lumotlariga ko'ra, karst g'orlarining 1km² da o'pirilishi natijasida bir yilda hosil bo'ladigan voronkalar soni xizmat qilishi mumkin. Karst jarayonlarining darajasi va jadalligini va yo'l o'tkazish uchun noqulay joylarni aniqlash uchun qidiruvlar vaqtida suvda eriydigan jinslarning geologik qatlamlanishini, qalinligini tarkibini va darzlik darajasini o'rganish zarur. Ularni qoplab yotgan gruntlarning tarkibi, qalinligi va suv qiruvchanlik darajasi, karst voronkalari joylashuvining joy geologik tuzilishi bilan bog'lanishi aniqlanishi zarur.

Trassaning nisbatan xavfsiz o'tkazilishi uchun suv kam sizib o'tadigan yuza grunt qatlamining qalinligi kamida 8...10 m bo'lishi, suvda eriydigan tog' jinslarining qalinligi kichik ,darzligi uncha katta bo'lmasligi kerak.

Yer sirtining o'rtacha cho'kishi sekin sodir bo'lib, yo'lning o'nlab metrli uchastkalarini qamrb oladi.O'ta cho'kishlar chuqurligi ba'zan 60...80 m ga yetib, harakat tezliklariga ta'sir etadi.Yo'lning katta qismlarida qoplama ravonligining yo'qotilishi va yo'l poyining ravon cho'kishini ta'mirlash ishlari vaqtida bartaraf etilishi mumkin. Cho'kishlarning kechishini faqat ko'prik konstruksiyalarida hisobga olish kerak, ular notekis cho'kish va uni tiklash imkoniyatini ko'zda tutishi kerak. Qazilgan konlar yer sirtiga yaqin bo'lganida ularni yo'l yoni polasasi chegarasida diametri 75....100 mm bo'lgan burg'ulangan quduqlar orqali qum-gil qorishmasi to'kib, to'ldirib tashlash lozim. Chuqurlik 6 m gacha bo'lganida konlarning ustidagi qatlam ekskavatorlar bilan qazib ochilib, so'ngra kotlavanni grunt bilan to'ldirib, yaxshilab shibbalanadi.

Karst jarayonlariga qarshi kurashish tadbirlari ancha katta harajatlar talab etadi va yetarlicha samarali emas, chunki avtomobil yo'li qurilishida bu tadbirlarni juda katta masofalarda amalga oshirishga to'g'ri kelgan bo'lardi. Shuning uchun karst jarayonlari kuchayadigan ustivorsiz joylarni iloji boricha aylanib o'tish kerak. Karst voronkalari aerofotosuratlarda juda yaxshi ko'rinadi, bu esa yo'lning eng yaxshi yo'nalishini tanlash imkoniyatini beradi.

Past toifali yo'llar karst hodisalarini hisobga olmasdan o'tkazilishi mumkin. Yuqori toifali yo'llarni, voronkalar to'plangan joylarni aylanib o'tib, uncha baland bo'lmagan ko'tarmalarda o'tkazish mumkin, bunda yo'l yonidagi polosalarda suvda eriydigan jinslar ichidagi kanallarga va yer ostidagi yoriqlarga tushadigan suvlarni kamaytirishga qaratilgan ishlarni bajarish shart.

Shu maqsadda quyidagi tadbirlar ko'zda tutiladi:

- yo'l yonidagi polosalarni tekislash va relefning past joylarida to'planib qolgan suvni chetlashtirish;

- inshoot oldida suvning to'planishiga mo'ljallangan bosimli quvurlarni va ko'priklarni qo'llashdan voz kechish;

- suv oqimlari va suv chetlatish ariqlarining o'zanlarini mustahkamlash;

- karst voronkalarini suv o'tkazmaydigan grunt bilan ko'mib, qatlam-qatlam yaxshilab zichlash ko'tarmalarning yuqori tomonidan chuqur rezervlar qazish va grunt olinadigan ochiq konlar barpo qilishni taqiqlash;

- sun'iy inshootlar yaqinida eruvchan tog' jinslarining suv o'tkazuvchanligini kamaytirish uchun yo'lga yaqin joylashgan karst bo'shliqlarini va yoriqlarni burg'u quduqlari orqali qum-gilli, bitumli va sement qorishmalar bilan to'ldirish

- bo'shliqlar ustida jinslarning ustivorsiz qopmalarini (tomini) portlatib qulatish;

- karst jarayonlarining vujudga kelishiga sababchi bo'luvchi sizot suvlarining yo'l poyiga qarab harakatlanishini to'xtatuvchi chuqur zovur qazish;

-yo'l poyi yaqinidagi bo'shliqlar va chuqur yoriqlarni aylanib o'tishni iloji bo'lmasa, qum bilan yoki tosh tashlab to'ldirish;

- karst bo'shliqlari bor joylarni tayanchlari karst jarayonlariga uchragan qatlamdan past yotqizilgan estakada bilan kesib o'tish.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, karstli joylarda yo'llarni loyihalash ancha qiyinlik tug'diradi. Karstli joylarda yo'l loyihalashga to'g'ri kelsa ularni aylanib o'tish tavsiya etiladi.

Karst rivojlanishi kutiladigan joylarda yo'lni loyihalash bunday yerlarni aylanib o'tish mumkin bo'lmaganida yoki texnik-iqtisodiy jihatdan maqsadga muvofiq bo'lmasa ruxsat etiladi.

Karstlar mavjud joylarda yo'l poyini maxsus muhandislik-geologik materiallari asosida aksariyat ko'tarma ko'rinishida loyihalash lozim. Karstga qarshi tadbirlarni loyihalashda karst bo'shliqlarining ta'sir mintaqasini hisobga olish zarur.

ADABIYOTLAR

1. Ilyosov.N. Avtomobil yo'llarini loyihalash:Avtomobil yo'llar instituti talabari uchun o'quv qo'llanma // Taqrizchilar:J.I Xo'jayev va boshq/.-T.:O'zbekiston ,2001.-267 bet.
2. Babkov V.F., Andreev O.V, Avtomobil yo'llarini qidiruv va loyihalash Qodirova A.R tomonidan mualliflashtirilgan tarjima.1 va 2 qism.Toshkent:Yosh kuch press matbuoti, 2015 y.-495 b.
3. Makhmudova D. A., Ikramova F. Kh., Strengthening of the earth bed with the help of innovative materials based on basalt // Universum: technical sciences. 2020. №12-2 (81). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ukreplenie-zemlyanogo-polotna-s-pomoschyu-innovatsionnyh-materialov-na-osnove-bazalta> (дата обращения: 15.04.2022).
4. Ikramova Feruza Xayrullayevna ASSESSMENT OF TRAFFIC NOISE LEVEL. Academicia Globe: Inderscience Research, 3(01), 36–38. (2022). <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/E649T>
5. **Feruza Xayrullayevna Ikramova. (2022). REQUIREMENTS FOR STEPENI DENSIFICATION OF LOESS SOILS DURING THE CONSTRUCTION OF THE ROADBED. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(4), 895–897. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/6RSM7>Geoart.com.tr**
6. <https://www.geosinindo.co.id>
7. <https://www.uzavtoyul.uz/ru/>

JADID BOBOLAR – MILLAT KO'ZGUSI

Termiz davlat universiteti Filologiya va tillarni o'qitish (Fransuz tili) 1-bosqich talabasi
Boymonova Sevinch San'at qizi

Annotatsiya

Ushbu maqolada Turkistonda yuzaga kelgan mustamlakachilik siyosati asosida tashkil topgan jadidchilik, yurt ma'rifati va rivoji uchun tinim bilmay harakat qilgan, millat ravnaqi uchun jonini berishga ham rozi bo'lgan jadid allomalarimiz siymosi va ular qoldirgan buyuk merosi haqida, shuningdek, hozirgi kunda ma'rifatparvar ota bobolarimizning nomlariga bo'lgan hurmat va e'tibor va keyingi avlodlarga yetkazish uchun qilinayotgan chora tadbirlar hamda bugungi kunda yoshlarni jadidlarga bo'lgan munosabati haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Jaholat, ma'rifatparvar, strategiya, taraqqiyparvar, panturkizm, ziyolilar, jadidchilik siyosati, qatag'on qilish siyosati.

Abstract

In this article, we will dwell on the image of our enlightened scholars who worked tirelessly for the country's enlightenment and development, who agreed to sacrifice their lives for the country's development, and the great legacy they left behind. Also, the attention and respect shown to the names of our enlightened ancestors, the measures taken to convey their names to the next generation, and the attitude of today's youth to our ancestors will be discussed.

Key words: Ignorance, enlightenment, strategy, progressive, pan-Turkism, intellectuals, Jadidist politics.

Аннотация

В этой статье мы остановимся на образе наших просвещенных ученых, неустанно трудившихся на благо просвещения и развития страны, согласившихся пожертвовать своей жизнью ради развития страны, и на том великом наследии, которое они оставили после себя. Также будут обсуждаться внимание и уважение, оказываемые именам наших просвещенных предков, меры, принимаемые для передачи их имен следующему поколению, отношение современной молодежи к нашим предкам.

Ключевые слова: Невежество, просвещение, стратегия, прогрессив, пантюркизм, интеллектуалы, джадидистская политика.

Jadidlar g‘oyalari yangi O‘zbekiston strategiyasi bilan hamohangdir” — Shavkat Mirziyoyev

Jadidchilik yoki jadidizm so‘zi ([arabcha](#): جديد *jadīd* — yangi) — XIX asr oxiri XX asr boshida [Turkiston](#), [Qrim](#), [Tatariston](#), [Kavkaz](#) hayotida muhim ahamiyat kasb etgan ijtimoiy-siyosiy, ma’rifiy harakat degan ma’noni beradi. Jadidchilik dastlab, XIX asrning 80-yillarida [Qrimda](#) vujudga keldi. XIX asrning 90-yillaridan [O‘rta Osiyoda](#) keng tarqaldi. Jadidchilik oqimi vakillarining maqsadlari taraqqiyot uchun kurashish, [turkiy tillarni](#) rivojlantirish, adabiyotni boyitish, dunyoviy ilmlarni o‘rganish, fan yutuqlaridan foydalanish hamda ayollar va erkaklar tengligi uchun kurashishga chaqirishdan iborat edi. Keyinchalik jadidchilar [panturkizm](#) ([turkiy xalqlarni](#) birlashtirish g‘oyasiga Rossiya va Angliya imperiyalari, shuningdek, SSSR tomonidan berilgan rasmiy nom) g‘oyalarini targ‘ib qilishgan.

Turkiston jadidlari xalqni qoloqlik va diniy xurofotdan ozod etish, shariat tamoyillarini isloh qilish, xalqqa ma’rifat tarqatish va milliy muxtoriyatga erishish g‘oyasini ilgari surganlar. Jadidlar milliy birlik, ma’naviy-ma’rifiy islohotlar bilan jamiyatni yangilash, yuksaltirish yo‘llarini izlaganlar. Dastlab, ular o‘zlarini *taraqqiyparvarlar*, keyinchalik *jadidlar* deb atashgan. Ular Turkistonda amalga oshirilgan cheklov va zulmlar natijasida yetishib chiqdilar. Jadidlar avvalambor, maorif sohasida islohotlar o‘tkazib xalq ommasining savodxonligi, bilimi, umumiy madaniy saviyasini oshirishga bel bog‘ladilar. Natijada ulkan ijtimoiy-siyosiy hodisalardan biri bo‘lgan — “Usuli jadid” maktablari ochildi. XX asr boshlarida yuzaga kelgan 100 ga yaqin shunday maktablarda 100 mingdan ortiq bola tarbiyalandi. Jadidlar maorifning diniy tizimiga ham o‘zgartirishlar kiritishga intildilar. Diniy bilimlarni o‘qitishga katta ahamiyat berilishi bilan birga dunyoviy fanlar: tarix, arifmetika, geografiya, tibbiyotdan berilgan saboqlar ham muhim o‘rin tutadi. Behbudiyning — “Padarkush”, Qudratilloning — “To’y” Fitratning — “Munozara” kabi dramatik asarlari xalqqa qilingan zulm va isyonkor tashviqot ishlari natijasida yuzaga keldi. Lekin ming afsuski ularning say harakatlari puchga chiqdi. Bu vaqtda sovet rejimi turli siyosiy ishlar (“O‘n sakkizlar guruhi”, “Badriddinovchilik”, “Inog‘omovchilik”, “Qosimovchilik”) tuzib, milliy ziyolilarni ommaviy ravishda qatag‘on qilishga kirishdi. 1929-yil noyabrda Munavvarqori boshchiligidagi 38 kishining qamoqqa olinishi (keyinchalik ularning soni 87 kishiga yetgan)

bilan jadidchilik harakatiga kuchli zarba berildi. Jadidchilik harakatining barcha taniqli namoyandalari (Sadriiddin Ayniydan tashqari) 30-yillarda sovet mustabid rejimi tomonidan amalga oshirilgan qirg'in natijasida halok bo'ldi. Jadidchilik harakatiga sovet davrida "millatchilik", panturkizm, panislamizm tamg'alari bosilib, qoralandi. Jadid adabiyotini o'qish taqiqlandi.

O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng birinchi prezidentimiz Islom Abdug'aniyevich Karimov tomonidan yo'qolib ketgan jadidlar xotirasi qayta tiklandi, ularning asarlari nashriyotlarda bosib chiqarila boshlandi, Toshkentda muzey ochildi, "Shahidlar xiyoboni" bunyod qilindi. Shuningdek, viloyatlarning turli qismlari va ko'chalarga, ta'lim dargohlariga ular nomi berildi, haykallari bunyod etildi, tarixiy siymolari qayta tiklandi, butun hayotlari davomida to'plagan bilimlari manbasi izlab topildi va kitob holida bosib chiqarila boshlandi.

Prezident Shavkat Mirziyoyev o'qituvchilar kuni munosabati bilan o'tgan tantanada sovetlar qatl etgan jadidchilar Abdulla Avloniy, Mahmudxo'ja Behbudiy va Munavvarqori Abdurashidxonovni "Buyuk xizmatlari uchun" ordeni bilan taqdirlash qarorini ma'lum qildi.

Millatparvar jadidlarimizdan ayniqsa, Mahmudxo'ja Behbudiy, Munavvar qori Abdurashidxonov, Abdurauf Fitrat, Abdulla Qodiriy, Abdulhamid Cho'lpon, Abdulla Avloniy, Is'hoqxon To'ra, G'ulom Zafariylarning nomlarini alohida keltirib o'tish maqsadga muvofiq. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan ular xotirasiga bag'ishlab "Jadidlar to'plami tashkil qilindi. Uning ilk sahifalarida muhtaram prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning yozuvchiga bo'lgan fikrlari keltirib o'tilgan. Ushbu jadidlarimiz haqidagi risolalarni to'plashda Dilmurod Quronov, Olim Oltinbek, Hamidulla Boltaboyev, Bahodir Karimov, Ulug'bek Dolimov, Zaynobidin Abdirashidov, Olim Usmonov, Sotimjon Xolboyevlar o'zlarining katta xissalarini qo'shdilar. Yoshlarimizning ham jadidlar xotirasini tiklashga ularning nomlarini abadiy saqlashga qaratilgan tashkiliy islohotlari talaygina. Xususan, Termiz davlat universitetida "Qatag'on qurbonlar xotirasi" muzeyi tashkil qilinishi, badiiy filmlar sur'atga olinishi, sahna ko'rinishlari va teatr namoyishlari tashkil qilinib yosh avlodga bizning kelajagimiz va yurt ravnaqi uchun hissa qo'shgan buyuk bobokalonlarimiz tanitilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. “Jadidlar” to‘plami “Yoshlar nashriyot uyi” Toshkent 2022
2. Islom Karimov “Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q” “Sharq” Toshkent 1998
3. Toxirjon o‘g‘li, Saydazimov Asroriddin. "JADIDCHILIKNING PAYDO BO‘LISHI VA VATAN RAVNAQI UCHUN JADIDLAR SAY-HARAKATI." SO ‘NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI 5.1 (2022): 155-158.
4. Guljahon, Raxmonjonova, and Akramov Qurbonali. "XIX VA XX-ASRLARDA JADIDCHILIK VA MILLIY RUHIYAT NAMOYONDALARI (Abdulhamid Cho‘lpon)." "USA" INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE TOPICAL ISSUES OF SCIENCE. Vol. 8. No. 1. 2023.
5. Yaxiyoyeva Gulchexra. "JADIDCHILAR -MA'RIFAT DARG'ALARI" Research Focus, vol. 1, no. 1, 2022, pp. 109-115.
6. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Jadidchilik>
7. <https://blogs.voanews.com/uzbek/vatan-manzaralari/2020/10/06/ozbekistonda-jadidlarga-etibor-oshdimi/>

SADDI- ISKANDARIY ASARIDAGI ISKANDAR ETNOGENEZI

Toshkent Davlat Sharqshunoslik Universitetining Yaponshunoslik fakulteti yapon-ingliz guruhi talabasi

Jabborova Umida Panji qizi

Annatsiya: Bu maqolada mashhur g`azalnafis Alisher Navoiyning asarlaridan biri “Saddi Iskandariy” dostoni ko`rib chiqilgan. Bu asarda Alisher Navoiy o`z mohirligi bilan dostonning asosiy qahramoni Iskandarni tasvirlab berishi haqidadir.

**Kalit so`zlar:** sarkarda, arz, oyat, tobut, g`azal, sulton, timsol, so`fiyona.

G'azal mulkining sulтони Alisher Navoiy “Xamsa”sining yakunlovchi dostoni “Saddi Iskandariy” dir. Doston o'ta mohirlik bilan yozilgan bo'lib, o'quvchi bir marta o'qigandan tushunib oladigan asarlardan biridir. Dastlab musulmon dunyosida Qur'oni Karimning Kahf surasida nomi zikr etilgan hukmdor Zulqarnayn (Ikki shoxli, 18 sura, 83–98 oyatlar) hamda yunon sarkardasi va davlat arbobi Aleksandrni bitta shaxs deb bilishgan va u sharqda Iskandar Zulqarnayn nomi bilan mashhur bo'lgan. Mazkur Iskandarnomalarga Iskandar timsolidagi Aleksandr faoliyati mavzu qilib olingan. Ammo asarlarda Iskandar timsoli tarixiylikdan tobora uzoqlashib, badiiy to'qima obrazga aylana borgan. Har bir hamsanavis Iskandar timsolida o'z ideallarini yaratishga harakat qilgan. Bular sirasiga Jomiy, Dehlaviy, Nizomiy Ganjaviy kabi ijodkorlar kiradi. Bu adiblarimiz Iskandar timlosini o'z asarlarida turlicha tasvirlaydi. Navoiy ham o'z asarida Iskandarni o'ta mahorat bilan gavdalantiradi. Navoiy safdoshlaridan farqli o'laroq, tarixiylikka, ko'proq tarix kitoblariga tayanib ish ko'rganini yozadi. Navoiy bu o'rinda o'z asarida Iskandar haqidagi boblar izchilligining Qur'ondagi Zulqarnayn haqidagi oyatlarga hamda tarixiy shaxs Aleksandr faoliyatiga muvofiq kelishini nazarda tutgan. Dostonning „Saddi Iskandariy“ deb nomlanishida ham Qur'oni Karimning Navoiy uchun tuganmas manba bo'lganligi seziladi. Navoiy talqinida Iskandar odil shoh, u dunyoni nohaqlikdan, kufrdan, jaholatdan tozalab, butun dunyoda adolatni joriy etish, mamlakatda adolat o'rnatish, belgilangan tartib qoidalarni katta ommaga joriy qilish maqsadida xalqlar ustiga yurishlar qilgan. Bu esa so'fiyona talqin bo'lib, dostondagi muqaddima boblar, Iskandar voqealari hikoya qilingan boblar hamda unga ilova boblarda ham shoirning tasavvufiy qarashlari ustuvorligini ko'rish mumkin. Asarda Navoiy insonni bu

foniyl dunyoning hoy-u havaslariga ortiqcha ruju qo'ymaslikka chaqirib, garchi Iskandar jahonni egallagan buyuk sarkarda bo'lsada, u narigi dunyoga hech narsasiz ketayotganligiga ishora qiladi. "Saddi Iskandariy" asarida Iskandar obrazini tasvirlashda badiiy mahorat talab qilinadi. Misrlik hukmdor , Dori II ning o'g'li bo'lgan Iskandar aqlda tengi yo'q, jasoaratli sarkarda bo'lgan. Iskandar haqidagi turlicha qarashlar mavjud. Ba'zilar uni Eron shohi Doro II ning og'li deb ko'rsatadi. Ba'zilar esa Misr firavnlariiga borib taqaydi. Ayrimlar nuqtai nazarida esa, Iskandar topib olingan farzand. Faylaqus (Flipp II) Allohndan farzand so'raydi. Bir kuni Faylaqus ovdan qaytarkan, bir kulba yonida yangi ko'zi yorigan ayolga duch keladi. Ayol ko'zi yorib, o'lik holda yotardi. Farzandi esa o'g'il va sog' salomat edi. Shunda Faylaqus bolani olib, unga Iskandar deb nom qo'yadi. Uni o'zi tarbilaydi. O'limi oldidan uni valiahd etib tayinlaydi va o'z o'rniga shoh qilib qo'yadi. Navoiy ham o'z asariga shu muqobilni kiritgan. Iskandar boshqa shohlar singari taxtga o'ch emas edi. Otasi unga taxtni ishonib topshirganidan havotirda edi. Arastu uning boshiga tojni kiygizmaguncha u deyarli taxt ishlariga aralasholmasdi. U xalq, omma oldiga shart qo'yadi. Oddiy xalqlar ham o'zini shohga teng ko'rib, arz dodini bemalol aytishini so'raydi. Iskandar xalqning qiynalishlarini bartaraf qilish maqsadida aholi ikki yillik soliqlardan ozod qiladi. "Saddi Iskandariy" asari Iskandar tarixini yaratish maqsadida qo'yilgan bo'lmasada, lekin kitobxon uning yurishlari haqida ma'lum tasavvurga ega bo'ladi. Masalan , Iskandar Eronni egallagach, butun jahonni fath etishga harakat qiladi. Qanchadan qancha sarkardalar unga bo'ysinadi. Lekin Kashmir, Hind va Chin hoqonlari unga bo'ysinishni istamaydi. Iskandar Xuroson va Mavarounnahrni egallab, Samarqand va Hirot shaharlarini egallab olgandan so'ng Kashmir tomon yurish qiladi. Ilm va hikmat bilan Kashmirni ham qo'lga kiritadi. Buni ko'rgan Hind shohi urishsiz unga tobe bo'ladi. Xatto, Chin hoqoni elchi kiyimida kelib, Iskandarning shon-shuhratiga tan beradi. Ko'plab sovg'a salomlar bilan siylaydi. Iskandarning keyingi yurishi Mag'ribda edi. Suv quruqliklardan o'tib, Mag'ribga yetib boradi. U yerdagi aholini yaxshiylardan himoya qilib, shimol tomonga yurish qiladi. Farang, Rusdan o'tib, Qirvon degan hududga yetib keladi. U yerda yajujlardan himoya qilish maqsadida Saddi Iskandariyni qurdiradi. Rumga qaytib kelib, dengiz safariga chiqib ketadi. Shisha sandiq yasab, dengiz tubiga tushadi. Dengizda turli xil ajoyibotlarni ko'rib, vataniga qaytib keladi. Iskandar kasallikka chalinib yotib qoladi. Oxirida onasi Bonuga o'g'illikni o'z o'rnida qo'ya olmagan uchun uzr so'rab xat yozadi. Iskandar bu dunyodan vafot etar ekan, tobutdan bir qo'lini chiqarib qo'yishlarini iltimos qiladi. Bu bir ibrat, pand yo'lidagi iltimosi edi. Jahonni egallagan Jahongirning u dunyoga

hech narsasiz ochiq qo'l bilan ketayotganiga ishora edi. Bu dunyoda qo'lga kiritgan butun davlating shu dunyoda qoladi, binobarin, har bir narsada aql bilan ish tutmoq lozim degan ma'no anglashiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- 1.Alisher Navoiyning "Saddi Iskandariy" dostoni konkordansi. 2016.
- 2.Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to'lami. 11-jild. 1993.
- 3.Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz. 2017.

СПЕЦИФИКА НАУЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ОБЛАСТИ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА

Старший преподаватель Нукусского инновационного института

Жолдасбаев Парахат Муратбаевич

Калисные слова: Наука, знание, наука, рационализм, реальность, научное знание, идеализация, гипотеза.

Аннотация: В этой статье описаны пути организации и проведения научно-исследовательских работ в области спорта.

Наука считается специфической деятельностью тех, кто ставит своей целью получение знаний о действительности. Наука является основной производной научной деятельности, но не единственной. Продукт науки может быть отнесен к рациональному (рациональному, правильному, основанному только на мышлении) научному методу, явление, одинаково распространенное на все сферы деятельности человека, в том числе при создании различного оборудования, технических средств, технологий в производственных отраслях за пределами науки. Наука напрямую связана с рациональными научными методами, применяемыми при создании других продуктов социальной сферы.

Рационализм-философское течение, которое рассматривает разум как единственный источник познания, отделяя мышление от чувственного восприятия. В переносном смысле рациональность-это видение, созерцание, из этого следует, что "рациональность" или "рациональность" – вводится в оборот в значениях "соответствие разуму", "благосклонность", "целесообразность".

Наука также является источником духовных ценностей в сообществе. Хотя наука направлена на получение истинного знания реальности, наука и реальность не имеют одинакового значения:

Реальность 1 – подлинность, подлинность, реализуемость, выполнимость; **реальность 2-Реальность**, употребляемая в значениях той же истины.

Истинное знание также может быть ненаучным. Важно отметить, что это не подразумевает отрицательной оценки состояния, кроме как в соответствии с

требованиями науки. С ростом роли науки в жизни общества, однако, научные основы не всегда адекватны и уместны. Из истории науки известно, что научное познание не всегда может быть рациональным.

Научное знание-используется во многих случаях, даже в тех случаях, когда оно не гарантирует получение реальных знаний в отношении теорий. По сути, истинные знания создаются в силу общественной необходимости в различных сферах человеческой деятельности: в быту, экономике, политике, искусстве и инженерном деле. В этих областях есть аспекты, которые, хотя и реальны, буквально отличаются от цели получения научных знаний. Например, в искусстве – произведения с новой художественной ценностью, в машиностроении-новый проект, Технологический процесс, изобретения, а в экономике приоритет отдается таким целям, как эффективность.

Как и в других областях, эффективность проектного, технологического образования и воспитания в направлении учебно-методической деятельности области педагогики социальных явлений по происхождению и развитию, а также новые закономерности научно-методической деятельности (фундаментальной и академической), научные знания, доказательства являются приоритетными задачами тенденции развития именно в системе высшего образования.

В социальном процессе многие научные теории были отвергнуты. Иногда (например, Карл Поппер) любое теоретическое утверждение всегда подтверждает, что есть вероятность, что оно будет опровергнуто или потеряет актуальность в будущем, когда придет время.

Наука-не признает астрологию, парапсихологию, уфологию и т. д. Не признавая этих понятий, это не его нежелание, а его неспособность сделать это, потому что т. По словам Гексли, необоснованный "наука совершает самоубийство, принимая вещи, связанные с верой (верой)". В таких концепциях нет убедительных и точных доказательств, но вероятность мимолетных совпадений высока.

Именно противопоставление различных идей и направлений определяет тенденции и специфику развития науки.

Новые идеи и теории ожесточенно борются, находят свое подтверждение. М. Планск говорит об этом так: "На самом деле авторы нового Истинного Знания не так убедительны, как люди с противоположным мнением, но со временем кто-то признает

свою неправоту, в то время как у большинства противников со временем новое поколение быстро усваивает истину". Работа над постоянной борьбой (конфликтом) новых идей на пути к их утверждению в жизни, между разными направлениями и мыслями, буквально обозначает суть жизни в науке. Важный образ современной науки состоит в том, что сегодня она стала отдельной профессиональной сферой, так как до недавнего прошлого организовывала свободную деятельность ученых и не была обеспечена специальным финансированием.

Ученые, работающие в системе высшего образования, своей педагогической деятельностью решили проблему материального обеспечения. Но, сегодня ученый (младший научный сотрудник, старший научный сотрудник) - одна из самых престижных профессий нашего общества. Только в XX веке в оборот было введено понятие "научный сотрудник". По всему миру

Есть также статистика о количестве профессиональных научных сотрудников, занимающихся наукой, более 5 миллионов человек.

Каковы критерии научного познания? Одной из важных отличительных черт научной информации является ее систематизация. Это один из критериев его научности.

Наука-может существовать не только в науке, но и вне ее в систематизированном виде. Поваренная книга, дорожный атлас, толковый словарь или глоссарий по педагогике, электронные учебники и учебники, современные образовательные технологии, программное обеспечение. и т.д.к. - во всех из них заранее определенные научные знания классифицируются и систематизируются в определенных требованиях. Научная систематизация специфична. Для него существуют четкие принципы полноты, последовательности, систематизации. Научное знание, представленное как система, состоит из определенного структурного устройства, его элементами являются доказательства, законы, теория и образ Вселенной.

Отдельные предметные (научные) направления имеют характер развития в требованиях взаимосвязанности и взаимоисключения. Стремление обосновать и доказать знание, является важным критерием научности.

Целостная систематизация знаний с обоснованием, всегда присущая науке.

Есть некоторые точки зрения, что стремление доказать знание-одна из причин возникновения науки. В науке известны различные способы обоснования научных знаний. Используется обоснование эмпирических данных, множество проверок, использование статистических данных и т. д. При обосновании теоретических понятий проверяется их свобода от противоречий, соответствие эмпирическим данным, предмету прогнозирования по возможности описания и развития явлений.

В области науки иногда ценятся и оригинальные (оригинальные), "немыслимые" креативные идеи. Однако результаты научной деятельности, ориентированной на новации, сочетаются со стремлением устранить субъективность, связанную с идентичностью ученого (феномен «излияния»). Через это явление можно показать одно из различий между наукой и искусством. Если бы художник не создавал свое собственное творение, его просто не было бы. Если бы теория не была создана ученым, даже великим человеком, она была бы когда-то создана, потому что интерсубъективность (сущность понятия: 1) особая общность; 2) общее мировоззрение и правила конкретного человеческого общества, общий опыт представления явлений) проявляется в виде необходимого этапа в развитии науки.

Средства и методы научного познания. Хотя область научной деятельности является специфическим направлением, в ней используется опыт повседневной жизни и деятельности человека из других сфер.

Идеализация-научный метод, конструкция (структура) мышления, раскрывающая характер построения и функционирования теоретического и эмпирического знания.

Предсказание (научное) - информация о будущем науки, научном или техническом открытии, основанная на объективном, глубоком и всестороннем анализе развития научного знания.

Дедукция и индукция являются своего рода “анализом и синтезом” в логическом выводе при изучении объекта исследования. Дедукция основана на логических выводах, ведущих от общего к частному. Этот метод широко используется в математике и других общих законах или аксиомах, когда частные зависимости выводятся индукция, противоположная дедукции. Это логическое заключение, в котором происходит мысленное движение от частного к общему. Оба эти метода

взаимосвязаны и дополняют друг друга в исследованиях и разработках, как и методы анализа и синтеза.

Гипотетико-дедуктивный метод - способ получения новых знаний на основе взаимосвязанной гипотезы (гипотезы), вывода из знания новых представлений об эмпирических доказательствах (фактах).

Критическое мышление-это процесс активного рассмотрения научных идей с разных точек зрения, а также сравнения и сопоставления их со всеми доступными альтернативными подходами.

Методика-совокупность методов целенаправленного выполнения какой-либо задачи.

Методология (в науке) - совокупность методов, применяемых в процессе научного исследования, учение о способах организации и структурирования теоретической и практической деятельности научного исследователя.

Наблюдательные и экспериментальные методы научного направления науки-считаются основными методами эмпирического познания, применяемыми в процессе научного исследования.

По наблюдательному методу получения эмпирических данных – говорят исследовать реальную ситуацию без каких-либо изменений. Экспериментальный метод получения эмпирических данных невозможно начать без четкой теоретической дорожной карты. Доказательства, какими бы важными они ни были для научного исследователя, трудно исследовать прямую реальность без теоретического руководства. И. Павлов говорил об этом так: "...чтобы связать факты с событиями, требуется общее видение, которое субъект заранее знает о событиях в каждый момент времени"

Доказательство (научный факт) - научное знание явления, доказанное как объективно-истинное и содержание которого всегда остается неизменным. Задача научной дисциплины состоит не только в сборе доказательств, но и в том, чтобы выразить полное отхождение от основной сущности. Помимо сбора доказательств, научный исследователь должен структурировать и целенаправленно управлять ими. Наука опирается на доказательства так же, как строительное здание строится из камней. Подобно тому, как одна только сумма доказательств не может быть наукой,

куча камней не может быть зданием сама по себе. Научная теория не создается путем обобщения прямых эмпирических данных.

В интерпретации Эйнштейна “ни один логический путь не может напрямую вести от наблюдения к основным принципам теории”.

Теория (научная) - форма организации научного знания, дающая целостное представление о закономерностях той или иной сферы действительности. Феномены теоретического мышления и эмпиризма-Аро представляют собой сложную взаимосвязь, именно в связи целостной науки и социальной необходимости решения теоретических задач проявляется теория. На пути построения теории используются различные методы теоретического мышления. Именно эксперименты, основанные на мышлении, широко использовались при создании теории со времен Галилея. В процессе мысленного эксперимента ученый-теоретик мысленно рассматривает идеализированные им объекты в нескольких вариантах.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Kadirov Rashid Hamidovich // Jismoniy tarbiya va sport faoliyatini ilmiy tadqiq qilish// Buxoro nashriyoti 2020.
2. Kirimov. F.A //Sport sohasida ilmiy tadqiqot ishlarini olib borish// Toshkent-2014
3. B.M.Azizov, I.A.Israilov, J.B.Xudoyqulov O`simlikshunoslikda ilmiy tadqiqot ishlari// Toshkent – 2014
4. Ózbekiston respublikasi prezidentining 3.11.2022 yildagi «jismoniy tarbiya va sport sohasida kadrlarni tayyorlash hamda ilmiy tadqiqotlar tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to`g`risida»gi qarori qabul qilindi. *Hujjat 7.11.2022 yilda «Xalq so`zi» gazetasida e`lon qilingan.*
5. *Podrobneye:* https://www.norma.uz/oz/qonunchilikda_yangi/jismoniy_tarbiya_sohasida_ilmiy_tadqiqotlar_tizimi_takomillashtiriladi
6. *Podrobneye:* https://www.norma.uz/oz/qonunchilikda_yangi/jismoniy_tarbiya_sohasida_ilmiy_tadqiqotlar_tizimi_takomillashtiriladi

**BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING TOLERANTLIK SIFATLAINI
RIVOJLANTIRISHNING MOSLASHUVCHANLIK XUSUSIYATI**

Joldasbaeva Arzigul

Nukus davlat pedagogika instituti 1-bosqich tayanch doktoranti.

Tayanch so'zlar: ijtimoiy-iqtisodiy, jamiyatda, o'qituvchi, faoliyat, bo'lajak zamonaviy o'qituvchi, mahorat, tajriba, mutaxassis, jamoa, xususiyat, ishonch, avlod, pedagog, bolalar, hamkorlik, bag'rikenglik, demokratik.

Anotatsiya: Ushbu maqolada hozirgi paytta jamiyatimizdagi o'qituvchilar, yani asosan yosh mutaxasislarning ish faoliyatiga va oquvchilarga moslashuvchanliklarini aniqlash, ularning oquvchilar bilan qay darajada ish olib borishi, o'z-aro munosabatlari, gapirish madaniyati, kiyinish madaniyati va oquvchilarga bolgan bag'rikenglik xislatlari haqqida so'z yuritiladi.

Mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy hayotida ro'y berayotgan o'zgarishlar ta'lim sohasida ham o'z ifodasini topmoqda. Zamonaviy jamiyatda nafaqat katta rivojlanish va ta'lim salohiyatini o'z ichiga olgan, balki ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilarining sog'lig'ini saqlashga imkon beradigan ta'lim islohotlariga ehtiyoj ortib bormoqda. Bu, agar bo'lajak o'qituvchi kasbiy malakali, jismoniy va psixologik jihatdan sog'lom bo'lsa, shuningdek, kasbiy faoliyat bilan bog'liq salbiy holatlarning rivojlanishiga chidamli bo'lsagina mumkin. Bo'lajak o'qituvchi nafaqat bilim tashuvchisi, bolalar uchun xulq-atvor va taqlid namunasi, balki o'z shogirdlariga zamonaviy fanlarning ka'tta okeanida kerakli bilimlarni topishga va o'z-o'zini rivojlantirishda tajriba orttirishga o'rgatadigan ustadir, ta'lim va o'z-o'zini namoyon qilish.

Bu kasbiy mahorat va xarakter xususiyatlarining barchasi tajriba va mahoratni egallash bilan bog'liq.

Ammo ta'lim muassasasini endigina tamomlagan yosh o'qituvchi-chi?

Ko'pgina bo'lajak yosh mutaxassislar yangi maqomda professional jamoaga moslashish muammosiga duch kelishmoqda.

Ta'limning hozirgi bosqichida bo'lajak o'qituvchi nafaqat fanni, uni o'qitish usullarini bilishi, balki o'z faoliyati natijalarini oldindan ko'ra bilishi, bashorat qilishi, o'quvchilarining rivojlanish istiqbollarini belgilashi kerak.

Bo'lajak o'qituvchi o'z kasbiy faoliyatini boshida ma'lum qiyinchiliklarga duch keladi. O'qituvchi yangi jamoada qulay bo'lishi, bolalar bilan to'g'ri munosabatlarni o'rnatishi, sinfda malakali va hissiy gapira olishi, bolalarni o'z mavzusiga qiziqtirishga harakat qilishi kerak - bu muammolarning to'liq ro'yxati emas.

Biz o'z oldimizga maqsad qo'yganmiz - yosh mutaxassislarning moslashuvining ayrim xususiyatlarini va ularning bag'rikenglik va o'ziga ishonch darajasiga bog'liqligini aniqlash.

- ko'pincha keksa avlod o'qituvchilari bolalarga nisbatan innovatsion yondashuvlarni samarasiz deb hisoblab, o'zlarining pedagogik faoliyatlarida avtoritar ish usullaridan foydalanadilar va ularning ko'p yillik pedagogik tajribasi ularning pozitsiyalarini tasdiqlaydi.

- bolalarning bir uslubdan boshqa uslubga o'tishlari qiyin bo'lib, ular "koperativ pedagogika"ni yosh mutaxassis xarakterning zaifligi deb adashadi, shu munosabat bilan o'qituvchi ta'lim jarayoniga innovatsion texnologiyalarni joriy etmaydi va ular "koperativ pedagogika"ga murojat qilishadi. Uzoq vaqtdan beri tasdiqlangan avtoritar o'qitish uslubi.

Ba'zi ijtimoiy vaziyatlarda ular o'zlarini bag'rikenglik bilan tutadilar, boshqalarida esa murosasizlik ko'rsatishi mumkin.

Xuddi shu respondentlar guruhi bilan Raidasol testi o'tkazildi - "o'ziga ishonch" va guruh ham o'rtacha ball berganligi ma'lum bo'ladi.

Ushbu ko'rsatkichlarni taqqoslab, biz bag'rikenglik darajasi qanchalik yuqori bo'lsa, o'ziga bo'lgan ishonchning balli (bahosi) yuqori bo'lishini kuzatamiz.

Bo'lajak o'qituvchi yani yosh mutaxassis duch keladigan muammolar bevosita shaxsiy fazilatlarga bog'liq. Axir, "hamkorlik pedagogikasi" va shuning uchun "bag'rikenglik" - bu zamonaviy ta'limda hech qanday o'zgarishlarni amalga oshirish mumkin bo'lmagan fazilatlardir. Ko'pincha murosasizlikning ildizlari jaholat va qo'rquvda, shuning uchun o'z-o'zidan shubhalanishda yotadi.

Bizning fikrimizcha, bag'rikenglikni tarbiyalash juda muhim, ammo avtoritar muloqot uslubi sharoitida mumkin bo'lmagan. Binobarin, bag'rikenglikni singdirishning shartlaridan biri o'qituvchining o'quv jarayonini tashkil etishda, o'quvchilarning bir-biri va o'qituvchi bilan muloqotida muayyan demokratik mexanizmlarni egallashidir.

Agar bo'lajak o'qituvchi bag'rikeng bo'lsa, u o'ziga, o'z qobiliyatiga ishonadi, ochiq, yo'l-yo'riqsiz va do'stona, u talaba uchun murabbiy vazifasini bajaradi.

Bu muammoning yechimini ta'lim muasasasi psixologining nafaqat o'quvchilar, balki yosh o'qituvchilar bilan ham sifatli va samarali ishlashida ko'ramiz.

Muammoni hal qilish nafaqat bolalarga ta'lim beradigan, balki o'quvchilarning shaxsiy muammolarini hal qilishga yordam beradigan, ularning holatini, intilishlarini, qo'rquvlarini, umidsizliklarini va tashvishlarini qanday aniqlashni biladigan o'qituvchining tegishli psixologik va diagnostik tayyorgarligisiz ham mumkin emas.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Безносков, С. П. Профессиональные деформации личности [Текст] / С. П. Безносков ; МВД. – СПб. : Речь, 2014. – 272 с.

2. Коржова, Е. Ю. Психология адаптации педагогов к профессиональной деятельности [Текст] / Е. Ю. Коржова ; Балт. пед. акад., Ин-т психологии человека. – СПб. : Балт. пед. акад., 2006. – 159 с.

3. Митина, Л. М. Интеллектуальная гибкость учителя: психологическое содержание, диагностика, коррекция [Текст] : учеб. пособие / Л. М. Митина, Н. С. Ефимова ; Рос. акад. образования, МПСИ. – М. : МПСИ : Флинта, 2013. – 144 с.

TURIZMGA OID O'ZLASHMA TERMINLARNING ASSIMILYATIV XUSUSIYATLARI

Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat Texnika universiteti "Chet tillar" kafedrası katta
o'qituvchisi

Abduraxmanova Nigora Sultanbayevna

Talaba: **Jumanazarova Sitora**

Annotatsiya: O'zbek tilshunosligida lotin tilidan kelib chiqqan, o'zbek tiliga rus va ingliz tillari orqali kirib kelgan kamida uchta - **adaptasiya, assimilyasiya va integrasiya** atamalari, hamda moslashtirish, o'zlashtirish, mustahkamlash so'zlari qabul qiluvchi tilning muvofiq me'yorlari va undagi leksik semantikaning shakllanishiga nisbatan o'zlashtirilgan birliklarning fonetik, grammatik xususiyatlarini maksimal yaqinligini ko'rsatish uchun ishlatiladi.

Kalit so'zlar: assimilasiya, fonetika, urg'u, grammatik, olim, ma'daniyat, bilingvizm, integratsiya.

So'nggi paytlarda "assimilyasiya" atamasini "kalkalar" yoki tarjima qilingan o'zlashmalarga nisbatan qo'llash asossizligi to'g'risida turli fikrlar bildirilmoqda. Chunki "assimilyasiya" so'zining mohiyati o'zlashtirilgan birliklarni qator parametrlar bo'yicha asl leksik birliklarga moslashtirish bo'lsa tarjima qilingan o'zlashmalar esa qabul qiluvchi tilga rasmiy jihatdan mos keladi. Shu munosabat bilan, o'zga til birligini o'ziga xos yo'nalishi bo'yicha aks ettirish natijasida "kalkani" qabul qiluvchi til tizimiga kiritilganligini bildirish uchun "tabiiylashtirish" atamasidan foydalanish tavsiya etiladi. Ba'zi olimlar, shuningdek, "*integrasiya*" va "*assimilyasiya*" tushunchalarini ham farqlash zarurligini ta'kidlaydilar, ularning fikriga ko'ra, bu tushunchalar gipo-giperonimik munosabatlarda joy olgan. "*Integrasiya*" atamasi o'zga til birliklarini qabul qiluvchi tilning tizimiga moslashishida, o'zlashmalarning barcha turlarida o'zini namoyon qiladigan, umumiy jarayonni nazarda tutadi. "*Assimilyasiya*" esa o'zlashtirishlarni faqat o'ziga xos darajasida amalga oshiriladigan integrasiya turi sifatida ko'rib chiqilishi kerak. Bizning tadqiqot ishimizda "adaptasiya", "assimilyasiya" va "o'zlashtirish" atamalaridan o'zaro almashinib foydalanish mumkinligi taklif etamiz. Quyida assimilyasiya tushunchasi haqida to'xtalib o'tamiz.

Assimilyasiya aslida fonetik atama bo'lib, uning quyidagi turlarini ajratiladi:

1. Fonetik (fonologik, orfoepo-aksentuasion);
2. Grafik (grafik-imlo);
3. Grammatik (morfologik);
4. Semantik (leksik-semantik).

Qayd etish kerakki, XIX-XX asrlarda soʻzning fonetik, imloviy, grammatik assimilyasiyasi va uning tildagi faoliyati (soʻzlarni shakllantirish jarayonlarida, polisemiyaning rivojlantirishda, frazeologik birliklarni shakllantirishdagi ishtiroki va nutqda faol qoʻllanilishi) oʻrtasida xos boʻlsa, hozirgi kunda, aksariyat tadqiqotlarda ushbu hodisa oʻzlashtirilgan birliklarning assimilyasiyasi jarayonlarining ham rasmiy, ham funksional jihatlarni oʻz ichiga olgan murakkab jarayon sifatida oʻrganilmoqda. Bunda oʻzlashma soʻzning rasmiy jihati deganda assimilyasiya jarayonlarida faqat bevosita (moddiy, original, lugʻaviy) oʻzlashmaning leksik birlik sifatida ifodalaydigan maʼnolari tushuniladi.

Rasmiy (tarkibiy) va funksional (leksik va semantik) assimilyasiya bilan bir qatorda oʻzlashtirilgan birliklarning psixologik adaptasiyasi tushunchasi ham mavjud, bunda qabul qiluvchi tildagi soʻzlashuvchi ongida yuzaga keladigan oʻzlashtirishning yangiligi unutiladi.

Fonetik (fonologik) assimilyasiyada donor tildan, oʻzlashtirilgan leksik birlikning tashkil etilgan tovushlarning fonetik (fonematik, ovoqli), ovoqli tasviri, ikkinchidan, vaqt oʻtishi bilan qabul qiluvchi tilda oʻzgartirilishi mumkin boʻlgan aksentuasion modeli oʻrganiladi. Bugungi kunda, oʻzbek va rus tillaridagi inglizcha oʻzlashmalarning *tovush ifodasi* nuqtai nazaridan quyidagilarni ajratib koʻrsatish mumkin.

1. Oddiy substitutsiya donor tilning bitta tovushini qabul qiluvchi tilda ham bitta nutq tovush bilan berilishida namoyon boʻladi. Jumladan, inglizcha [az] va [e:] monoftong tovushlar artikulyasiyasi nisbatan yaqin boʻlgan oʻzbekcha [s] va [oye:] tovushlari bilan almashinadi. Masalan, inglizcha [ei], [ou], [is], [yee], [oe], [ie] diftonglari monoftonglashib, asosi bir xil talaffuz qilinmaydigan uzun tovush bilan almashinadi va oraliq tovush yoʻqoladi.

2. Tovush konvergentsiyasi - bu baʼzi hollarda donor tildagi ikkita yaqin tovushni qabul qiluvchi tildagi bitta tovushga muntazam almashtirishdir.

3. Tovush divergentsiyasi - bu donor tildagi bitta tovushni qabul qiluvchi tilda muntazam ikkita tovush bilan yetkazishdir. Oʻzbek tilida tovush konvergentsiyasiga oid misollar topishning iloji boʻlmasada, tovush divergentsiyasining namunalari oʻzbek tilida soʻzlashuvchilar uchun tish oraligʻida paydo boʻladigan tovushlarni talaffuz qilish qiyin

bo'lganligi sababli ayrim inglizcha so'zlarda boshlang'ich [θ] tovushi o'rni bilan [f] yoki [s] bilan almashtirib berilishini ko'rsatib o'tish mumkin.

Uchinchi model o'zbek tili me'yorlari asosida talaffuz qilinadigan inglizcha o'zlashmalar bo'lib, masalan, rus tili orqali kirib kelgan inglizcha "Club/Klub" o'zlashmasi uning asos shakli "club" [klub]dan farqli ravishda o'zbek tilining so'z oxirida undoshlarning jarangsizlanishi me'yoriga bo'ysungan holda b>p ga o'tgan holda [klup] shaklida talaffuz qilinadi.

To'rtinchi modelda ingliz tilidan kelib chiqqan internatsionalizmlar taqdim etilgan bo'lib, ular o'zbek va rus tilidagi xalqaro so'zlarni o'zlashtirish modellari asosida talaffuz qilinadi. Masalan, inglizcha "cybernetic" [saiba'netik] so'zi "Kybernetic" [kyber'ne:tik] shaklida o'zlashtirilgan. Bu o'rinda shuni qayd etish kerakki, juda ko'p hollarda internatsional o'zlashma so'zlar o'rtadagi vositachi til ta'siriga tushgan holda asliyat emas, birinchi tilda o'zlashtirilgan talaffuzga moslashtirib qabul qilingani tufayli asliyatdan yanada uzoqlashib ketadi. Buning yorqin misoli sifatida nemis tilida H|h tovushli so'zlarning rus tiliga G|g tovushi bilan (masalan, Hamlet-Gamlet, Hans-Gans kabi) almashtirib o'zlashtirilgani va o'zbek tilida H|h tovushlari bo'lgani holda xuddi shu shaklda rus tilidan olingani holatlarini ko'rsatib o'tish mumkin. Bu kabi asliyatga nomuvofiqliklarni bugungi kunda ham ko'plab uchratish mumkin.

Bugungi kunda bu holatning aksini ham kuzatish mumkin. Ya'ni, mamlakatimizning rivojlanayotgan davlatlar qatoriga kirgani va ma'naviy moddiy boyliklarimizga qiziqishning borgan sari ortib borayotgani o'zbekcha o'zlashmalarning ham xorijiy tillarga o'tib borishini ta'minlamoqda. Hozirgi davrda qadimiy shaharlarimiz va ayrim ashyolarimiz, urfodatlarimiz nomlarining boshqa tillarga, jumladan, ingliz tiliga ham o'zlashishiga olib kelmoqda. Afsuski, ularning ko'pchiligi rus tili orqali olinayotganligi tufayli rus tiliga moslangan shakllari tarqalmoqda. Chunonchi, *Tashkent, Samarqand, Buxara, patir, dutar, plov* kabi o'zlashmalari shular jumlasidandir.

Zamonaviy o'zbek tilida yuqorida keltirilgan tovushlarni shakllantirish modellari bilan bir qatorda, anglisizmlar ham mavjud bo'lib, ular qabul qiluvchi tilning "Lunch" [lanch] va "Rum" [rum] turli modellari bo'yicha singdirilgan, "lunch" [lʌntʃ] va "rum" [rʌm] donor-tilning qoidalariga muvofiq bir xil o'qiladi, shuningdek, talaffuzi ikki yoki undan ko'p varianti bo'lgan "Jury" ['ju.ri], ['dʒu:ri], [dʒy'ri] ingliz tilidagi o'zlashmalar ham mavjud

bo‘lib, ular qabul qiluvchi tildagi so‘zlashuvchilarning donor-tilni bilish darajalari turlichaligi bilan izohlanadi.

Bu o‘rinda ham so‘zlashuvchilarning uch xil farqlash joiz bo‘ladi: donor tilda gapira olmaydiganlar, donor tilni umuman bilmaydiganlar va biladiganlar.

1-guruh donor-tilda gapira olmaydigan, qabul qiluvchi tilda so‘zlashadiganlar yangi o‘zlashmalarni talaffuz qilishda, o‘zga til artikulyasion ko‘nikmalarini o‘z ona tillarining nutq ko‘nikmalari bilan almashtirib gapiradilar.

2-guruh donor-tilni umuman bilmaydigan so‘zlashuvchilar o‘zga tildagi o‘zlashayotgan so‘zining grafik tasvirini o‘z ona tilining imlosi me‘yorlari asosida qabul qiladilar. Ya‘ni, o‘zlashmaning talaffuz varianti qabul qiluvchi tilning tovush imkoniyatiga moslashtiriladi.

3-guruh donor-tilda gaplasha oladigan so‘zlashuvchilar esa yangi o‘zlashmaning eng mos va to‘g‘ri talaffuzidan foydalanishlari kuzatiladi. Demak, ushbu omillar donor-tilning talaffuz me‘yorlariga mos talaffuz variantini belgilab beradi. O‘zlashtirilgan so‘zlar talaffuzining donor til me‘yorlariga yo‘naltirilishi yana ikkita omil bilan ham izohlanadi. Agar o‘zlashtirilgan so‘zlar juda ko‘p bo‘lsa, qabul qiluvchi tilning fonetik tizimini yangi tovushlar bilan to‘ldirishi yoki qabul qiluvchi tilning fonetik tarkibini saqlab qolinishi mumkin.

REFERENCE.

1. Xamrayeva Nilufar. (2024). SOCIOLINGUISTIC COMPETENCE AND SOCIOCULTURAL ASPECT OF LANGUAGE. Innovations in Technology and Science Education, 2(17), 466–471. Retrieved from <https://humoscience.com/index.php/itse/article/view/2368>
2. Xamrayeva, N. ., & Olimova , M. . (2023). SOTSIOLINGVISTIKA VA DIALEKTOLOGIYA. Theoretical Aspects in the Formation of Pedagogical Sciences, 2(6), 149–154. извлечено от <http://www.econferences.ru/index.php/tafps/article/view/4872>
3. Xamrayeva, N. ., & Olimova , M. . (2023). SOTSIOLINGVISTIKA VA DIALEKTOLOGIYA. Theoretical Aspects in the Formation of Pedagogical Sciences, 2(6), 149–154. извлечено от <http://www.econferences.ru/index.php/tafps/article/view/4872>
4. Yusupova, N., [Nigmatovna]. (2024). ANALYSIS OF TECHNOLOGY AND METHODS OF USING MIXED EDUCATION IN TEACHING ENGLISH. Innovations in Technology and Science Education, Vol. 2 No. 17 (2023)(17), 472–479.
5. Yusupova, N. (2021b). ZAMONAVIY O 'QITISH METODLARIDA ROL O 'YINLARINI KENG QO 'LLANILISHI: WIDE USE OF ROLE GAMES IN MODERN TEACHING METHODS. FAN, TA'LIM VA AMALIYOTNING INTEGRASIYASI, 2(2181–1776), 2. <https://journal.bilig.uz/isepsmj/article/view/1013/981>
6. Юсупова, Н. Н. (2021). ПРИМЕНЕНИЕ ПРАГМАТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ НА ЗАНЯТИЯХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА. Экономика и социум, (4-2 (83)), 1248-1253.
7. Yusupova, N., [Nigmatovna]. (2024b). INCREASING STUDENT'S INTEREST IN ENGLISH LANGUAGE IN MIXED EDUCATION TECHNOLOGY. "PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF SCIENCE AND EDUCATION," Vol. 1 No. 18 (2024)(Vol. 1 No. 18 (2024): PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF SCIENCE AND EDUCATION), 1. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10636443>

THE MORPHOLOGICAL ASPECTS OF THE BRAIN MENINGIOMA

Amonova Gulafzal Uzbekboevna

Senior teacher, (PhD) of the Department Pathological Anatomy of Samarkand State
Medical University

Indrajeetsingh Meharbansingh Pothiwal

2nd year student of the International faculty, Samarkand State Medical University,
Samarkand, Uzbekistan

E-mail: pothiwalindrajeetsingh@gmail.com

Key words: meningioma, radiation, meninges, pathomorphology, neurofibromatosis, tumor, MRI.

Abstract: This studies article goals to delve into the intricacies of brain meningioma, a neurological situation characterized by using the abnormal growth of neoplasms inside the meninges. By undertaking an in-depth evaluation, we are seeking to explore the etiology, pathomorphology, diagnostic techniques, remedy options, and advancements in coping with this situation. This observe now not best ambitions to beautify knowledge however also make contributions to the ever-evolving discipline of neurology.

Brain meningioma has been a topic of interest for clinical experts and researchers due to its ability impact on cognitive capabilities and usual satisfactory of lifestyles. This complete research article pursuits to bring together present knowledge and present an updated review of brain meningioma, shedding mild on numerous factors that are important for a multi-disciplinary expertise of this circumstance.

1. Reason and Risk Factors: Understanding the underlying causes and hazard elements associated with mind meningioma has tremendous implications for prevention and early detection. This article examines a variety of factors, inclusive of genetic predisposition, radiation publicity, hormonal affects, and capacity connection to other sicknesses, consisting of neurofibromatosis.

2. Pathomorphology: By reading the pathomorphology of brain meningioma, we purpose to unravel the cellular and molecular mechanisms that make contributions to neoplasm formation and growth, morphological characteristics of neoplasms, their

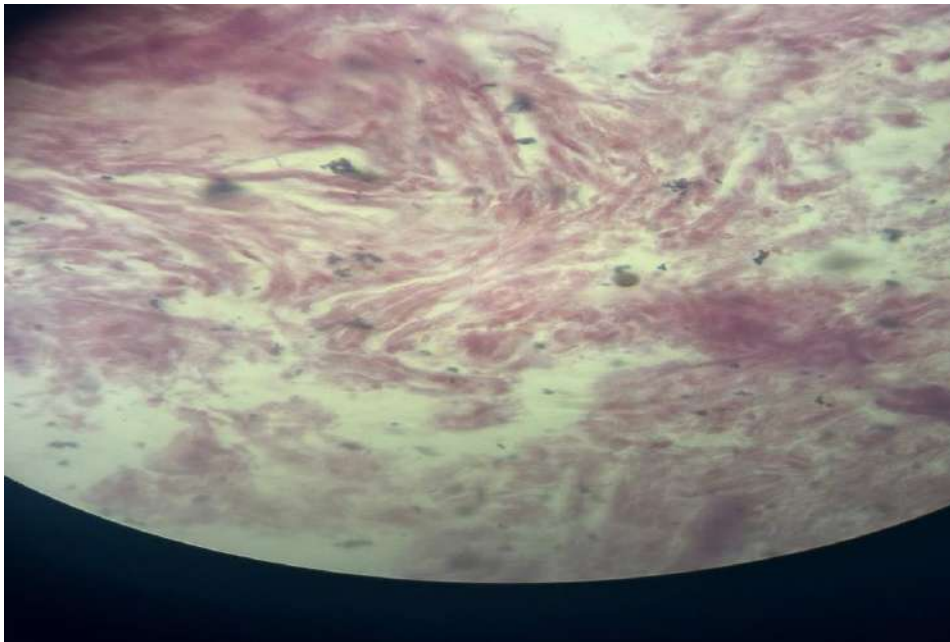
macroscopical and microscopical manifestations. Exploration of genetic mutations, signaling pathways, and micro- and multi-environmental factors will resource in figuring out potential healing targets for personalized remedy procedures.

3. Diagnostic Techniques: Accurate and timely diagnosis of mind meningioma is vital for effective treatment making plans. This phase presents a comprehensive evaluate of diverse diagnostic modalities, which includes imaging strategies together with MRI, CT scan, and PET test, in addition to pathological analysis, molecular markers, and rising technologies like liquid biopsies and genomic profiling.

4. Treatment Options: Brain meningioma remedy choices depend on numerous elements, consisting of tumor length, grade, and patient-specific issues. This section presents a detailed examination of available remedy modalities, including surgical intervention, radiation remedy, chemotherapy, centered therapy, and rising approaches like immunotherapy and gene therapy.

5. Advancements and Challenges: The field of mind meningioma studies has witnessed enormous advancements in current years. This segment highlights latest breakthroughs, including precision medicinal drug, novel healing objectives, and non-invasive treatment strategies. It explores the demanding situations related to modern-day treatment techniques, such as recurrence fees, long-time period aspect effects, and the importance of lengthy-time period comply with-up care.

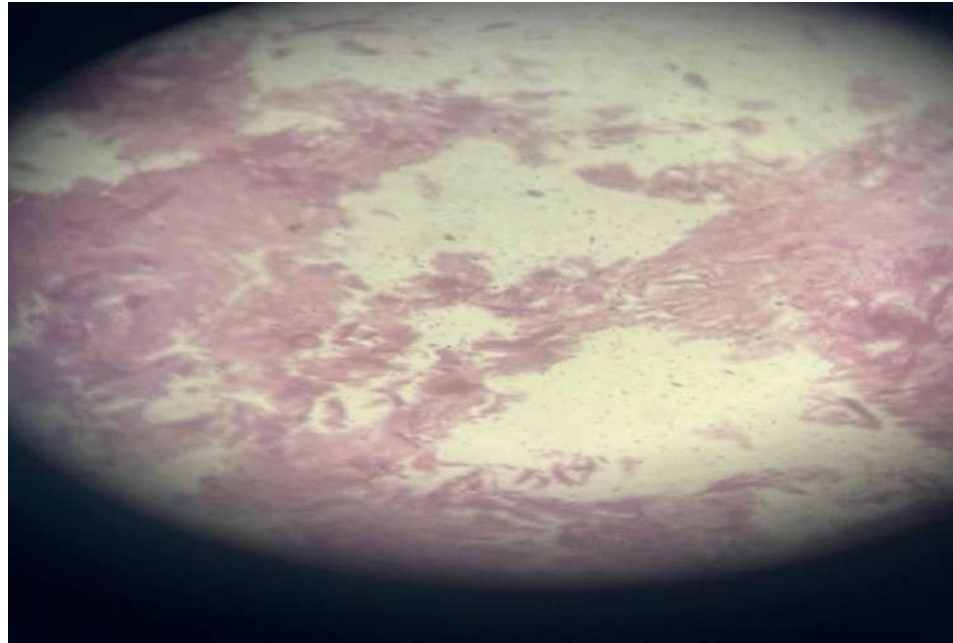
The remedy of brain meningiomas normally includes a combination of surgery, radiation therapy, and now and again chemotherapy. In a few cases, tablets can be used to goal unique molecular pathways worried in the increase of neoplasms. One elegance of drugs that has been studied for meningiomas is tyrosine kinase inhibitors (TKIs). These pills paintings by using blocking the activity of tyrosine kinases, enzymes that play a key position in cell signaling and boom. Some TKIs have proven promise in inhibiting the increase of meningioma cells in laboratory studies and early scientific trials.

1-Picture. Microscopical manifestation of brain meningioma. Stained by hematoxylin-eosin method, 40 ob. x 10 oc.

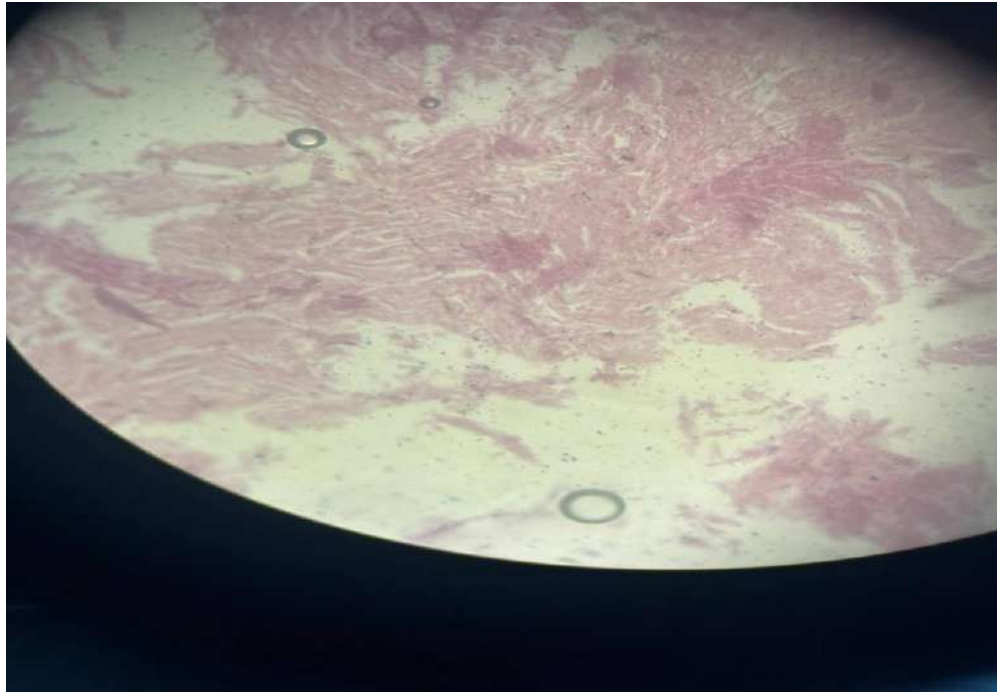
By microscope we can verify – whorl formations, psammoma bodies, nuclear holes, and nuclear pseudoinclusions. The cells of the meningioma have abundant pink cytoplasm. Meningiomas are a diverse group of new formations that exhibit a wide range of morphologies and clinical behavior. They are generally accepted to originate from arachnoid cap cells within the leptomeninges. In general macroscopic features there are two main macroscopic forms easily recognized in imaging studies: globose – rounded, well defined dural masses, likened to the appearance of a fried egg seen in profile (the most common presentation) en plaque – extensive regions of dural thickening.

Another magnificence of medication that can be used in the treatment of meningiomas is hormonal treatments. Meningiomas frequently express hormone receptors, specially progesterone receptors, and a few research have cautioned that hormone remedies may also help gradual the boom of those neoplasms. In a few cases, chemotherapy capsules may be used in the treatment of competitive or recurrent meningiomas. Chemotherapy works via focused on rapidly dividing cells, which includes most cancers cells. However, the effectiveness of chemotherapy in treating meningiomas is still being studied, and its use is usually confined to precise conditions.

2-Picture. Microscopical manifestation of brain meningioma. Stained by hematoxylin-eosin method, 40 ob. x 10 oc.

In microscopical investigation of meningioma we can see – growth patterns, and histologic subtypes. Most are rubbery, well circumscribed, spherical, and firmly attached to the inner surface of the dura mater. Atypical meningioma is an intermeidate grade tumor between benign and malignant forms. Its diagnosis is based on increased mitotic activity, brain invasion or at least 3 of the 5 histologic features (increased cellularity, small cell change, sheeting, prominent nucleoli and foci of spontaneous necrobiosis, necrosis).

3-Picture. Microscopical manifestation of brain meningioma. Stained by hematoxylin-eosin method, 40 ob. x 10 oc.

In latest years, researchers have been exploring novel targeted healing procedures for the remedy of mind meningiomas. One such technique involves the usage of immunotherapy, which harnesses the power of the immune machine to target and damage atypical cancer cells. Immunotherapy pills, which include checkpoint inhibitors, have shown promise within the remedy of various kinds of most cancers by unleashing the immune system to attack neoplasm cells. Another emerging region of studies is the development of drugs that focus on unique genetic mutations or signaling pathways that force the increase of meningiomas. For example, inhibitors of the mammalian goal of rapamycin (mTOR) pathway were investigated as capability treatments for meningiomas with mutations in genes such as NF2.

In addition to these centered treatment options, researchers are also exploring the usage of aggregate treatments for brain meningiomas. By combining exclusive drugs with complementary mechanisms of action, researchers wish to improve remedy outcomes and overcome resistance to unmarried-agent treatments. While tons progress has been made in knowledge the biology of mind meningiomas and developing new remedy options, there is still lots to learn about these neoplasms. Clinical trials are ongoing to evaluate the protection

and efficacy of recent pills and treatment combinations for meningiomas, with the closing aim of improving effects and best of life for patients with these neoplasms.

Conclusion – Brain meningioma stays an fascinating and hard circumstance with some distance-attaining implications. This research article targets to provide a complete evaluation of the etiology, pathomorphology, diagnostic strategies, treatment alternatives and current advancements in managing this disease. By improving our understanding, we are hoping to make contributions to advanced patient consequences and keep to push the limits of neurology studies.

LITERATURE:

1. Ostrom Q.T., Gittleman H., Xu J., et al. CBTRUS Statistical Report: Primary Brain and Central Nervous System Tumors Diagnosed within the United States in 2009-2013. *Neuro Oncol.* 2016;18 Suppl 5(Suppl_5):v1-v75. Doi:10.1093/neuonc/nov207
2. Rogers L., Barani I., Chamberlain M., et al. Meningiomas: understanding base, treatment outcomes, and uncertainties. A RANO review. *J Neurosurg.* 2015;122(1):four-23. Doi:10.3171/2014.7.JNS131644
3. Louis D.N., Perry A., Reifenberger G., et al. The 2016 World Health Organization Classification of Tumors of the Central Nervous System: a precis. *Acta Neuropathol.* 2016;131(6):803-820. Doi:10.1007/s00401-016
4. Kumari N., Kapoor A., Sinha S., Kumar S., Sharma B.S. The mystery of meningioma: standards and controversies. *Indian J Neurosurg.* 2019;eight(3):one hundred seventy five-181. Doi:10.1055/s-0040-1709424
5. Van Alkemade H., de Leau M., Dieleman E.M.T., et al. Impaired survival and long-term neurological problems in benign meningioma. *Neuro Oncol.* 2012;14(five):658-666. Doi:10.1093/neuonc/nos013
6. NCCN Clinical Practice Guidelines in Oncology (NCCN Guidelines®) for Central Nervous System Cancers. Version 2.2021. Accessed September 22, 2021. https://www.Nccn.Org/specialists/physician_gls/pdf/cns.Pdf
7. Simpson D. The recurrence of intracranial meningiomas after surgical treatment. *J Neurol Neurosurg Psychiatry.* 1957;20(1):22-39. Doi:10.1136/jnnp.20.1.22
8. Duffau H., Capelle L. Preferential brain places of low-grade gliomas. *Cancer.* 2004; a hundred (12): 2622-2626. Doi:10.1002/cncr.20329

9. Rutka J.T., Mc Dermott M.W., Dunn I.F., Smith E.R. Meningiomas: Biology, pathology, and remedy. Springer; 2010. ISBN: 9780387766100
10. Амонова, Г. У., & Исмоилов, Ж. М. (2017). РЕОРГАНИЗАЦИЯ ЦИТОАРХИТЕКТониКИ ЭПИТЕЛИАЛЬНОГО ПЛАСТА БРОНХОВ У КРОЛИКОВ С ХРОНИЧЕСКИМ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫМ ЛАРИНГИТОМ. In *Молодежь и медицинская наука в XXI веке* (pp. 51-51).
11. Хамидов, З. З., Амонова, Г. У., & Исаев, Х. Ж. (2019). Некоторые аспекты патоморфологии неспецифических язвенных колитов. In *Молодежь и медицинская наука в XXI веке* (pp. 76-76).
12. Jumanov, Z., Amonova, G., & Ortikov, B. (2023). THE MORPHOLOGICAL FEATURES OF THE STRUCTURE OF THE BRAIN OF NEWBORN, BORN AND DEAD AT DIFFERENT PERIODS OF PREGNANCY IN THE ATELECTATIC FORM OF PNEUMOPATHY. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(11), 189-193.
13. Hamidova, F. M., & Amonova, G. U. (2022). CHARACTERISTICS OF PATHOMORPHOLOGICAL CHANGES IN THE LUNGS OF CHILDREN BORN WITH ESOPHAGUS ATRESION. *Conferencea*, 105-109.
14. Amanova, G. U., Eshkabilov, T. Z., Khamidova, F. M., & Abdullayev, B. S. (2020). The Early Diagnosis Of Precancer Of The Cervix. *The American Journal of Applied sciences*, 2(09), 51-53.

MAQSUD SHAYXZODA HAYOTI VA IJOD YO'LI

Toshkent davlat transport universiteti

ATM fakulteti 3-bosqich talabasi

Aktamova Sabina Jo'raqul qizi

aktamovasabina03@gmail.com

+998946360927

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada yurtimizda yashab ijod qilgan serqirra qalam sohibi bo'lgan Maqsud Shayxozdaning hayoti tasvirlangan. Shayxzodaning eriahgan unvonlari va u yozib qoldirgan asarlari nimani targ'ib qilganligi hamda biz kelajak avlodning hayotida bu asarlar qanchalik ahamiyatga ega ekanligi keng yoritilib berilgan. Xalqimizda buyuk yozuvchi va ijodkorlarning mavqeini oshirish bo'yicha Birinchi Prezidentimizning so'zlari keltirilgan.

Kalit so'zlar: badiiy, adabiy, dramaturg, shoir, adabiyotshunos, tarjimon, pedagog, publisistik, peziya, doston, ertak-doston, tarixiy fojia, tragediya, tarixiy drama.

ABSTRACT

This article describes the life of Maqsud Shaykhzoda, a multi-talented penman who lived and worked in our country. The titles of the prince and what he wrote promoted, and how important these works are to us in the lives of future generations. The words of our First President on raising the status of great writers and creators in our people are quoted.

Keywords: fiction, literary, playwright, poet, literary critic, translator, educator, publicist, poetess, epic, fairy tale, historical tragedy, tragedy, historical drama.

KIRISH

Insonlarning ruhiy kamolotga va yuksak ma'naviyatga erishuvida badiiy adabiyot muhim vosita bo'lib, u ma'naviy haqiqatlarni aks ettiradi, insonlarga ko'ngil orqali olamni tanishga ko'maklashadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Xalqimiz juda ham boy ma'naviy merosga ega. Adabiy va badiiy meroslari dunyo tan oladigan darajada go'zaldir. Badiiy meroslarimizni yurtimiz bo'ylab sayohat qilib, ancha yillik tarixga ega ekanini ko'ramiz. Adabiy merosimizda esa chegarasi yo'q buyuk san'atni ajib milliylikni, musaffo osmon va serquyosh o'lkada unib-o'sib, ijod etgan shoir va yozuvchilarning mehnatlari yotganligini ko'rishimiz mumkin. Bu haqida Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimovning shunday so'zlarini eslaymiz-" Agar biz O'zbekistonimizni

dunyoga tarannum etmoqchi, uningqadimiy tarixi va yorug' kelajagini ulug'lamoqchi , uni avlodlar xotirasida boqiy saqlamochi bo'lsak, avvalombor, buyuk yozuvchilarni, buyuk shoirlarni, buyuk ijodkorlarni tarbiyalashimiz kerak" Nega shunday? Sababi shuki, ular bizning milliy urf-odatlarimizni, an'analarimizni, qadimdan bizga yodgorlik sifatida qolgan o'zbekchiligimizni o'z asar va dostonlarida namoyon qiladilar.

Shunday atoqli ijodkorlarimizdan biri Maqsud Shayxzodadir. XX asrning ulkan namoyondalaridan biri hisoblanadigan , iste'dodli qalam sohibi Maqsud Shayxzoda Ma'sum (ba'zi manbalarda Maqsumbek) o'g'li Ozarbayjonning Ganja viloyatidagi Oqtosh(Agdash) shahrida shifokor oilasida dunyoga kelgan. Shayxzoda hali savodi chiqmasidan she'rlar mashq qila boshlagan. Bu haqida o'zi ham ta'kidlaydi.

Boshlang'ich va o'rta ma'lumotni o'zi tug'ilgan shaharda olib, Bokuda joylashgan Oliy pedagogika institutida sirdan o'qiydi. O'qishini tamomlagach bir qancha joylarda ishlaydi. 1925-yildan Darbanddagi 1-bosqich ozorbayjon maktabida , Bo'ynoqdagi ta'lim va tarbiya texnikumida o'qituvchi bo'lib ishlagan. Shayxzoda o'zining ozodlikka bo'lgan harakati , intiluvchanligi , o'ziga bo'lgan kuchli ishonchi va hurfikrligi tufayli- Ozorbayjoni mustaqil davlatga aylantirish haqidagi fikr va harakatlari uchun ayblanib, 1927-yilda aybdor deyilib, qamoqqa olinadi va shu tarzda 1928-yilning fevral oyida Toshkentga surgun qilinadi.

Maqsud Shayxzoda Toshkentga kelgach, bu yerda ham o'z ijodini to'xtatmaydi. Aksincha uning hayotidagi asosiy va ko'p ijodi shu yerda o'tadi. Shayxzoda Toshkentga kelib she'riy, publisistik, ilmiy va dramatik asarlarini yaratadi.

MUHOKAMA

U o'zi haqida shunday deydi -" Men bizning o'zbek poeziyamizda "yoshi kattalar" deb atalgan shoirlar avlodiga mansubman" . Uning fikricha "... inson ruhini tarbiyalash, nafosat tuyg'uaini yanada baland darajaga ko'tarish... san'atning muqaddas vasifasidir" Yuqorida aytilganidek, avval o'qituvchi bo'lib ishlagan Shayxzoda keyinchalik turli gazeta va jurnallar tahririyatida muharrir, 1935-1938-yillarda O'zbekiston Fanlar qo'mitasi qoshidagi Til va adabiyot institutida ilmiy xodim sifatida faoliyat yuritadi. Shayxzoda 1938-yilda ilmiy xodim lavozimidan bo'shagach, shu yildan boshlab to umrining oxirigacha Nizomiy nomli TDPI ning o'zbek mimtoz adabiyoti kefedrasida dotsent vazifasida ishlaydi, u yerda adabiyotshunos va adabiy tanqidchi sifatida faoliyat olib bordi. 1950-yillarning boshlarida "xalq duahmani" sifatida 25 yilga qamalgan shoir Stalin vafot etgach oqlanadi. Maqsud Shayxzoda 1967-yil

19-fevralda og'ir xastalik natijasida olamdan o'tdi. Uning qabri Forobiy qabristonida joylashgan. Vafotidan so'ng

Shayxzodaning 6 jilddan iborat bo'lgan "ASARLAR"i nashr etilgan. Adibning qilgan ijodi va xizmatlari yuksak baholanib, 2001 -yilda " Buyuk xizmatlari uchun" ordeni bilan mukofotlangan. Adibning ijod yo'liga alohida to'xtaladigan bo'lsak, uning dastlabki asarlari 1929-yildan boshlab, e'lon qilingan. Maqsud Shayxzoda ilmiy izlansihlar va tarjimonlik bilan ham shug'ullangan. U Sh. Rustaveli, V.Shekspir, M. Lermontov, Fuzuliy, A.S.Pushkin , Nizomiy, Ezop, Gyote, Mirza Fatali Oxundov, Esxil, Bayron, Nekrasov, Mayakovskiy, Nozim Hikmat, Shevchenko kabi bir qator adiblar ijodidan tarjima ishlarini olib borgan. Muqimiy, Furqat, Bobur, G'.G'ulom, H.Olimjon, Nizomiy, Oybek, Fozil shoir, Sh.Rustaveli, Pushkin, Ostrovskiy, Chexov, Nekrasov, Shevchenko kabi adiblar hayotiga bag'ishlangan asarlar yozgan, olim sifatida esa Alisher Navoiy she'riyati haqida chuqur izlanish qilib, ilmiy tadqiqotlar yaratgan.

Shoirning bir qancha she'rlari, she'riy to'plamlari, liro-epik asarlari, ertak-dostonlari, tarixiy dramasi, tragediya asarlari mavjud. U "Yillarning salomin yillarga eltib..." (1961), "Ayriliq" (1962-yil) , " Qo'llar" (1964) , "She'r chin go'zallik singlisi ekan" (1963), " Omonlik" , " Uch do'st", " Qo'l va fikr", " G'afurga xat", " O'rtoq Navoiy" kabi bir qator she'rlarning muallifi hisoblanadi va shubilan birga o'nlab she'riy to'plamlari ham mavjud.

"O'n she'r" (1932-yil) nomli she'riy to'plami uning qalamiga mansub birinchi she'riy to'plamidir. Shu tarzda uning she'riy to'plamlarining nomlari: " Undoshlarim" (1933-yil), " Uchinchi kitob" (1934), " Jumhuriyat" (1935-yil) va shu qatorda birin-ketin yana "Loyiq soqchi", " O'n ikki", " Yangi devon", " Saylov qo'shiqlari", " Kurash nechun" (1941-yil), " Kapitan Gastello" (1941), " Jang va qo'shiq" (1942), " Ko'ngil deydiki" , " O'n besh yilning daftari" , " Olqishlarim", " Zamon torlari", " Shu'la", " Chorak asr devoni ", "Dunyo boqiy", "Xiyobon" kabi.

Shayxzoda she'rlaribilan birga dostonlari (liro-epik asarlari) ham bor. Bular : " O'rtoq mulk", " Tuproq va haq", " Chirog'", " O'rtoq", " Meros", " O'rtoq", " O'n birlar", " Ovchi qissasi", " Iskandar Zulqarnay", " Jenya", " Oqsoqol", " Ahmadjonning hikmatlari", "Nurmat otaning tushi", " Uchinchi o'g'il", " Toshkentnoma"(1957) va boshqalar. " Iskandar Zulqarnay" dostoni ertak-doston hisoblanadi.

XULOSA

Shayxzodaning 1944-yilda yozilgan " Jaloliddin Manguberdi" deb nomlangan tarixiy dramasi 5 pardali bo'lib, unda muallif o'z yurtining ozodligi va mustaqilligi uchun mo'g'ul bosqinchilariga qarshi kurashgan Xorazm shohininh jangovar jasoratini tarixan aniq va haqqoniy tasvirlagan. Asar 1945-yilda sahnaga qo'yilgan. Drama ilk bora 1988-yilga kelibgina to'lig'icha o'zbek tilida chop etilgan.

Uning " Mirzo Ulug'bek" nomli tragediyasi ham mavjud bo'lib, 1960 - yilda yozilgan.

Tarjima asarlari to'g'risida so'z yuritsak, Pushkinning " Motsart va Salyeri" she'riy dramasi, Shota Rustavelining " Yo'lbars terisini yopingan pahlavon" asarini (Mirtemir bilan birgalikda) , Shekspirning " Hamlet", " Romeo va Julyetta" tragediyalarini o'zbek tiliga tarjima qilishda katta roll o'ynaydi.

REFERENCES

1. Adabiyoyt. Sharafjon Sariyev; Toshkent-2016
2. Adabiyot (5-sinf darsligi). Axmedov S.; Qosimov B.; Qo'chqorov R.; Rizayev Sh.
3. Adabiyotga e'tibor- ma'naviyatga , kelajakka e'tibor. I.A.Karimov ; O'zbekiston-2009
4. Adabiyot (8-sinf darsligi). Sultonmurod Olim; Ahmedov S.; Qo'chqorov R.

O'zbek va yapon tillaridagi qo'shimchalarning o'ziga xos jihatlari

Sharapova Xurshida

TDSHU Yapon-ingliz guruhi

2-bosqich talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqola orqali oltoy tillari oilasiga mansub bo'lgan o'zbek va yapon tillaridagi qo'shimchalarning o'xshash va farqli jihatlari morfologik, semantik hamda sintaktik jihatdan turli misollar orqali ko'rsatib berishga harakat qilinadi.

Kalit so'zlar: Kanou kei, sonkeigo, sinonimlik, kenjougo, yuklamalar, teineigo, ierogliflar.

Annotation

This article tries to show the similarities and differences of Uzbek and Japanese suffixes belonging to the Altaic language family through various morphological, semantical and syntactic examples.

Key words: Kanou kei, sonkeigo, synonym, kenjougo, downloads, teineigo, hieroglyphs.

Shiddat bilan rivojlanib borayotgan hozirgi davrda ilm-fan va xalqaro munosabatlarga alohida ahamiyat berilmoqda. Buning uchun uzoq va yaqin sharq mamlakatlari tillarini o'rganish va o'rgatishga, millatlararo do'stlik va hamjihatlik aloqalarini mustahkamlashga doir sa'y-harakatlar amalga oshirilmoqda. Muhtaram prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning quyidagi fikrlari ham ta'lim-tarbiyaning nafaqat dunyoviy, balki milliy-mafkuraviy jihatdan ham biz yoshlar uchun nechog'liq muhim ahamiyat kasb etishining yaqqol dalili sifatida ko'riladi. "Agar mendan sizni nima qiynaydi?" deb so'rasangiz, farzandlarimizning ta'lim va tarbiyasi deb javob beraman. [1] Yurtboshimizning sa'y-harakatlari bilan mazkur sohalariga alohida e'tibor qaratilib, har tomonlama rivojlantirish uchun turli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

O'zbek va yapon tillari sintaktik jihatdan o'zaro o'xshash bo'lib, grammatik vositalari ham deyarli farq qilmaydi. Bu o'ziga xoslik mazkur tillarni o'rganuvchilar uchun bir qator qulayliklar yaratadi.

Yaponlar o'ta samimiy va ochiqko'ngil xalq bo'lib, o'zlarining va boshqa millat vakillarining kishilarni qattiq hurmat qilishlarini gap-so'zlari orqali ifodalab

berishadi. Buning uchun ular maxsus shakllar tizimini ishlab chiqishgan. Bunday grammatik qurilish hamma tilda ham uchrayvermaydi. Ular uyda va do'stlar davrasida oddiy so'zlashuv uslubi va tuzilmalaridan foydalansalar, ishda, majlislarda boshqa bir grammatik vositalarni ishlatadilar. Bunday shakl (敬語—keigo)lar yapon tilida hurmat shakllari deb ataladi. Ular o'z o'rnida 3turga ajratiladi:

1. 丁寧語 (Teineigo—neytral hurmat shakl);
2. 尊敬語 (Sonkeigo—sof hurmat shakl);
3. 謙讓語 (Kenjougo—kamtarlik shakli). [2]

Yuqoridagi sanab o'tilganlarning hammasida maqsad bitta—suhbatdoshga nisbatan hurmatni ifodalash bo'lsa ham, ularning o'z ishlatilish o'ri, vaziyati bor.

丁寧語 (Teineigo)—hamma uchun mos keladigan hurmat shakl bo'lib, undan foydalanish yoshga va mansabga alohida ahamiyat berishni talab qilmaydi.

Masalan (例—rei): 社長は出張に出発しました。(Shachou wa shuchchou ni shuppatsu shimashita—Boshliq xizmat safariga ketdi). [3]

尊敬語 (Sonkeigo)—mansab, yosh jihatdan so'zlovchiga nisbatan yuqoriroq bo'lgan shaxs (prezident, boshliq, direktor va hk.)lar uchun ishlatiladigan maxsus shakl. U bir necha usulda yasaladi. Quyida sonkeigoning shakllarini batafsil ko'rib chiqamiz.

1. 田中様 7時に来られます。(Tanaka sama shichi ji ni koraremasu—Janob Tanaka soat 7da keladilar).

2. 田中様 7時に お帰りに なります。(Tanaka sama 7ji ni o kaeri ni narimasu—Janob Tanaka soat 7da qaytadilar). Bu sonkeigoning yuqoridagiga qaraganda kuchliroq shakli hisoblanadi.

3. Maxsus fe'l shakllari orqali ifodalash: 田中様 いらっしゃいますか?
(Tanaka sama irashshaimasuka?—Janob Tanaka keldilarmi?) [4]

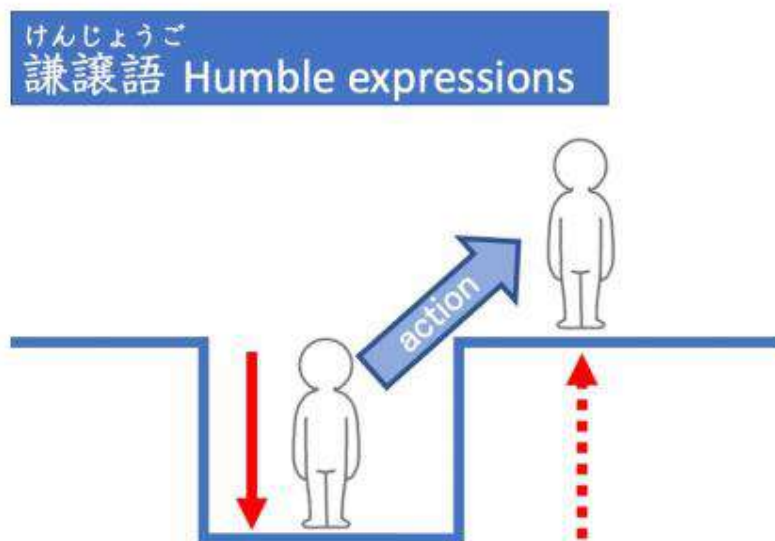
Yuqorida keltirilgan shakllardan o'rinli foydalana olish bir tomondan til imkoniyatlarini ochib bersa, boshqa tomondan so'zlovchining shu tilda chuqur bilimga ega ekanligini ham ko'rsatib beradi.

謙讓語 (Kenjougo)—so'zlovchining suhbatdoshiga nisbatan o'zini kamtarroq tutib, uni qay darajada hurmat qilishini ifodalab beruvchi vositalar yig'indisi.

Bu o'zbek tilida ham mavjud bo'lib, bajargan ishida o'zini ta'kidlamaslik, imkon qadar o'zini past tutish kabi ma'nolarni ifodalash uchun xizmat qiluvchi vositalarni o'z ichiga

oladi. Masalan: Kamina aytgan yumushingizni allaqachon bajarib qo'ygan. (Men bajardim, o'rniga kamina bajargan shaklidan foydalanilgan).

Yana Kenjougo ga qaytadigan bo'lsak, quyidagilar bu shaklni yanada to'liqroq anglashimizga xizmat qiladi.

1. 知らないおばちゃんにかばんをえきまで運んで行くに **お手伝いしました**。(Shiranai Obachan ni kaban wo ekimade hakonde ikuni o tetsudai shimashita—Notanish xolaga sumkasini bekatgacha ko'tarib borishga **yordam berdim**.)

2. 私は毎日6時に **自宅へ参ります**。(Watashi wa mainichi 6 jini jitaku e mairimasu—Men har kuni soat 6da **uyimga kelaman**).[5]

Mazkur gapda 自宅(jitaku—uyim) so'zi tilimizda azaldan mavjud bo'lib kelgan kulbam, kulbai vayronam kabi ma'nolarni ifodalab keladi va boshqa shaxsning uyiga nisbatan qo'llanilmaydi. Bu xususiyatla, qaysidir ma'noda, ikki tilning bir-biri semantik jihatdan aloqador ekanligingning yorqin ifodasi sifatida ko'rinadi.

Yapon xalqi xursand yoki xafaligini, sog' yoki betobligini, umuman, deyarli barcha hissiy belgilarini mimikasi, tashqi ko'rinishi bilan emas, so'zlar orqali ifodalashni yaxshi ko'rishadi. Darhaqiqat, shuning uchun bo'lsa kerakki, rango-rang grammatik qurilish va vositalarni o'ylab chiqishgan. Qizig'i shundaki, bu vositalarning aksariyati sinonimlik hosil qilsa ham, bir-birining o'rniga qo'llanilishi holatlari juda kam uchraydi. Quyida shunga doir bir qancha 文法(bunpou—grammatika)larni ko'rib chiqamiz.

O'zbek tilida -siz qo'shimchasi bo'lishsizlik ma'nosini yuklab keluvchi vosita sifatida o'rganilishi barchamizga ma'lum. Bu vosita yapon grammatikasida -は 抜きにして(-wa nukini shite)sifatida namoyon bo'ladi.

Masalan (例—rei), お世辞は 抜きに、君の日本語は 本当によいよ!(O seji wa nukini, kimi no nihongo wa hontouni umaiyo—Itifotlarsiz, rostan ham yapon tiliga mohir ekansiz-a!)[6]

Ushbu gapda よ(yo) yuklamasidan ham foydalanilgan bo'lib, gapga qo'shimcha ma'no yuklash bilan birga, nutqning quruq, jonsiz bo'lib qolishining ham oldi olingan.

Tillarda qo'shimchalarning omonimlik hosil qilishi kam uchraydigan hodisa emasligi barchamizga ma'lum. Ammo eng ko'p shakldoshlik hosil qila oladigan vositalar yapon tilidagichalik hech bir tilda uchramasa kerak. Bu vositalar yapon tilida qo'shimcha vazifasida kelsa ham, tilimizga tarjima qilish jarayonida faqat qo'shimcha bo'libgina qolmay, ba'zan so'z va hattoki, so'z birikmasi tarzida ham namoyon bo'ladi. Birinchi navbatda, -限り(-kagiri) 文法(bunpou)sining turli ma'nolarda ishlatilish holatlarini ko'rib chiqamiz.

1. 悪い生活習慣を改めない限り、健康にはなれない。(Warui seikatsu shuukan wo aratamenai kagiri, kenkou ni wa narenai—Yomon turmush tarzini o'zgartirmas ekansiz, sog'lom bo'lolmaysiz)

2. 私の調べた限りでは、こういう研究は誰もしていない。(Watashi no shirabeta kagiri de wa, kouiu kenkyuu wa daremo shite inai—Mening izlanishlarim bo'yicha, bunday tadqiqotlarni hech kim amalga oshirmaydi).

3. 70歳以上の方に限り、入場無料です。(70sai ijou no kata ni kagiri, nyuujou muryou desu—Faqat 70 yoshdan oshgan odamlar uchun kirish bepul).

4. 最近は、女性に限らず男性も化粧をする。(Saikin,josei ni kagirazu dansei mo keshou wo suru—Shu kunlarda, nafaqat ayollar,balki erkaklar ham pardoz qilishyapti).

5. 雨だ。今日に限って傘を持って来なかった。(Ameda.Kyou ni kagitte kasa wo motte konakatta—Yomg'ir. Aynan bugun soyabon olib kelmagandim).

6. うちの子に限って悪いことをするはずがない。(Uchi no ko ni kagitte warui koto wo suru hazuganai—Bizning farzandimiz yomon ishlarni qulmasligiga kafolat beraman).

Shunday qilib yuqorida sanab o'tganlarimiz birgina-限り(kagiri)grammatikasida uchraydigan shakldoshliklargina edi,xolos.Yapon tilida bunday so'zlar,vositalarning biz qo'llaydigan va yoki umuman qo'llamaydigan yana qanchadan-qancha turi mavjud.Quvonarlisi shundaki,bu kabi vositalarning tilimizga o'girilishi chog'ida muqobil so'zlar,vositalar boshqa tillardagiga nisbatan tezda topiladi.Masalan,ingliz yoki rus tillariga yapon tilini o'girish jarayoni juda katta kuch va bilimni talab qilishi bilan birga,tarjima ko'ngildagidek chiqmasligi ham mumkin.Chunki sanab o'tilgan tillarning grammatik qurilishi,morfologik tuzilishi bir-biridan keskin farq qiladi. Aynan tarjima sohasida ham o'zbek tilining boyligi,keng imkoniyatlarga ega ekanligi yaqqol namoyon bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda,har bir tilning alohida boshqalaridan ajralib turadigan xususiyatlari bo'lib,ulardan qay darajada foydalana olish,so'zlashuv jarayonida g'aliz so'zlardan,vositalardan foydalanishdan saqlana bilish uchun,avvalo,shu tilning lug'at boyligi,sintaktik,semantik hamda morfologik tuzilishi bilan atroflicha tanishib chiqish maqsadga muvofiq bo'ladi .

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning Oliy Majlisda so'zlagan nutqidan [1].
2. Sasaki Hitoko, Matsumoto Noriko. 「日本語 能力 試験」日本語 総まとめ N3 (“Nihongo nouryouki shiken” Nihongo so-matome N3) [2], [3],[4].
3. Sasaki Hitoko, Matsumoto Noriko. 「日本語 能力 試験」日本語 総まとめ N2 (“Nihongo nouryouki shiken” Nihongo so-matome N2). [5],[6].

Do'stlik Rishtalari

Termiz davlat universiteti

Filologiya va tillarni o'qitish (Fransuz tili)

1-bosqich talabasi

Rajabova Shahnozabonu Matnazar qizi

Do'stlik- ijtimoiy-axloqiy va psixologik tushuncha. O'zaro hurmat, yoqtirish, manfaatlarning umumiyliigi, yaqinlik, bir-birini tushunishga asoslangan kishilar o'rtasidagi munosabat shaklini ifodalaydi. Kishilarning muloqat shakli sifatidagi do'stlik qonqardoshlik, o'rtoqlik, birodarlik tushunchalariga yaqin, lekin psixologik nuqtai nazaridan esa ulardan o'zining alohidaligi, tanlash xususiyati, his-tuyg'u bilan farq qiladi. Axloqiy psixologik hodisa va shaxsiy xislat sifatida do'stlik odamning yoshi, shaxsning shakllanishi bilan o'zgarib boradi. Ijtimoiy axloqiy muhit kishilarning turmush tarzi do'stlikning mazmun-mohiyatini belgilaydi. O'zaro manfaat," tabiiy yoqtirish,, hissi baxtga erishishga ko'maklashish va boshqalar do'stlikning asosi sifatida qaralgan. Haqiqiy, mustahkam do'stlik yuksak, ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan maqsad va ideallar mushtarakligini anglash asosida shakllanadi.

Do'stlik millat va xalqlar o'rtasidagi ijobiy aloqalarda ham o'z ifodasini topadi. Hozirgi davrda ko'p millatli O'zbekistonning rivojlanishi uchun xalqlar o'rtasidagi do'stlik nihoyatda muhim. Xalqlar, millat va elatlar o'rtasidagi do'stlik O'zbekistondagi ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashning muhim shartlaridan biridir.

DO'ST- Bir soz bilan aytganda ota onangdan keyin siringni ishonib ayta oluvchi yagona inson. Bilasizmi haqiqiy dost kim boladi Har doim sizni qollab quvvatlovchi, ogir kunizda yaxshi kunizda yonizda turib dalda berguvchi birovlarni yonida sizni sotib ketmiydigan inson sizni haqiqiy dostiz boladi.Haqiqiy dostning dost ekanligi boshinga kulfat kelganida, eng ogir kunda bilinadi.sendagi ustun jihatdan oz manfaati yolida foydalanish bu dostlik emas, shunchaki hamkorlikdir. Do'stlik insonga ishonch, sevgi, samimiyat, sadoqatdan tashqari, sotqinlikni, manfaat va unitilish nimaligini orgatadi. Bu dunyoda eng qimmatbaho narsa bu chin dost, sadoqatli, va ishonchli dost toppish bolsa kerak. Do'st 4 harfdan iborat, lekin osha tortta harf insonlarning hayoti davomida ishlatadigan va kerak boladigan sozdir. Ona qornida mo'jizaviy shaklda katta boladigan bola singari dost ham insonning bir parchasi, hatto eng befarq insonlarning ham yuragida dost uchun alohida joy

boladi. Odamzod tirik ekan uni hayotida uni tushunadigan, u bilan bir yelkama yelka turib kurashadigan va asosiysi haqiqatdan ham ishona oladigan bir dostga ehtiyoji boladi. Albatta har qanday munosabatlarda bolgani singari ba'zi do'stlardan ham kuyib qolish mumkin. Inson bor joyda albatta yolg'onlar, xiyonatlar boladi. Do'st tanlashda hato qilmaslik uchun eng avvalo uni sinab korish kerak, hammaniyam dost ekan deb siringni aytib ketaverish kerak emas. Bu dunyoda avvalam bor haqiqiy dost bu ONA, onanga ishonganing kabi ishonaoladigan insoning bu sening haqiqiy dostingdir.

Ulg'ayganing sari bu hayotni onqir chonqirl yollaridan asta otib, hayot sinovlarida qoqilib, sundikib ulgayar ekansan va hayot senga shu tarzda dars bolar ekan, shu tarzda kim senga dost u kim dushmanligini bilib olar ekansan. Hayot borki insonlar bor, insonlar borki raqobat bor, raqobat bor joyda esa har doim xiyonatlar boladi, hiyonatni biz doim eng yaqin insonlarimizdan olamiz, yaqin insonlarimiz esa bu bizning dostlarimizdir. Bizda bir do'st vafosiz chiqsa, vafo tarixda qoldi, vafo yo'q deymiz. Aslida esa vafosiz insonlarni bu qilgan ishiga xafa bo'lmaslik kerak, muammo deb bilmaslik, shunchaki unitish kerak. Yana do'stning eskisi ma'qul degan gap ham bor. Maktab, universitetdagi davrlarda eng yaxshi do'stlik munosabatlari o'rnatiladi. Tan olish kerakki, yosh ulg'aygani sari insonni do'stlarning yangisini topishi qiyin bo'ladi. Katta yoshda orttirilgan do'stlar yoshlikdagichalik qadirli bolmaydi. O'rtoq, oshna hamda tanishlaringiz ko'p bo'lishi mumkin ammo ularning har birining yaqinlik darajasi turli va bu yillar davomidagi sinalishlardan keyin ma'lum bo'ladi. Hazrat Ali (r.a) ning mashhur so'zlari bor:., siringni do'stinga aytma, u o'z do'stiga aytadi". Sir berishingizga loyiq bo'lgan do'st sizning tabassumingiz ortidagi qayg'uni, g'azabingiz ortidagi muhabbatni, sukunatingiz sababini siz kabi bilsin. Do'st sirini dushmandan pinhon tut! Sizning qayguyizni siz kabi xis qilmagan do'st bu sizning do'stingiz emasdir, sizning quvonchingizga sherik bo'lmagan birodaringiz sizning yaqiningiz emasdir unutmang! Haqiqiy do'st xursand kuningizda chaqirsangiz keladi, xafa bo'lsangiz ozi bilib keladi. Do'st tutmoqchi bo'lsangiz uni g'azabi chiqqan paytda poylang. Agar g'azabi chiqqan paytda Fosiqlik, johillik uyatsiz gaplarni, qiliqlarni qiladigan bo'lsa u bilan do'st tutunmang, chunki g'azab chiqmagan paytda hamma ham zor bo'lgan g'azabi chiqmagan paytda kulib otirgan, Insonni asl basharasini g'azabi kelib, achchig'i kelib turgan paytda bilasan. Inson g'azabi kelib turgan paytda, achchig'I kelib turgan paytda, johillik, fosiqlik qilmadimi, so'kinmadimi yomon gaplarni gapirmadimi, yomon qiliqlarni qilmadimi ana o'shani dost tuting haqiqiy mo'min dost osha bo'ladi, chunki inson ozida yoq

narsalarni qilolmaydi achchig'I kelsa ham. Meni do'stlarim ko'p, lekin ular turlicha, haqiqiyarlari va soxtalari yomon kunimda turadiganlari va qochadiganlari, xatolarimni va kamchiligimni yuzimga aytadiganlari va g'iybat qiladiganlari, men uchun har qanday vaziyatda jonlari omon bo'lsin! Lekin bir narani aytaman men ularga nisbatan qandaydir bir gina saqlab yurmayman balki ular o'zlari uchun to'g'ri qilishayotgandir, balki men xato gapirayotgandirman, bu muhim emas, muhimi do'stlarim bor va o'lganimdan song tobutimning bir chekkasiga qo'llari tegsa bas. Eng yaxshi do'st, do'stini duoda eslaydigan do'st. Hayotda hamma narsani nixoyasi bor, Do'stlik, sevgi, g'am-tashvish va umurning ham, Hayot huddi ariqda oqib ketadigan suvga o'xshaydi bir pastda ulg'ayib qolasan va hayot degan tushuncha nima ekanini asta sekin anglaysan, shu vaqt mobaynida sening yoningda haqiqiy do'sting bo'lishi bu omadingdir. Do'st tanlashda adashmang eng yaxshi do'st bu ALLOHNI eslatib turguvchi do'stdir! Do'st bo'lsa shunday bo'lsin, siz jahanamga kirsangizu U jannatga kirsiz siz bo'lmasangiz unga jannat ham tatimasa mana shu haqiqiy dostlik. Hamma sizni tashlab ketganida, hamma ishini tashlab sizga kelganning ismi dostdir. Chiroyli gulni, mazmunli hayotni, sadoqatli do'stini hamma ham hoxtlaydi muhimi gulni tikoni bilan, hayotni tashvishlari bilan, do'stini barcha kamchiliklari bilan seva olishdir. Albatta do'st uchun qurbon bo'lish qiyin emas, lekin qurbon bo'lishga arziydigan do'st toppish qiyin. Haqiqiy do'st toppish qiyin albatta, haqiqiy dost toppish uchun avvalo sir saqlashni bilish lozim. Sizga ishonib omonat qilib topshirilgan do'stini sirini borib boshqa bir insonga aytsangiz bilingki sizdan haqiqiy do'st chiqmaydi, aslida shu do'stlik rishtasi ham shunday bog'lanadi, biron bir inson sizga ishondimi aslo uni ishonchini yoqotmang, hayotda eng muhimi bu ishonchdir, ishonch yoqolsa uni qaytib tiklab bo'lmaydi, shuning uchun aytilhsa kerak yuzta dosting bo'lmasin yuz yillik do'sting bo'lsin deb, hayotda bitta do'st bo'lsa yetarli siz ishonaoladigan u bilan umringiz oxirgacha birga cho'qillarni zabt etasiz siz unga u esa sizga yelkadosh bo'lsa. Siz yo'qligizda sizni himoya qilaoladigan bu sizning haqiqiy do'stingizdir. Do'stini biz tanlaymiz, vaqt esa uni bizga tanishtiradi. Do'st tanlashda aslo adashmang atrofingizdagi odamlar ham sizga qarab do'stingizga, do'stingizga qarab sizga baho beradi. Bilasizmi bu soxta dunyoda chin do'st topgan inson boydir aslida, ba'zida shunday kunlar kelarkan aka-ukalaring, opa-singillaringdanda yaqinroq bo'larkansan do'sting bilan.

Shunday rivoyat eshitgan edim:

Bir kuni moshinada ketayotib akaning yuragi huruj bo'lib qolibdi va kasalxonaga tushib qolibdi. Ona shifokordan og'linga nima bo'ldi deb so'rabdi, shifokorlar esa og'lingizni ahvoli og'ir darxol unga qon berish zarur debdi, bemorning akasi ukasiga qarab san beraqolgin sen mendan ancha kichiksan debdi, ukasi nima mani aybim kichkinaligimmi deb bermiyman o'zi qonim kam deb ikkalasi har tarafga ketishibdi, ona dod solib yeg'lab turgan payt bemorning do'sti kelib nega siqilasiz ona yeg'lamang ahir men bormanku do'simga men beraman qon debdi, bir qorindan talashib tushgan be mehr farzandlar bermagan qonni qiyomatli do'sti berdi.

Do'stim sen bor men hotirjam yuribman
Yonimdasan doim be g'am turibman
Sen nilan men davru davron suribman
Xato qilsam mendan yuzing burman do'st
Bemor bo'lma har on menga keraksan
Yiqilsam gar chin ko'ngildan tirgaksan
Jigarimdek goho ukam-akamsan
XATO qilsam mendan yuzing burma do'st!

Ba'zida kuni- kuni kelganda jondan aziz ukalaringni ham senga foydasi tegmay qolarkan, osha paytda yoningda bir chin do'stga muhtoj bo'lasan, nafas oloyatgan ekanmiz bizga hayot yo'llarimizda yaqin qarindosh sifatida eng yaxshi do'st kerak bo'ladi, u nafaqat o'zining barcha ichki kechinmalari haqida gapirib berishni, balki sizni tinglashni, maslahat berishni ham xohlaydi. Sodiq do'st sizni hech qachon tanlov oldiga qo'ymaydi. Haqiqiy do'st sizni bilgan holda, har doim sizning kayfiyatingizni his qiladi. U hozir siz bilan hazillashish kerakmi yoki shunchaki sizni quchoqlab, indamay o'tirish yaxshiroqmi yaxshi biladi. Haqiqiy do'st har qanday vaziyatda hamisha sizni qo'llab quvvatlaydi va har qanday qaroringizni qabul qiladi. sodiq do'st har doim hech narsani yashirmasdan, shaxsan sizga haqiqatni aytadi. Chin do'st har doim siz bilan oxirgi nonigacha baham ko'radi haqiqiy do'st hech qachon sizga hasad qilmaydi, u har doim sizni eslaydi va hech qachon unutmaydi. Sodiq do'st har doim sizning manfaatlaringizni o'z manfaatlaringizdan ustun qo'yadi, har doim to'g'ri maslahatlar beradi, hatto sizga yoqmasa ham. Eng yaxshi do'st har doim farzandlaringizni o'z farzandidek ko'radi, oilangizni oilasi deb biladi. Aslida shu haqiqiy do'stlik rishtalari, sen haqingda hamma narsani biladigan, shu bilan birga seni yaxshi ko'radigan shaxs chin

do'stdir. Agar do'stlik savdo- sotiqqa o'xshab, ehtiyojga qarab axtarilsa, zarurat tug'ilmagan chog'da do'stni nazarga ilmay, tashlab ketilsa, bu qanday do'stlik bo'ldi endi!

Do'stlik qudratli kuch- Insonni do'sti bor ekan - uni doim kuchi bo'ladi, va qudrati ham. Agar do'stlik yaxshilik uchun qurilgan bo'lsa bu do'stlik qudratli kuchga aylanadi, agar yomon niyatda qurilgan do'stlik bo'lsa, buni aksi bo'ladi.

Ezgu xulq do'stlikni,

Yomon xulq dushmanlikni keltiradi.

Payg'ambarimiz Muhammad mustafo sallollohu alayhi vassalam hadislaridan birida: „Bir-biringizga hayr- ehsonli, mehr- muhabbatli bo'lib, qo'l berib so'rashib yuringlar, shunda dillaringizdagi g'illu g'amlik ketadi“, deganlar.

Do'stlik insonning kuchiga kuch, qudratiga qudrat qo'shadigan, kishini baxtli qiladigan, hayotini bezaydigan eng muhim omillardandir

Do'stlik birodarlikning eng yaxshi hislatlaridan biri kishilarga mehr- shafqatli bo'lishni anglatadi. Do'stlik, o'rtoqlik rishtalari bog'lanishi va mustahkamlanishi ta'minlovchi birmuncha xislatlar bor. Jumladan, rostgoylik, bir-birini o'zaro hurmat qilish va sirdosh bo'lish, o'rtoqlarga doimo g'amxor bo'lish kabilarni o'z vaqtida amalga oshirib borsak, bizning o'rtoqligimiz ortib, haqiqiy do'stlik darajasiga ko'tarila oladi, shuning uchun ham do'stlik o'rtoqlikning oliy shaklidir, deb yuritiladi, chunki do'stlik avvalo o'rtoqlikdan boshlanadi. Do'stlik- oltindan qimmat, pul bilan o'lchab bo'lmaydigan bebaho narsa. Do'stlikni saqlash yer yuzidagi barcha xalqlarning, katta-yu kichik- hammaning hayotiy vazifasidir.

Xulosa

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash kerakki, Bir insonning butun bir hayoti davomida do'stlikning qadriga yetishlik.do'st bo'lganda ham u oddiy bir do'st emasligi ya'ni chin dost ekanligi. Hayoti davomida har qanday vaziyatda yonida tura bilganligi unga ishonch hosil etganligi va bu ishonchni yo'qotmaganligi shu insonning eng katta baxti desam mubolag'a bo'lmaydi.Xulosa o'rnida shuni aytamanki bu foniyl dunyoda kim bilan do'st bo'lishdan qa'tiy nazar ONA kabi hech kim haqiqiy do'st bo'lolmaydi deb o'ylayman.Chunki qay vaziyat bo'lsa ham eng navbatda ona doimo yoningizda bo'ladi bu esa chin do'stdanda ziyot.Shunday ekan do'stlik bebaho va abadiy.Bu foniyl dunyodagi jamiki narsalarni vaqtida qadriga yetish kerak!

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Shavkat. M “Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib yangi bosqichga ko‘taramiz” , “O‘zbekiston” Toshkent 2017.
2. Erkin Umarov; Mahmud Abdullayev “Ma’naviyat asoslari” “Sharq” Toshkent 2005.
3. <https://kknews.uz/oz/126463.html>
4. <http://marifat.uz/marifat/ruknlar/olii-talim/Ta-limga-e-tibor-kelajakka-poydevor.htm>
5. https://uza.uz/oz/posts/ozbekistonda-nechta-oliiy-talim-muassasasi-faoliyat-yuritadi_567669
6. <https://youtu.be/hEy2QqkTIDU?si=-zstZbU8WvRj0xs>
7. <https://parliament.gov.uz/articles/1350>
8. <https://lex.uz/docs/-4208152#-4211312>
9. https://scholar.google.com/scholar?q=related:BJeGeOmGgdwJ:scholar.google.com/&hl=ru&as_sdt=0,5

Eng yaxshi suhbatdosh

Termiz davlat universiteti

Filologiya va tillarni o'qitish (Fransuz tili)

1-bosqich talabasi

Masharibova Umida Murodbek qizi

Kitob hayotning eng olis va qorong'u yo'llariga nur baxsh etgan afsonaviy chiroqdir. Bir insonning qiymati o'qigan kitoblari bilan o'lchanadi. Kitob odamlarning yo'lini yoritib turuvchi mayoqdir.

Inson kitobga mehr qo'yar ekan undan oladigan ilmlarini sanog'iga yetmaydi. Eng yaxshi suhbatdosh yaqin do'st kitob hisoblanadi. Berilib o'qir ekansiz asar qahramonlari bilan birgalikda yashaysiz va voqea hodisalarni ko'z oldingizda namoyon qilasiz. Qahramonlar his qilayotganlarni birgalikda his qilasiz. Demak kitob o'qish orqali ongimizni rivojlantirib yaratuvchanlik qobiliyatimizni ham shakllantirib boramiz. Hozirgi kunda kitob bizga to'g'ri yo'lni ko'rsatib yaxshi va yomonni farqlay olishimizga yordam berayotgan muallim desak mubolag'a bo'lmaydi. Hayotimiz davomida insonlar bilan muloqot qilishda fikr almashishda dunyo qarashimizni kengaytirishda va omma oldida o'z fikrlarimizni jamlab erkin gapira olish uchun ham ko'proq kitob o'qib unga mehr qo'yishimiz lozim. O'zingizni yengish uchun emas o'sish uchun o'qi deyilgan. Kuniga 15 betdan kitob o'qigan inson o'sha kuni yashagan odam bo'ladi. Miqdor emas davomiylik muhim. Kitobni soni uchun emas undan nimadir olish maqsadida o'qish kerak. Hozirda kitobxonlik rivojlantirish uchun ko'plab tadbirlar va marafonlar o'tkazilmoqda. Eng katta loyihalardan biri "Yosh kitobxon" kabi loyihalardan unumli foydalanib davomiy kitob o'qishga erishsak yuksalamiz va jamiyatga foydamiz tegadi. Bugungi davr insonlarini 2 qismga bo'lsak. 1 qism insonlari kitob o'qib o'zini ustida ishlab rivojlanayotganlar bo'lsa 2 qismdagilar esa vaqtni zoye ketqazayotganlar. Bu ketishda inson reallikdan hayoliy olamga sho'ng'ib ketadi. Jamiyatdagi o'rnini yo'qotadi va manqurtga aylanib doimiy stressda bo'ladi. Bunday holatlarga tushmaslik uchun ham ijtimoiy tarmoqlardan birozga chekinib kitoblar bilan do'st tutinib o'zini rivojlantirishga vaqtini sarflashi kerak. Asosan kitob o'qiydiganlarda muloqot ko'nikmasi yaxshi rivojlangan bo'ladi. Diqqatni jamlash qobiliyati yaxshilanib fikrlarini aniq yetkaza oladi. Aqliy salomatlikni yaxshilashda va boshqalarni tushunish qobiliyatini shakllantirish uchun ham davomiy kitob o'qing.

Boshqalar uchun ham manfaatli bo'ladigan va mening hayotimni o'zgartira olgan kitoblarimdan ulashsam : "Ilm olish sirlari", "Ulamolar nazdida vaqtning qadri". Hozirgi yoshlar uchun juda manfaatli kitoblardan.Masalan ilm olish sirlarida nimalar berilgan:

-Ilm olishda parhez va taqvo haqida ;

-Ustoz va sherik tanlash va bu ishda mustahkam bo'lish ;

-Darsni boshlash miqdori va tartiblari to'g'risida va boshqa ko'plab ma'lumotlarni o'qishingiz mumkin.Mazkur asar ilm olish istagida bo'lgan har bir kishiga dasturamal bo'lib xizmat qiladi.

Kitob ruhiyat davolovchisidir. O'qib izlanib borar ekanmiz ongimiz kengayadi, aqlimiz teranlashib zehnimiz kuchayadi.Zero kitob yaxshilikka boshlab yomonlikdan qaytaradigan eng yaxshi nasihatgo'ydir. Ilm olish jarayonida yomon odatlar qolib qalbni yaxshi sifatlar egallaydi. Bir soatgina ilm o'rganish bir kechalik ibodatdan yaxshidir deyilgan. Kitob o'qish orqali boshqariladigan insondan boshqaruvchi insonga aylanasz. Doimiy ravishda mutolaada bo'lish chet tillarini o'rganishda, yangi so'zlarni oson tushunishga va yodda saqlab qolishda yordam beradi.Psixologlar birgalikda kitob o'qish jarayonida ota onalar va bolalar o'rtasida o'ziga xos munosabat o'rnatiladi deb hisoblashadi. Ularning aytishicha bunday munosabat birgalikda televizor ko'rganda aslo paydo bo'lmasligini ta'kidlashgan.O'qish tasavvurni oshiradi. Biz o'zimizga notanish bo'lgan joylar haqida o'qiganimizda idrokimiz tasavvurimiz ishga tushib tasavvurlarni miyamizda yarata boshlaydi va shu orqali xotiramiz mustahkamlanib boradi. Idrokimizning tasavvur qilish va yaratuvchanligi kitob o'qish orqali mustahkamlanadi. Inson o'zi bilmagan holda ilhomlanib o'qishi, yangi va o'zgacha fikrlar kelishiga turtki bo'ladi.Milliarderlar kitob o'qish orqali rivojlanishdan to'xtab qolmaydi. Bunga misol qilib Bill Geytsni aytishimiz mumkun. U yiliga 50 ga yaqin kitob o'qib tugatadi. Bu degani har hafta bir kitob.

Faqat kattalar emas yosh bolalarga ham kitobni sevdirib borishimiz kerak. Ota Onalar doimiy mutolaada bo'lsa farzand ham uyida ko'rganini qiladi.

Bolalarni kitob o'qishga qiziqtirishning bir nechta omillari :

-Yaxshi ko'rgan kitoblarini ular bilan birgalikda o'qing.

-Tez-tez kutubxonalar va kitob do'konlariga olib borishni odat qiling.

- Boshqa ishlaridan ko'ra, kitob o'qigani uchun ko'proq rag'batlantiring.

- Kitob bolangizning bor e'tiborini jalb etib, hatto uyqu vaqtida ham o'qiyotgan bo'lsa, bunga qo'yib bering.

- O'qigan kitobi haqida suhbatlashing. Kitobga aloqador savollar bering.
- Kitob o'qish uchun sharoit hozirlang. O'qish burchagi yoxud maxsus xona ularda kitob o'qish odatini shakllantiradi.
- Kitob o'qishda namuna bo'ling. Sizning kitob o'qiganingizni ko'rmagan bolada bu fazilat shakllanishi juda mushkul.

Zero farzandlarimiz bizning bergan tarbiyamiz orqali ertaga jamiyatda o'z o'rnini topadi. Ilmni birgalikda oila bilan o'rganishimiz kerak.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev mutolaa haqida fikr bildirib, jumladan, shunday degandi: "... hammamiz uchun ayni paytda juda muhim ahamiyatga ega bo'lgan masala, ya'ni kitobxonlikni keng yoyish va yoshlarimizning kitobga bo'lgan muhabbatini, ularning ma'naviy immunitetini yana-da oshirishga qaratilgan ishlarimizni yangi bosqichga olib chiqish vazifasi turibdi".

Yoshlarning hayotida kitobning alohida o'rne bor. Chunki yaxshi kitob insonda Vatanga muhabbat, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat tuyg'ularini yuksaltirib, yaxshilik hamda ezgulikka undaydi.

Kitob sotib olib yo'qotgan pulingizga achinmang , kitob o'qimay yo'qotgan vaqtingizga achining. Jamiyatda kitobxonlik darajasini rivojlantirsak, davlatimiz ham rivojlanadi!

Amerikada umumiy aholining 73% foizi kitobxon, Xitoyda esa bu ko'rsatkich 70% foizni tashkil qiladi.

Kuchli 10talikda eng pastki o'rinlarda Janubiy Koreyada 37%, Turkiya 39%, Germaniya 50%, va hattoki Rossiyada 53% aholi kitobxon hisoblanadi.

Kitob o'qiydigan insonning fahmlashi kitob o'qimaydiganga nisbatan 60% kuchliroqdir.

“Dunyodagi eng buyuk 100 ta ixtirodan bittasi – kitob.

Bill Geys uchrashuvlarida muvaffaqiyatli kompaniyasini yaratishda unga o'qish va o'rganish katta yordam berganini aytib o'tadi. Kitob faqat matn emas, balki buyuk najotkor kuchdir.

Suriyaning sobiq muftiysi fazilatli shayx Ahmad Kuftaru juda ko'p kitob o'qir edi. Qayerga borsa, qo'lida kitob bo'lar, bo'sh vaqt topdi deguncha kitob o'qishga kirishar edi.

Birov bilan va'dasi yoki uchrashuvi bo'lmasa, ketma-ket o'n ikki soatlab kitob o'qir, charchoqni bilmas edi. Doimo shunday der edi:

"Peshqadam bo'lish tomon harakat qilayotgan aqlning kaliti kitob o'qishdir. Xalqlar va millatlarning uyg'onish siri kitobdir!"

Insonni tishlaydigan kitoblar bor. O'qiyotgan narsalaring boshingga bir musht tushurib seni uyg'otmayotgan bo'lsa foydasizdir.

Vaqt oliy hakam. Vaqt bizni emas biz vaqtni boshqarib bahonalarni chetga surib kunimizni rejalashtirib kitob o'qishni boshlashimiz va boshqalarni safimizga qo'shish uchun o'z hissamizni qo'shishimiz kerak. Chunki ilm - moldan yaxshiroq. Molni siz qo'riqlaysiz, ilm esa sizni. Kitob o'qib shuni anglab yetdimki, har o'qiganim sari qanchalik bilimsiz ekanligimizni bildim Kelajagimiz yaxshi bo'lishi uchun bizdan keyingi farzandlarimizga munosib ona bo'lib ta'lim tarbiyani to'g'ri bera olishimiz uchun ham ko'p kitob o'qishimizni anglab yetdim. Mutolaa jarayonida o'zingizni qaytadan kashf qilasiz va ruhan dam olasiz. Ko'proq vaqtingizni kitob o'qishga sarflab o'zingizni tarbiyalang. Fursat borida Ilm o'rgan !

Ilm kerak bo'lganda fursat bo'lmasligi mumkin. Kitoblar bilan ko'proq gaplashing, ilmni do'st tuting va ma'rifatga oshno bo'ling.

QIZ BOLA – OILA VA YURT SHA'NI

Termiz Davlat universiteti

Xorijiy filologiya fakulteti tillarni o'qitish fransuz tili 123-gruh talabasi

Toshboltayeva Zebiniso

Bu foniyl dunyoda eng muqaddas inson bu ota –ona.

Ota-ona farzandlari uchun hamma narsaga tayyor bo'lishadi .Farzandlariga yaxshi ta'lim tarbiya berishadi.Kelajakda farzandlar el-yurt uchun yaxshi inson bo'lsa,bu ularning baxti.Ayniqsa, oilada qiz bola ajralib turadi.Qiz bola o'zining odobi, yurish-turishi,munosabati bilan oilaning bir ko'rki hisoblanadi.

Umuman olganda, qiz farzandimiz dunyoga kelgan kundan boshlab uni har tomonlama yetuk,komila etib tarbiyalashga va sog'lom bo'lib voyaga yetishiga jiddiy e'tibor qaratamiz.Dunyo go'zallari qaddu-qomati,tiniq yuziyu va sunga o'xshagan diqqatni tortadigan tashqi chiroyi bilan latofatli sanalsada, bunday sifatlar ikkinchi darajali hisoblanadi.Albatta, birinchi o'rinda qiz bolaning odob-axloqi, ibo-hayo va ozodaligikabi zebo xislatlarni mujassam etgan fe'l atvori bilan to'kis husnga ega hisoblanadi.O'tmish hayotidagi avlodlarimizga nazar tashlaydigan bo'lsak, ko'z oldimizga To'maris,Zebiniso,Oybarchin, Uvaysiy,Nodira,Qucluq nigorxonim,Zulfiya kabi ayollarimiz borki mardligi,shiddatkorligi,aqlliligi,sadoqatligi,sabrlliligi bilan birga ibo-hayosi bilan o'rnak bo'ladi.

O'zbekona qarashlarda qadimdan qiz bola tarbiyasiga alohida e'tibor bilan qaraladi.O'zbekchilikda qizlarning yurish- turishi,gap-so'zi,o'zining tutishi,epchil-chaqonligi u ko'zga ko'ringan paytdan boshlab odamlarning og'ziga tushadi.Elimizda qiz bolaning chiroyidan ko'ra uning husni xulqi epchil,chaqqon, pazanda-yu chevarligiga katta ahamiyat berishadi.Shundan qiz bola tug'ilgandan unga muomila madaniyati,kiyinish madaniyati ,ozodalik,oilada odob-axloq qoidalari qa'tiy o'rgatila boshlaydi.Har bir qiz-ana shu oilaning yuzi deb baho beriladi.

Oilada qizning tarbiyasi judda nozik. Bu tarbiyada ona katta rol o'ynaydi.Bekorga xalqimiz "Onasini ko'rib, qizini ol"-degan iborani ishlatishmaydi.Bu gapda chuqur ma'no mujassam.Qiz bola yoshligidan onasidan o'rnak oladi.Volidasining yurish-turishi-yu atrofdagilarga munosabati, hunarmandligiga qarab qiyos oladi va bularni o'zida tatbiq etishga harakat qila boshlaydi.

Keying paytlarda qiz bola tarbiyasida nuqsonlar uchrab turibdi.Bularni bartaraf etish uchun ota-ona zimmasiga katta ma'suliyatlar yuklangan.Hozirgi kunda bu muammo sabab turmush ostonasiga endi qadam qo'yayotgan qizlarimiz turmushning og'ir-yengiliga bardosh berolmay,ayniqsa,qaynona- kelin munosabatlariga chidolmasligi,sabrsizligi tufayli guldek oilasi buzilishlarga olib kelyapti.Buni zamirada qizlarning erta turmushga chiqishi,oilada erka bulib ma'suliyat sezmay o'sish va shunga o'xshash sabablar orqali ajrimlar ko'paymoqda.

Qiz bola bir o'zbek xonadonida katta bo'larkan oiladagi muhit unga har tomonlama katta ta'sir o'tkazadi.Oilada ota va qiz o'rtasidagi munosabat judda ham o'zgacha.Oila boshlig'i bo'lmish otadan qiz bola haymiqib iymnib turadi.Ba'zi qizlar oddiy narsani so'rash, gapirish uchun ham buni onasi orqali yetkazadi.ayrim oila qizlari esa dadasining erkasi otasi bilan bemalol gaplasha olishadi.Oiladagi har xil mihit orqali qizlarda ijobiy va salbiy hislatlar vujudga keladi.Onalar uzining jigargo'shalariga hayotning past-balandini qiyinchiliklarga sabr qilish kerakligini uqtirishi kerak.

Borgan joyingda tosh kabi qot, tup qo'yib palak yoz,degan iboralarni tez-tez eshitamiz.Bu ham ro'zg'or yuritish, uy tutishdek oila ishlarida sabr-toqat va vazminlikning ahamiyati muhimligiga ishora.Zero,o'zbek xalq og'zakiijodida tosh ramzi og'ir-bosiqlikni,bardoshlilikni ifodalaydi.

Buvilar, onalar, qizlar....Bu uch avlod o'rtasida mutanosib ravishda rivojlangan tarbiya asosida qadriyatlarga katta ahamiyat qaratiladi.Erta bir kun uyimni tark etadi deb onalar jigargo'shalarini ayashib ish buyirishga ko'zlari qiymasliklari mumkin.Lekin hayotning achchiq-chichugini totgan, yaxshi-yomonni farqiga brogan buvillar talabchanlik bilan qizlarni ishga mehnatga puxta bajarish orqali o'rgatadi.

Qiz bolaning sha'ni.....

Darhaqiqat, bu gap aytilayotganda yoki eshitib qolsak bu so'zga alohida urg'u berib gapiriladi.Bu so'zni eshitar ekanmiz chuqur o'yga cho'mamiz va beihtiyor ko'z o'ngimizga opamiz singlimiz keladi.Insonlar orasida ma'naviy qadriyatlar, insoniy fazilatlar haqida gap ketganda , ayni shular qiz bolada oliy daraja bo'lishi talab qilinadi.Qiz bolaning nomiga ilashgan yomon dog' yoki isnodning ketishi judda qiyindir.Oddiy bir ertalab choy bilan ichadigan oq qandga zarragina dog' tegsa uni ketkazish judda mushkul.Qiz bola sha'ni ham shunaqa.Ozgina teggan gard ham oqilalar uchun butun hayoti davomida qolishi mumkin.Bu baxti butun emas, baxti kentiklikka solib qo'yadi.Bularga sabab shuki o'ylamay ish

qilishlilik, irodaszlilik kabilarni aytishimiz mumkin. Ayb yoki gunoh ish qilib qo'ygan hamma inson ham kechirilishi mumkin. Lekin qizning nomusidan gap ketgan ayb ishda emas. Qiz bola nafaqat ota-onasi balki, butun bir jamiyat, vatan g'ururi va ori hisoblanadi.

Dol bo'lgan qadlar, egilgan boshlar bu judda og'ir narsa." Qiz bola keltirgan nomus-o'limdan kuchli!"

Asrlar, zamonlar osha bu kabi gaplar o'chirilmaydi, tig'ini ham o'tmaslashtira olmaydi. Bizning o'zbek xonadonlarimizda qiz o'sayotgan bo'lsa, shu xonadon sohiblarining ko'nglida g'urur, surur, shukur va qiz sha'ni bilan bog'liq bo'lgan or-nomus ham yuqori darajada bo'ladi.

O'zbek xalqi qiz bolaning ma'naviy yetuk komil inson bo'lib o'sishi uchun alohida ahamiyat beradi. Hozirgi kunda davlatimiz xotin-qizlar uchun judda katta imkoniyatlar sharoitlar yaratilmoqda.

Bugun O'zbekiston ayollari har bir jabhada o'z o'rniga ega bo'lib borayotganini barchamiz bevosita amalda ko'rib turibmi. Xotin-qizlarni, ijtimoiy-siyosiy faoligini oshirish, ularni qo'llab-quvvatlashga doir juda ko'plab ishlar amalga oshirilmoqda. Birgina ta'lim tizimida ayollarga berilayotgan imkoniyatni ko'rishimiz mumkin. Xotin-qizlarni oliy ta'lim bilan qamrab olish darajasini kengaytirish maqsadida davlat grandlari tashkil etilishi va ularni ikki barobarga oshirilishi bunga yaqol misol.

Bizning mamlakatimiz O'zbekiston respublikasining asosiy qomusi hisoblanmish Konstitutsiyada belgilab o'tilgan. Xotin-qizlar va erkaklar teng huquqlidir. O'zbekiston respublikasi konstitutsiyasi 46-modda. Hozirgi kunda ulg'ayotgan qizlarni o'qitish unlarning ham jamiyatga o'z nafi tegishi kerakligi ko'p bor aytilmoqda.

O'zbek jamoaytida ayolning aziz-u mukarramligi va uni qadrlash kerakligi haqida ko'p gapiriladi. Katta-katta minbarlarda xotin-qizlar sha'niga she'rlar aytiladi, alqovlar o'qiladi. Ammo amalda bu har doim ham o'z tasdig'ini topavermaydi.

Aksariyat oilalarda negadir qiz farzandlarning istaklari tugul, ilm olishi-yu, o'lari xohlagan kasb-hunar egasi bo'lishiga cheklovlar qo'yiladi. Oila a'zolari tomonidan orzulari saralanib, kezi kelsa, keying taqdiri ham tanlab beriladi. Shu tariqa jamiyatimizda o'ziga nisbatan ishonchi, bahosi past, maqsadsiz, haqqini va haddini bilmaydigan qizlar voyaga yetaveradi. Bu esa o'sha inson uchun ham jamiyat uchun ham zarar beradi.

Qiz yo'q uyda sarm-sabo esmaydi,

Qiz yo'q uyda jambl-rayhon o'smaydi.

O'g'illarning ota bilan ishi yo'q,

Qiz otasin har qadamda eslaydi.

Bahor gullari kabi ochilib yuruvchi, latofatli bizning o'zbek qizlari! O'zbek xonadonlarimizda loabar, latofatli qizlarimiz borki, hech bir joydan g'ubor topa olmaysz. O'zbekiston xalq shoiri Muhammad Yusuf qalamiga mansub yuqoridagi she'rimizda ham shoir aynan shunu nazarda tutadi. Hovlilarga kirganingizdan bahri dilingiz ochiladi. Kirishingiz bilanoq ko'zingizga rayhonlar-u turli xil gular hidi dimog'ingizga yoqadi. Bilasizki, bu uyda qiz yoki ayol kishi bor.

Ko'pincha o'g'il bolalar ota onasiga qizlaraga nisbatan mehri e'tibori kam bo'ladi. Qizlar ko'proq oilada otalarini yaxshi ko'rishadi. Otalarini har qadamda esga oladilar, qidiradilar. Shu asnoda qiz bolaning otaga nisbatan mehri o'zgacha bo'ladi. Otasining boshini egishni hohlashmaydilar. Chunki qiz bola otaning – g'ururi!

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, qiz farzand nafaqat oila sha'nini balki butun jamiyat orini ko'tarib yurishi kerak. Hozirgi zamonaviy dunyoda ayrim qizlarimizning ma'naviy tomonda qaloq bo'layotganligi, o'zining qiz bola ekanligini unutib quyayotganligini yaqol ko'rib guvoh bo'lyapmiz. Internet degan oqimga kirib ketishlik, jamiyatdan hayotdan orqada qolib ketayotgan yosh qizlarimiz yo'q emas bor. Buni oldini olish kerak. Eng avvalo bu oiladan boshlanishi va bu harakatda birinchi o'rinda ota-ona katta rol o'ynaydi. Davlatimiz rahbari qizlar uchun qizlarning o'qib bilim olishligi uchun yaratib berayotgan imkoniyatlardan oqilona foydalanishimiz kerak!

Nazarimda, qizlarning hayotga bo'lgan motivatsiyasi bolaligidan boshlanadi. Qiz uchun eng katta avtoritet bu – uning otasi. Qizlarga o'zligini, o'z hissiyotlarini tanishni o'rgatish kerak. Qiz bolani o'zi hohlamagan narsaga majburlash kerak emas.

Qizlarni o'qitish kerak! Ular shaxs sifatida shakllanganidan keyingina turmushga berish kerak. Chunki turmush qurdi degani hayoti yaxshi bo'lishiga kafolat emas, ertaga nima bo'lishini hech kim bilmaydi. Hammasi yaxshi bo'lishiga ishinganimizda ham, oila qurayotgan qiz mustaqil va shakllangan shaxs bo'lishiga e'tibor qilish kerak. Chunki u ertaga ona degan nomga musharraf buladi. Jamiyatga yosh avlod tarbiyalaydi. Ona o'qimishli bo'lsa, farzand ham kelajakda yetuk, yurt uchun foydasi tegadigan bo'lib ulg'ayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

O'zbek tilining izohli lug'ati (2006-2008)

O'zbekiston Respublikasi yangi konstitutsiyasi 2024-yil.

Do'stlikning hayotimizdagi o'rni

Sultonova Moxiniso Omon qizi

Termiz davlat universiteti

Xorijiy filologiya fakulteti

Filologiya va tillarni o'qitish:

Fransuz tili yo'nalishi

1-kurs talabasi

Do'stlik –ijtimoiy –axloqiy va psixologik tushuncha.O'zaro hurmat, yoqtirish,manfaatlarning umumiyligi ,yaqinlik,bir-birini tushunishga asoslangan kishilar o'rtasidagi munosabat shaklini ifodalaydi.Kishilarning muloqot shakli sifatidagi do'stlik,o'rtoqlik,qonqardoshlik,birodarlik tushunchalariga yaqin ,lekin psixologik nuqtai nazardan esa ulardan o'zining alohidaligi tanlash xususiyati ,his –tuyg'u bilan farq qiladi.Axloqiy psixologik hodisa va shaxsiy xislat sifatida do'stlik odamning yoshi (bolalik,o'smirlikdagi do'stlik),shaxsning shakllanishi bilan (maktabdagi ,talabalik yillaridagi armiyadagi do'stlik)o'zgarib boradi. Ijtimoiy –axloqiy muhit ,kishilarning turmush tarzi do'stlikning mazmun mohiyatini belgilaydi.(Epikur ,utilitarizm namoyondalari)"tabiiy yoqtirish " hissi (A .Smit)baxtga erishishga ko'maklashish (18 –asr fransuz ma'rifatparvarlari)va boshqalar do'stlikning asosi sifatida qaralgan .Haqiqiy ,mustahkam birodarlik yuksak ,ijtimoiy ahamiyatiga ega bo'lgan maqsad va ideallar mushtarakligini anglash asosida shakllanadi .Birodarlik millat va xalqlarning o'rtasidagi ijobiy aloqalarda ham o'z ifodasini topadi.Hozirgi davrda ko'p millatli O'zbekistonning rivojlanishi uchun xalqlar o'rtasidagi do'stlik nihoyatda muhim. Xalqlar ,millat va elatlar o'rtasidagi birodarlik O'zbekistonda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashning muhim shartlaridan biri.

Yuksak odob va axloqqa ega bo'lgan oliyjanob va mehnatsevar kishilar o'zlarini hamisha xalq bilan birga his qiladilar "qo'lga kiritgan yutuqlarini "faqat o'zinniki"

demaydilar ,o'rtoqlarim va birodarlarimning yutuqlari,jamoaning yutug'i deydilar .Ular do'stlariga hamkasblariga mehribonlik ko'rsatadilar ,qo'pollik va maqtanchoqlik qilmaydilar .Tabiiyki ,bunday kishilarning o'rtoqlari ko'p bo'ladi. Xushomadgo'ylik , laganbardorlik , xudbinlik va mansabparastlik axloqsizlikning yaramas sartiqlaridan biri.Ular o'zlarining shaxsiy manfaati yo'lida kishilarga yaqinlashib ,do'st tutinadilar.Bu albatta soxta-o'tkinchi do'stlik .Hatto shunday hollar ham bo'ladiki ,ba'zi munofiqlar o'z o'rtoqlari

haqida og'iz ko'pirtirib, maqtovga tushadilar, uni ko'klarga ko'taradilar, lekin kezi kelganda orqasidan g'iybat, bo'hton qilishdan toymaydilar, hatto uning ustidan qalbaki, yolg'on – yashiq ig'volarni tarqatadilar.

Xalqimiz aytib o'tgan :

Do'st – do'stni kulfatda sinar

Har kim qo'lidan kelganicha xalqqa xizmat qilsa, odamlarga foyda va yaxshilikni ravo ko'rsa uning do'stlari ham, o'rtoqlari ham, birodarlari ham ko'payaveradi. Aksincha, o'zini ko'pchilikdan olib qochsa, birovga yaxshilikni ravo ko'rmasa, boshqaning muvaffaqiyatidan ruhlanmasa, o'zi arzimagan yutuqlaridan mag'rurlanib, manmanlikka berilib ketsa, bunday kishilarning na do'sti, na o'rtog'i bo'ladi.,

Arablarda shunday gap bor :

Do'sti yo'q odamni o'ldiringlar .

Bu gap benihoya alam va iztirob bilan aytilgani sezilib turibdi. Buning ma'nosi shuki, do'stsiz odam –kishilik jamiyatiga begona . Agar taqdir odamga sahovat ko'rsatib, dunyodagi eng buyuk baxtni tortiq qilmoqchi bo'lsa, degan edi Ernest Telman uni sadoqatli do'stlar bilan siylaydi. Demak, do'st orttirgan odam, bilingki, odobli, shirinsuxan, beg'araz va sahovatlidir.

Do'stlik qanday paydo bo'ladi? uning o'lchovi bormi ?

Bor bo'lsa, ularni nimalarda ko'rish mumkin ?

Do'stlikda qadrlanadigan tomonlar nimalardan iborat?

Do'stlik hissi insonning boshqa fazilatlari singari birdaniga, bir vaqtda paydo bo'lmaydi. Kishi o'sib –ulg'ayib brogan sari turmush tashvishlari va muammolarini bartaraf etishda hamkor bo'ladigan . Shodlik va quvonchlarini baham ko'radigan odamga ehtiyoj sezadi . Bunday ehtiyojlikni sezmaydigan inson bo'lmaydi . Birodarlik natijasida kishilar o'rtasida eng yaqin munosabatlar paydo bo'ladi. Tomonlar bir- biriga do'stmi deb aytmasa ham shart- sharoitlar, qarashlar birliging o'zi do'stlikni tug'diradi. O'zaro mehr, ma'naviy yaqinlik, umumiy manfaatlar birligi oqibatida vujudga kelgan kishilarning chinakam ittifoqi –bu do'stlik Chinakam do'stlik ayrim o'zida qarindoshlik aloqalaridan ham mustahkamroq bo'ladi. Do'stlikning kuch- qudrati eng og'ir paytlarda mashaqqatli onlarda yaqqol ko'zga tashlanadi. Do'stlik bir -biriga fazilati, aqli va iqtidoriga tan berishda ko'rinadi. Chinakam va yaxshi do'stga ega bo'lish inson uchun katta quvonch, o'rtoqlik va birodarlik har bir inson hayotida alohida o'rinni egallaydi. Shuning uchun ham, ikki do'st baham ko'rsa, bitta

qayg'u yarimta bo'ladi, degan naql bor .Do'stlik beg'araz va beminnat bo'lishi kerak.O'z do'sti uchun inson hamma narsaga qodir bo'lmog'i ,uning uchun har qanday fidoyilikka tayyor turmog'i lozim.

Xalqimiz aytgan : “do'stning uchun zahar yut”

Do'st senga mehr qo'ygan va senga yaxshilikni ravo ko'radigan inson. Bu bilan seni barchani sevishga va hammaga yaxshilik qilishga o'rgatadi , seni himoya qilishga tayyor , bu bilan u dunyodagi barcha yomonliklardan nafratlanishni o'rgatadi. Do'st sendan o'zida yo'q narsani qidiradi, sen esa undan o'zingda yo'q narsani izlaysan, do'st sening yanada yaxshi bo'lishingni istaydi; sen qanchalik aqilli ,kuchli , sahiy qalb ,mehri otash bo'lsang ,bu xislatlar faqat uning uchun emas,balki barcha odamlar uchun qilinayotganligi mamnuniyat bilan ma'qullaydi.G'alabangdan quvonadi, mag'lubiyatingdan xafa bo'ladi. U seni hammadan yaxshi tushunadi, fahmlaydi ,senga ishonadi. Bunday do'stlikdan doimo nur taralib turadi, undan yaxshilik urug'lari unib chiqadi.Mirzo Abduqodir Bedil aytganidek:

Do'st birla hat – rohat ,tanho yashamoq otash,

Gulxanga tushar shoxa ayrilsa daraxtidan.

Do'stlik inson xatini boy , quvonchli va baxtli qiladi, unga ma'no va mazmun beradi, o'zlariga baxt- iqbol keltiradi. Do'stlik kishilarni bog'laydigan kuch sifatida ijtimoiy axloqiy qimmatga ega .Shuning uchun o'z mohiyatiga ko'ra jamoatchilikni taqazo etadi. Ana shunday go'zal tuyg'uni har doim qadriga yetish kerak . Ba'zan shunday so'zlar quloqqa chalinib qoladi; tanish –bilishlari ko'p –u, do'stlar kam ,hozirgi kunda sadoqatli do'st toppish qiyin ,birovga yaxshilik qilib bo'lmaydi va hokozolar.Bundaylarni vahima shubha baandasi deymiz . Bunday kishilar o'zlari biron – bir marta birovning dardiga sherik , quvonchiga oshna bo'lganmikanlar, biron – bir kishiga beg'araz yaxshilik qilganmikinlar?Bunday kishilar turmushiga ,boshqalar bilan qilgan munosabatiga sinchiklab nazar tashlar ekansiz , faqat ular hatda :” o'zimiz bo'lsa-gu, boshqalar bo'lmasa”,”olsag –u bermasak “ degan qoidaga sig'inishlarini ko'rasiz. Bunday “soyasi yo'q “, “o'zim bo'lay “deydigan kishilardan odamlar o'zlarini chetga oladilar.Afsuski, do'stlikni o'rgatuvchi fan yo'q .Ammo odamgarchilik qoidalari bor . Bu qoidalar bir – biriga yaqin kishilarning yuksak madaniyatini,ayni vaqtda o'zaro mas'uliyatni ham talab etadi. O'zaro mas'uliyat esa fidoyilikni , talabchinlikni, prinsipiiallikni taqazo etadi. Nosir Xisrav aytganidek:

Chinakam do'st aytgan har o'git masal-

Sirti – zahar erur, tomori –asal.

Inson xati xatolaridan xoli emas . Hamma ham o'zining xatti –harakatlariga tanqidiy baho bera olmaydi. Ammo kamchiliklarni chetgan ko'rgan odamning yuziga aytishga iymnadi ; tanimagan kishilarning gaplari insonga og'ir botadi. Do'sting xatolarini yuzingga aytsa , buni tan olsangu , yo'qotishga harakat qilsang . O'zingni qanchalik yengil sezasan kishi. Do'stni xatolardan saqlab qolish- bu insonning muqaddas burchi. Qo'shiqda aytilganidek , do'st bo'lish oson , uni saqlash qiyin. Do'stlikni saqlash , e'zozlashning o'ziga xos qoidalari , fidoyiliklari bor . Buni do'stlikni uzoq yillar saqlab qolgan odamlar yaxshi biladi. Haqiqiy do'stdan ajralish vatan bilan vidolashishga tengdir , deydi dono xalqimiz , zero do'stga vafo qilmagan odam Vatanni ham qadrlay olmaydi. Inson do'stlikka va do'st topishga alohida ahamiyat berishi lozim. Hammasi ham do'st deb bilish laqmalik. Kishining do'stligi bir marta sinaladi. Ammo unutmashlik kerakki , do'sti ko'p kishining hati yengil ko'chadi. Shuning uchun ham xalqimiz , do'sting mingta bo'lsa ham , dushmaning bitta bo'lsa ko'p deb nasihat qiladi. Do'stlik va o'rtoqlik inson axloqining muhim kategoriyalaridan hisoblanadi. Shunga ko'ra “ do'st” , “o'rtoq” , “birodar” tushunchalari axloq kodeksidan alohida o'rin olgan . Ma'lumki , davlatimiz va hukumatimiz fuqarolarni demokratik jamiyat qurish ishiga sadoqat , ona –Vatanga jo'shqin muhabbat , mehnatga va jamoat mulkiga yangicha munosabatda bo'lish , do'stlik va o'rtoqlik ruhida tarbiyalash borasida ko'plab ishlarni amalga oshirmoqda . Bu hamma uchun qimmatli bo'lgan “Do'st” , “O'rtoq” , “Birodar” so'zlarini tez –tez tilga olib turamiz . Chunki bu so'zlar barcha o'zbek millati vakillari uchun qadrlil va qimmatli , shu bilan birga tushunarli bo'lgan chuqur ma'no –insonparvarlik mujassamlashgan. Do'stlik bor joyda mehru muhabbat , vafo, sadoqat, samimiylik , adolat, haqiqat qaror topadi, bu esa insonning qalbiga , ruhiga , tafakkuriga ijobiy ta'sir ko'rsatib , yaxshilikka undaydi. Kishilar qalbidagi do'stlik tuyg'ularini o'lchaydigan muayyan bir mezon va qolip bo'lmasa ham , mehr – muhabbat , g'amdard – hamdamlik , samimiylik , ishonch , o'zaro hurmat do'stlik nishonasi.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. O'ZME . ikkinchi jild , Toshkent , 2022-yil
2. O'zbek pedagogikasi antologiyasi : Ikki jildlik . Tuzuvchi –mualliflar: K.Hoshimov Safo Ochillar. – T: “O'qituvchi” nashriyoti, 1995-yil .464-b
3. Zunnonov A. Pedagogika tarixi .- T: “Sharq” nashriyoti manba aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati. – 2004 y -335 b
4. Xasanboyeva O. va boshqalar . Oila pedagogikasi T : “ Aloqachi “ 2007 , 384 b.
5. Nosir Xisrav .” Safarnoma “ T. 2003 .
6. “ O'zbek xalq maqollari “ arxiv .uz. 2005. y.

Ilmi yoritgan yulduz

Termiz davlat universiteti

Filologiya va tillarni o'qitish (Fransuz tili)

1-bosqich talabasi

Qo'shyozova Kumushoy Suxbat qizi

Insoniyatning taraqqiyot etishida ustozlarning o'rni beqiyos. Chunki, hammaga ma'lumki, insoniyatning eng birinchi ustoz - bu Alloh Taoloning o'zi. Bunga quyidagi oyatni misol qilib olamiz: „Alloh insonlarga barcha yaratilgan va yaratilajak narsalarga tegishli nomlarni o'rgatdi. So'ngra ularni farishtalariga ko'rsatib dedi: „Agar e'tirozingizda rostgo'y bo'lsangiz, ana u narsalarni nomlari bilan menga aytib beringiz! ".

Bu Qur'oni Karimning Baqara surasida keltirilgan. Musulmonlarning insonlar ichida eng buyuk ustoz - Payg'ambarimiz Muhammad Alayhissalomdir! Har bir inson zoti uchun eng birinchi ustoz uning Ota- onasidir! Undan keyingisi esa, xat-qalamni o'rgatgan, oq-qorani tanitgan ustozlaridir.

Ustoz - shu birgina so'z zamirida olam-olam ma'no va hurmat mujassam. Ustoz - bu o'zidan keyin insonlarning hayotida sezilmas, ammo juda muhim iz qoldirgan buyuk zot. Ustoz - bu misli yonib turgan sham. O'zi yonib atrofga nuru ziyo sochadi. Insonlar shu nurdan bahramand boladi.

„Ustoz - otangdek ulug' "-- degan hikmat bejiz aytilmaydi. Chunki ustozlarning izzat va hurmati hamisha yuqori bo'lgan. Ustozlarning mehnati evaziga bu dunyo obod. Ular taratgan ilm ziyosi tufayli insonlarning ma'naviy dunyosi yorug' va ravshan. Inson kim bo'lishidan qat'iy nazar, qaysi soha vakili bo'lmasin, u erishgan yutuqlari zamirida ustozning mashaqqati va mehnati yotadi. U shoh bolsin yoki gado, yaxshi yoki yomon baribir, qachonlar muallim saboqlaridan bahra olgan. Ilm - bu bebaho ne'mat. Uni egallash ham oson ish emas. Ota-bobolarimiz ilm o'rganishni igna bilan quduq qazishga o'xshatishgan. Inson shunday bebaho xazinaning sohibi bo'lishida ustozlarning o'rni beqiyos. Muhtaram prezidentimiz farmoni bilan 1997- yildan boshlab, 1- oktabr „O'qtuvchi va murabbiylar kuni " sifatida keng nishonlanmoqda. Chindan ham o'qituvchi sinf xonasiga kirib borar ekan, undan ziyo va yog'du taraladi. U bolajonlarning murg'ak qalblariga ezgulik yog'dusini baxsh etadi. Haqiqatan ham hayot maktabini beradi. U shunday „ mo'tabar zot ". Chindan ham ustozlar murg'akligimizdanoq qo'limizga qalam tutqazib, yozishni, chizishni

o'rgatgan. Qalbimizga ezgulik urug'ini sochgan. Ular bizga ma'rifat saboqlarini berib, mehr-muhabbat ulashgan. Biz erishayotgan ulkan yutuqlarimiz, qo'lga kiritayotgan g'alabalarimizda ularning hissasi katta. Hazrati Alisher Navoiy bobomiz quyidagi misralarida shunday deydi:

Hunarni asrabon netkumdir oxir
Olib tuproqqamu ketgandir oxir
(A.Navoiy ,, Farhod va Shirin")

Alisher Navoiy bobomiz bu bilan nima demoqchi: Ilm olishdan hech qachon to'xtama, izlan shunda oldinga qo'ygan orzu va maqsadlarimga erishasan. U dunyoga hech nima olib ketolmaysan, faqat o'rgangan ilming bilan tuproqqa ketasan. Chindan ham ilm olish va uni tarqatish yuksak savobli ish ekani to'g'risida Qur'oni Karimda ham hadislar keltirilgan. Shulardan birini misol qilib aytadigan bo'lsam, Payg'ambarimiz (s.a.v) ilm tarqatuvchilarga ya'ni ustozlarga shunday ta'rif berib, ular erishadigan savoblarning eng katta ekani haqida quyidagicha bayon qilganlar. " Sahiylarning eng sahiysi Alloh. Men odam bolasining eng sahiysiman. Mendan keyin sizdan eng sahiyingiz, ilm o'rganib, ilmni tarqatgan odamdir. U qiyomat kuni yolg'iz o'zi bir ummat bo'lgan holida tiriltiriladi ", deganlar.

Ko'rinib turibdiki, dunyoni o'z ilm-u ma'rifati bilan lol qilgan insonlar ham doim ustozini qadrlaganlar. Men ham o'zimning ustozlarimni qadrlayman, hurmat qilaman. Ular menga ko'plab bilimlarni o'rgatgan. Har taraflama dunyoviy va diniy bilimlar bergan. Mening hayotimda katta qadam tashlashimda shu ustozlarimning o'rni beqiyos. Ustozning maqomini mutafakkirlarning mutafakkiri Alisher Navoiy hazratlari quyidagicha tasvirlagan: „Haq yo'linda kim sanga bir harf o'rgatmish ranj ila, Aylamoq kerak oning haqqini yuz ming ganj ila ".

Haq yo'linda har kim ibodat qilgani singari, yaxshi ish ezgu amal, baxtu saodatga sabab bo'ladi. Agar inson o'zidagi ilmni boshqalarga ham chin dildan o'rgatsa, u ustoz degan sharafga sazovor bo'ladi.

Xulosa qilib shuni aytish joizki, bizning hayotimizda ustozlarning o'rni beqiyos. Biz ularga munosib shogirdlar bo'lishimiz lozim. Chunki, biz ajdodlarimizning uzoq yillik ilm-ma'rifatlari va yuksak tajribalari asosida shakllangan boy merosga egamiz.

Ona naqadar buyuk zod

Termiz davlat universiteti
Filologiya va tillarni o'qitish (Fransuz tili)
1-bosqich talabasi

Matyakubova Gulixon Rashid qizi

Ona eng yoqimli so'z. Allohning bergan buyuk ne'mati. Bu insonga qancha tarif bersak shuncha kam. Har bir oilaning tinch-totuv barqaror xotirjam bo'lishi farzandlarining sog'lom va barkamol bo'lishi oilada sog'lom turmush tarzining mavjudligi har jihatdan bu inson zimmasiga tushadi. Shunday masuliyatli chin dildan hech nolimay boshini mag'rur ko'tarib hayot qiyinchiliklarida o'zida kuch topib atrofdagilarga madadkor bu bizningjannat yuzli onamiz. Ona bu farzandi uchun yelib yugurivchi zod. O'z farzandi uchun barcha narsaga tayyor farishta. Farzandining dunyoga kelishidagi volidaning quvonchi kabi quvonch xursandchilik hech kimda bo'lmaydi. Ushbu to'qqiz oy vaqtini bedorlikka uyqusiz va ko'plab bezovtalikka kunlarni tunlarga ulab tug'ulganimizdan keyin esa shu paytdagi barcha qiyinchiliklarni ortga tashlab yanada yangi tashvishlarga sho'ng'ib butkul o'zini unutib faqat farzandlarini qayg'ura boshlaydigan ulug' simo. Menimcha hammaning birinchi ustozini bu o'z volidasi bo'lsa kerak. Chunki katta yu kichikka birday yordam beradigan doimo to'g'ri yo'l ko'rsatadigan murabbiy. Hamma narsaning yaxshi tarafi bo'lgandek yomon tarafi yo'q emas albatta. Ba'zilar o'z onasining qadriga yetmaydi. O'zining dunyoga keltirgan volidasi turib boshqalarni ustun ko'radi. Ba'zilar esa ona mehriga zor. O'ylab ko'radigan bo'lsak mehribonlik uyindagi bolalar o'z onasini hatto ko'rmagan ham. ular shunchalik ona mehriga zorki, uni tarflashga til ojiz. Shuning uchun ham ulug' siymo mehri har qanday mehrdan ustun. Jannatim farishtam onajonim baxtinga doimo sog' salomat bo'ling. Men ularni judayam yaxshi ko'raman. Ulardan ancha uzoqda bo'lsam ham har kuni telefon qilib meni yaxshi ko'rishlarni aytadi. Sen hali ko'p yutuqlarga erishasan deb duo qiladilar. Biz sendan faxrlanamiz deb meni maqtab qo'yadi. Jannat yuzli qirolicham bir kun ham o'zi uchun yashamaydi har doim oilam bolam deb yelib yuguradi. Farzandini hech kimdan kam qilmaydi. O'zi yemay yediradi, o'zi kiymagan kiyimlarni farzandi uchun olib beradi. Ona har bir inson hayotidagi qimmatbaho tosh. onajonlarimizning vaqtida qadrliga yetaylik. Keyin afsuslanadigan ish qilmaylik. Aytishlaricha, Imom Buxoriyning yoshligida ko'zi jarohatlanib

ojizlanib qoladi. Tabiblarga qaratadilar foyda bermaydi. Bir kuni onasi tush ko’radi Ibrohim alayhissalom unga qarata "Ey volida duolarining sharafigidan Alloh o’g’lingga ko’rish ne’matini qaytardi deb xitob qilganmish

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

10. Mirziyoyev Shavkat. M “Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib yangi bosqichga ko’taramiz” , “O‘zbekiston” Toshkent 2017.
11. Erkin Umarov; Mahmud Abdullayev “Ma’naviyat asoslari” “Sharq” Toshkent 2005.
12. <https://kknews.uz/oz/126463.html>
13. <http://marifat.uz/marifat/ruknlar/olii-talim/Ta-limga-e-tibor-kelajakka-poydevor.htm>
14. https://uza.uz/oz/posts/ozbekistonda-nechta-oliiy-talim-muassasasi-faoliyat-yuritadi_567669
15. <https://youtu.be/hEy2QqkTIDU?si=-zstZbU8WvRj0xs>
16. <https://parliament.gov.uz/articles/1350>
17. <https://lex.uz/docs/-4208152#-4211312>
18. https://scholar.google.com/scholar?q=related:BJeGeOmGgdwJ:scholar.google.com/&hl=ru&as_sdt=0,5

**Do'stlik muqaddas tuyg'u
Egamberdiyeva Gulsanam O'tkir qizi**

Termiz davlat universiteti
Xorijiy filalogiya fakulteti
Filalogiya va tillarni o'qitish
Fransuz tili yo'nalishi 1-kurs
Talabasi

Do'stlik bu- so'nmas bebaho olov . Bu rishtani inson axloqining bebaho go'zalligi ijobiy fazilatlar gavhari.Insondagi barcha go'zal fazilatlar bir marvarid shodasi bo'lsa ,uning dur-gavhari chin insoniy muhabbatga asoslanagan do'stlik tufayli xonadonimiz obod ,dunyoda tinchlik va dasturxonimizda to'kinlik hukumron. Shuning uchun ham dono kishilar hamma jamiyatda hamdo'stlikni ulug'lab, qadirlab kelganlar va odamlarni do'st bo'lib yashashga ko'proq shu rishtani ortirishga undaydilar.Bugungi kunga kelib chin do'stni toppish juda qiyin . og'ir kuningda ham yaxshi kunungda ham yonida turushlik aytiladi. Bugungi kundagi chin do'stim bu mening onam.Men onam bilan bemalol dardlasha olaman.Sirlarimni ,ichimdagi bor gaplarimni qo'rqmasdan bemalol ayta olaman.Mening sirdoshim yelkadoshim , hamdardim bu mening onam .Onamdan boshqa hechkinga ishonmayman .Hayotning sinovi chin dugonamning xiyonati meni onamga bo'lgan ishonchimni yanada mustahkamladi. Chin do'st bu-mening bor sirlarimni ayta oladigan bir yarimim desam ham bo'ladi . Mana bir hayotiy real bo'lgan voqeani aytib o'tsam sizga bu voqea shunday boshlangan edi .Maktab paytlari edi.mening bir dugonam bor edi. Unga shu qadar ishonar edimki unga borimni berishga tayyor edim.U har qanday vaziyatga yomon ahvolga tushib qolganda men uni olib chiqa bilar edim.Lekin umenga uni yonida turolganchalik tura olmadi.Men uning yaxshi va yomon kunlarida yonida bo'ldim ,lekin u mening yonimda tura olmadi. U menga nisbatan xiyonat qildi. Mening sirlarimni boshqa birovga aytdi. Men unga juda ishongandim ,lekin men unga qilgan yaxshiliklarimni bilmasdan ketib qoldi. U menga qilgan har xil ishlaridan va aytgan gaplaridan juda xafa bo'ldim . Lekin men unga qilgan munosabatim va yaxshiliklarimga un juda arzirdi.Men u dugonamni juda yaxshi ko'rar edim.Boshqa dugonalarimga nisbatan unga boshqacha nazar bilan qarar edim. U menga qilgan yomonliklari va xiyonatiga arziyas edim. Shunday qilib boshimdan o'tgan voqeani ham qog'ozga tushdim. Men bu voqeadan o'zimga saboq oldim. O'z onamdan boshqaga ishonmaslikni o'rgandim .Bu hodisa menga kata dars berdi desam

ham bo'ladi. Ba'zida soni kabi bo'lsa ham , sifatli do'stlarim bor deb maqtanib yuramiz.Asrida unday emas.Ha ular yaxshi-yomon kunlarimizda bo'lishga harakat qilishadi . Hatto o'z manfaatini ustun ko'radiganlar ham bor yo'q emas .Balki ularning yaxshiliklariga munosib javob qaytara olmasangiz ;chin do'st deb o'ylagan kishingiz munosabati ozgina o'zgarganiga guvuh bo'lasiz.Asta sekin unda o'zingizga yoqmaydigan holatlarni ilg'ay boshlaysiz .To'g'ri u ham inson ,lekin doim yaxshi bo'lish imkoni hech birimizda yo'q . Ammo bir narsani tan olmoq lozimki chin o'rtoqning o'zi yo'q .yagona do'st bu o'z onamiz .U zot har qanday holatda sizga yaxshilik qiladi . Holingizdan habar oladi .Uni xursand qilsangiz ham norozi qilsangiz ham sizga yordamga kelaveradi. Ona bilan bolaning orasidagi farq shu .Do'stlik va sadoqat tushunchalari bi-biriga ma'nodosh va bir- biriga bog'liq bo'lgan so'zlardir. To'g'rirog'i sadoqat bu – do'stlik degani ,do'stlik esa sadoqat demakdir. Zero arab tilidan kirib kelgan sadoqat so'zi do'stlik ma'nosini ifoda qiladi. Chunki haqiqiy do'st aldamaydi yolg'on gapirmaydi birovni haqqiga hiyonat qilmaydi, yolg'on tuhmat tashlamaydi sadoqatli ,vafoli bo'ladi. Sodiq do'st degan so'z shundan kelib chiqqan hisoblanadi. Sadoqat o'rtoqlik kishi uchun hos nasib qilishi mumkin bo'lgan ne'matlarning eng yaxshilaridan biridir, deb ham aytsak xato bo'lmaydi .Bu ne'matni faqat haqiqiy do'sti borlar tushuna oladi . Do'stni qadrlay oladigan har doim yonida turadigan odami do'st degan nomga loyiqdir. Bu ne'matni faqat haqiqiy do'sti bor odamgina to'laqonli his qila oladi. Sadoqat – do'stlik „sidq” so'zidan olingan bo'lib „sidq “so'zidan olingan bo'lib rostgoylik ,samimiyat va vafodorlikni anglatadi. Zero do'stga nisbatan rostgo'y nafaqat do'stga barcha insonlarga samimiy vofodor bo'lish daektor. Do'stlikni yana shunday bir narsaga o'xshatish mumkinki do'stlik shunday bir daraxtki,urug'i ni vafoga shohlarini umidga , yaproqlarini esa kuz kelib to'kilguncha sadoqatga o'xshatish mumkin . Do'stlik bir shaharki kaliti vafo aholisi esa vafodorlar. Do'stlik yor –u birodarlarsiz inson yashay olmaydigan kuch- quvvat.Do'stning hiyonati juda og'ir va alamli botadi . Uni qalbdan butkul o'chirib yuborish juda qiyin bo'ladi. Do'st tomonidan yetkazilgan kichik aziyat ham asrida kichik bo'lib ko'ringani bilan asrida qalbgga katta jarohat qoldiradi .Payg'ambarimiz Muhammad mustafo sallohu alyhi vassallam hadislaridan birida takidlab o'tadilarki „Bir – biringizga ,hayr –ehsonli ,mehr –muruvvatli bo'lib ,qo'l berib so'rashib yuringlar ,shunda dillaringizdagi g'ashlik ketadi “-deganlar . Bu ikki rishta insonning kuchiga kuch qudratiga qudrat qo'shadi ,kishini baxtli qiladigan eng muhim omillardan hayotini bezaydi. Xalqimiz o'rtasida do'stlik munosabatlariga bag'ishlab juda ko'plab hikmatli so'zlar yaratilganki ,ular

orqali do'stlikning kishi hayotida o'rnini ifoda etib beradi.,,Chin do'st chin yurakdan so'zlaydi ‘, ,,,Qalin o'rtoq- qarindoshdan ortiq ‘. Bu pirma'no hikmatli so'zlarda el – yurtning bir umirlik orzu- umidlari yashaydi . Mazkur hikmatli so'zlarda do'stlik va o'rtoqlikga xos bo'lgan eng yaxshi hislatlar ifodalanganiki biz o'z hayotimizda ularga har qadamda duch kelib turamiz . Birodarlikning eng yaxshi hislatlaridan bir kishilarga mehirlash shavqatli bo'lishni anglatadi . Birodarlikga xos bo'lgan yana bir xislat bu o'zoro yordam . Biz o'qishda , mehnatda , jamoat ishlarida o'rtoqlarimizdan yordamimizni ayamasligimiz lozim . Birdamlik rishtalarining bog'lanishi va mustahkamlanishini ta'minlovchi birmuncha xislatalar bor. Jumladan rostgo'ylik ,bir – birini o'zaro hurmat qilish va sirdosh bo'lish o'rtoqlariga doimo g'amho'r bo'lish kabilarni o'z vaqtida amalga oshirib borsak , bizning o'rtoqlarimiz ortib boradi . Haqiqiy birodarlik darajasiga ko'tarila oladi ,shu bilan birga birodarlikning oliy shakli hisoblanadi . Chunki do'stlik avvalo o'rtoqlikdan boshlanadi. Kishi o'z o'rtoqlaridan birini boshqalardan ortiqroq sevadi. Uni boshqalardan ko'proq hurmat qiladi , unga nisbatan o'z moyilligini amalda ko'rsatishga tirishadi. Ikkinchi tomon ham bu hurmatga hurmat bilan javob berishi ayni muddao bo'ladi . Do'stlar doimo bir –birlaridan maslahat so'raydilar , fikirlarini inobatga olishadi , bir –birlariga muntazam yordamlashib turadilar moddiy va ma'naviy jihatdan bir –birlarini qo'llab quvvatlaydilar . shunday qilib avvalgi oddiy o'rtoqlar keyinchalik yaqin ya'ni chin do'st bo'lishadi . Do'stlikni tor ma'noda ya'ni ikki kishi orasidagi aloqadagina iborat deb tushunmaslik darkor . Birodarlik tushunchasi ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lib million – million kishilarning ahil yashashi , iqtisodiy , siyosiy va madaniy sohalarda hamjihatligini bildiradi. Hozir ham bundan avval ham yer kurrasi xalqlari orasida do'stlik jahon ahamiyatiga ega bo'lgan bundan keyin ham shunday bo'lib qoladi. Yuqorida aytib o'tkanimizdek do'stlik ikki kishi orasida boshlanib kengayib boradi va ijtimoiy tus oladi . Do'st orttirish hamma yoshda ham zarur lekin yoshlikda boshlangan do'stlikning ildizi juda chuqur va mustahkam bo'ladi. Ota – bobolarimiz do'stlikni birodarlikni , yuqori darajada qadirlashgan . Birodari yo'q odamning qurgan daraxtiga , jisman mavjud bo'lsa ham qalbini o'lik murdaga o'xshatishgan . Do'sti ko'p odamni hurmat qilishgan . Birodar orttirish uchun mehnat qilish birovlarining yukini ko'tarib mushkulini oson qilish kerakligini uqtirishgan . Ahil do'stlarni hechkim yengib bilmaydi . Do'stlik ajoyib rishta . Qandaydir e'tiborsizlik bemehirsizlik ham do'st bilinuvchi kishidan sodir bo'lishi ko'ngilga og'ir botar ekan . Inson o'ziga yaqin bo'lmagan do'st hisoblanmagan

odamlardan yetadigan aziyatlarga yomonliklarga ularga katta va og'ir bo'lmasin bardosh berishi mumkin . Ammo do'st deb bilgan insondan sodir bo'ladigan kichik bir yomonlikni o'ziga qattiq olar ekan inson . Do'stni borida qadirlashimiz har doim birga vaqt o'tkazishimiz kerak . Albatta har bir insonning ham yelkadoshi ,sirdoshi hamdo'sti bo'lishi kerak ,bo'lmasa odam dunyodan bezor bolib , hechnimaga qiziqmay atrofdan ajralib qolar ekan Vaqti kelib shu sizning do'stingizni boride qadirlab qadriga yetib ardoqlab yurishimiz lozim ,va bunga hamma rioya qilishi kerak bo'ladi. Do'stlik qudratli kuch . Insonni do'sti bor ekan – uni doim kuchli bo'ladi , va qudrati ham .Agar do'stlik yaxshilik uchun qurilgan bo'lsa bu do'stlik qudratli kuchga aylanadi. Agar yomon niyatda bo'lsa buni aksi bo'ladi . Hamma insonni albatta bir do'sti boladi hoh u o'g'il bolami hoh u qiz bola bo'ladimi.Men ham bu do'stlikka ishonaman va do'slik eng katta kuch deb bilaman . Lekin afsuski oramizda do'stni arzimagan pulga sotib ketayotganalar bor , bu insonni ko'rsa albatta odamning qalbi og'riydi . Biz esa hayotimizda yaxshin do'st izlashga harakat qilishimiz kerak , va u do'stlikni qudratli kuchga aylantirishimiz lozim. Do'stlik ezgu xulq do'stlikni , yomon xulq dushmanlikni keltiradi . Do'stlik - inson axloqining bebaho go'zalligi , ijobiy fazilatalar gavhari . Haqiqiy do'st biror o'tirishga kelib qolsangiz darrov sizga joy beradi. Ko'rishganingizda birinchi bo'lib salom beradi. Mabodo ishingiz tushsa quvonch va shodlik bilan hojatingizni ravo qilish yo'lida yelib – yuguradi. U o'ziga yaxshi ko'rgan narsani sizga ham yaxshi ko'radi. Haqiqiy do'st biror moddiy yoki ma'naviy manfaatini ko'zlamagan holda sizni alloh uchun yaxshi ko'radi. U hayotingiz to'kin sochinligida ham , mashaqqatli paytida ham, shodlikda ham, qayg'uda ham tinchligida ham, yoningizda turadi. Haqiqiy do'st aybingizni ko'rsa ham tanholikda nasihat qiladi. Yaxshi ishingizni ustidan chiqsa shijoatlantiradi. Ezgu ishlarni amalga oshirishingizda ko'makchi bo'ladi. Chin do'st siz haqingizda doimo yaxshi fikirda bo'ladi . „Yomg'irdan soyabon bo'lmagan do'st do'st emas”. U shunchaki, tanish – bilishlardan biridir . Haqiqiy do'st shunday kishiki , u bilan birga bo'lsangiz , xuddi yolg'iz holda bo'lganingizdek o'zingizni betakalluf tutasiz . U qaysidir kamchilingiz tufayli sizdan yuz o'girib ketmaydi.Dinimiz do'stlik dini . Unda xudbinlik qoralanadi. Insonlarni bir –biriga bolgan ishonchga undaydi . Ezgu ishlarga undaydi. Shunday qilib bir –biriga bo'lgan hurmatni o'rgatadi, va bir- birini qo'llab quvvatlashga undaydi.Men shu bo'lib o'tganlardan shu xulosaga keldimki do'stni qilgan mehnatiga har bir muomilasiga har bir hatti harakatiga e'tibor bilan va hurmatta bo'lishimiz lozim . O'zimizni chin do'stimizga nisbatan xiyonat qilmaslikni va har doim

yonida bo'lishni o'rgandim .Qo'lidan kelgancha yordam berishni o'rgandim va har qanday vaziyatda uni qo'llab quvvatlashni o'rgandim .Men shu vaziyatdan bo'lib o'tgan voqealardan shu xulosaga va yechimga keldim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati;

1. Naim Karimov „Do'stlik daraxtining yashil barglari”.
2. „Jahon adabiyoti” jurnali 2009- yil.
3. Tumanboy Mo'ldag'aliyev „O'zbekim –o'z og'am”.
4. Mirtemirning „she'rlar” kitobi.
5. G'ofur G'ulomning „Ulug' yer “ kitobi.

LANDSHAFT QOBIG'IDA KECHADIGAN JARAYONLAR

*Termiz davlat universiteti Tabiiy fanlar fakulteti Geografiya ta'lim yo'nalishi
talabasi Ko'chkinova Mavluda To'xli qizi*

Geografiya ta'lim yo'nalishi talabasi Tursunova Sevara Davron qizi

Geografiya ta'lim yo'nalishi talabasi Ismoilova Sevara Murot qizi

Geografiya ta'lim yo'nalishi talabasi Ko'chkinova Sojida Jo'ra qizi

Annotasiya. Maqolada landshaft qobig'ida kechadigan jarayonlar, modda va energiyaning landshaft morfologik qismlaridagi harakati bilan bog'liq masalalarning tavsifi keltirib berilgan.

Kalit so'zlar: landshaft geokimyosi, landshaft geofizikasi, landshaft komponentlari, energiya oqimi, gravitatsiya energiyasi, moddaning biokimyoviy aylanishi, namlikning aylanishi.

PROCESSES THAT TAKE PLACE IN THE COVER OF THE LANDSCAPE

Abstract. The article provides a description of issues related to the processes taking place in the landscape shell, the movement of matter and energy in the morphological parts of the landscape.

Key words: landscape geochemistry, landscape geophysics, landscape components, energy flow, gravitational energy, biochemical cycle of matter, moisture cycle.

ПРОЦЕССЫ, ПРОИСХОДЯЩИЕ В ПОКРОВЕ ЛАНДШАФТА

Абстрактный. В статье дано описание вопросов, связанных с процессами, происходящими в ландшафтной оболочке, движением вещества и энергии в морфологических частях ландшафта.

Ключевые слова: ландшафтная геохимия, ландшафтная геофизика, компоненты ландшафта, поток энергии, гравитационная энергия, биохимический круговорот вещества, круговорот влаги.

Kirish. Landshaft ichki tuzilishining shakllanishida, uning dinamikasida, evolyutsion o'zgarishlarida va rivojlanishida modda va energiya almashinish jarayoni eng muhim shart-sharoitlardan biridir. Bu jarayon landshaftning "yashashi"ning yoki maxsus faoliyatining asosini tashkil qiladi. Landshaftning maxsus faoliyati deganda landshaftda ro'y beradigan

modda va energiyaning ko'chib yurishi, almashinishi va o'zgarishi kabibarcha jarayonlarning majmuasini tushuniladi degan edi, (A.G.Isachenko). Landshaft qobig'ida kechadigan jarayonlar butun landshaft komponentlari orasida o'zaro bog'liqlik va aloqadorlikning mahsulidir. Landshaft qobig'ida bitta komponentning o'zgarishga uchrashi, ikkinchi landshaft komponentining ham o'zgarishiga olib keladi. Demak, landshaft qobig'ida kechadigan jarayonlar uzviy aloqadorlikda va muttasil o'zgarib borish xususiyatiga ega. **Ishning maqsadi va vazifalari.** Landshaft ichki tuzilishining shakllanishida, uning dinamikasida, evolyutsion o'zgarishlarida va rivojlanishida modda va energiya almashinish jarayoni o'rganish va tahlil qilish ishning asosiy maqsadi hisoblanadi.

Asosiy qism. Landshaft qobig'ida ro'y beradigan energiya oqimida, asosan, uch xil energiya, ya'ni quyosh energiyasi, Yerning ichki energiyasi va gravitatsiya energiyasi ishtirok etadi. Bularga qo'shimcha qilib kimyoviy unsurlarning o'zaro ta'siridan ajralib chiqadigan energiya, minerallarning kristallar panjarasida hosil bo'ladigan energiya kabilarni ham aytish mumkin. Sanab o'tilgan uch energiya xillari ichida quyosh energiyasi ayniqsa katta ahamiyatga ega bo'lib, u landshaftlarning maxsus faoliyatidagi moddalarning barcha aylanma harakatlarida ishtirok etadi. Yerdagi hayotning bor-yo'qligi ana shu energiyaga bog'liqdir. Quyosh energiyasining Yerdagi modda aylanishiga qo'shib ketishi asosan, o'zida xlorofill moddasi bo'lgan organizmlar: yashil bakteriyalar, ko'k-yashl suv o'tlari, fitoplankton va yuqori tabaqa o'simliklarning fotosintezi orqali bo'ladi. Quyosh energiyasi Yer atmosferasiga yetib kelar ekan, uning 30 foizdan ortiqrog'i atmosferadan aks etib qaytib ketadi (Yer sun'iy yo'ldoshlaridan olingan ma'lumotlarga qaraganda Yer kurrasining albedosi 0,33 ga teng). Quyosh energiyasining ana shu qismi fazoda yo'qolib, atmosferadagi havo harakatlarida va Yerdagi jarayonlarda ishtirok etmaydi. Quyosh energiyasining 20 foizga yaqini atmosfera qatlamidan o'tish vaqtida yutilib qoladi va atmosferaning isishiga sarf bo'ladi. Yerga esa o'rtacha olganda quyosh energiyasining 50 foizi yetib keladi. Landshaft ustidagi atmosfera tarkibida bo'lgan suv bug'lari va turli gazlar uzun to'liqinli radiatsiyani yutib atmosferaning landshaftga qarata nurni qayta aks ettirishiga sabab bo'ladi. Landshaftdan qaytgan va unga nisbatan yana atmosferadan qaytgan radiatsiya orasidagi farq uzun to'liqinli balans deb ataladi. Landshaftga kirib kelgan va undan yana atmosferaga qaytadigan radiatsiya energiyasining oqimi yig'indisi radiatsiya balansi deb ataladi. Radiatsiya balansi qisqa to'liqinli balans bilan uzun to'liqinli balans orasidagi farqqa teng bo'ladi. Undan tashqari landshaft yuzasi bilan atmosfera orasida turbulent issiqlik

almashinish jarayoni ham mavjuddir. Bu jarayon O'zbekiston cho'l hududlarida radiatsiya balansining 80 foizdan ortiqroq qismini qamrab oladi. Yer yuzasida yutiladigan quyosh energiyasining asosiy qismi issiqlik sifatida tuproqdagi, o'simliklardagi, daryo va ko'llardagi suv va namlikning bug'lanishiga sarf bo'ladi. Bu energiya asosan tabiiy bug'lanishga va transpiratsiyaga sarf bo'ladi. Undan tashqari yalpi radiatsiya oqimining 0,5 foizga yaqini o'simliklarning fotosintez jarayoniga sarf bo'ladi. Landshaftlarda ro'y beradigan energiya oqimlarida gravitatsiya energiyasi ham ishtirok etadi. Bu energiya landshaftlardagi modda aylanish jarayoni mavjudligi va tezligiga katta ta'sir ko'rsatadi. Gravitatsiya energiya oqimi aylanma harakatga ega bo'lmay bir tomonga yo'nalgandir. Moddaning og'irlik kuchi absolyut balandlikka, tog' jinslarining zichligi va boshqa omillarga bog'liq. Ammo bularga energiyaning boshqa turlariga nisbatan juda kam e'tibor beriladi. Aslida esa moddaning og'irlik kuchi landshaftlardagi moddaning gravigen oqimlarini hosil qiladi. Gravigen oqimlar esa landshaftdagi abiogen modda almashinishida katta rol o'ynaydi va modda harakatining deyarli barcha shaklida ozmi-ko'pmi ishtirok etadi. Geografik qobiqda eng keng tarqalgan moddiy birikmalardan biri suv bo'lib, u okeanlar, qorlik va muzliklar, ko'llar, daryolar va soylar, botqoqliklar, tuproq va atmosferada 1,5 mlrd. km³ ga yaqin hajmda turli holatda mavjuddir. Hidrosferadagisuvning asosiy qismi (94 foizi) dunyo okeaniga to'g'ri keladi. Dunyo okeanidagi suv to'la yangilanishi uchun uch ming yil kerak bo'ladi. Daryolardagi suvlar esa o'rtacha har II kunda yangilanar ekan. Atmosferadagi namlikning almashinishi ham taxminan shuncha davom etadi. Landshaftlardagi namlikning yillik yig'indisi asosan atmosferadan tushadigan yog'in-sochin hisobiga hosil bo'ladi. Landshaftga kirib kelgan yog'inning ayrim qismini o'simlik qoplami ushlab qoladi. O'simliklarning tanasi va bargida ushlanib qolgan namlik yana atmosferaga bug'lanib ketadi. Landshaftlardagi moddaning biokimyoviy aylanishi, kengroq ma'noda qarasak, moddaning biologik aylanishi landshaftlarning o'z maxsus faoliyatini bajarishida eng muhim omillardan biri bo'lib xizmat qiladi. Landshaftlarda moddaning biologik aylanishi turli xil ko'rsatkichlar bilan ifodalanishi mumkin. Landshaftshunoslik nuqtai nazaridan, ko'rsatkich muhim bo'lib ko'rinadi. Bular fitomassaning yillik zahirasi va yillik birlamchi biologik mahsulot miqdoridir. Shuningdek, o'simliklarning ma'lum vaqt davomida landshaftda to'kilib, tuproq yuzasida va tuproq tarkibida qolgan o'simlik qismi hamda to'planib boradigan o'limtik organik moddaning miqdori ham hisobga olish zarur. Landshaftlarda moddaning abiotik ko'chib yurishi asosan ikki xil shaklda ro'y beradi: 1) nurash yoki yemirilish natijasida hosil bo'lgan va turli katta-

kichiklikdagi jismlarning o'z og'irlik kuchi bilan yonbag'irlarda pastga siljishi, oqar suvlar tarkibida mexanik oqiziqalar hamda havoda chang zarralarini hosil qilish shaklida; 2) suv bilan birga harakatlanuvchi va turli geokimyoviy yoki biokimyoviy jarayonlarda ishtirok etadigan suvda erigan moddalar tashkil topgan bo'ladi. Xulosa qilib aytganda, landshaft qobig'ida kechadigan modda va energiyaning almashinuvi va tabiat komponentlarining o'zgarishi bir butunlik va yaxlitlik qonuniyati asosida ro'y beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Зокиров Ш.С., Боймирзаев К.М. “Ландшафтшунослик асослари” // Ўқув-услубий қўлланма, Наманган - 2009 йил.
2. Зокиров Ш.С. “Антропоген ва амалий ландшафтшунослик” // Ўқув қўлланма, Т.: Университет, 1998.
3. Zokirov Sh.S. “Landshaftshunoslik asoslari” // O`quv qo`llanma. T.Universitet, 2010 y.
4. Zokirov Sh.S., Toshov X.R. “Landshaftshunoslik” // O`quv qo`llanma. T.Universitet, 2016 y.
5. Кузьмичев И.Э., Печеницин В.П. “Озеленение городов и сёл Узбекистана” // Ташкент, 1979.

«Создание SQL- запросов и команды SQL»

Подготовила преподаватель математики и информатики Профессиональной
школы г.Чирчика

Клементьева Анастасия Дмитриевна

АННОТАЦИЯ

Актуальность темы состоит в том, что в данное время идёт развитие системы образования связанных с информационными технологиями. В статье изложены основные аспекты и составляющие метода создания Базы данных с созданием SQL-запросов и команды SQL. Можно использовать в процессе обучения учеников 10х классов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

СУБД, ACCESS, база данных, объекты, элементы, модули, запрос, счетчик, макрос, запись, поле, конструктор, Язык SQL, Запрос SQL

Ход урока

1.Опрос по пройденному материалу:

Опрос:

1.Что такое БД? База данных – это совокупность данных, организованных на машинном носителе средствами СУБД.

2.Что такое СУБД? СУБД – это совокупность языковых и программных средств, предназначенных для создания, ведения и использования БД.

3.Что такое СУБД ACCESS? СУБД ACCESS является системой управления реляционными БД нового поколения , работающих в среде Windows.

4.Что относится к объектам Access? К объектам Access относятся: таблицы БД , формы , запросы , отчеты , макросы . модули.

5.Перечислить элементы БД? Элементы БД: Поле, Запись, Файл, Первичный (уникальный) и вторичный ключ.

Кроссворд на тему «БД»

По горизонтали:

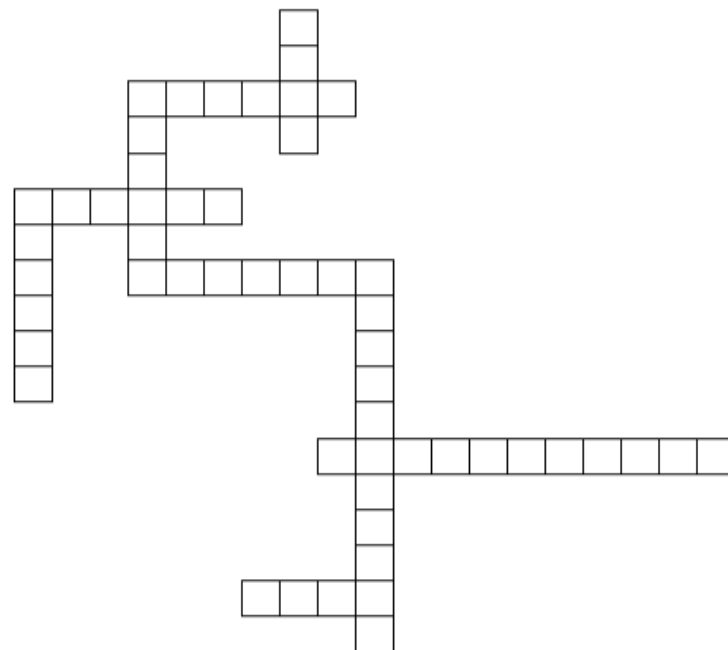
1.Программные процедуры, написанные на языке VisualBasik (модули)

2. Специальные структуры, предназначенные для обработки данных базы
(запрос)

3. Один из типов ключевых
полей (счетчик)

4. Один из типов полей (мемо)

5. Как называется строка, которая
появляется в бланке запроса при
итоговой функции?(группировка)

По вертикали:

1. Макрокоманда (макрос)

2. Информация в строке

таблицы (запись)

3. Информация в столбце

таблицы (поле)

4. Один из режимов работы

СУБД Access (конструктор)

2. Изложение нового материала

2.1. Что такое язык SQL

Язык SQL представляет собой наиболее распространенный язык управления базами данных клиент/сервер.

Основное достоинство SQL заключается в том, что он унифицирован: стандартный набор инструкций SQL можно использовать в любой системе управления базами данных, которая совместима с SQL.

SQL является языком реляционных баз данных, а не языком системного программирования.

SQL — язык, ориентированный на работу с множествами.

2.2. Способы реализации SQL

1. **Непосредственный вызов.** Инструкции SQL, передаются в СУРБД, которая создает и выводит требуемую таблицу.

2. **Язык модулей.** Позволяет записывать в текстовый файл инструкции SQL, которые позднее выполняются приложением. Инструкция SQL должна начинаться с ключевого слова `module` и определять язык программирования (`language`).

3. **Встроенный SQL.** Это наиболее распространенный метод реализации инструкции SQL генерируются системой управления или включаются как текст в команды языка этой системы.

2.3. Построение SQL-запросов

Access поддерживает три дополнительных типа запросов, которые создаются путем введения SQL -выражений. Эти запросы нельзя создавать непосредственно в окне конструктора запроса, SQL -выражения вводятся в режиме SQL.

- **Объединяющий запрос** комбинирует общие поля из одной или нескольких таблиц.

- **Отправляемый запрос** отправляет SQL -инструкции на SQL -сервер в формате SQL базы данных этого сервера.

- **Запрос, воздействующий на данные,** создает или изменяет объекты непосредственно в базе данных Access.

Для создания любого из этих запросов выберите соответствующий с помощью команды Запрос - Запрос SQL (Quarry SQL Specific).

2.4. Объединяющие запросы

Объединяющие запросы позволяют быстро комбинировать несколько таблиц, имеющих общие поля. Объединяющий запрос включает два или более SQL -выражений SELECT. Каждое выражение SELECT должно состоять из нескольких полей, расположенных в определенном порядке. Результат объединяющего запроса изменять нельзя.

2.5. Отправляемые запросы

Отправляемые запросы пересылают SQL -команды непосредственно на SQL-сервер. Отправляемые команды должны использовать синтаксис соответствующего сервера. Перед применением таких запросов следует ознакомиться с документацией к соответствующему SQL-серверу.

2.6. Запросы, воздействующие на данные

Из всех SQL -запросов запросы, воздействующие на данные, используются реже всего. Все, что можно сделать с их помощью, доступно и при обращении к обычным средствам Access. Тем не менее, такие запросы являются весьма продуктивным

средством изменения объектов базы данных. В них можно использовать SQL-выражения, перечисленные ниже.

- CREATE TABLE
- ALTER TABLE
- DROP TABLE
- CREATE INDEX
- DROP INDEX

При хорошем знании SQL можно просматривать и редактировать создаваемые Access SQL-выражения. После редактирования SQL-выражения Access автоматически фиксирует эти изменения в окне конструктора запроса.

Для просмотра SQL-выражений в меню запроса выполните команду Вид - Режим SQL (View SQL)

Для изменения существующих или создания собственных SQL-выражений изменения нужно вводить непосредственно в диалоговое окно SQL.

SQL-выражения можно использовать в выражениях, макросах, формах и отчетах. SQL-выражение (например, для отбора записей) можно создать прямо в окне запроса.

SQL-выражение можно создавать непосредственно в диалоговом окне SQL. При написании собственного или редактирования существующего SQL-выражения после выхода из диалогового окна SQL Access автоматически обновляет окно запроса

Чтобы проверить создаваемые Access SQL-выражения, можно выполнить команду Вид - Режим SQL. Один из способов научиться создавать SQL-выражения — строить запросы, а затем изучать соответствующие им запросы SQL.

3 Таблица популярных команд SQL

Команда	Назначение SQL-выражения
SELECT	Команда/ключевое слово, с которого начинается SQL-выражение; предшествует названию поля (или полей), выбираемого из таблицы
FROM	Указывает имя таблицы или таблиц, содержащих поля, перечисленные после команды SELECT
WHERE	Команда, указывающая условие отбора или ограничение для выводимых записей; используется только в том случае, если необходимо ограничить группу отбираемых записей на основании какого-то условия
ORDER BY	Команда, указывающая порядок вывода данных

Эти четыре основные команды SQL позволяют создавать мощные SQL-выражения, используемые в формах и отчетах Access.

Примеры технологии хранения, поиска и сортировки информации:

Запрос - средство извлечения информации из БД, отвечающий некоторым условиям, задаваемым пользователем.

Сортировка - процесс упорядочивания записей в таблице.

SQL - структурированный язык запросов, дающий возможность создать и работать в реляционных БД.

Извлечение информации из БД

Структура запроса: **SELECT** <список полей> **FROM** <название таблицы> **WHERE** <условие поиска>

Пример запроса к БД "Репертуар кинотеатров".

Кинотеатр	Фильм	Время	Стоимость
Россия	Золушка	11:00	10.00
Россия	Брат	15:00	45:00
Россия	Брат	17:00	50.00
Россия	Титаник	21:00	55.00
Родина	Вор	17:00	35.00
Родина	Титаник	21:00	50.00

SELECT Кинотеатр, Стоимость **FROM** Репертуар кинотеатров **WHERE** Время=21:00 **AND** Фильм=Титаник

Результат запроса

Кинотеатр	Стоимость
Россия	55.00
Родина	50.00

Сортировка записей в БД

Структура команд сортировки: **ORDER BY** <название поля> [**ASC** | **DESC**]

ASC – упорядочивание по возрастанию (1,2,3...) или по алфавиту (А-Я) (используется по умолчанию)

DESC – упорядочивание по убыванию или по алфавиту в обратном порядке (Я-А)

Примеры сортировки БД "Репертуар кинотеатров":

SELECT Фильм, **Стоимость** **FROM** Репертуар кинотеатров **ORDER BY** **Стоимость**

Фильм	Стоимость
Золушка	10.00
Брат	45:00
Брат	50.00
Титаник	55.00
Вор	35.00
Титаник	50.00

SELECT Фильм, **Время**, **Стоимость** **FROM** Репертуар кинотеатров **ORDER BY** **Фильм** **DESC**

Фильм	Время	Стоимость
Золушка	11:00	10.00
Брат	15:00	45:00
Брат	17:00	50.00
Титаник	21:00	55.00
Вор	17:00	35.00
Титаник	21:00	50.00

4. Вопросы для закрепления:

1. Каково назначение Базы Данных?
2. Перечислить основные элементы и средства создания БД?
3. Что такое язык SQL?
4. Способы реализации SQL?
5. Перечислить популярные команды SQL?

5. Литература:

1. Ш.Камилов "Информатика" § 5.4 стр. 356
2. Т. Касимова "Базы данных в среде ОС Windows" § 1.2 стр.14
3. Ю.Шафрин «Азбука информационных технологий» стр. 470, 478
4. У.Ю. Юлдашев "Информационные технологии" Часть 2, глава 3

стр.22

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ТАЛАНТЛИВОГО ПОЭТА

Кодирова Дильноза

Студент факультета международной журналистики УзГМЛУ.

Электронная почта: dilnozaqodirova0623@gmail.com

Аннотация: Эта статья об Александре Фейнберге, одном из выдающихся и талантливых писателей своего времени. Узбекистан мог бы стать процветающей страной, где побеждают изобретательность, информация, сочувствие и которая признает, что ее дети вырастут в согласованно созданную эпоху, создавая для этого прочную основу. В этом популярном месте жил и работал Александр Фейнберг, обладатель прекрасного сердца. В статье рассматривается исследование творчества Фейнберга, его роль и значение в узбекской письменности. Кроме того, есть краткие отрывки из интервью с художником.

Ключевые слова: Президент, письмо, переводчик, радость, заметное, стихи, воображение, встреча, Вторая мировая война, богатый, уважение, единственный в своем роде, геолог, природа, освещение новостей, привилегированный, многонациональный, карикатуры, плов, конкуренция.

ВВЕДЕНИЕ. «Литература — сердце страны, она отражает глубочайшее чувство бытия страны. В современном сложном мире жизненно важно найти путь к сердцам людей, использовать влиятельную силу письма, чтобы направить их к достойным целям. Мы собираемся создать все условия для осмысления наследственного наследия, создания невероятной письменности, достойной нашей великой культуры», – сказал Президент Республики Узбекистан Шавкат Мирзиёев.

Интересные произведения Александра Фейнберга, отражающие лучшие традиции классического стиха и хранящие память об Узбекистане, составляют особую страницу в истории нашей литературы. Писатель, детство которого пришлось на многотрудное время Великой Отечественной войны, родился в 1939 году в Ташкенте. Поступив в Ташкентский географический техникум, Фейнберг в качестве геолога путешествовал по стране и влюбился в ее чудесную и неповторимую природу. Именно в это время распространилась его первая книга «Велодорожка». Благодаря этому Александр Фейнберг начал подниматься на писательские должности в Узбекистане.

Он окончил факультет новостного репортажа Национального колледжа Узбекистана и распространил более десятка сборников стихов.

Стих самых происходящих и открытий — это как бы поле храбрых. Те, у кого в сердце есть огонь, придут. Файнберг мог быть талантливым переводчиком. По всему миру стало известно, что узбекские специалисты обладают огромными навыками и опытом. Он взял на себя огромное обязательство по распространению произведений Алишера Навои на русском языке. Кроме того, он переводил на русский язык ведущие примеры передовых узбекских стихов. В то же время произведения художника часто переводились на узбекский язык, и он стал любимым писателем узбекских читателей. Очарование его стихов пленяло людей всех возрастов, с самобытными личностями, взглядами и состояниями ума. Поэт перевел на русский язык эпос Эркина Вахидова «Рухлар исёни» («Соппротивление духов»), стихи Абдуллы Арипова, Омона Матчона, Сироджиддина Саида, Хосият Рустамовой. Тексты песен Фейнберга распространены крупными дистрибьюторами в Узбекистане, России, Израиле и странах Объединённого государства. Обычно это своеобразный случай взаимозависимости культур в человеческой жизни и изобретательстве. Он не как бы создатель двенадцати сборников стихов, но, более того, переводчик, подаривший русскоязычному читателю произведения многих выдающихся узбекских художников, таких как Абдулла Арипов, Эркин Вахидов, Джуманияз Джаббаров, Рустам Мусурман и других. Он является председателем ежегодного республиканского конкурса юных художников и судьей молодых людей, печатающих на русском языке.

Он написал семь сценариев, самые яркие из которых — «Под голубым небом», «Дом под жарким солнцем», «Исцеленный в Кандагаре». Кроме того, по его сценариям были созданы четыре ярких фильма и более двадцати мультфильмов. В текстах Фейнберга есть искра юмора. В эпосе «Рубой тори» он изобразил неизменный плов узбекской чайханы с посмешищем так, что без ухмылки его изучать немислимо.

Александр Фейнберг может стать членом Союза писателей Узбекистана. Несколько лет он возглавлял семинар молодых журналистов Узбекистана. В 2004 году Указом Президента России художник был удостоен Пушкинской награды. Писатель в своем сонете:

Каждая звезда содержит поворот,
На каждую мечту и намерение будет получен ответ.

Поющий свет блуждает по небу,
Конечно, каждый огонек сверкает вовремя.
Он поднимается, и океан прыгает на скалу,
Я прихожу на берег, ветер несет соль.
Пока я жив, планетарная лампа,
Зажги для меня звезду на небе, - написал он.

Без сомнения, Александру досталась одна из самых ярких звезд на небосклоне узбекской поэзии. Его произведения глубоко вошли в сердца любителей науки.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В одном из интервью он обратился: - Что может сделать вас самым радостным или самым несчастным человеком на свете? – Для меня блаженство всемирного масштаба – мир нашей планеты. Вторая мировая война является не только несчастьем для миллионов людей. По моему мнению, неправильно требовать индивидуальной радости в то время, когда люди терпеливы. Мне нужно, чтобы все были веселыми. Но это непонятно... - ответил он. Да, он был таким добрым человеком, который желал всем мира и радости. Приверженность Фейнберга развитию многонациональной узбекской письменности была хорошо принята правительством. Тот факт, что ему были присвоены почетные звания «Заслуженный деятель культуры Республики Узбекистан», «Народный писатель Узбекистана», может стать подтверждением нашего безграничного уважения к этому невероятному человеку. Светлая память о замечательном художнике, искусном переводчике, заботливом преподавателе Александре Аркадьевиче Фейнберге останется в наших сердцах до скончания веков.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. mahbuba, r. (2022). implicating task-based learning in teaching legal english. Eurasian Journal of Social Sciences, Philosophy and Culture, 2(2), 55-62.
2. <https://uzswlu.uz>
3. Зиямухамедов, Д. Т. (2021). Вопросы передачи национального характера в переводах с китайского языка. тельность всем коллегам, принявшим участие в рецензировании статей сборника: МЮ Авдониной, СР Агабабян, ВМ Бухарову, ГМ Василь, 86.
4. <https://arboblar.uz>.
5. Зиямухамедов, Д. т. (2021). пу сунглинг новеллаларида гайритабийлик унсурининг ифодаси. международный журнал искусство слова, 4(2).

МАМЛАКАТИМИЗДА РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ИНСТИТУЦИОНАЛ АСОСЛАРИ

Рахмонов Лочин Тўхтамишович

и.ф.ф.д.(PhD) Иқтисодиёт ва молия вазирлиги хузуридаги Прогнозлаштириш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти мустақил изланувчиси

Мамлакатимизда давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларини тубдан янгилашга қаратилган инновацион ривожланиш йўлига ўтиш белгилаб олинди. Инновацион ғоялар, юқори технологияларни ишлаб чиқариш учун замонавий билим ва мукамал малакага эга мутахассисларни тайёрлаш, бунинг учун эса, миллий таълим тизимида кенг қўламли ислохотларни амалга ошириш талаб этилади.

Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев таъкидлаганидек, «...Ўзбекистонни технологик ривожлантириш ва ички бозорни модернизация қилиш бўйича кучли миллий ғоя, миллий дастур керак. Ушбу дастур Ўзбекистонни жаҳондаги тараққий топган мамлакатлар қаторига тезроқ олиб чиқишга имкон яратиши лозим».

Мамлакатимизда рақамли иқтисодиётни ривожлантириш мақсадида норматив-ҳуқуқий асослар қабул қилинди ва бу асослар мамлакат тармоқ ва соҳаларида янгиликларни жорий қилиш имконини берди.

Жумладан, Президентимизнинг 2017 йил 30 июндаги «Республикада ахборот технологиялари соҳасини ривожлантириш учун шарт-шароитларни тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги [2] Фармони АКТдан фойдаланишга асосланган иқтисодиётнинг юқори технологик тармоқларини шакллантириш ҳамда фаол ривожлантириш учун қулай шароитлар яратиш, ахборот технологиялари маҳсулотлари ишлаб чиқувчилар ва буюртмачиларига қўшимча имтиёзлар, преференциялар бериш ҳисобига ушбу тармоқда илм-фан, таълим ҳамда ишлаб чиқаришнинг интеграциялашувини янада чуқурлаштириш, АКТ маҳсулотлари экспортини кўпайтириш, шунингдек, маҳаллий ва хорижий инвестициялар жалб қилинишини рағбатлантиришда муҳим омил бўлмоқда.

Мазкур Фармон билан мамлакатимизда биринчи мартаба ахборот технологиялари соҳасида хўжалик юритувчи субъектларни, дастурий маҳсулотларни ишлаб чиқувчиларни бирлаштирадиган Ахборот технологияларини ишлаб чиқиш

хамда жорий этишни қўллаб-қувватлаш бўйича «Mirzo Ulugbek Innovation Center» инновация маркази тузилди. [3]

«2018 йил – фаол тадбиркорлик, инновацион ғоялар ва технологияларни қўллаб-қувватлаш йили» Давлат дастурида иқтисодиётни ривожлантириш ва фаол тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш соҳасида – фаол тадбиркорликни ривожлантириш учун қулай ҳуқуқий, ташкилий шароитлар яратиш, инновацион ғоялар ва технологияларни жорий қилиш, тадбиркорлик субъектларини ҳимоя қилишнинг ҳуқуқий кафолатларини ва улар фаолиятига ноқонуний аралашиларнинг олдини олиш механизмларини, солиқ ва божхона сиёсатини, банк-молия соҳасини янада такомиллаштириш, аграр секторни ислоҳ қилиш стратегиясини ишлаб чиқиш, иқтисодиёт тармоқлари ва соҳаларига имтиёзлар тақдим қилган ҳолда индивидуал имтиёзлар беришдан воз кечиш, ҳудудларни фаол ривожлантириш масалалари ҳам илгари сурилди. Давлат дастуридан келиб чиққан ҳолда қатор қонуности ҳужжатлари қабул қилинди.

Жумладан, рақамли иқтисодиётни ривожлантиришнинг энг устувор йўналишларида инвестициявий, молиявий ва бошқа ресурсларни бирлаштириш мақсадида, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 3 июлдаги «Ўзбекистон Республикасида рақамли иқтисодиётни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-3832-сон қарорига мувофиқ рақамли иқтисодиётни ривожлантириш фонди ташкил этилиб, уни фаолиятига оид ташкилий тадбирлар, хусусан, вазифалари, молиялаштириш манбалари белгиланди:[4]

Рақамли иқтисодиётни ривожлантириш фонди давлат-хусусий шерикчилик шартларида рақамли иқтисодиётни ривожлантиришга оид истиқболли ва стратегик муҳим, шу жумладан крипто-активлар айланмаси ва крипто-биржалар соҳасидаги лойиҳаларни амалга оширади, «Blockchain technology»ни ишлаб чиқиш ва жорий этиш бўйича мутахассисларни тайёрлашга кўмаклашади.

Агентлик ҳамда Ўзбекистон Республикаси Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлигининг Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги ҳузуридаги «Hi-tech city» халқаро юқори технологияли инновацион маркази ҳудудида янги объектларни куриш ва улардан фойдаланиш дирекцияси» давлат унитар корхонасини Агентликка бегараз ўтказиш ҳамда унинг номини Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги

Лойиҳа бошқаруви миллий агентлиги қошидаги «Delta city» халқаро юқори технологияли инновацион маркази ҳудудида янги объектларни қуриш ва улардан фойдаланиш дирекцияси» давлат унитар корхонасига ўзгартириш тўғрисидаги таклифлари ҳам айнан шу Қарор доирасида маъқулланди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ахборот технологиялари ва коммуникацияларининг жорий этилишини назорат қилиш, уларни ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори ҳам имзоланди. Ҳужжатга мувофиқ, умумий штат бирлиги 198 нафар, шу жумладан, ҳудудий бўлинмаларда – 110 нафар бўлган Ўзбекистон Республикаси Ахборотлаштириш ва телекоммуникациялар соҳасида назорат бўйича давлат инспекцияси, давлат унитар корхонаси шаклида Техник кўмаклашиш маркази, Ўзбекистон Республикаси Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлигининг «Хавфсиз шаҳар» жамоат тартибига кўмаклашиш маркази ташкил этилади.

Шавкат Мирзиёевнинг «Рақамли иқтисодиётни ривожлантириш тўғрисида»ги Фармонида мувофиқ Ўзбекистонда «Blockchain», «crypto» активлар ва «Mining» («криптовалюта» платформаларининг ишлаши учун зарурий тузилмалар) технологиялари жорий қилинади. Фармонда айтилишича, «Blockchain technology» давлат органлари фаолиятига татбиқ қилинади.[5]

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ҳудудларнинг жадал ижтимоий-иқтисодий ривожланишини таъминлашга доир устувор чора-тадбирлар тўғрисида»ги Қарорига мувофиқ мамлакатимизда ҳам «Smart Cities» барпо этиш ишлари амалга оширилмоқда.[6]

Ўзбекистон Республикасининг «Тўловлар ва тўлов тизимлари тўғрисида»ги Қонунининг [7] қабул қилиниши электрон пуллар муомаласини, жумладан, электрон пулларни чиқариш, фойдаланиш ва уларни қоплаш бўйича амалга ошириладиган фаолиятнинг ҳуқуқий асосини яратиб берди. Мазкур ҳужжат жаҳон тажрибасига таянган ҳолда, электрон пуллар тизими фаолиятини ташкил этиш, электрон пуллар муомаласи, электрон пуллар тизимида рискларни бошқариш ҳамда тизимда хавфсизликни таъминлаш мақсадида ишлаб чиқилди. Бундан кутилган пировард натижа иқтисодий ўсишни таъминлаш ва бунинг натижасида аҳоли фаровонлигини оширишдир.

Электрон пуллар тизимида оид асосий тушунчалар, шу жумладан, «айирбошлаш

операцияси», «бир ва кўп эмитентли электрон пуллар тизими», «олдиндан тўланган карта», «электрон пуллар тизимининг агенти», «электрон ҳамён» ва соҳага оид бошқа терминларга батафсил тушунтиришлар берилган.

Қоидага кўра, эмитент, оператор, электрон пуллар тизимининг агенти, электрон пуллар эгаси, шунингдек, эмитент билан шартнома тузган банклар, тўлов ташкилотлари, якка тартибдаги тадбиркорлар ва юридик шахслар электрон пуллар тизимининг субъектлари ҳисобланади. Бунда электрон пуллар тизимининг ишлашини таъминлайдиган банк ва тегишли лицензияга эга бўлган тўлов ташкилоти – электрон пуллар тизимининг операторидир. Эмитент ёки эмитент бўлмаган бошқа банк оператор билан тузилган шартнома асосида электрон пуллар тизимининг ҳисоб-китоб банки сифатида фаолият юритиши мумкин. Таъкидлаш жоизки, эмитент ўз фаолиятини бошлаши учун, энг аввало, электрон пулларни чиқариш ва реализация қилиши тўғрисида Марказий банкка белгиланган шаклдаги хабарнома ва унга илова сифатида оператор билан тузилган шартнома ҳамда электрон пуллар тизими субъектлари билан тузиладиган шартномалар намуналарини юбориши зарур.

Ҳужжатга мувофиқ, электрон пулларнинг чиқарилиши эмитент томонидан жисмоний шахс ёки электрон пуллар тизимининг агентидан қабул қилинган пул маблағлари доирасида электрон пуллар тизими қоидалари ҳамда электрон пулларни чиқариш, улардан фойдаланиш ва уларни қоплаш тўғрисидаги шартномага асосан амалга оширилади.

Иқтисодиёт секторларига рақамли технологияларни татбиқ этишнинг кўлами ва уларнинг занжирли таъсирлари натижасида шаклланувчи «рақамли дивиденд»лар иқтисодиётнинг ривожланишини таъминлайди.

Мамлакатимиз Президенти таъкидлаганидек, “Рақамли иқтисодиётсиз мамлакат иқтисодиётининг келажаги йўқ” Рақамлашган давлат, корхона ва фирмалар, уй хўжаликлари ўзаро боғлиқ ва иқтисодий муносабатга киришиш орқали иқтисодий ўсишнинг таъминлашга хизмат қилади. Иқтисодий ўсиш, ўз навбатида, бандлик масаласини ҳал этишга, хизматлар сифатининг яхшиланишига ва пировардида ижтимоий фаровонликнинг таъминланиши ва Ўзбекистоннинг халқаро рейтингларда позициясининг яхшиланиши вужудга келади.

АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 28.01.2022 йилдаги “2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сон Фармони.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Республикада ахборот технологиялари соҳасини ривожлантириш учун шарт-шароитларни тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги фармони. [Электрон ресурс]: <https://lex.uz/docs/3249651>.
3. <https://www.gazeta.uz/uz/2017/07/01/akt/>.
4. <https://lex.uz/docs/3891629>.
5. Президент подписал постановление о развитии и внедрении в Узбекистане блокчейна, крипто-активов и майнинга. <https://www.spot.uz/ru/2018/07/04/blockchain> .
6. <http://www.uza.uz/>. 06-10-2017.
7. Ўзбекистон Республикасининг “Тўловлар ва тўлов тизимлари тўғрисида”ги Қонуни. ЎРҚ-578-сон 01.11.2019. <https://www.lex.uz/docs/4575786>

ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА БРЕНД КАПИТАЛИНИНГ ДОЛЗАРБЛИГИ

Зуфарова Нозима Гуламиддиновна

и.ф.ф.д.(PhD), доцент, ТДИУ мустақил тадқиқотчиси

Аннотация. Мақолада олий таълим тизимида бренд капиталининг бугунги трансформация жараёнида ўрни ва аҳамиятини илмий асослаб берилган.

Калит сўзлар: таълим, истеъмол бозори, олийгоҳ, рақали иқтисодиёт, бренд.

Истеъмол бозорининг тез ўзгарувчанлиги ва рақамлашган технологияларнинг тезлашиши натижасида брендлар ғояси ҳозирги вақтда хизмат брендини келтириб чиқармоқда. [1] Замонавий индустриал дунёга қўшилишга интилиш жадал ўзгариб бораётган меҳнат бозори эҳтиёжларига тез мослашишга қодир рақобатбардош кадрларни етиштириш, ўз навбатида, олий таълим тизимида инновацияларни киритишни талаб қилмоқда. Глобаллашув шароитида мамлакатимизнинг келажагини ташаббускор, стратегик фикр юритадиган, билимли ва малакали янги авлод кадрларисиз тасаввур этиб бўлмайди. Шунинг учун ҳам мамлакатимизда таълимнинг барча буғинлари ривожига алоҳида урғу берилиб келинмоқда.

Хусусан, олий таълимни сифат даражасидан янги босқичга олиб чиқишга мақсадида Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси Давлатимиз раҳбари томонидан қабул қилинди. Ушбу концепция бугунги кундаги меҳнат бозорида ўз ўрнини топа оладиган мутахассисларнинг мукамал кадрларни тайёрлашга қаратилган чора-тадбирларни белгилайди. Олий таълим муассасаларини босқичма-босқич ўз-ўзини молиялаштириш тизимида ўтказиш, молиявий барқарорликни таъминлаш, инфратузилмани такомиллаштириш бўйича ушбу концепцияда кўзда тутилган.

Жаҳонда кучли рақобат шароитида замонавий глобал муҳитнинг барқарор ривожланишида ва унинг ўзгариб бораётган трансформация жараёнида бренд ва бренд капитали тушунчаси кенг тарғиб қилиниб унинг моҳиятини ўрганиш ва фаолият давомида унинг ўзгарувчанлик ҳолатига мослаб тадбиқ этиш долзарб масалалардан бири бўлиб қолди. Бунга мисол қилиб жаҳон тажрибасини оладиган бўлсак, бренд номоддий активдан моддий активга нисбатан даромад олишнинг энг катта улушини

ташкил қилмоқда. Олий ўқув юртларининг бренд менежерлари муассасаларнинг товар капиталини ошириш учун турли тадбирларни амалга оширадilar. Бренд менежерлари учун асосий масала - талабаларни бренд билан жалб қилиш ва яхши бренд тажрибасини тақдим этиш орқали бренд капиталини ошириш. [2] Ушбу диссертацияда тадқиқот объекти сифатида брендинг моҳияти ва хусусиятларини ўрганишда унинг бренд капиталини яратиш ва такомиллаштириш муҳим ҳисобланади. Брендни таркибий элементлар тизимига қуйидагилар ўз ичига олади: бренд тизими, савдо белгиси, савдо маркаси тушунчалари ва уларнинг бренд бошқарувидаги аҳамияти кўриб чиқилди. Албатта бренд капиталини моҳиятини ва унинг вазифасини билиш учун олдин унинг асосий элементларни ўрганиб чиқиш муҳим ҳисобланади.

Шу жиҳатдан мамлакатимизда Президент Шавкат Мирзиёев раислигида 2024 йил 5 февраль куни ижтимоий соҳалардаги устувор вазифалар муҳокамаси юзасидан видеоселектор йиғилиши ўтказилди. Ўзбекистонда ижтимоий йўналтирилган давлатни қуриш асосий стратегик мақсад деб белгиланган. Бунда аҳоли турмуш кичиши учун муносиб шароитлар яратиш, таълим тизимини ривожлантириш бўйича белгиланган тартибда вазифалар белгиланмоқда. Мутасадди ташкилотларга хорижий тажриба асосида олийгоҳ, техникум ва коллежни бир-бирига боғлаш шартлари ва тартибини ишлаб чиқиши керак. Олий таълим муассасаларига мақом беришнинг аниқ мезонларини белгилаш, бакалавр йўналишларини мақбуллаштириш, таълим дастурларини дунёдаги 300 та энг яхши олий таълим муассасининг дастурини таҳлил қилиш асосида уни янгилаш кераклиги таъкидланди.[3]

Олий таълим тизимининг жорий ҳолати ва мавжуд муаммолар Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш Концепциясида олий таълимнинг жозибадорлигини ошириш, халқаро миқёсда рақобатбардошликни таъминлаш соҳасида қуйидагича ечилиши керак вазифа сифатида келтирилади:

- маҳаллий олий таълим муассасалари халқаро эътироф этилган ташкилотлар рейтингининг мингталиқка кирадиган олий таълим муассасалари рўйхатида эмаслиги, уларнинг расмий веб-сайтлари Webometrics халқаро рейтингда ҳам биринчи мингталиқка кирмаган;

- Олий таълим муассасаларининг силлабуслари ва талабалар билимини баҳолаш тизими халқаро аккредитацияга мос равишда стандартларга тўғри келмаслиги;

- талабалар учун мўлжалланган инфратузилма ва ётоқхона объектлари хорижий талабалар эҳтиёжларига мослаштирилмаган;

- олий таълим муассасасига хориждан келадиган фуқароларни таълим олишга кенг жалб қилиш борасидаги тарғибот ишлари, жумладан PR-лойиҳалар етарли даражада ишламаяптгани, бу борада интерактив виртуал платформа мавжуд эмаслиги этилди.[4]

Бренд капиталининг шакллантириш Ўзбекистон таълим бозорида долзарблигини сабаби у орқали давлатитмиз раҳбари томонидан белгилаб берилган олий таълим тизимидаги муаммолар ва вазифаларни ечими бўлиб хизмат қилиши мумкин, буни хар бирини ўрганадиган бўлсак, бунга:

1.Рақобат устунлиги - замонавий таълим бозорида таълим муассасалари ўртасидаги рақобат тобора кучайиб бормоқда. Университетлар ва коллежлар ўз мавқеини мустаҳкамлашга ва бошқа олий ўқув юртларидан ажралиб туришга интилишади. Кучли бренд капитали иқтидорли талабалар, ўқитувчилар, тадқиқотчилар ва ҳомийларни жалб қилиш имконини беради, бу эса замонавий бозор шароитида рақобатбардош устунлик беради.

2.Талабаларни жалб қилиш ва меҳнат бозори - бренд капитали талабаларнинг қайси олий таълим маскакнини танлаш талабига таъсир қилади. Яхши обрўга эга нуфузли таълим муассасаси кўпроқ талабаларни жалб қилади ва талабалар сони ва сифатининг яхшилашга ҳисса қўшади. Бундан ташқари, кучли бренд капитали таълим муассасалари битирувчиларига меҳнат бозорида устунликка эришишга ёрдам беради. Сабаби, иш берувчилар кўпинча таниқли ва обрўли таълим муассасалари битирувчиларини ёллашни афзал кўришади.

3.Молиялаштириш ва ҳомийликни жалб қилиш - кучли бренд капиталига эга бўлган таълим муассасаларнинг молиялаштириш ва ҳомийликни жалб қилиш имкониятлари ортиб бормақда. Ташкилотлар, фондлар ва донорлар нуфузли обрўга эга муваффақиятли таълим муассасаларини қўллаб-қувватлашдан манфаатдор. Бренд капитали тадқиқот, инфратузилмани ривожлантириш, стипендиялар ва бошқа дастурлар учун маблағ топлашга ёрдамчи восита вазифасини бажаради.

4. Иқтидорли ўқитувчилар ва тадқиқотчиларни қўллаб-қувватлаш ва жалб қилиш орқали кучли бренд капиталига эга университетлар ва коллежлар иқтидорли ўқитувчилар ва тадқиқотчиларни жалб қилиш мумкин бўлади.

Нуфузли таълим муассасаси жозибадор меҳнат шароитлари, касбий ва илмий ўсиш имкониятларини таъминлайди, таълим соҳасига юқори малакали мутахассисларни жалб қилади.

5. Узоқ муддатли барқарорлик ва ривожланиш - олий таълим тизими узоқ муддатли барқарорликни талаб қилади. Кучли бренд капитали ресурсларни жалб қилиш ва институтларни қўллаб-қувватлашни асосий омилибўлиб хизмат қилиб, узоқ муддатга ривожланишни давом эттириш, вақтинчалик қийинчиликларни енгишда асосий омил бўлиб хизмат қилади.

6. Халқаролаштириш ва глобал рейтинглар - бренд капитали олий ўқув юртларининг халқаролаштириш ҳаракатларида ҳал қилувчи вазифани бажаради. Кучли бренд халқаро талабалар, ўқитувчилар ва ҳамкорларни жалб қилиши ва институтнинг глобал обрўсини ошишига сабаб бўлади. Бундан ташқари, QS ва Times Higher Education Жаҳон университетлари рейтинги каби нуфузли университетлар рейтинги бренд капиталини шаклланиши баҳолаш мезонларининг омилларидан бири сифатида ҳисобга олади. Юқори кўрсаткич орқали бўлган эътибор ва ресурсларни жалб қилиши бренд капиталини янада мустаҳкамланишига ёрдам беради.

7. Битирувчиларни жалб қилиш ва ОТМ билан нетворкинг - таълим муассасасининг бренд капиталини такомиллаштиришда унинг ташқи ёндашувдан ҳам кенг фойдаланиш мумкин. Бу битирувчиларнинг обрўси ва келажакдаги муваффақиятини қамраб олади. Муваффақиятли битирувчилар университетга элчи, ментор ва донор бўлиш орқали муассаса бренд капиталига ҳисса қўшадилар. Улар университетдаги талабалар ва битирувчиларга фойда келтирадиган, таълим тажрибаси қийматини ва узоқ муддатда муассаса обрўсини оширадиган профессионал мураккаб қамровли тизимни яратадилар.

8. Ҳамкорлик ва шериклик борасида кучли бренд капитали таълим соҳасида ҳам, ташқарисида ҳам бошқа нуфузли ташкилотлар билан ҳамкорлик ва шериклик имкониятларини оширишда кўмак беради. Қўшма ҳамкорликдаги илмий лойиҳалар, алмашинув дастурлари, саноат корхоналари билан шериклик дастурлари таълим ва тадқиқот сифатини оширишда ва муассаса бренд капиталини ошишишига ҳисса қўшади.

9. Донорлар ва хайрия ташкилотлари кучли бренд капитали бўлган муассасаларга ўз ҳиссаларини қўшишга мойил бўладилар. Яхши ташкил этилган бренд

потенциал донорларга ишонч уйғотади. Бу тенденция қўшимча стипендия, тадқиқот грантлари, инфратузилмани ривожлантириш ва бошқа ташаббусларни молиялаштиришга имкон беради. Хайрия орқали олинган молиявий ресурслар муассаса имкониятлари бренд обрўсини янада мустаҳкамлашга ёрдам беради.

10. Мослашувчанлик ва чидамлик - бугунги тез ривожланаётган таълим ландшафтида олий таълим муассасалар долзарб бўлиб қолиш учун мослашувчан ва рақобатбардош бўлиши керак. Кучли бренд капитали ишончининг асосини таъминлайди, бу эса университетларга ўзгаришларни бошқариш, инновацияларни қабул қилиш ва ривожланаётган тенденцияларга мослашишни осонлаштиради. Бу уларга иқтидорли талабалар ва ўқитувчиларни жалб қилиш ва сақлаб қолиш, бозор талабларига жавоб бериш ва ўзгарувчан олий таълим муҳитида рақобатбардош бўлиб қолиш имконини беради.

Умуман олганда, бренд капитали халқаролаштириш ҳаракатлари, битирувчиларни жалб қилиш, шериклик, молиялаштириш имкониятлари, мослашувчанлик ва узок муддатли барқарорликка таъсири туфайли олий таълим тизимида долзарб бўлиб қолмоқда. Бу университетларга ўзларини бошқа таълим масканларидан фарқлаш, ресурсларни жалб қилиш ва тобора рақобатбардош ва динамик таълим ландшафтида ижобий имиж - эътиборни сақлашга ёрдам берадиган қийматга эга номоддий бойликдир.

АДАБИЁТЛАР:

1. Vukasović, T. (2022). Applying Model of Brand Equity in Higher Education Marketing Context. *Business Systems Research*, 13(1), 156–168. <https://doi.org/10.2478/bsrj-2022-0010>
2. Waqas, M. (2022). The Role of Brand Experience and Student Engagement in the Creation of Brand Equity in a Higher Education Context. *Journal of Nonprofit and Public Sector Marketing*, 34(4), 451–474. <https://doi.org/10.1080/10495142.2021.1902905>
3. <https://xs.uz/uzkr/109909>
4. <https://lex.uz/docs/4545884>

O'RTA OSIYO YEVROPA TADQIQOTCHILARI NIGOHIDA

Denov Tadbirkorlik va Pedagogika instituti o'qituvchisi

Jumayev Abdimo'min Fayziyevich

e-mail: abdumominjumayev71@gmail.com

Qalandarova Madina Jo'rabek qizi

Denov Tadbirkorlik va Pedagogika instituti 2-bosqich talabasi

Tel: [+99899 708 16 41](tel:+998997081641)

e-mail: qalandarovam05@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada xonliklar davrida yurtimiz hayotini o'rganish uchun qilingan tadqiqotlar va ilmiy izlanishlari haqida ma'lumotlarga ega bo'lasiz. O'rta Osiyo yirik materikning qoq o'rtasida joylashgani tufayli hamda dengiz va okeanlardan uzoqda joylashgani sababli juda qurg'oqchil o'lka hisoblanadi. Lekin shunga qaramasdan tabiiy boyliklari ko'p, bu esa Yevropaning ham bu hududlarga qiqishini ortirib bordi.

Kalit so'z: Banoras, Rixtgofen, Florio Beneveni, XIX asr o'rtalari, "Yer va uning xalqlari", N.I.Muravyov, Nishopur tog'lari.

Абстрактный. В этой статье вы получите информацию об исследованиях и научных исследованиях, проводимых для изучения жизни нашей страны в период ханства. Центральная Азия — очень засушливая страна из-за своего расположения в самом сердце большого континента и удаленности от морей и океанов. Но, несмотря на это, они обладают большим количеством природных ресурсов, что повысило интерес Европы к этим направлениям.

Ключевые слова: Банорас, Рихтгофен, Флорио Беневени, середина XIX века, «Земля и ее народы», Н. И. Муравьев, горы Нишапур.

Abstract. In this article, you will get information about the researches and scientific research conducted to study the life of our country during the Khanate period. Central Asia is a very arid country due to its location in the heart of a large continent and its distance from seas and oceans. But despite this, they have a lot of natural resources, which has increased the interest of Europe in these areas.

Key word: Banoras, Richthofen, Florio Beneveni, mid-19th century, "Earth and its peoples", N.I. Muravyov, Nishapur mountains.

O'rta Osiyo hududi o'zining geografik o'rni hamda tabiiy boyliklari tufayli qadimdan chet elliklarda ko'plab qiziqish uyg'otib kelgan. O'rta Osiyoning geografik o'rniga to'xtaydigan bo'lsak, O'rta Osiyo Yevroosiyo materigining o'rtasida joylashgan. O'lkaning eng janubiy nuqtasi Hindikush tog'larining tarmog'i Safrdko'h tog' tizmasi bilan Nishapur tog'lari tutashgan joyda 34° shimoliy kenglikda, eng shimoliy nuqtasi 53,8^o shimoliy kenglikda, g'arbiy nuqtasi kaspий dengizining Mang'ishloq yarimorolidagi Tubqarag'ay burnida 50,3^o sharqiy uzunlikda va sharqiy nuqtasi Savir tog'larining etagidagi Qora Irtish vodiysida 85,6^o sharqiy uzunlikda joylashgan. O'rta Osiyo o'lakasining geografik kengligi janubiy Yevropa o'lkasi, Afrikadagi Atlas tog'lari geografik kengligiga to'g'ri keladi. U yerlardagi mamlakatlar iliq mo'tadil va subtropik tabiatli mamlakatlar hisoblanadi. O'rta Osiyo yirik materikning qoq o'rtasida joylashgani tufayli hamda dengiz va okeanlardan uzoqda joylashgani sababli juda qurg'oqchil o'lka hisoblanadi.¹ Lekin shunga qaramasdan tabiiy boyliklari ko'p. G'arbiy Yevropaliklarning O'rta Osiyoda bo'lishlariga doir ma'lumotlar unchalik ko'p bo'lmasa-da, lekin diqqatga sazovordir. Aytish mumkinki, mintaqamizga tashrif buyurgan G'arbiy yevropaliklarning ko'plari josus yoki shunchaki qiziqish tariqasida biror ob'ektni o'rganishni maqsad qilgan. O'sha davrda Osiyoga tashrif buyurgan sayyohlarning diqqat markazida Tibet, afsonaviy "dunyo tomi" Pomir va u yerdan shimoli-g'arbga tomon yo'nalgan ikki yo'l: Kaspiyorti va Moskvadan Orenburg orqali Toshkentga eltuvchi pochta yo'li edi.

1812 yilda Hindistondagi ingliz koloniyasining taniqli vakili Vilyam Murkroft topshirig'iga ko'ra Qo'qon xonligiga, shuningdek, Markaziy va O'rta Osiyoning qator yerlariga Mir Izzatullo tashrif buyuradi. Uning sayohati 1812 yil 20 apreldan boshlanib, 1813 yil 16 dekabrgacha – qariyb bir yildan ko'proq vaqt davom etadi. U O'rta Osiyoning Qo'qon, Samarqand va Buxoro yo'nalishlari orqali o'tib, o'z sayohatnomasini ham yozib qoldirgan. Shuningdek, Mir Izzatullo Qo'qon armiyasi, aholisi, tili, ularning diniy e'tiqodlari, pul munosabatlari haqida ham ma'lumot bergan. Chet elliklarning O'rta Osiyoga qiziqishi aynan uch xonlik davrida kuchayadi. Bu esa xonliklarni egallashga bo'lgan istakka aylanadi. Natijada xonlik hududida Buyuk Britaniya va Rossiya elchilari hamda ayg'oqchilari ko'paya

¹ "Geografiya" P.G'ulomov, P.Baratov Toshkent-2017

boshlagan. Rossiya avvalo xonliklarning ichki ahvolini birish maqsadida ular bilan yaxshi savdo va iqtisodiy hamkorlik aloqalarini yo'lga qo'yadi. Xususan Buxoro amirligiga to'xtaladigan bo'lsak, 1844-yilga kelib O'rta Osiyo davlatlari- Rossiya tashqi savdosida Buxoro amirligining ulushi 25% ni tashkil qilgan bo'lsa 1864-yilga kelib esa 42 % ni tashkil qila boshlaydi. Bu davrda Buyuk Britaniya josuslari va tovarlarining O'rta Os'yoga kirib kelishining kengayishi Rossiyani xavotirga sola boshlaydi. Buyuk Britaniya ham bu masalada alohida to'xtalib, Banorasdan ya'ni Hinsdistondan kiritilayotgan ingliz tovarlarini o'z narxidan 6-9 marta arzon sota boshlaydi. Kuchli davlatlar o'rtasidagi mustamlakalarni ko'paytirish siyosati aynan ilm fanga ham ta'sir qiladi. XIX asr o'rtalarida O'rta Osiyoga Buyuk Britaniya hukumati tomondan bir qancha ekspeditsiyalar jo'natildi hamda ular moliyaviy jihatdan ta'minlanadi. To'g'ri, ushbu ekspeditsiyalarning ko'pi ilmiy maqsadlar uchun tashrif buyurganliklarini bildirsa-da, ammo o'sha "ilmiy" maqsadlarning asl mohiyatini o'lkani yaxshiroq bilish, uning foydali yer osti zahiralari o'rganish hamda strategik maqsadlarni ko'zlaganligini nazardan qochirmasligimiz kerak.

XIX asr o'rtalarida ingliz olimi Genri Yul Amudaryoning yuqori oqimini tadqiq etish maqsadida ushbu hududga keladi. Sayohati va tadqiqotlari natijasida o'z kitobi va kartasini yaratadi. Genri Yul kartasida Qo'qon xonligining Farg'ona vodiysidagi barcha yirik aholi manzillari aks ettirilgan hamda "Qo'qon xonligi" nomli yozuv ham berilgan. G'arbiy Yevropada Markaziy Osiyo jumladan O'rta Osiyoning hududlari aks ettirilgan eng yaxshi kartalar frantsuz kartografi T.Klaprotga tegishlidir. U 1829 yilda "Osiyoning yangi kartasi" ni nashr ettirdi. 1863 yilda esa T.Klaprot "Markaziy Osiyo kartasi"ni chop ettiradi. Karta G'arbiy Yevropada XIX asrning so'nggi choragiga qadar keng qo'llanilgan. Rus harbiylarining XIX asr 60-yillarida O'rta Osiyoning ichkarisiga qilgan harbiy yurishlari Angliya hukmron doiralarini tashvishga solgan bo'lsa, Yevropaning boshqa mamlakatlarida Turkistonga katta qiziqish uyg'otdi. 1877 yilda Berlinda nemis olmi Fridrix Ferdinand fon Rixtgofening "Xitoy. Shaxsiy sayohatlar va keyingi davrdagi chuqur o'rganish natijalari" nomli to'rt jilddagi monografiyasi e'lon qilindi. Ushbu to'rt jildli kitobning har biri ma'lum bir fan tarmog'iga bag'ishlangan bo'lib, u asosan Xitoy va unga qo'shni davlatlarning tadqiqi bilan bog'liq holda yaratilgan. F.F. Rixtgofening monografiyasi asosan Buyuk Ipak yo'lining tadqiqotiga bag'ishlangan bo'lsa-da, u ana shu yo'lda katta ahamiyatga ega bo'lgan O'rta osiyo haqida ham batafsil ma'lumot beradi. Shuningdek, u O'rta Osiyoga doir tadqiqotlar va unda xitoylar, arablar va yevropaliklarning ishtirokini batafsil tahlil qilgan.

1865 yilda rus podshosi qo'shinlari M.G.Chernyaev boshchiligidagi Toshkent shahrini ishg'ol qilganlaridan 8 yil o'tgach, o'lkada harbiy harakatlar olib borilayotgan bir davr - Qo'qon va Xiva xonliklariga qarshi harakatlar kuchaygan pallada –O'rta Osiyoga AQShning Rossiyadagi bosh konsuli Yevgeniy Skayler tashrif buyuradi.Ye.Skayler O'rta Osiyoga 1868 yildayoq qiziqib qolgan edi. O'shanda u moskvalik savdogarlar orasidagi yaxshi aloqalari tufayli Orenburgga tashrif buyurib,u yerda paxta savdosini o'rgangan. O'lkaga kelish uchun u rasmiy doiralarning maxsus ruxsatnomasinioladi. Uning sayohatini rus harbiy ma'murlari A.M.Gorchakov, D.A. Milyutin va K.P.Kaufman ma'qullaydi. Yevginey Skayler O'rta Osiyoga tashrif buyurgan G'arblik sayohatchilarning dastlabki vakili bo'lishi bilan birga AQSh hukumatining Rossiyadagi diplomatik vakili ham edi.Keyinroq 1876 yilda ushbu nashr muallif tomonidan to'ldirilib, o'zi ko'rgan-bilganlarini hamda eshitganlari asosida kengaytirilib "Turkiton: Rus Turkistoni, Qo'qon, Buxoro va G'o'ljaga sayohat qaydlari" nomli ikki jildli kitob holida ilk bor London (Buyuk Britaniya) nashr etiladi.

1725-yil Xivaga kelgan Rossiya elchisi Florio Beneveni estaliklarida ilmiy jihatdan muhim ma'lumotlar yozib qoldirgan. Shuningdek, Rossiya elchisi sifatida Xiva xonligiga 1819-yilda kelgan N.I.Muravyov ham yozib qoldirgan estaliklar eng qimmatli manbalar qatorida turadi. "Estaliklar" Xiva to'g'risida, qadimiy obidalar, davlat boshqaruv tizimi, hunarmandchilik va savdo aloqalari haqida batafsil ma'lumot beradi. U o'z kitobida "Xiva aholisi o'zining mashaqqatli mehnati bilan cho'l-u biyobonni hosildor o'lkaga aylantirgan. Atrof ekinzor maydon-bug'doyzor, sholipoya, uzumzor va shirin- shakar bog'" deya yozib qoldirgan.²

1842-yil Xiva va Rossiya o'rtasida "Majburiyatlar akti" shartnomasining imzolanishiga erishgan elchi G.Danilevskiy o'zi bilan Xivaga kelgan tabiatshunos olim R.Baziner hammuallifligida "Xiva va xonlikning boshqa shaharlari hamda qishloqlari savdo-sotig'I va sanoati" nomli asar yozib qoldirgan.

O'rta Osiyo haqidagi ma'lumotlarni faqatgina Rossiya yoki Buyuk Britaniya olimlarining asarlarida emas balki fransuz hamda nemis tadqiqotchilarining ham kitoblaridan ma'lumotlar olishimiz mumkin. Nemis sharqshunosi Vilgelm Siversning "Osiyo" deb nomlangan monografiyasi 1896 yilda Sant-Peterburgda rus tiliga tajima qilinib nashr etiladi. Kitobda ko'plab illyustratsiyalar berilgan bo'lib, 16 ta kartani o'zida jamlagan. Kartalarning barchasida O'rta Osiyo hududi aks ettirilgan.Ular orasida diqqatga sazavori "Osiyoda

² "O'zbekiston tarixi" Usmon Jo'rayev, Qamar Usmonov toshkent 2017

koloniya (mustamlaka) mulklarning o'sishi" nomli kartasi muhim sanaladi. Unda Rossiya imperiyasi tomonidan 1689-1800 yillarda qozoq dashtlari, 1800-1855 yillarda janubiy qozoq yerlari (Kazalinsk, Verniy, Kopal), 1855-1900 yillarda esa Buxoro, Qo'qon, Xiva xonliklari va turkmanlar to'la istilo etilganligi to'g'risida ma'lumotlar berilgan. Shuningdek, asarda O'rta Osiyoning tarixi va madaniyatiga oid ma'lumotlar ham uchraydi. XIX asr oxirlarida nemis olimi Fridrix Fon Gilvald to'rt jilddan iborat "Yer va uning xalqlari" nomli asarini yaratadi. Asarning ikkinchi jildida O'rta Osiyo, aniqrog'i Rossiyaga tobe Turkiston haqida so'z yuritiladi. Asarda o'lkaning geografik o'rni, aholisi, urf-odatlariga haqida boy ma'lumotlar berilgan. Buxoro haqida so'z yuritilib, muallif shunday yozadi: "Yana bir yarim mustqil xonlik Buxoro bo'lib, u Xivadan avvalroq bo'ysundirildi (1868 yilda). Mashhur Temur va uning avlodlari davrida Buxoro Osiyodagi musulmon qudratining ramzi sifatida yirik shahar hisoblanar edi. 1868 yilda Rossiyaga vassal bo'lgandan so'ng Buxoro o'tgan shonli qudratini eslab endilikda tang bir davrni boshidan kechirmoqda". F.fon Gelvald Turkistonning Rossiya istilosidan so'ng ko'rayotgan jabri va nochorligini tan olsada ko'p hollarda Rossiyaning o'lkaga "manfaat"li ta'siri mavjudligini bayon qiladi.

1876-1877 yillarda frantsiyalik sayyoh Jan Uyfalvi Farg'ona vodiysiga sayohat qiladi. Uning sayohati Fransiya hukumati tomonidan tashkil etilgan bo'lib, bu haqda muallifning o'zi shunday yozadi: "Fransiya hukumati tomonidan Rossiya, Sibir va Turkistonga arxeologik, antropologik antropologik, etnografik va filologik tadqiqotlar maqsadida yuborilgan edim. Men..., Orol dengizi bo'ylari, Sirdaryo, Toshkent, Samarqand, Zarafshon vodiysining yuqori qismi, Farg'ona mamlakatlariga birin-ketin sayohat qildim". "O'rta Osiyoning etnografik kartasi" da Jan Uyfalvi o'lkadagi asosan ko'pchilikni tashkil etuvchi xalqlarni o'z kartasiga tushirgan. Uni quyidagicha izohlash mumkin:

- 1.Farg'ona vodiysida asosan o'zbeklar, qipchoq va qoshg'arliklar
- 2.Samarqand, Kattaqo'rg'onda tojik va eroniylar
- 3.Hisor, Qarshida o'zbeklar
- 4.Jizzax, Toshkent, Chimkent va Avliyootada o'zbeklar
- 5.Qozog'iston yerlarida qozoqlar va qirg'izlar
6. Qirg'iziston, Pomir, Oloyda Qora qirg'iz va qirg'iz qipchoqlar
7. Samarqand, Kattaqo'rg'on, Xo'jand, Chinoz, Toshkent, Chimkent, Turkiston, Avliyoota, Marg'ilon, Andijon, Namangan, Kopal hududlarida esa ruslar keng tarqalganligi haqida ma'lumotlar berib o'tgan.

To'g'ri o'sha davrda chet ellik tadqiqotchilarga O'rta Osiyo haqidagi ma'lumotlar yig'ish va ularni hukumatga yetkazish kabi ko'plab topshiriqlar berilgan, ammo bu kabi topshiriqlar ortidan O'rta Osiyo haqida qimmatli ma'lumotlar vujudga kelgan va bu biz uchun asosiy xolisona ma'lumotlar bo'la oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. "Geografiya" P.G'ulomov, P.Baratov Toshkent-2017
2. "O'zbekiston tarixi" Usmon Jo'rayev, Qamar Usmonov toshkent 2017
3. N. Topildiyev "Qo'qon xonligining Rossiya bilan diplomatik aloqalari tarixidan" Toshkent-2007.
4. S.Tillaboyev, A.Zamonov "O'zbekiston tarixi" Toshkent-2019.
5. <https://oligoh.uz>

PECULIARITIES OF USING POLITICAL AND SOCIAL TEXTS IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING TO JOURNALIST STUDENTS

Uktamova Navruza Botir qizi

doctoral student (PhD student) Uzbekistan State World Languages University

navruza7491@gmail.com +99897 782 74 91

Annotation. The article explores the nuanced utilization of political and social texts as pedagogical tools in teaching foreign languages to aspiring journalists. The discussion emphasizes the significance of contextual relevance, critical analysis, and language proficiency development within journalistic education. Practical implications, teaching methodologies, and the impact on students' linguistic and socio-political awareness are examined.

Keywords: journalism education, political texts, social texts, pedagogical tools, language proficiency, contextual relevance.

Introduction. In today's interconnected global landscape, the role of journalism transcends borders, necessitating a deep understanding of diverse languages, cultures, and socio-political contexts. Aspiring journalists not only require linguistic proficiency but also a nuanced comprehension of the intricate fabric of societies and the political undercurrents that shape them. Integrating political and social texts into foreign language teaching has emerged as a pivotal pedagogical approach, offering unique insights and challenges for educators within journalism education.³

Teaching a foreign language to journalism students extends beyond linguistic competence; it requires an immersive and dynamic approach that bridges language acquisition with the multifaceted realms of political discourse and societal nuances. The utilization of political and social texts as instructional tools presents an avenue to cultivate a multifaceted skill set among learners. This approach hones language proficiency and cultivates critical thinking, contextual understanding, and socio-political awareness essential for effective journalistic practice in an increasingly diverse and complex world. The integration of political texts, encompassing speeches, policy documents, and political

---

³ Brown, H. D. (2014). Principles of language learning and teaching. Pearson Education, p 78.

analyses, alongside social texts that encapsulate cultural narratives, societal debates, and community dialogues, offers a rich tapestry for language learners. However, the effective incorporation of these materials poses distinctive challenges. Educators face the task of balancing linguistic complexities with the contextual relevance of the content, ensuring that students comprehend not only the language intricacies but also the underlying socio-political connotations embedded within these texts.

Moreover, the pedagogical methodologies adopted in teaching political and social texts are pivotal in shaping students' perspectives. Employing critical discourse analysis, language awareness activities, and interactive sessions can deepen students' engagement, fostering an environment conducive to exploring diverse perspectives, questioning assumptions, and developing an informed socio-political consciousness.⁴ In this article, we delve into the intricacies, challenges, and significance of integrating political and social texts into foreign language teaching within journalism education. We explore the multifaceted role these texts play in enhancing linguistic proficiency, fostering critical analysis, and nurturing the socio-political awareness necessary for the journalists of tomorrow. The integration of political and social texts into foreign language teaching for journalism students is not merely about language acquisition; it is a strategic approach to cultivate a comprehensive skill set vital for future journalists. Political texts, ranging from legislative documents to political speeches, offer a unique lens through which students can understand the nuances of formal language, rhetoric, and the art of persuasion. Conversely, social texts, encompassing cultural narratives, societal debates, and community dialogues, provide insights into informal language usage, diverse perspectives, and the pulse of society. By incorporating these texts, educators create a bridge between linguistic proficiency and the contextual understanding necessary for effective journalism. However, the integration of these texts poses several challenges. The linguistic complexities inherent in political texts, often laden with legal jargon or nuanced diplomatic language, can overwhelm language learners. Similarly, the diversity of social texts, reflective of varied cultural contexts and societal nuances, demands careful curation to ensure relevance and inclusivity in the learning process.

Educators must navigate these challenges by selecting texts that strike a balance between linguistic complexity and contextual significance, ensuring that students not only

---

⁴ Byram, M. (2008). From foreign language education to education for intercultural citizenship: Essays and reflections. *Multilingual Matters*, pp 45-52.

grasp language intricacies but also glean insights into the socio-political landscapes encapsulated within these materials. Teaching methodologies play a pivotal role in harnessing the potential of political and social texts. Integrating critical discourse analysis empowers students to deconstruct texts, uncover underlying power dynamics, and critically evaluate the language employed in political and social spheres.⁵ Language awareness activities, such as examining language variation in different socio-political contexts or conducting comparative analyses of political rhetoric, stimulate students' critical thinking and enhance their ability to navigate linguistic nuances effectively.

Interactive sessions, debates, and collaborative projects centered around political and social texts foster an environment where students actively engage with diverse perspectives. Such approaches not only bolster language skills but also nurture a deeper understanding of societal complexities, thereby cultivating a well-rounded perspective crucial for ethical and insightful journalism.⁶ The integration of political and social texts transcends language learning; it nurtures socio-political awareness among journalism students. Exposure to diverse texts enables learners to navigate through cultural nuances, comprehend societal debates, and appreciate the multifaceted nature of global issues. This, in turn, enhances their ability to communicate effectively, report accurately, and critically analyze information, crucial skills for ethical journalism in an interconnected world. An essential aspect of incorporating political and social texts into foreign language teaching for journalism students involves adapting curricula to reflect contemporary socio-political realities. The evolving nature of global affairs necessitates an agile approach in selecting texts that mirror current events, societal changes, and geopolitical shifts. Educators must strike a balance between timeless texts that serve as foundational knowledge and contemporary materials that reflect present-day socio-political dynamics, ensuring students are equipped to engage with the ever-changing landscape of journalism.

Furthermore, fostering collaborative learning environments where students interact with professionals, engage in fieldwork, or partake in real-world reporting assignments amplifies the efficacy of integrating political and social texts. Such experiential learning

---

⁵ Fairclough, N. (2013). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. Routledge, p 25.

⁶ Gebhard, J. G., & Oprandy, R. (1999). *Language teaching awareness: A guide to exploring beliefs and practices*. Cambridge University Press, p 210.

opportunities enable students to apply theoretical knowledge gleaned from texts to practical scenarios, honing their journalistic skills while reinforcing language proficiency in authentic contexts.⁷ Assessing the effectiveness of integrating political and social texts requires a multifaceted approach. Evaluating language proficiency gains through standardized assessments alongside qualitative measures, such as analyzing students' critical analyses of texts or their ability to articulate socio-political implications, provides a comprehensive understanding of the impact of these materials on learners. Moreover, considering the rapid evolution of communication platforms and societal dynamics, educators must anticipate future implications and continually adapt pedagogical strategies to ensure students remain adept in navigating linguistic and socio-political landscapes.

Conclusion. The integration of political and social texts into foreign language teaching for journalism students stands as a transformative approach to shaping the next generation of adept and socially conscious journalists. This pedagogical strategy bridges linguistic acquisition with a nuanced understanding of political discourse and societal intricacies, cultivating a holistic skill set indispensable for the modern journalist. Throughout this exploration, we've highlighted the pedagogical significance of these texts in fostering linguistic proficiency, critical analysis, and socio-political awareness. Despite the challenges in selecting relevant texts and navigating linguistic complexities, educators play a crucial role in curating materials that strike a balance between linguistic intricacies and contextual relevance.

Methodologies incorporating critical discourse analysis, language awareness activities, and interactive sessions serve as catalysts in deepening students' engagement with diverse perspectives and societal debates. Such approaches not only enhance language proficiency but also nurture an informed understanding of global issues, preparing journalists to navigate the complexities of an interconnected world. Adapting curricula to reflect contemporary socio-political landscapes, providing experiential learning opportunities, and continually assessing learning outcomes is imperative for ensuring the effectiveness of integrating political and social texts. Embracing innovative pedagogies and anticipating future implications in a rapidly evolving media landscape remains crucial in preparing students for the dynamic challenges of journalism.

---

⁷ McCarthy, M., & Carter, R. (2014). Cambridge grammar of English: A comprehensive guide. Cambridge University Press, pp 96-103.

In conclusion, the integration of political and social texts into foreign language teaching for journalism students transcends the mere acquisition of language skills. It equips future journalists with the tools to navigate linguistic nuances, critically analyze information, and ethically report on multifaceted global issues. As educators, institutions, and practitioners strive to refine and innovate language education within journalism curricula, the enduring value of this pedagogical approach in nurturing informed, conscientious, and culturally sensitive journalists cannot be overstated.

REFERENCES:

1. Brown, H. D. (2014). Principles of language learning and teaching. Pearson Education, p 78.
2. Byram, M. (2008). From foreign language education to education for intercultural citizenship: Essays and reflections. Multilingual Matters, pp 45-52.
3. Fairclough, N. (2013). Critical discourse analysis: The critical study of language. Routledge, p 25.
4. Gebhard, J. G., & Oprandy, R. (1999). Language teaching awareness: A guide to exploring beliefs and practices. Cambridge University Press, p 210.
5. McCarthy, M., & Carter, R. (2014). Cambridge grammar of English: A comprehensive guide. Cambridge University Press, pp 96-103.
6. Nunan, D. (2003). Practical English language teaching. McGraw-Hill, pp 66-79.
7. Pennycook, A. (2001). Critical applied linguistics: A critical introduction. Routledge, p 214.
8. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). Approaches and methods in language teaching. Cambridge University Press, p 325.

УДК: 618.111 -6 15.009-06-92

ИЗУЧЕНИЕ ВОЗМОЖНОСТИ АДСОРБЦИИ ИОНОВ ТЯЖЕЛЫХ МЕТАЛЛОВ НА НАНОЧАСТИЦАХ

Мавлонова Г.Ш.

Бухарский медицинский университет имени Абу Али Ибн Сина.

Аннотация. Проведённые исследования выявляют негативное воздействие НЧ- TiO_2 на организм, которое может быть причиной развития патологических состояний, в частности печени. В ходе эксперимента не установлено доз зависимого характера эффектов, однако отмечены их манифестные проявления на первые сутки эксперимента с последующим нивелированием к седьмым суткам, что указывает на наличие адаптивных реакций в организме. Выявленные токсические эффекты НЧ- TiO_2 свидетельствуют о потенциальном риске для здоровья человека, а также для биоты окружающей среды.

Ключевые слова: диоксида титана, печень, крыса, токсическое действие.

Актуальность. Благодаря своим уникальным физико-химическим свойствам (пигментным, сенсорным, адсорбционным, оптическим, электрическим и каталитическим), наночастицы диоксида титана (НЧ- TiO_2) приобрели широкий спектр использования. Примерно 60 % НЧ- TiO_2 применяется в строительстве (в составе лакокрасочной продукции, цемента, облицовочных плиток), 30 % – в производстве пластмасс, около 13 % – при изготовлении бумаги и 3 % – в электронике, катализаторах, косметике (солнцезащитный крем, зубная паста), а также в производстве керамики, типографской краски, сварочных флюсов, самоочищающихся стёкол, зеркал и других поверхностей [1,2,3,4,5,6]. Большой интерес представляет изучение фотокаталитических (ФК) свойств данного материала, которые позволяют повысить эффективность технологических ФК процессов очистки воды и воздуха от токсических примесей. Все эти процессы направлены и на решение глобальных проблем энергосбережения. К тому же данное свойство используется и в медицине – фотодинамическая терапия, что нашло применение в онкологии [7,8,9,10,11,12,13].

Основными производителями TiO_2 на сегодняшний день являются: Du Pont (США), Crystal Global (Саудовская Аравия), Kronos (Германия), Tronox (США), на чьи доли приходится более 60 % общемирового производства TiO_2 , которое в 2014 году составило около 6,5 млн тонн. Объёмы производства данного наноматериала в России сравнительно небольшие. Россия потребляет примерно 1,5 % общемирового производства TiO_2 [26,27,28,29,30,31].

Ввиду широкого использования НЧ- TiO_2 в абсолютно разных сферах человеческой деятельности возникает вопрос о безопасности данного наноматериала. Токсические свойства НЧ- TiO_2 в настоящее время изучены еще недостаточно, хотя в разных странах мира ведутся обширные исследования по оценке их безопасности [20,21,22,23,24,25]. НЧ- TiO_2 могут попадать в организм через слизистые оболочки дыхательных путей и пищеварительного тракта, а также трансдермально при использовании косметических средств. По мнению профессора Г.М. Балана, основными органами-мишенями НЧ- TiO_2 являются ткани дыхательной, пищеварительной, иммунной, кожной систем, а критичными по последствиям их действия – головной мозг, спинной мозг, репродуктивные и выделительные органы [14,15,16,17,18,19].

В связи с вышеизложенным, **целью** настоящей работы явилось изучение в эксперименте влияния наночастиц и наноматериалов на токсическое действие печени.

Материал и методы исследования. Эксперименты проведены на 279 крысах самцах линии Вистар. Животные получали сбалансированный полусинтетический рацион на основе казеина, приготовленный в соответствии с МУ 1.2.2520-09. *Наночастицы оксида титана (НЧ TiO_2).* НЧ TiO_2 рутильной формы («Sigma-Aldrich», США – Германия; каталожный № 637262, М.м.=79,87 г/моль) представляли собой лёгкий порошок белого цвета, негигроскопичный, склонный к пылеобразованию, при растворении в воде дающий стойкую в течение не менее 3-5 минут суспензию молочно-белого цвета. По результатам трансмиссионной электронной микроскопии (ТЭМ) препарат представлял собой стержневидные кристаллы диаметром 5-10 нм и длиной 40-50 нм.

Наночастицы оксида алюминия (НЧ Al_2O_3). НЧ Al_2O_3 («Sigma-Aldrich», Австрия; каталожный №544833, М.м.=101,96 г/моль, CAS 1344-28-1) представляли

собой порошок белого цвета, нерастворимый в воде и органических растворителях. Согласно спецификации производителя диаметр частиц в препарате составил <50 нм.

Входе всех токсикологических экспериментов крыс всех групп еженедельно взвешивали на электронных весах с точностью $\pm 0,5$ г и оценивали на протяжении всего эксперимента и по его окончании прирост массы тела, интегральные показатели (внешний вид, поведение, двигательная активность, состояние шерстяного покрова, потребление корма). За 12 часов до выведения из эксперимента у животных забирали всю пищу, доступ к воде не ограничивали. По окончанию эксперимента животных обескровливали из нижней полой вены под ингаляционной анестезией диэтиловым эфиром (ФСП 42-0518-5003-04). Весь инструмент и используемую посуду стерилизовали в течение 12-часов в 96% растворе этилового спирта. После вскрытия животных оценивали абсолютную и относительную массу внутренних органов (печень, почки, сердце, легкие, селезенка, надпочечники, семенники, тимус, головной мозг).

Результаты исследования. При изучении комбинированного действия на организм крыс кадмия и НМ не наблюдалось изменений как в абсолютном, так и в относительном приросте массы тела во всех группах животных, летальности и признаков заболеваемости. Изучение влияния НМ на накопление кадмия в органах и тканях показало достоверное увеличение его содержания в печени крыс, получавших НЧ SiO₂, наиболее заметное при высокой дозе НМ. В остальных органах (почки, головной мозг) прослеживалась только недостоверная тенденция к увеличению содержания кадмия на фоне введения данного вида НЧ, причем только при их низкой дозе. Достоверного влияния НЧ TiO₂ на накопление кадмия выявлено не было, а фуллеренол достоверно увеличивал накопление элемента в печени только в низкой дозе. Эти данные подтверждают предположение о том, что в определенных случаях накопление кадмия может быть повышено за счет усиления его проникновения через биологические барьеры организма под воздействием НМ, однако данный эффект зависит как от природы НМ, так и от используемой биологической модели.

Совместное введение кадмия и НМ приводило к разнонаправленным эффектам в отношении микроэлементного гомеостаза организма. Так, наблюдалось снижение содержания свинца в печени животных, получавших вместе с кадмием НЧ SiO₂ и фуллеренол в низких дозах, а также НЧ TiO₂ в высокой дозе. Зависимость данного

эффекта только от дозы НЧ TiO₂ согласуется с установленным нами эффектом подавления абсорбции этого металла в присутствии НЧ TiO₂, предположительно, по механизму энтеросорбции. Что же касается НЧ SiO₂ и фуллеренола, то их возможное влияние на обмен свинца реализуется по иному механизму, однако для выяснения этого вопроса необходимы дополнительные исследования.

Уровень Zn в печени недостоверно возрастал. Уровень Zn в печени недостоверно возрастал у животных, получавших кадмий, однако это различие увеличивалось и становилось статистически достоверным, если одновременно с кадмием животные получали НЧ SiO₂ (в высокой дозе), НЧ TiO₂ (в низкой дозе) и фуллеренол (в обеих дозах). Содержание Zn в почках возрастало у всех животных, получавших кадмий, причем достоверно - в группе без НЧ (2-ая группа), при поступлении высоких доз фуллеренола, НЧ SiO₂ и обеих доз НЧ TiO₂. В головном мозге значимых эффектов в уровне Zn выявлено не было, за исключением снижения его содержания при высокой дозе фуллеренола. Эффект взаимодействия на системном уровне микроэлементов Zn и кадмия известен из литературы и связан с усилением под действием ионов кадмия имеющей протективное значение экспрессии транспортного белка металлотронеина, связывающего этот токсикант, и, одновременно, являющегося акцептором и переносчиком Zn и ряда других двухвалентных катионов. Изменения в бионакоплении кадмия, вызываемые использованными НЧ, в особенности, НЧ SiO₂, способны, как следует из полученных данных, влиять также и на бионакопление Zn, обусловленное функционированием этого общего транспортного механизма.

В содержании Cu в печени крыс достоверных изменений выявлено не было, за исключением небольшого по абсолютной величине (на 14%), но достоверного увеличения содержания у животных, получавших фуллеренол в низкой дозе. При этом в почках содержание Cu достоверно возрастало у животных, получавших кадмий (группа 2) и его комбинации с низкими дозами НЧ TiO₂ и НЧ SiO₂ и высокой дозой фуллеренола. У остальных животных, получавших Cd, содержание в почках Cu было увеличено недостоверно. В головном мозгу небольшое (на 15%) увеличение содержания Cu отмечено только у животных, получавших Cd с высокой дозой НЧ SiO₂.

Таким образом, что поступление наночастиц оксида алюминия в дозе 100 мг/кг м.т. совместно со свинцом повышает накопление свинца в печени крыс на 84% (p<0,05)

при одновременном статистически достоверном снижении концентрации гемоглобина в крови и увеличении экскреции с мочой 5-аминолевуленовой кислоты и порфобилиногена (на 25% и 12% соответственно), что указывает на усиление токсического действия свинца.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алимбетова Г.З., Гайнуллина М.К. Профессиональный риск нарушения репродуктивного здоровья женщин-работниц производства искусственных кож // Успехи современного естествознания. 2014. № 12. С. 31–32.
2. Артамонова В.Г., Мухин Н.А. Профессиональные болезни. – М.: Медицина, 2004. 480 с.
3. Байдюк О.Н. Гигиена и физиология труда женщин, занятых в современном производстве суперфосфатов: автореф. Дисс.канд. мед. наук. Омск, 2015. 24 с.
4. Данилин В.А. Особенности влияния на организм комплекса токсических веществ производства СКИ-3 в малых концентрациях (клинико-экспериментальное исследование): автореф. дисс.. докт. мед. наук. – Горький, 2021. 36 с.
5. Khamdamov I.B. Clinical evaluation of the effectiveness of the traditional approach to the treatment of hernias of the anterior abdominal wall in women of fertile age // Doctor's Bulletin. –Samarkand 2022. No. 2.2 (104).-P.65-70.
6. Khamdamov I.B., Mirkhodzhaev I.A. Khakimov M.Sh. Khamdamov B.Z. Evolution of the use of polymer implants for hernioplasty // Tibbiyotda Yangi kun. – Tashkent; 2021,- No. 2 (34) P.-107-111.
- 7.Khamdamov I.B., Khamdamov A.B. Differentiated approach to the choice of hernioplasty method in women of fertile age (Clinical and experimental study) // Tibbiyotda Yangi kun. – Bukhoro, 2021.-No. 6 (38/1).-P. 112-114.
8. Khakimov M.Sh., Urmanova N.M., Khudoiberdiev S.S., Khamdamov I.B. Possibilities of allohernioplasty in women of fertile age // Nazariy va clinic tibbiyot journals. Tashkent.-2022.-No.3.P.89-93.
9. Khamdamov I.B., Khamdamov A.B. Fertil yoshdagi ayollarda endovideo surgeon hernioplasty // Tibbiyotda yangi kun. Bukhoro, 2021.-№6 (38/1) -S. 25-27.
10. Khamdamov I.B. Experimental determination of the extensibility of the anterior abdominal wall tissues at different times of pregnancy using various approaches to hernioplasty // Academicia: An International Multidisciplinary Research Journal Vol. 12, Issue 04, April 2022 SJIF 2022 = 8.252 R.193-201 (Scopus).
11. Khamdamov I.B. Improving tactical approaches in the treatment of hernias of the anterior abdominal wall in women of fertile age // Tibbiyotda Yangi kun. Bukhoro, 2022.- №10(48)- pp. 338-342.

12. Khamdamov I.B. Morphofunctional features of the abdominal press in women of reproductive age // Tibbiyotda Yangi kun. Bukhoro, 2022.-№3(41)- pp. 223-227.

13. Khamdamova M.T. Ultrasound features of three-dimensional echography in assessing the condition of the endometrium and uterine cavity in women of the first period of middle age using intrauterine contraceptives // Biology va tibbyot muammolari. - Samarkand, 2020. - No. 2 (118). - P.127-131.

14. Khamdamova M. T. Ultrasound assessment of changes in the endometrium of the uterus in women of the first and second period of middle age when using intrauterine and oral contraceptives // Биомедицина ва амалиёт журнали. – Ташкент, 2020. - №2. - 8 часть. - С.79-85.

15. Khamdamova M. T. Anthropometric characteristics of the physical status of women in the first and second period of middle age // A new day in medicine. Tashkent, 2020. - № 1 (29). - С.98-100.

16. Khamdamova M.T. Age-related and individual variability of the shape and size of the uterus according to morphological and ultrasound studies // News of dermatovenereology and reproductive health. - Tashkent, 2020. - No. 1-2 (88-80). - P.49-52.

17. Khamdamova M. T. Anthropometric characteristics of the physical status of women in the first and second period of middle age // Tibbiyotda yangi kun. Tashkent, 2020. - № 1 (29). - С.98-100.

18. Khamdamova M.T. Age-related and individual variability of the shape and size of the uterus according to morphological and ultrasound studies // News of dermatovenereology and reproductive health. - Tashkent, 2020. - No. 1-2 (88-80). - P.49-52.

19. Khamdamova M.T. Ultrasound features of three-dimensional echography in assessing the condition of the endometrium and uterine cavity in women of the first period of middle age using intrauterine contraceptives // Biology va tibbyot muammolari. - Samarkand, 2020. - No. 2 (118). - P.127-131.

20. Khamdamova M. T. Ultrasound assessment of changes in the endometrium of the uterus in women of the first and second period of middle age when using intrauterine and oral contraceptives // Biomedicine va amaliyot journals. – Tashkent, 2020. - No. 2. - Part 8.- С.79-85.

21. Khamdamova M.T. Features of ultrasound parameters of the uterus in women of the first and second period of middle age using injection contraceptives // Tibbiyotda yangi kun. - Tashkent, 2020. - No. 2/1 (29/1). - pp.154-156.

22. Khamdamova M.T. Features of ultrasound images of the uterus and ovaries in women of the second period of middle age using combined oral contraceptives // Tibbiyotda yangi kun. - Tashkent, 2020. - No. 2 (30). - pp. 258-261.

23. Khamdamova M.T. Individual variability of the uterus and ovaries in women who use and do not use various types of contraceptives // Tibbiyotda yangi kun. - Tashkent, 2020. - No. 3 (31). - pp. 519-526. 24. Khamdamova M. T. Echographic features variability in the size and shape of the uterus and ovaries in women of the second period of adulthood using various contraceptives // Asian Journal of Multidimensional Research - 2020. – N9 (5). - P.259-263.

25. Khamdamova M. T. Somatometric characteristics of women of the first and second period of adulthood using different contraceptives with different body types // The american journal of medical sciences and pharmaceutical research - 2020. – N8 (2). - P.69-76.

26. Хамдамова М.Т., Жалолдинова М.М., Хамдамов И.Б. Состояние оксида азота в сыворотке крови у больных кожным лейшманиозом // Тиббиётда янги кун. - Бухоро, 2023. - № 5 (55). - С. 638-643.

27. Хамдамова М.Т., Жалолдинова М.М., Хамдамов И.Б. Значение церулоплазмина и меди в сыворотки крови у женщин носящих медьсодержащих внутриматочной спирали // Тиббиётда янги кун. - Бухоро, 2023. - № 6 (56). - С. 2-7.

28. Khamdamova M. T. Bleeding when wearing intrauterine contraceptives and their relationship with the nitric oxide system // American journal of pediatric medicine and health sciences Volume 01, Issue 07, 2023 ISSN (E): 2993-2149. P.58-62

29. Khamdamova M. T. The state of local immunity in background diseases of the cervix // Eurasian journal of medical and natural sciences Innovative Academy Research Support Center. Volume 3 Issue 1, January 2023 ISSN 2181-287X P.171-175.

30. Хамдамова М.Т., Хасанова М.Т. Различные механизмы патогенез гиперплазии эндометрия у женщин постменопаузального периода (обзор литературы) // Тиббиётда янги кун. - Бухоро, 2023. - № 8 (58). - С. 103-107.

31. Khamdamova M. T., Khasanova Makhfuza Toyqulovna, Umidova Nigora Nabievna The role of genetic determinants in the occurrence of hyperplastic processes of the reproductive system of women's menopausal age // Journal of Advanced Zoology ISSN: 0253-7214 Volume 44 Issue Special Issue-2 Year 2023 Page 3724:3730

XORAZMSHOHLAR DAVLATIDA IJTIMOIIY-IQTISODIY HAYOT.

Имий раһбар: **U.X.Adambayev** “Urganch Ranch Texnologiya” unversiteti katta o’qituvchisi

Baxtiyoroʻva Yorqinoy “Urganch Ranch Texnologiya” unversiteti talabasi

Telefon: +99899 683 05 11

E-mail: baxtiyovorayorqinoy2000@gmail.com

Аннотатсия. Ushbu maqolada gender tenglikning ijtimoiy-falsafiy, huquqiy va antropologik jihatlari tahlil qilinib, ijtimoiy munosabatlar, huquqiy-mehnat munosabatlari va jinsiy-fiziologik jihatlarda gender tenglikning qo'llanishiga doir mulohazalar keltirilgan. Ayollarning huquqlarini himoyalash, ayniqsa gender tenglikka amal qilish jamimyat taraqqiyotining muhim asosi ekani o'rganilgan.

Калит со`злар. inson, jamiyat, ayollar, erkaklar, jins, gender, gender tenglik, gender yondashuv, qonun, farqlar, kognitiv, Ideal, stereotiplar, intellekt, kibernetika, injeneriya,

**СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЖИЗНЬ В ГОСУДАРСТВАХ
ХОРАЗМШАХА.**

Научный руководитель: *Адамбаев У.Х.* – *старший преподаватель Университета «Урганч Ранч Технологии»*

Бахтиёрова Ёркиной студентка университета «Урганч Ранч Технологии»

Телефон: +99899 683 05 11

Электронная почта: baxtiyovorayorqinoy2000@gmail.com

Аннотация: Абстрактный. В древние времена жители Хорезма занимались такими профессиями, как скотоводство, рыболовство, зерноводство, хлопководство, садоводство. Для проведения сельскохозяйственных работ в Хорезме использовались средства искусственного орошения. Развитие экономики, культуры и науки Хорезма определяется его географическим положением, то есть тем, что некоторые города Хорезма связаны торговыми путями, в том числе «Великим шелковым путем». политическая единица, повышался политический статус государства, в нем развивались ремесла и торговля, поднимались города.

Ключевые слова: Гургандж, Хазарасп, Кат, Хушмусан, Дарган, Савагон, Мангишлок. Такие города, как Нузкат, Ануштегинс. У хорезмшахов Оциза, Такаша, Султана Алауддина Мухаммада период «Возрождения», то есть период «Хорезмского Возрождения». Чингисхан, Джурджани, Махмуд Ялавоч. Запрещенный. Шулен, Государственные земли. Дарственные земли. Суюргол, Пайза, Ёмлар.

SOCIO-ECONOMIC LIFE IN THE STATES OF THE KHORAZMSHAH.

Scientific supervisor: U.Kh.Adambayev is a senior lecturer at the University "Urganch Ranch Technology".

Bakhtiyorova Yorqinoy is a student of "Urganch Ranch Technology" University

Phone: +99899 683 05 11

E-mail: bakhtiyorovayorqinoy2000@gmail.com

Abstract: In ancient times, the people of Khorezm were engaged in such professions as cattle breeding, fishing, grain growing, cotton growing, and horticulture. Artificial irrigation facilities were used in Khorezm for this agricultural work. The development of the economy, culture and science of Khorezm is determined by its geographical location, that is, the fact that some cities of Khorezm are connected to trade routes, including the "Great Silk Road". due to the emergence of a large centralized political unit, the political status of the state increased, crafts and trade developed in it, and cities rose.

Keywords: Gurganj, Khazarasp, Kat, Khushmusan, Dargan, Savagon, Mangishloq. Cities like Nuzkat, Anushtegins. Among the Khorezm Shahs, Otsiz, Takash, Sultan Alauddin Muhammad, the "Renaissance" period, that is, the "Khorazm Renaissance" period. Genghis Khan, Jurjani, Mahmud Yalavoch. Forbidden. Shulen, State lands. Endowment lands. Suyurgol, Payza, Yomlar.

Xorazm davlati qadimdan sun'iy sug'orishga asoslangan dehqonchilik, chorvachilik, xunarmandchilik rivojlangan xududlardan biri bo'lgan. Qadimgi davrlarda bu xududning rivojlanishining aosisy omillardan biri buyuk ipak yo'lining bu xududdan o'tganligi edi. Xorazmshohlar davlati davrida – yirik siyosiy birlashmaning vujudga kelishi bilan davlatning siyosiy mavqei oshdi. Bu esa o'z navbatida hunarmandchilikning, savdoning rivojlanishiga, shaharlarning yuksalishiga zamin yaratdi. Ulkan mintaqada

siyosiy yaxlitlik va barqarorlikka erishilishi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarning rivojlanishida ham ijobiy o'zgarishlar yuz berdi. Arxeologik izlanishlar, yozma manbalar guvohligiga ko'ra sun'iy sug'orishga katta e'tibor berilib, vohalar imkonidan iloji boricha keng foydalanishga harakat qilingan. Natijada dehqonchilikni rivojlanishida uzilish bo'lmagan. Turli hil qishloq ho'jalik mahsulotlari yetishtirilgan. Ulardan yuqori hosil olingan. Shaharlarda hayot qaynab, savdo-sotiq, hunarmandchilik rivojlangan. Mamlakatda ishlab chiqarilgan turli xildagi gazlamalar, zargarlik buyumlari, kiyimkechaklar, gilam, poyondozi, teri, jun, yog'-moy, sovun, qurol-aslaha, egar-jabdug'lar, ho'l meva, quruq meva, ipakliklar, javohirlar va boshqa ko'plab mahsulotlar ham ichki bozorda, ham tashqi bozorda xaridorgir edi. Albatta, bunda tegishli davlat idoralarining hissasi ham katta bo'lgan. Chunonchi, doim bo'lganidek muxtasiblar bozorlardagi narx-navo, mahsulotlarning sifati, toshu tarozuning ahvolidan xabardor bo'lishni to'xtatmaganlar. Karvon yo'llarida to'xtash joylari, suv omborlari, havzalari qurilgan yo'rlari ta'mirlangan, katta karvonlarni qo'riqlab borishga hatto sultonning shaxsiy pahlavonlari ham jalb etilgan¹

Xorazmshohlar davlati markazi–Gurganj yirik savdo va madaniy markazga aylangan. Shuningdek, Xazarasp, Kat, Xushmusan, Darg'on, Savag'on, Mang'ishloq, Nuzkat kabi shaxarlari obod shaxarlar qatoriga kirgan. Xorazmshohlar davlatida raiyat, ya'ni oddiy aholining ijtimoiy turmush tarzi yashi bo'lishi uchun hukmdorlar alohida ahamiyat berganlar. Xorazmshoh Takash o'z farmonlaridan birida raiyatga nisbatan adolatli bo'lishga, dehqonlarning manfaatini himoyaga qilishga, soliqlarni olish jarayonida qonunlarga to'liq rioya etishga amr qilgan. Jaloliddin Xorazmshoh ham urush natijasida qiyin ahvolga tushib qolgan aholini soliqlardan ozod etgan².

Xorazmshohlar davrida dehqonlarning turmush tarzi ancha yuqori bo'lgan. Xukmdorlar va iqto egalari ham dehqonchilikdan yuqori hosil olish uchun dehqonchilikka ko'p mablag' sarflab, qishloqning iqtisodiyoti qo'tarishga harakat qilganlar. Takashning munshiysi –shaxsiy kotibi Muxammad Bag'dodiy At-tasviri ila-t-tarassul (Muxim nomalar bitish yo'l-yo'riqlari) asarida o'sha davrdagi axvolni yozibqoldirgan.

Bu davrdagi voqea-hodisalarni o'z ko'zi bilan ko'rgan va to'g'ri xolis xulosalar chiqarishi mumkin bo'lgan inson Shahobiddin An-Nasaviy Sulton Muhammadning hukmronligini yuksak baholab shunday deydi: «Uning amalga oshirgan ishlari nihoyatda ulug' edi, otasi unga Xuroson va Xorazm hukmdorligini meros qoldirdi, u bunga Iroq va

Mozandaronni ham birlashtirdi. Shu bilan birga, qo'l ostiga Kirmon, Kesh, Seyiston, G'ur, O'azni, Bomiyon mamlakatlarini, _____

1.Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. – Т.: Шарқ, 1998

Hindistonning vodiylariga qadar maskanlarni qo'shib oldi. Bu ishlarning hammasini qilichlar qindan chiqarilmasdan, hatto qinlar yelkalarga osilmasdan amalga oshirildi, bu mamlakatlarni ortiqcha kuchsiz, kurashsiz, zo'ravonlik va vayronagarchiliksiz, faqat tahdid va qo'rqitish bilan bosib oldi. U o'z qo'l ostiga to'rt yuzga yaqin shaharlarni birlashtirdi. Boshqa birov bo'lganda bu darajada muvaffaqiyatga erishishi qiyin kechardi, u esa bir og'iz so'z bilan qo'l ostiga shuncha miqdordagimulknito'pladi»¹.

Anushteginlar davrida madrasalar barpo etish, kutubxonalar ochish, ularni kitoblar bilan to'ldirish, iste'dod egalarining boshini silash, asrab-avaylash odati saqlanibgina qolmay, yanada rivoj topdi. Ziyo maskani bo'lmish kutubxonalar faoliyatiga katta e'tibor berilgan. Masalan, Buxoro viloyatidagi shaharlardan birida fuqarolar, ya'ni umumiy kutubxona mavjud bo'lib, unda saqlanadigan qo'lyozma asarlar g'oyatda noyob hisoblangan. Xuddi shunday kutubxonalar o'lkaning boshqa yerlarida ham, masalan, Xorazmda bo'lgani ma'lum. Madrasalarga kelsak, manbalarda yozilishicha, bunday bilim maskanlari saltanat markazi Xorazmdan tashqari Nishopur, Isfahon va boshqa shaharlarda ham qad ko'targan. Ularda o'qish jarayoniga juda katta mas'uliyat bilan qaralganini shundan ham bilib olsa bo'ladiki, Madrasa rahbari va mudarrislar oliy hukmdor yo uning joylardagi noibining maxsus buyrug'i bilan tayinlanganlar. Chunki har qanday jamiyat, u qanchalik turli imkoniyatlarga ega bo'lmasin, agar shu imkoniyatlarni yuzaga chiqarishga qodir mutaxassislar bo'lmas ekan, ular og'izda qolaveradi. Mutaxassislar esa tarbiyalanadi, parvarish etiladi. Xorazmshohlardan Otsiz, Takashlarning shu ma'nodagi buyruqlarini tahlil qilarkanmiz, ular mazkur haqiqatni juda to'g'ri anglaganliklari namoyon bo'ladi. Shuning uchun ham ular ta'lim va tarbiya, fan sohalariga mutasaddilarning ilmi, iymonli, hurmatli, halol bo'lishlariga katta e'tibor bilan qaraganlar. Mazkur siyosat o'z mevasini ham bergan¹. Albatga, biz va hamkasblarimiz mazkur ro'yxatni yanada davom ettirib, ularning har biri haqida ko'plab qog'oz qoralashimiz mumkin. Ammo bu alohida tadqiqot uchun mavzu bo'lgani sababli quyida ularning ba'zi birlarining e'tiborga molik jihatlariga diqqatni jalb etmoqchimiz. Qutbiddin Muhammad va Otsiz zamonlarida mashhur tibbiyot olimi Sayyid Ismoil Jurjoniy faoliyat ko'rsatib, bir qator qimmatli asarlar yaratgan. Ular orasida

Qutbiddin Muhammadga bag'ishlangan Zahirayi Xorazmshohiy asari alohida o'rin egallaydi. Bu asarning qimmatini shu qadar bo'lganki, Jolinus (Galen), Muhammad Zakariyo, Ibn Sino, Abu Sahl Masihiy asarlari bilan bir qatorda tibbiyot sohasidagi eng muhim asar va manbalardan biri sifatida qabul qilingan. O'n ikki jilddan iborat bu asar tibbiyotning barcha yo'nalishlari, tashrihi, oddiy va murakkab dorilar haqidagi tadqiqotlarni o'z ichiga olgan. Mirzo Ulug'bek bu holatni shunday ifodalaydi: «Mo'tabar tarixlarda bitilmish va zikr etilmishkim, Sulton Muhammad Xorazmshoh zamonida Eron va Turon davlati bag'oyat osoyishtalikda va solim edi. Chunonchi, agar ko'zi ojiz kampir qizil oltin to'la tashtni boshiga qo'yib Mashriqdan Mag'ribga jo'neydigan bo'lsa, biror jonzot unga daxl qilmagan. Shoh shu darajada kuchaydiki, mamlakatda birorta ham o'g'riqolmadi»¹.

Mo'g'ullar bosqini arafasida Xorazmda bo'lgan arab sayyohi va geografi Ibn Yoqut ham Xorazmning yuksak darajada taraqqiy etgan o'lka ekanligini qayd qilib o'tgan edi. G'arb, xususan, rus tarixchilari Sulton Alouddin Muhammad hukmronligi davrini o'ziga xos «Renessans» davri, ya'ni «Xorazm Uyg'onish» davri deb ataganliklarini hisobga olsak, uning naqadar buyuk hukmdor bo'lganliginiko'ramiz. Sulton Alouddin Muhammadning yuksak madaniyatli va ma'rifatli shaxs bo'lganligi shubhasizdir. U yoshligidanoq saljuqiylar davlati poytaxti Marvda, shuningdek, o'sha davrda SHarqning eng go'zal va katta shahari hisoblangan xorazmshohlar poytaxti Gurganjda zamonasining buyuk allomalaridan yetarli bilim olgan.

Mo'g'ullar hujumi jarayonidagi voqealar bu ulkan saltanatning siyosiy asoslari ancha bo'sh _____

2. Каримов И.А. Жалолоиддин Мангуберди – халқимизнинг миллий қаҳрамони (тўплам). Жалолоиддин Мангуберди таваллудининг 800 йиллик юбилейда сўзлаган нутқ. Асарлар VIII жилд. –Т.: Шарқ, 1999

ekanligini ko'rsatdi. Mamlakatdagi turli siyosiy kuchlar o'rtasidagi hokimiyat uchun kurash, xalq millat uchun og'ir kunlarda dushmanga qarshi yakdil bo'lib birlasha olmaslik, aksincha, o'zaro nizo, fisqu-fasodlarning yanada kuchayishi, oxir-oqibat saltanatni halokatga olib keldi. Zamondoshlarini va keyingi avlod vakillarini hayron qoldirib, juda qisqa muddatda (uch yil davomida) mag'lub bo'lgan bu ulkan saltanatning va uning hukmdori Xorazmshoh Sulton Muhammadning achchiq taqdiri hozirgi avlod uchun achchiq saboq bo'lmog'i lozim. Zero, tarix saboq olish uchun manbadir².

Mo'g'ullarning Markaziy Osiyoga hujumi ko'plab shahar va qishloqlar talontaroj etilib vayron qilindi. Mo'g'ullarning kuchli zarbasiga uchragan ba'zi shaharlar, masalan, O'tror, Sig'noq, Borchilig'kent va boshqalar umuman uzoq vaqtgacha dasht-biyobonlarga aylanib qoldi. Shu davrda yashagan arab tarixchisi Ibn al-Asir (1160-1244) mo'g'ul bosqini xususida shunday deb yozgan edi: Ular (ya'ni mo'g'ullar) hech kimga shavqat qilmadilar, aksincha xotinlar, bolalar, erkaklarni o'ldirdilar, homilador ayollarning qorinlarini yorib, tug'ilmagan go'daklarni nobud qildilar. Bu musibat to'liqlari turli tomonlarga tarqaldi va uning fojeasi umumiy bo'lib qoldi hamda u shamol bulutlarni turli tomonga haydagani kabi butun viloyatlarga yoyildi. Xitoy chegaralaridan bir xalq chiqib Turkistondagi Qashg'ar va Bolasog'un kabi viloyatlarni, Movarounnahrda Samarqand, Buxoro va boshqa shaharlarini vayron etib, qirg'in qilib, talon-taroj qilib egalladi. Tatarlar hech qaysi shaharlarni omon qoldirmadilar ketayotib hamma yerni vayron etdilar. Ular nimaniki yonidan o'tgan bo'lsalar o'zlariga yoqmagani barcha narsalarga o't qo'ydilar¹.

Mo'g'ullar istilosidan so'ng Movarounnahr, Xorazm, Xurosonning gullab-yashnagan dehqonchilik vohalari tamomila halokatga uchradi. Sharqda dong'i ketgan qadimiy va obod shaharlar, jumladan Samarqand, Buxoro, Urganch, Xo'jand, Marv, Termiz, Balx, Nishopur va boshqa shaharlar xarobazorga aylantirildi. Marvdagi mashhur suv bilan shaharni ta'minlovchi-Sultonband, Balxob daryosidagi Bandi amir, Samarqand shahrini suv bilan ta'minlaydigan yagona to'g'onlarning hammasi Chingizxon buyrug'iga ko'ra buzib tashlandi. Jumladan Balx va uning atroflari 6 oy mobaynida suv ofatini boshdan kechiradi. Samarqandning asosiy aholisi, buxoroliklarning ko'pchiligi, Urganch va Marv kabi ulkan shaharlar aholining barchasi ona shaharlarini yo tark etdilar yoki qirib tashlandilar. Istilochilar ilk bora yuqori madaniyatli aholining ilm-fan, me'morchilik sohalaridagi yutuqlarini, yuksak darajadagi hunarmandchilik, tijorat, sug'orma dehqonchilikni shu o'lkaga kelib ko'rdilar. Bosqindan so'ng sharqqa dong'i ketgan zargarlik, qurol-aslaha yasash, nafis matolar to'qish, naqshinkor nimchalar ishlab chiqarish barham topdi. Vohalarda suvsizlikdan yerlar qaqrab dehqonchilikka qiron keldi. Bir necha asrlig tarixga ega bo'lgan mashhur ipak savdo yo'llari izdan chiqdi. Ilm-fan, madaniyat namoyondalari xor-zor etildi. Tirik qolgan aholi vayronalarga, zulm va zo'ravonlikka duch kelgan¹.

Mahmud Yalavochni Movarounnahr noibi etib tayinlangan. Uning qarorgohi esa Xo'jand shahrida bo'lgan. Shubhasiz, Mahmud Yalavoch yirik va boy savdogar bo'lib,

manbalarning xabariga ko'ra uning boyligi shunchalik ko'p bo'lganki, hatto u butun Movarounnahrda olinadigan soliqni oldindan to'lashi ham mumkin edi. Uning ixtiyorida mo'g'ullarning tayanchi bo'lgan soliq yig'uvchi mo'g'ul bosqoqlari, mahalliy hokimlar, dorug'alar-harbiy ma'murlar hamda bir muncha mo'g'ul harbiy otryadlari bor edi. Mahmud Yalavochga soliqlar tushumini muntazam nazorat etish o'lkada mo'g'ullarga qarshi g'alayon bo'lishini oldini olish ma'suliyati yuklatilgan edi. Ko'pchilik aslzoda zadagonlar, savdogarlar, qisman ulamolar ham o'z jonlari va qolgan mol-mulklarini saqlab qolish borasida xiyonatkorona tarzda bosqinchilar xizmatiga o'ta boshladilar². O'z navbatida o'lkada o'zlarining tayanch vositasi bo'lishlariga harakat qilgan mo'g'ullar ham bu toifadagi kishilarni _____

3.Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: Шарқ, 2008

qo'llab-quvvatlay boshladilar. Mo'g'ul xonlari va mahalliy zodagon, yer egalarning zulmi natijasida mehnatkash xalq endilikda ikki tomonlama ezila boshlandi. O'lponu soliqlarning miqdori tobora oshib bordi, undan tashqari esa aholidan yig'ib olinadigan turli to'lovu yig'imlar, jarimalarning soni haddan tashqari oshib keta boshladi. Yangi yer solig'ining nomi-kalon deyilib, u hosilning o'ndan bir miqdorida olingan. 1235yilgi qurultoydan so'ng esa chorva mol boshidan olinadigan yalpi soliq-qopchur ta'sis etilgan. Unga ko'ra 100 tadan bir miqdorda chorva soliqqa to'lanar edi. (Bu soliq asosan mo'g'ullar turmush tarzi xususiyatini hisobga olgan holda joriy etilgan edi). Yasoqqa ko'ra, davlat xazinasi uchun shulen deb nom olgan oziq-ovqat solig'i joriy qilingan.

Ayniqsa, hunarmandlarning ahvoli og'ir bo'lgan ularning o'z yurtlarida tirik qolganlari mahalliy xonlarning mulki sifatida ishlatilinar edi. Masalan, 1262-yil Buxoroda bo'lgan Xubilay qo'noning vakili bu yerda 5000 ta hunarmand Botuxonga, 3000 tasi malika Siyurko'kteniga (Xubilay va Munqalarning onasi) tegishli bo'lganligini qayd etadi. 1246-yil Mo'g'ulistonda bo'lgan sayyoh Plano Karpini eng yaxshi hunarmandlar xoqon xizmatida ekanligini va ularga qullarcha munosabatda bo'lishlarini qayd etib o'tadi. Bu guruh shaharlik hunarmandlarga esa kundalik ovqat berilib, ularga darhaqiqat qullarcha munosabatda bo'lingan bo'lsa, ikkinchi guruh shaharlik hunarmandlarga esa katta soliqlar solingan. Mo'g'ullarga qarashli bo'lgan harbiy qurol-aslaha va anjomlar ishlab chiqaradigan ustaxonalar-korxonalar nomini olgan bo'lib, u yerdagi hunarmandlar esa qul darajasidagi kishilar hisoblanar edi. Hunarmandlar to'laydigan maxsus soliqning nomi -tamg'a deb

atalgan¹. Mo'g'ullar, shuningdek, batamom huquqsiz qullar mehnatidan ham foydalanishar edi. Mo'g'ullar hukmronligi davrida yer egaligi holati ham o'zgarib, yangi in'om etilgan yerlar mo'g'ulcha suyurg'ol nomini olgan².

Suyurg'ol hajmi jihatidan (unig tarkibiga juda katta yer maydonlari, suv havzalari, dasht-yaylovlar ham kirib ketar edi) iqtadan farq qililar edi. Bu davrda davlat, mulk (xususiy yerlar), vaqf (diniy idoralar ixtiyoridagi yerlar) yerlarda ko'p holda ijaraga chorakor dehqonlar mehnat qilishgan. Bir qism ijarador-o'rtahol dehqonlar esa muzoriylar deb yuritilgan. Buyuk hoqon hisoblangan O'gedey (1229-1241 yy.) davridayoq mo'g'ullar o'zlariga xizmat ko'rsatayotgan ayrim kishilar, katta yer egalari, savdogarlarga turli yorliq va payzalar bera boshladilar. Payza qimmatbaho metall (oltin, kumush) yoki jez, yog'och taxtalardan ishlangan bo'lib, unga no'yonning muhri qo'yilar edi. Bunday payzaga ega bo'lgan kishilar, shu jumladan, elchilar, soliq yig'uvchilar va boshqa shaxslar aholidan turli yig'im, to'lovlarni talab qilib olish huquqiga ega edilar. Ko'plab beriladigan payza egalari aholidan tekinga ot-ulov, yem-xashak, yotar-joy, oziq-ovqat talab qilishga haqli ham edi. Savdo yo'llarida joylashgan bekatlar —yomll (jom) deyilib, ularning xizmati va harajati mahalliy aholi bo'ynida edi. Bu bekatlar bo'ylab davlat ishlari bo'yicha ko'plab elchi, chopar, vakil va boshqalar o'tib, ularga xalq tekinga xizmat qilib, ularni ta'minlab turishi ham lozim edi. 1235-yildan boshlab hoqon farmoniga ko'ra, har bir yomning aloqa xizmati va harakati 2 ta tuman aholisiga yuklatildi. —Yomlar bo'yidagi aholidan toqat va majol ham qolmagan edill,-deb yozgan edi Rashiddin. Mahalliy aholihunarmand, dehqon,chorvador, kim bo'lishidan qat'iy nazar umum hashar ishlarida qatnashishi va tekinga ishlab berishi shart edi. Mo'g'ullarning ichki xo'jalik hayotni savdo-sotiq sohasini bir oz jonlantirish borasidagi chiqargan past qiymatli tangalari aholi ichida o'z o'rnini topmadi. Aksincha, zo'rlik po'pisaga qaramay, 1232-yildan boshlab Samarqandda pul muomalasi tugatildi, savdo-sotiq ayriboshlov darajasiga tushib qoldi. Farg'ona, Shosh, Termiz va boshqa viloyatlarda mo'g'ul istilosidan so'ng pul zarb etish o'z-o'zidan tugagan edi. Natijada tez orada Movarounnahrda pul muomalasi butkul izdan chiqdi. Mislsiz jabr-zulm, aholining xo'rlik va qashshoqlik domiga tashlanishi, soliqlarning haddan ziyod o'sishi, mehnatkash aholining tinka madorini quritib yubordi. Aholi ichida mo'g'ullarning zo'ravonligi va istibdodiga qarshi norozilik _____

4.Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. – Т.: Шарқ, 1996

harakati tobora kuchayib, bu norozilik ayniqsa, 1238-yilgi Mahmud Tarobiy qo'zg'olonida o'z aksini namoyon qildi. Bu ozodlik qo'zg'oloni 1238-yil Buxorodan uch farsah (taxminan 18-21 km) uzoqlikdagi Tarob qishlog'ida boshlandi. Bu qo'zg'olonda mo'g'ullar va mahalliy zodagonlar zulmidan ahvoli og'irlashgan hunarmand, dehqon va kambag'al aholi, ayniqsa, faol qatnashadi¹.

Qo'zg'olonga esa asli Tarob qishlog'idan bo'lgan g'alvir yasovchi hunarmand usta Mahmud Tarobiy boshchilik qiladi. Mahmud Tarobiy avval o'z qishlog'ida istilochilar zulmi, bedodligiga qarshi otashin chaqiriqlar bilan chiqadi. O'z atrofiga yig'ilgan qo'zg'olonchilarga murojaat etib: Ey, haq toliblari, qachongacha kutamiz va intizorlik tortamiz. Ro'yi zaminni tangridan qo'rqmaydiganlardan pok qilmoq lozim. Kimning qanday qurolga qurbi yetsa, qilichmi, o'q-yoymi, kaltakmi, qo'lga olsin². Qo'ldan kelgancha tangridan qo'rqmaydiganlardan birontasini ham tirik qo'ymaslik loziml,-degan so'zlar ozodlik kurashiga xalqni da'vat etadi. SHu paytda SHerozdan kelgan harbiy anjomlar ortilgan karvon qo'zg'olonchilarning qurollanishiga yordam beradi. Qo'zg'olon kuch-qudrati oshib borayotganligini, xalq qo'zg'olonchilar tarafiga o'tib borayotganligini ko'rgan mo'g'ul no'yonlari Movarounnahr hokimi Mahmud Yalavochnan yordam so'rashga majbur bo'ladilar. Mahmud Tarobiy o'zining ko'plab tarafdorlari bilan Buxoro tomon yo'l oladi. Buxorolik aqoid (diniy ilm) olimi, mashhur shayx SHamsiddin Mahbubiy ham qo'liga qurol olib, o'z safdoshlari bilan qo'zg'olonchilar safiga qo'shiladi. Tarixchi Juvayniy Mahmud Tarobiy haqida shunday deb yozgan edi:U akobir, boy-badavlat kishilarni haqorat qildi, sharmandasini chiqardi, o'ldirtirdi, ularning bir qismi esa undan qochib qutildi. U oddiy xalqqa va darbadarlarga, aksincha, iltifot va marhamat ko'rsatdi. Darhaqiqat Mahmud Tarobiy Buxoro ahliga muruvvat namunalarini ko'rsatdi. Buxorodan qochgan mo'g'ul harbiylari va buxorolik zodagonlar Karmanaga kelib panohtopgan edilar¹.

Tarobiy ustiga harbiy yurishni boshlaydilar. Bundan xabardor bo'lgan Mahmud Tarobiy dushmanga qarshi kurashish maqsadida shahar chetidan Karmana yo'liga katta harbiy kuch bilan chiqadi. Ikki o'rtadagi qattiq jangdan so'ng istilochilar yengilib orqaga chekindilar. Qo'zg'olonchilar mo'g'ullarni to Karmanagacha quvib bordilar. Ushbu jangda mo'g'ullardan 10000 kishi qirib tashlandi. Lekin bu zafarli jangda qo'zg'olonchilar rahbarlari Mahmud Tarobiy va Shamsiddin Mahbubiylar halok bo'ldilar. Qo'zg'olonchilar endilikda shahid ketgan Mahmud Tarobiyning o'rniga uning ukalari Muhammad va Alini rahbar etib saylaydilar. Lekin bu yangi rahbarlarning harbiy tajribalari yo'q, xalq ularni

yaxshi tanimas, omma ichida ular nufuzga ega emas edilar. Bu esa qo'zg'olonning borishiga salbiy ta'sir o'tkazdi. Oradan bir hafta o'tmay mo'g'ullarning Yulduz no'yon va Chag'an qo'rchi boshchiligidagi yangi qo'shini qo'zg'oloni bostirib uchun yetib keldi. Ikki tomonlama jangda Mahmud Tarobiy tarafdorlari butkul tor-mor qilinib, ikkala tomondan 21 mingdan oshiq jangchi halok bo'ldi².

Mahmud Tarobiy boshchiligidagi ushbu xalq ozodlik qo'zg'oloni xalqimiz ozodlik kurashlari tarixida o'ziga xos iz qoldirdi. U, avvalo, istilochilar va ular tomoniga o'tib ketgan mahalliy zodagonlarning umumiy zulmiga qarshi ko'tarilgan kurash edi. Bu ozodlik qo'zg'oloni mo'g'ul istilochilariga ular qanchalik shavqatsiz tuzum o'rnatmasinlar, xalq hamisha o'z ona vatani ozodligi yo'lida kurashdan cho'chimasligini namoyon qildi. Mo'g'ullar bu qo'zg'olondan so'ng bosqoqlar tomonidan yig'iladigan soliq va o'lponlarni tartibga keltirishga harakat qildilar. Mahmud Torobiy qo'zg'olonidan keyin Chig'atoy qo'zg'oloni bostirishda sustkashlik qilgan, degan maqsadda, Mahmud Yalavochni o'z amalidan chetlashtirib uni Movarounnahrda chiqartirib yubordi. Tez orada xoqon uni Dasin (Pekin)ga shahar noibi etib jo'natadi. Shundan so'ng Movarounnahr noibi hamda ijaradori sifatida Mahmud Yalavochning o'g'li Ma'sudbek tayin etiladi. U o'limiga qadar (1289 y.) shu lavozimni egallab turadi. Avvalo shaharsozlik bilan bog'liq binokorlik va me'morchilik yo'lga qo'yila boshlandi. Mahalliy _____

5.S.P.Tolstov"Qadimgi Xorazm madaniyatini izlab" Toshkent .Fan.1964 295-bet.

diniy ulamolar va dunyoviy zodagonlar, gohida mo'g'ul zodagonlarining ba'zilari qurilish ishlariga homiylik qila boshlashdi. Me'morchilikda alohida o'rin tutgan ganchkorlik, g'isht o'ymakorligi, koshinpazlik, me'moriy xattotlik qayta tiklandi. Movarounnahr, Xorazmda mahalliy binokorlar ishtirokida xonaqo, maqbara, masjid, madrasa, saroy, minoralar qad ko'tara boshladi. Shu davrlarda barpo etilgan ko'pgina me'moriy obidalar u yoki bu ko'rinishda hozirgi kunlarga yetib kelgan.

Xulosa qilib shuni aytish keraki XIII asr boshlarida Xorazmshoh - Anushteginiylar davlati Markaziy Osiyoda kuchli, mustaqil va madaniy jihatdan taraqqiy etgan davlat bo'lgan. Xorazm 1040 yilda Saljuqiylar davlatiga qaram bo'lib qoladi. Saljuqiylar hukmdori Malikshoh o'z ma'murlaridan Anushteginni Xorazmga noib qilib tayinlaydi. Anushtegin vafotidan so'ng Xorazmda uning vorisi Qutbiddin Muhammad (1097–1127) noiblik qiladi. Qutbiddin Muhammadning o'g'li Otsiz (1127–1156) davrida Xorazm mustaqil davlat

sifatida ish yuritadi. Otsiz davrida Kaspiy dengizi sohillaridan to Sirdaryoning o'rta oqimiga qadar bo'lgan yerlar Xorazmshohlar davlatining xududi bo'lgan. Otsizning siyosatini uning vorislari Elarston (1156–1172), Sultonshoh Mahmud (1172) va Takash (1172–1200) davom ettiradilar. XII asrning ikkinchi yarmida Saljuqiylar davlati zaiflashadi, bu esa Xorazmshohlarga o'z xududidini yanada kengaytirishga imkon beradi. Otsizning nabirasi Takash davrida, 1187–1193-yillarda Nishopur, Ray va Marv shaharlarini, 1194-yilda esa Eronni Xorazmga bo'ysundiradi. U Old Osiyo va Markaziy Osiyoning katta qismini yagona davlat qilib birlashtirishga muvaffaq bo'lgan. Takashning o'g'li Alovuddin Muhammad (1200–1220) davrida Xorazm eng katta hududni egallagan edi. U 1206-yilda Movarounnahda hukmronlik qilayotgan qoraxitoylar mag'lubiyatga uchratadi. Yettisuvgacha bo'lgan yerlar Xorazmshohlar davlati tasarrufiga o'tadi. Muhammad Xorazmshoh davrida Xorazm Yaqin Sharqdagi eng qudratli davlatga aylanadi. Uning shimoli g'arbiy va g'arbiy chegarasi Orol va Kaspiy dengizi sohillaridan janubi g'arbda Iroqqa qadar borar edi. Janubi sharqiy hududlari G'azna viloyatidan, shimoli sharqiy chegarasi esa Yettisuv va Dashti Qipchoqdan o'tar edi. Sharqdagi bu ulkan davlatning poytaxti Urganch shahri edi. Hukmdor Muhammad Xorazmshoh esa "Iskandari soniy" deb ulug'langan. Uning saroyida 27 hukmdor va ularning vakillari doimo itoatda bo'lgan. Xorazmshohlar davlati Xitoy, Tibet, Hindiston, Yaqin Sharqdagi mamlaktlar, Rus davlati, Mo'g'iliston davlatlari bilan savdo-sotiq aloqalari olib borar edi. 1218yili Chingizxonning Muhammad Xorazmshoh huzuriga shaxsiy vakili Uhuna boshliq 500 tuyadan ortiq elchi va savdogarlar karvoni O'troga kirib keldi. O'tror hokimi Inolchiq karvonni ushlab, elchilarni qatl ettirgan. Elchilarning o'ldirilishi Chingizxonning Xorazmshohlar davlatiga bostirib kirishga bahona bo'ldi. Urganchliklar dushmanning harbiy kuch va zirhli qurollarining ustunligiga qaramay o'z ona shahrini mudofaa qiladilar. Urganch bosqinchilar tomonidan talon-toroj qilinadi. Shaharning bosh ihota to'g'oni buzib yuboriladi. Urganchni suv bosib vayron bo'ladi. Zabt etilgan o'lka va viloyatlarni Chingizxon hali hayotlik chog'idayoq to'rt o'g'illariga taqsimlab berdi. Sharqiy Turkiston, Yettisuv va Movarounnahrni Chig'atoyga berdi. Bu xudud Jo'ji ulusi tarkibiga kiritildi. Mo'g'ullarning bosqini natijasida 100 yildan ortiq vaqt davomida Markaziy Osiyo xududida xukmron bo'lgan Anushtegin Xorazmshohlar davlati barham topdi. Bu davrda gullab yashnagan shaxarlar vayronaga aylandi. Xorazmshohlar davrida yaratilgan yuksak madaniyat toptab tashlandi. Madaniiy taraqqiyot deyarli 100 yil to'xtab qoldi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

- 1.Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. – Т.: Шарқ, 1998
- 2.Каримов И.А.Жалолиддин Мангуберди – халқимизнинг миллий қаҳрамони (тўплам). Жалолиддин Мангуберди таваллудининг 800 йиллик юбилейда сўзлаган нутқ. Асарлар VIII жилд. –Т.: Шарқ, 1999
- 3.Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: Шарқ, 2008
- 4.Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. – Т.: Шарқ, 1996
- 5.S.P.Tolstov”Qadimgi Xorazm madaniyatini izlab”Toshkent .Fan.1964 295-bet.
- 6.Xorazm tarixi M.Matniyozov.Urganch-1996 yil.

**MAQSUD SHAYXZODA O'ZBEK ADABIYOTI YETUK
NAMOYONDASIDIR.**

O'ralov Elbekjon Eminjon o'g'li

Toshkent davlat Transport universiteti, AYM fakulteti talabasi

Annotatsiya: Maqsud Shayxzoda san`at, adabiyot tarix va falsafaga qiziqgan ko`p qirrali istedod soxibi bo`lgan. Bundan tashqari u mohir tarjimon ham bo`lgan. Uning yaratgan asarlari manaviy merosimiz va boyligimiz hisoblanadi. Hozirgi kunda juda ko`p joylarga Maqsud Shayxzoda nomiga berilgan. Maqsud Shayxzoda qondosh ozarbayjon naslidan bo`lib, keyinchalik o`zbek xalqining chinakam sevimli shoiri, yozuvchisi, dramaturgi, zabardast olimi sifatida dong taratgan shoirdir. Yaqin tariximizda o`tgan shunday inson borki, o`zga yurt vakili bo`lishiga qarmay, bir yilgina Toshkentda yashagandan keyin, o`zbek tilini o`rganib oladi va oddiy maktabda ustozlik qiladi.

**Kalit so`zlar:** Adabiy - tanqidiy qarashlar, haqiqat himoyachisi, hayoti , asarlari , she`riy to`plamlar , ocherklar, tarjima kitoblar , falsafa , adiblarning fikri , ijodiy do`stlari.

Ozarbayjon naslidan bo`lib, keyinchalik o`zbek xalqining chinakam sevimli shoiri, yozuvchisi, dramaturgi, zabardast olimi sifatida dong taratgan Maqsud Shayxzoda 1908 yili Ozarbayjonning Ganja viloyatiga qarashli Oqtosh shahrida tug`ilgan. Otasi Ma`sumbek eluyurtda katta obro`ga ega shifokor edi. Eng e`tiborli jihati, u o`zi ozarbayjon millatiga mansub bo`lsa-da, o`zbek tilida ijod qilib, shu til rivojiga hissa qo`shgan. O`zini Ozarbayjon va O`zbekiston farzandi deb his qilish baxti, ikki el nazariga ham tushishdek ulkan sharaf uninggina peshonasiga yozilgan bo`lsa kerak. Maqsud Shayxzoda o`zbek adabiyotining xalq og`zaki ijodidan tortib, zamonaviy adabiyotgacha bo`lgan davrini adabiy jarayon, tur va janrlar, badiiyat masalalarini atroflicha tadqiq qilgan. Iste`dodli olimning mumtoz adabiyot, xususan, Alisher Navoiy ijodiy merosi tadqiqiga bag`ishlangan ishlari haligacha o`z qiymatini yo`qotmagan. Ular o`zining ilmiyligi bilan ajralib turadi va bu bizga keng ma`lumot berib, tadqiq qilish usullarini o`rgatadi. Dastlab, Maqsud Shayxzodaning xalq og`zaki ijodiga doir tadqiqotlariga e`tibor qaratib, uning folklorshunoslik faoliyati xususida fikr yuritsak. Maqsud Shayxzoda xalq og`zaki ijodini atroflicha o`rgangan. Olim bu dostonni nashrga tayyorlash bilan birga unga kattagina so`z boshi ham yozadi. So`z boshidagi maqolada dostonning g`oyaviy-badiiy xususiyatlari, obrazlarini har jihatdan sinchiklab tahlil qilib beradi. Shu vaqtgacha mutlaq salbiy obraz tamg`asi bosilgan deb personajiga yangicha talqin beradi. Maqsud Shayxzoda Sharq mifologiyasi va shu jumladan, o`zbek folkloriga

badiiy xazina bo'lgan xalq mifologiyasini alohida tekshirish juda katta bir vaqt va ilmiy tayyorgarlikni talab qilishini o'z vaqtidayoq to'g'ri ta'kidlagan edi. Qizig'i shundaki, ko'p yillar dev obrazi bizning folklorshunosligimizda sharhlanmay kelindi. Dev obrazining vazifasini ko'pchilik hozirgacha manfiy, yomonlik ramzi sifatida anglyadilar. Maqsud Shayxzoda bu obrazni har bir asardagi voqealar yo'nalishiga qarab baholash zarurligini, devlar ko'p holatlarda insonning yovuz dushmani emas, aksincha yechilishi mushkul tilsimlar sirini ochib, odamzodga qudratli ko'makdosh sifatida talqin etilganligi haqida ilk marta dadil fikr aytdi, o'z fikrini eposlaridan olingan xarakterli dalillar bilan isbot qildi. Bundan tashqari, u "Shirin bilan Shakar" dostonining bir xususiyatini alohida uqtirib o'tadi: "... qo'limizdagi bu doston ma'lum bir afsonaviy asardir. Haqiqatan ham bu dostonda tarixchietnograf uchun o'rganishga sazovor birmuncha ma'rifiy va etnografik ma'lumotlar topish mumkin. Bu dostonni o'qish bilan o'quvchi ham eskiurushlarning texnikasin i, urush oldidan o'zbeklarda polvonlarning chiqib bahslashuvlarini, urushda yengilgan lashkarlarning bizning zamonamizda bo'lganiday, qilichlarni taslim qilmasdan, balki o'z bo'yinlariga olganlarini, ko'pkari-uloq chopishning kelib chiqqanligi feodallardagi jazolash usullarini / jallodlar gunohkorlar qo'lini oldiga bog'lagandan haqidagi materiallarni, burungi keyingi o'zining mutlaqo o'lajagini bilar va yana birmuncha an'analarni, qiziq ilmiy ham ruhiy xususiyatlarini tekshirib borishi mumkindir. Zotan, yaxshi, go'zal, badiiy bir doston boshqacha turli bo'lolmaydi. U qancha xayoliy, afsonaviy bo'lmasin, mutlaqo ma'lum tarixiy bir davrning real chiziqlarini o'ziga singdirib olishi tabiiydir". Ma'lumki, xalq og'zaki ijodi asarlari tildan-tilga, avloddan-avlodga o'tib keladi. Natijada bu asarlar turli o'zgarishlarga uchraydi, ma'lum tarixiy sharoitgagina xos bo'lgan ayrim o'rinlari tushib qoladi, yangi voqea va qarashlar kirib keladi. Binobarin, ayrim xalq og'zaki ijodi asarlarida, ayniqsa, doston va ertaklarda, turli tarixiy sharoitga oid voqealar, urf-odatlar, fikr va qarashlar aks etganini ko'ramiz "Alpomish" ham shunday asralardan biridir. Ham mazmuni, ham shakli jihatidan xalqchil bo'lgan "Alpomish" o'zida xalqning og'zaki poeziyasidagi she'riy qoidalarni, shakllarni, usullarni o'ziga xos ravishda o'zlashtirib olganini ko'ramiz. Maqsud Shayxzodaning xalqimiz tarixiga, jumladan, Jaloliddin Manguberdi taqdiri va kurashiga odilona yondoshganligi, haqiqatni himoya qilganligi Prezidentimiz Islom Karimov imzosi bilan e'lon qilingan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 24 sentyabrdagi "Jaloliddin Manguberdi tavalludining 800 yilligini nishonlash to'g'risida"gi qarori ham yana bir bor tasdiqlaydi.

Shoir 1967-yilning 19-fevralida xastalikdan vafot etadi. Uning vafotidan so'ng olti jildlik «Asarlar»i nashr etiladi. Mustaqillik yillarida marhum Maqsud Shayxzoda ijodi va qilgan xizmatlari haqiqiy qadr topdi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki Maqsud Shayxzoda Ozbarbayjon va O`zbek xalq adabiyotining eng zabardast shoir va adiblaridan hisoblanadi. Mana necha yildirki ijodiy asarlari so`ngan emas va qalbimizning tub tubidan joy olgan. 1- prezidentimiz I.A.Karimov tashabbusi bilan Maqsud Shayxzoda nomiga medal, order, va stipendiyalar joriy etilgan . Uning asarlari va hayotiga qiziquvchi yoshlarimiz juda ko`p va bundan keyin ham kamaymaydi . Maqsud Shayxzodaning ijodi shu qadar qiziqki u faqat bir yo`nalishda emas balki turli xil yo`nalishlarda juda qiziq faoliyat ko`rsatgan.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Maqsud Shayxzoda serqirra ijodkor kitobi
2. Zokirov M. Maqsud Shayxzoda. Adabiy tanqidiy ocherk, T., 1969 y.
3. Yusuf Shomansur. Shayxzoda — bunyodkor shoir, T., 1972 y. - 179 b.
4. G'afurov I., O'rtoq shoir. Maksud Shayxzoda ijodiyoti, T., 1975 y. - 215 b.

NEMIS VA O'ZBEK MAQOLLARINI QIYOSIY TAHLILIDAGI YONDASHUVLAR

Eshonqulov O.S.

(SamDCHTI mustaqil tadqiqotchisi)

Annotatsiya. Nemis va o'zbek maqollarining qiyosiy tahlilidagi yondashuvlar ikki tildagi misollar orqali ifodalab berilgan. O'zaro farqlar hamda o'xshashliklar semantik va struktur jihatdan qiyoslangan.

Kalit so'zlar. Semantik komponent, assotsiyativ o'xshashlik, ekvivalentlik.

Nemis va o'zbek tillarining maqol tarkibini qiyosiy tahlil qilish rus, nemis va o'zbek tillarining 13000 dan ortiq maqollarini qiyoslash va yonma-yon qo'yish asosida maqol semantikasini bir tildan boshqa tilga o'zaro bog'liq holda uzatish maqsadiga erishishga yordam beradigan aniq yondashuvlar qatorini o'rganish imkonini beradi:

a) maqolda bir xil komponentning mavjudligi, umuman olganda, semantikani to'liq yoki qisman saqlab qolgan holda boshqa tildagi maqolning tegishli ekvivalentini topishga imkon beradi. Masalan, quyidagi maqollardagi kabi – “Man sieht wohl den Splitter im fremden Auge (ko'zida), aber nicht den Balken im eigenen” –Birovning ko'zidagi mayda tarasha ham ko'rinadi, o'z ko'zidagi xoda (yog'och) esa ko'rinmaydi; “Man muss den Pelz (teri) nicht verteilen, ehe der Bär (ayik) geschossen (erlegt) ist” –Ayiqni otmay turib, uning terisini bo'lish joiz emas “Unter den Blinden (im Lande der Blinden) ist der Einäugige König” – Ko'rlar orasida/mamlakatida bir ko'zli ham – qirol; “Gott behüte mich vor meinen Freunden, vor meinen Feinden will ich mich schon selber schützen” –Ey xudo meni do'stlarimdan asragin, dushmanlarimdan esa o'zimni o'zim himoya qilaman; (Ma'lumotnoma lug'atlarida maqol va matallarni tartibga solishda “kalit so'zlar” deb ataladigan alifbo tartibidan foydalaniladi. Aksariyat xollarda tuzuvchilar u orqali ko'pincha ot shaklida kamroq hollarda fe'l, sifat yoki boshqa so'z turkumlari bilan ifodalangan asosiy semantik yukni ko'taruvchi so'zni nazarda tutadi);

b) maqollardagi mavzu va assotsiyativ o'xshashlik mos ekvivalentni tanlashda ko'proq qo'llaniladi. Ammo shuni yodda tutish kerakki, istisnolar tarkibiga ko'pincha komponent sifatida maqolning milliyligini ko'rsatadigan va mamlakatning mavjud bo'lgan yoki mavjud voqeliklari bilan bog'liq bo'lgan tegishli atoqli otlar (antroponimlar, toponimlar,

gidronimlar) qatnashgan maqollar bo'lishi mumkin, chunki ular qat'iy milliy, o'ziga xos, ma'lum bir mamlakatga xos xususiyatni aks ettiradi. Masalan: "Was Grosshans sündigt, muss Kleinhans büssen" –Katta Hans gunoh uchun kichik Hans pushaymon bo'ladi –nemis tilida;

v) o'z kelib chiqishiga ko'ra (nemischa maqollar) bilan bog'liq bo'lgan va nafaqat bir tilda, balki butun xristian olamida maqolga aylangan maqollar ko'p hollarda bir xil komponentlar saqlanib qolgan holda tarjima qilinishi mumkin. Shuni ta'kidlash kerakki, har bir millatga xos bo'lgan butparastlikka asoslangan diniy e'tiqodlarni, umuman olganda, eng katta tenglikni saqlash bilan solishtirish mumkin, chunki bu tarixiy hudud maqollarida ham xuddi shunday hodisalar aks etgan.

d) turli tillarda komponentlardan birini boshqasiga qisman almashtirish orqali maqolning semantikasini saqlab qolish mumkin, masalan: "Qarg'a qarg'aning ko'zini cho'qimaydi"= "Eine Krähe hackt der anderen die Augen nicht aus" –Qarg'a qarg'aning ko'zini cho'qib olmaydi; "Ein Teufel tut dem anderen nichts" –Bir shayton boshqasiga hech nima qilmaydi; "Kein Wolf beisst den andern" –Hech bir bo'ri boshqasini tishlamaydi; uzbek maqoli bilan solishtiring (makol kk)– "Der Krug geht so lange zu Wasser, bis er bricht" – Ko'za sinmagunicha suvga boradi (Ko'za suvga qatnay boshladi, boshini ham o'sha yerda sindiradi)"= "Nach dem Kleide wird man empfangen, nach dem Verstände entlassen" - Kiyimga qarab kutib olishadi, aqlga qarab kuzatishadi "Eigen, Brot nährt am besten" – O'z noning hammasidan ham yaxshiroq boqadi = "Lügen haben kurze Beine" = - Yolg'onning oyog'i kalta va hokazo.

Shunday qilib, nemis va uzbek maqollari o'rtasidagi tillararo munosabatlarning asosiy xususiyatlaridan biri bu maqolning butun ma'nosiga mos kelishida ifodalangan semantik parallelizmning mavjudligi deb ta'kidlash mumkin: "Früh aufstehen und jung (früh) freien (tut) wird niemanden bereuen" =Erta uylangan va erta uyg'ongan afsuslanmaydi.

Biroq maqolning semantikasini bir tildan ikkinchi tilga tarjima qilishda yoki o'tkazishda shuni hisobga olish kerakki, maqollarni parafrazlash har ichki tilda sodir bo'ladi, bu avvalgi boblarda tasvirlangan va maqolning zamonaviy sharoitlarga moslashish qobiliyati bilan izohlanadi.

Biroq maqolning semantikasini bir tildan ikkinchi tilga tarjima qilishda yoki o'tkazishda shuni hisobga olish kerakki, maqollarni parafrazlash har ichki tilda sodir bo'ladi

bu kop bor tasvirlangan va maqolning zamonaviy sharoitlarga moslashish qobiliyati bilan izohlanadi.

Shunday qilib, nemis va o'zbek tillarining maqollarini taqqoslash natijasida biz maqol ekvivalentligining eng umumiy namunalarini aniqlashimiz mumkin:

- quyidagi maqollar eng ko'p maqol ekvivalentiga ega:

- eng xarakterli umuminsoniy qadriyatlar, tushunchalar, hodisalarni aks ettiruvchi;

- boshqa tillardan olingan yoki boshqa tillardan o'zlashtirilgan komponentlarni o'z ichiga olgan va shu tariqa ularning tipik makaronik uslubdan foydalangan holda jummalarni ifodalovchi maqollar.

- quyidagi maqollar eng kam ekvivalentligi bilan tavsiflanadi:

a) ma'lum bir til va ma'lum bir madaniyat uchun eng xarakterli voqelikni aks ettiruvchi;

v) antroponimlar, toponimlar, gidronimlar va muayyan xalqning yashash joyiga tegishli boshqa geografik nomlarni tarkibiy qismlar sifatida o'z ichiga olgan;

g) butparastlik davridagi milliy sharoitlar, kundalik vaziyatlar, diniy e'tiqodlar va xurofotlarni aks ettirish uchun foydalaniladigan maqollar.

Kirish qismida ta'kidlanganidek, ichki xil tilning maqol tarkibini taqqoslab o'rganish zarurati globallashuvning mavjud tillarni saqlab qolish masalalariga salbiy ta'siri bilan bog'liq. Dunyoda 6500 ta turli tillar mavjud bo'lib, YUNESKO mutaxassislari ikki avloddan so'ng 4000 ta til abadiy foydalanishdan yo'qolishini ta'kidlamoqda. Bunga misol, keyingi 100 yil ichida yo'q bo'lib ketishi mumkin bo'lgan Svan tilidir. Ilgari mustamlakachilik bilan bog'liq bo'lgan narsa endi globallashuv bilan bog'liq deb hisoblanmoqda. "Volskswagen" firmasi mablag'lari hisobidan yaratilgan Tillarni o'rganish va tadqiq qilish jamg'armasi mutaxassislari ta'kidlaganidek, 30 dan ortiq yangi tillar o'lib borayotgan tillarning o'rnini bosa olmaydi. Masalan, frantsuz mustamlakachilarining tili negizida kreol tili vujudga kelgan. Faqat "Evropa Xartiyasi"ga kiritilgan tillar saqlanib qolishi uchun yaxshi imkoniyatga ega. Bularga Breton va Bask tillari kiradi. Shuning uchun ham tillarni, ularning lug'aviy va madaniy boyligini o'rganish va asrab-avaylash uchun alohida harakat qilish zarur. Bundan tashqari, ushbu maqolada ko'rsatilgan frazeologiya va paremiya sohasidan tilda mavjud bo'lgan eng ifodali vositalarning semantikasini yetkazish uchun ishlanmalar yaratilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbek xalq maqollari, Ikki tomlik, Toshkent, „Fan“ nashriyoti -1987, 1-tom, 323-bet.
2. Janet Sobieski. "Wolfgang Mieder, Professor of German and Folklore". Retrieved 17. February 2009.
3. Wurm, S.A. New Guinea area languages and language study, Vol. 3, Language, culture, society, and the modern world. C-40. 1977.

The Role of Advertising in Translation

Ababakirova Marjona Sherzodbek qizi

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti talabasi

marjonamuk412@gmail.com +998971680505

ABSTRACT

This article examines the critical function of translation in advertising, focusing on how it can be used to improve communication efficacy in international marketing efforts, ensure brand consistency, and bridge cultural gaps. The study highlights the significance of cultural relevance, brand consistency, market expansion, cultural sensitivity, and creative adaptability in developing effective multilingual advertising strategies by looking at the complex process of translating advertising content. This research provides important insights into how linguistic and cultural factors affect consumer perceptions, brand engagement, and market penetration in the ever-changing field of international advertising through a thorough examination of the function of translation in advertising.

KEY Words: Cultural Relevance, Brand consistency, creativity and sensitivity.

The world of advertising has expanded, and companies now compete to engage with a wide range of consumers in multiple languages and geographies. The key component of cross-cultural communication is translation, which is essential for creating ads that effectively reach target consumers around the globe. Advertising translation goes beyond language borders to retain brand identity, communicate messages honestly, and handle cultural quirks. The importance of translation in guaranteeing cultural relevance, market expansion, and brand consistency becomes more and more apparent as brands negotiate the difficulties of global markets. This article explores the various aspects of translation in advertising and how it affects customer involvement in a multicultural marketplace as well as brand communication.

Today's globalized world has made advertising a vital tool for companies looking to reach a wide range of consumers from various cultural backgrounds. The ability to successfully translate and modify messages so that they align with the cultural norms and

values of the target audience, however, is crucial to the success of advertising efforts. The process of guaranteeing the efficacy and impact of advertising campaigns is known as cultural relevance in advertising translation.

The process of modifying advertising messaging to conform to the cultural values, beliefs, and preferences of the intended audience is known as cultural relevance in advertising translation. This entails taking into account not just the communication's precise meaning but also any cultural quirks and surrounding circumstances that can affect how the message is understood. Advertisers can design more approachable and compelling advertisements for their target demographic by considering cultural characteristics including language, symbols, iconography, and social norms.

Shimp (2010) asserts that establishing trustworthiness and confidence with customers requires cultural relevance in advertising translation⁸. A favorable emotional response and resonance with the target audience are more likely to result from culturally relevant advertising messages. Eventually, this may result in higher sales as well as more brand knowledge and loyalty. According to Lee and Thorson's (2008) research, for instance, culturally appropriate advertising messages had a greater effect on customer attitudes and purchase intentions than generic ones that ignored cultural considerations⁹. Moreover, cultural relevance in translation for advertising might aid in preventing miscommunications or misinterpretations that may result from cultural differences. Advertisers should make sure that their advertisements are well-received and understood by customers by tailoring their messages to the cultural norms and values of their target audience. This can lessen the chance of any unintentional offense or negative reaction brought on by ignorance or cultural insensitivity. So, cultural relevance in advertising translation is a critical aspect of creating successful advertising campaigns that resonate with diverse audiences. By considering cultural factors and adapting messages to align with the values and norms of the target audience, advertisers can create campaigns that are more engaging, relatable, and effective. As businesses continue to expand into global markets, the importance of cultural relevance in advertising translation will only continue to grow in importance.

---

⁸ Shimp, T. A. (2010). Advertising, promotion, and other aspects of integrated marketing communications.

⁹ Lee, W. N., & Thorson, E. (2008). The impact of cultural differences on advertising effectiveness: A comparison of the United States and Korean print advertising. *Journal of Advertising*, 37(2), 99-109.

Also, a key component of marketing strategy that guarantees a uniform and coherent message is conveyed to consumers across markets and languages is brand consistency in advertising translation. Regardless of the language or cultural setting in which they are presented, it entails upholding the same brand identity, values, and messaging across all advertising materials. Consumers become more accustomed to the brand as a result of this constancy, which eventually boosts sales and market share.

Brand equity, or the perceived value of a brand in the eyes of consumers, is a fundamental idea in brand consistency. According to Keller (1993), consistent brand messaging and experiences that foster favorable associations and perceptions in the minds of customers are the foundation for building brand equity¹⁰. Accurate and consistent translations of advertising materials contribute to the strengthening of brand equity and these favorable connotations in various markets.

Adapting advertising materials to the cultural norms, values, and preferences of the target market is known as cultural adaptation, and it is a crucial idea in the translation of advertising. To guarantee that the fundamental brand identity and messaging are not jeopardized, it is crucial to find a balance between cultural adaptability and brand consistency. In order for foreign marketing initiatives to be successful, it can be difficult to maintain brand consistency while adjusting for cultural variances¹¹, as Laroche et al. (2005) point out.

One common challenge in advertising translation is the loss of meaning or nuance during the translation process. This can occur due to linguistic differences, cultural nuances, or the limitations of the translation process itself. To overcome this challenge, it is essential to work with professional translators who are not only fluent in the target language but also understand the brand identity and messaging. Additionally, using translation technologies such as machine translation and translation memory tools can help to ensure consistency and

---

¹⁰ Keller (1993) Conceptualizing, measuring, and managing customer-based brand equity

¹¹ How Do Involvement and Product Knowledge Affect the Relationship between Intangibility and Perceived Risk for Brands and Product Categories? -Michel Laroche, 2005; Concordia University

accuracy in advertising translation. Briefly, Successful international marketing strategies depend heavily on maintaining brand consistency in translated advertisements. Companies may develop consumer trust, loyalty, and brand equity by upholding a consistent brand identity and messaging across several languages and markets. Maintaining the fundamental brand identity requires striking a balance between adaptability and consistency, even while cultural adaptation is crucial. Companies may successfully convey their brand message to a global audience and spur commercial growth by overcoming obstacles like meaning loss in translation.

Additionally, when it comes to translating advertisements, innovation and flexibility are crucial components that enhance the potency and influence of marketing initiatives across a range of cultural settings. Translating advertising creatively requires preserving the spirit of the source material while modifying it to conform to the socio-cultural conventions and cultural preferences of the intended audience. It goes beyond simple linguistic accuracy. The difficulty of imaginatively modifying slogans, taglines, images, and brand messaging to elicit comparable emotional reactions and communication impact in the target language is one that translators frequently face. Transcreation, the idea that translators translate words and also recreate the overall advertising concept in a way that elicits the same feelings and reactions as the source, is essential to successful translation of advertising. This method necessitates a creative translation procedure, a profound comprehension of the source and destination cultures, and a respect for linguistic nuances. Translation of advertising requires adaptation as well because it means modifying the message to fit the values, beliefs, and preferences of the intended audience. To ensure that the message is culturally relevant and resonates with the local audience, advertising content adaptation may involve making changes to the visuals, altering cultural references, or revising the tone and style. Translators improve the relevancy and efficacy of the advertising campaign by tailoring the content to the cultural quirks and sensibilities of the intended audience.

In advertising translation, the combination of innovation and adaptation not only guarantees the accuracy of the brand message but also amplifies its persuasiveness and market impact. In an increasingly worldwide economy, translators play a critical role in improving brand communication, boosting consumer engagement, and driving effective advertising campaigns through creative language choices, cultural insights, and strategic adaptations.

In Conclusion, In the increasingly interconnected global economy, translation plays a leading role in determining the effectiveness and impact of advertising efforts. Translation becomes increasingly important in advertising as firms aim to reach a wider range of consumers and increase their market share. By putting cultural relevance, brand consistency, and creative adaptation at the forefront of their translation strategy, advertisers can break through language barriers and connect with customers more deeply. In addition to ensuring linguistic accuracy, advertising translation art improves consumer engagement, builds emotional bonds with consumers, and encourages brand loyalty. Understanding how important translation is to creating culturally relevant and engaging advertising material helps brands successfully negotiate the challenges of intercultural communication, forge deep connections with a range of consumers, and succeed in a competitive marketplace.

References

1. How Do Involvement and Product Knowledge Affect the Relationship between Intangibility and Perceived Risk for Brands and Product Categories? -Michel Laroche, 2005; Concordia University
2. Lee, W. N., & Thorson, E. (2008). The impact of cultural differences on advertising effectiveness: A comparison of the United States and Korean print advertising. *Journal of Advertising*
3. Keller (1993) Conceptualizing, measuring, and managing customer-based brand equity
4. Shimp, T. A. (2010). Advertising, promotion, and other aspects of integrated marketing communications.
5. <https://www.studeersnel.nl/nl/document/universiteit-van-amsterdam/thesis-proposal-marketing/keller-1993conceptualising-measuring-and-managing-customer-based-brand-equity/1307281>

SIYOSIY SHARH JANRINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Temirova Gulzor O'zDJTU tayanch doktoranti

Annotasiya. *Ushbu tezisdagi sharh janrining o'ziga xos ilmiy-nazariy talqini hamda siyosiy diskussiyadan farqli jihatlari haqida so'z boradi. Shuningdek, tezisdagi bir qator xorijlik va mahalliy olimlarning tadqiqot ishlari tahlil qilinib mavjud bahsli nazariy qarashlar xususida tegishli taklif va tavsiyalar keltiriladi.*

Kalit so'zlar: *Janr, OAV, sharh, sharh turlari, media-makon, internet jurnalistika.*

Abstract. *This thesis talks about the unique scientific-theoretical interpretation of the comment genre and its different aspects from political discussion. Also, the thesis analyzes the research works of a number of foreign and local scientists and gives relevant suggestions and recommendations regarding the existing controversial theoretical views.*

Key words: *Genre, mass media, commentary, types of commentary, media space, internet journalism.*

Rivojlanayotgan globallashuv, jahon siyosatining asosiy subyektlari geosiyosiy strategiyalarining murakkablashuvi, axborot texnologiyalarining, jumladan, Internet va yangi interaktiv ommaviy axborot vositalarining keng tarqalishi sharoitida siyosiy kommunikatsiyaning zamonaviy jamiyat hayotidagi roli va o'rni barqaror bo'lib bormoqda. Shu bilan birga, siyosiy muloqotning asosiy kanali ommaviy axborot vositalari bo'lib, u o'z arsenalida turli texnologiyalar, formatlar, janr tizimlari, lingvistik vositalarga ega. Zamonaviy ommaviy axborot vositalari nutqida tahliliy janrlar (maqola, sharh, tergov, fikr rukni va boshqalar) alohida o'rin tutadi. Siyosiy tahlilda asosiy sintezlovchi rolni siyosiy sharhlar egallaydi, uning diskursiv sohasi ayniqsa keng va mazmunli. Siyosat olamidagi biron bir muhim voqea sharhsiz tugamaydi. Shu bilan birga, zamonaviy tilshunoslikda siyosiy sharh kabi ommaviy ongga ta'sir etuvchi kuchli vositaning lingvistik imkoniyatlarini ilmiy tahlil qilishga yetarlicha e'tibor berilmayapti.

Bugungi kunda, jamiyat hayotida siyosiy kommunikatsiyaning roli ortib borayotgani va undan turli maqsadlarda, shu jumladan ommaviy ongga manipulyatsiya ta'sir qilish vositasi sifatida foydalanish amaliyoti keng tarqalmoqda.

Siyosiy sharhlar nutqini o'rganish ob'ektiv zarur ko'rinadi, chunki zamonaviy odamlar va butun jamiyat uchun olingan ma'lumotlarning haqiqat va yolg'onligini ajrata olish, manipulyatsion texnologiyalarga qarshi turish uchun noto'g'ri ma'lumotni tan olish muhimdir. Siyosiy sharhlar nutqi - siyosiy kuchlarning uyg'unligini, davlatning tashqi va ichki siyosatini rivojlantirish tendentsiyalarini aks ettiruvchi jamiyat siyosiy hayotining murakkab tashkil etilgan hodisasi hisoblanadi. Siyosiy sharhlar nutqining ommaviy auditoriyaga manipulyatsiya ta'sirining pragmatik, semantik, ritorik va kognitiv vositalarini aniqlashdir.

Siyosiy nutqning muhim xususiyati shundaki, siyosatchilar ko'pincha nominalizatsiya, ellipsis, metaforaziya, maxsus intonatsiya va saylovchilar va raqiblar ongiga ta'sir qilishning boshqa usullaridan foydalangan holda o'z maqsadlarini yashirishga harakat qiladilar.

Siyosiy tilning asosiy vazifalaridan biri esa - hokimiyat uchun kurash va agar u o'zlashtirilsa, hokimiyatni o'z qo'lida ushlab turishdir. Siyosiy tilning xarakterli belgilari semantik noaniqlik va fantomizmdir (siyosiy tilning ko'pgina belgilari real denotatsiyaga ega emas). Ongsizlikka, ezoterizmga tayanish (ko'plab siyosiy bayonotlarning asl ma'nosi faqat bir necha kishiga tushunarli), masofa va teatrallik.

Janr jihatidan siyosiy sharh quyidagi bir qator mezonlarga asoslanadi: muloqot ishtirokchilarining tabiati; aloqa kanalining o'ziga xos xususiyatlari; diskursiv strategiyalardan, lingvistik vositalardan foydalanilgan; referent siyosiy hodisa; vaqtinchalik, xronotop.

Aloqa ishtirokchilari nuqtai nazaridan siyosiy sharh xabar muallifining mavjudligi (siyosiy kuzatuvchi, sharhlovchi, tahlilchi, muxbir, intervyu beruvchi, esseist, sharhlovchi, sharhlovchi va boshqalar) va maqsadli auditoriyaning tabiati bilan belgilanadi. (keng jamoatchilik, professional muhit). Sharhlovchining ixtiyorida ko'pincha bir necha soat bor. Muhim voqeani zudlik bilan sharhlar bilan bog'liq muammoni kerakli material va ko'nikmalarni yaxshi biladigan bilimdon jurnalistgina muvaffaqiyatli hal qila oladi. Shuning uchun sharhni tayyorlash odatda sharh mavzusiga oid mavzuga ixtisoslashgan kolonist yoki muxbir zimmasiga yuklanadi. Xabar muallifi mohiyatan taqdim etilayotgan ijtimoiy institut va maqsadli auditoriya o'rtasida kommunikativ vositachi hisoblanadi. Har qanday

media tuzilmasi tizimli tashkilotga ega va ma'lum bir jamiyatga xos bo'lgan axborotni ishlab chiqarish va tarqatish jarayonini ijtimoiy tartibga solish normalariga bo'ysunadi. Shuning uchun muallif tomonidan etkazilgan ma'lumotlar individual muallifning emas, balki ommaviy ishlab chiqarish natijasidir.

Siyosiy sharhlar ma'lum aloqa kanallari orqali oqadi: Internet muhitida, shuningdek, ommaviy axborot vositalarida. Har bir ommaviy axborot vositasi uzatilayotgan xabarga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan ommaviy axborot vositalarining maxsus xususiyatlari bilan tavsiflanadi. Shunday qilib, gazeta yoki jurnalda matnning og'zaki qismini grafik dizayn va illyustratsiyalar, radioda - ovozli imkoniyatlar va ovoz, televizorda - video orqali yaxshilash mumkin.

Siyosiy sharhda ob'ektni tahlil qilish muallifning nutq ishtirokchilariga qaratilgan bayonot turiga qarab o'zgarishi mumkin bo'lgan muayyan diskursiv strategiyalardan foydalanishini oldindan belgilab beradi. Siyosiy sharh muallifi ataylab muallifning pozitsiyasini aks ettiruvchi ijtimoiy hayot faktlariga asoslanadi va ularning ta'rifini tuzadi.

Shunday qilib, siyosiy sharh bir qator janr shakllantiruvchi omillar asosida shakllanadi. Jurnalistika janrlari tizimida faktga sharhning mavjudligi tahliliy janrlarni sof axborot janrlaridan ajratib turuvchi mezon bo'lib, uning obyekti faktning o'zi hisoblanadi. Bunda sharh janr sifatida emas, balki janr strukturasi element sifatida ishlaydi. Siyosiy sharh potentsial ta'sir nuqtai nazaridan siyosiy kommunikatsiyaning eng qiziqarli janrlaridan biridir. Shu bois siyosiy sharhlar nutqini ilmiy bilimlarning turli sohalari, siyosiy tajriba va ijtimoiy amaliyotni birlashtirgan holda o'rganish dolzarb ko'rinadi.

ADABIYOTLAR VA ELEKTRON RESURLAR RO'YXATI

1. Aivazova, V.V. "Minnatdorchilik" ramka-stsenariysining kognitiv jihatlari [Matn] // Siyosiy tilshunoslik / ch. ed. A.P. Chudinov; Ural. davlat ped. univ. - Ekaterinburg, 2010. - Nashr. 1/31. - 188 b.

2. Budaev, E.V. Siyosiy metaforalarning semiotik parallelizmi [Matn] // Siyosiy tilshunoslik / ch. ed. A.P. Chudinov; Ural. davlat ped. univ. - Ekaterinburg, 2008. - Nashr. 3/26. - 200 s.

3. Vashtalova, Yu.S. Amerika siyosiy nutqining ritorik xususiyatlari: kognitiv-semantik jihati: AQSH siyosiy yetakchilarining chiqishlari asosida [Matn]: referat. dis. ...kand. Filol. Sci. - Sankt-Peterburg, 2009 yil.
4. Gurevich, S.M. Gazeta: kecha, bugun, ertaga [Matn]. - M.: Aspect-Press, 2004. - 288 b.
5. Guseva, O.A. Siyosiy nutqning ritorik-argumentativ xususiyatlari: Prezidentning xalqqa murojaatlari asosida [Matn]: muallif referati. dis. ...kand. Filol. Sci. - Tver, 2006 yil.
6. Хидиров, X. Н. (2019). Philosophical Analysis of the Role of the Media in Shaping Civic Culture in Uzbekistan. Молодой ученый, (15), 322-324.
7. Хидиров, X. Н. (2017). Moral personality education in the philosophy of existentialism of Karl Jaspers. Молодой учёный, 30, 95.
8. Хидиров, X. Н. (2018). Social justice and the process of education, and their mutual influence in the philosophical views of Abu Nasr al-Farabi. Молодой ученый, (14), 262-263.
9. Xusanova Ma'rifat Axmadjonovna., Asomiddinova Gulruh Alijonovna. TIL ESTETIKASIGA DOIR. Analytical Journal of Education and Development Volume: 03 Issue: 03 | Mar-2023 ISSN: 2181-2624 www.sciencebox.uz 262-265.

MAKTAB DARSILIKLARIDA OLMOSHLARNING O'RGANILISHI

Sayfullayeva Ra'no Alijon qizi

Samarqand davlat universiteti, filologiya fakulteti 4-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada olmoshlarning o'zbek tilshunosligida o'rganilishi, olimlarning olib borgan tadqiqot va izlanishlari va manbaalarning guruhlariga tasniflanishi haqida so`z yuritiladi

Kalit so`zlar: lug'aviy birliklar, lingvistik tabiat, leksik-grammatik tizim, S.Ashirboyev, olmoshlar evolyusiyasi

KIRISH

O'zbek tili birliklarini (jumladan, barcha so'z turkumlariga oid lug'aviy birliklarni) fonetik, fonologik, morfologik, leksik, semantik, stilistik, pragmatik jihatdan o'rganish keng ko'lamda amalga oshirilmoqda. Binobarin, bu borada hal etilishi va chuqur o'rganilishi lozim bo'lgan muammolar anchagina. Bugungi kunda bo'layotgan jamiyatdagi o'zgarishlar, taraqqiyot tilimizda ham o'z aksini topmoqda. Tilning muhim elementi hisoblanadigan so'zning lingvistik tabiati, shakl va ma'no xususiyatlari, uning nutqiy jarayonda tutgan o'rni qadimdan tadqiqotchilarning diqqatini tortib kelmoqda. So'zlarning inson, narsa-hodisa, belgi-xususiyat, harakat- holat singlarlarni ifodalashdagi o'ziga xos jihatlarini belgilash maqsadida ularni muayyan guruhlar va turkumlarga ajratgan holda tahlil etish borasida tilshunoslar yakkildirlar.

O'zbek tili leksik-grammatik tizimida alohida xususiyatlarga ega bo'lgan olmoshlar ham so'z turkumlari orasida mustaqil guruh sifatida e'tirof etib kelinmoqdaki, bu e'tirof ma'lum nazariya asoslarga ega.

Asosiy qism

So'z turkumlarining, jumladan olmoshlarning o'zbek tilshunosligida o'rganilishi haqida S.Ashirboyevning "O'zbek tili grammatik qurilishining o'rganilish tarixidan (1875-1917 yillardagi rus turkologlari asarlari asosida)" mavzusida yozilgan nomzodlik dissertatsiyasi va J. Eltazarovning "So'z turkumlari haqida lingvistik nazariyalar" nomli monografiyasida ma'lumotlar batafsil berilgan16 .

Olmoshlar masalasi yoritilgan ilmiy manbalarni 3 guruhga ajratib qarash maqsadga muvofiq:

1. Olmosh tarixiy nuqtai nazardan yoritilgan asarlar. O'zbek tili tarixiy morfologiyasining ismlar silsilasida qaraladigan olmoshlar qadimiy turkumlardan bo'lib, ularning shakllanishi va taraqqiyoti G'.Abdurahmonov va Sh.Shukurovning "O'zbek tilining tarixiy grammatikasi", J.Hamdovning "O'zbek tili tarixi. II qism. Tarixiy morfologiya. Birinchi bo'lim" kabi asarlarda, H.Ne'matovning ayrim ishlarida tadqiqot obyekti bo'lgan hamda o'zining tegishli ilmiy-nazariy bahosini olgan. O'zbek tilshunosligida olmoshlar tadqiqiga bag'ishlangan sezilarli ishlardan biri Yusupovning kuzatishlari bo'lib hisoblanadi. Olimning "Eski o'zbek adabiy tilida olmoshlar (XV-XVI asrlar)" deb nomlangan monografiyasida Alisher Navoiy va uning zamondoshlari asarlarida, XV-XVI asrlarda yuzaga kelgan yozma yodgorliklarda o'z ifodasini topgan olmoshlarning barcha turlari aniqlangan va tavsiflangan. Eski o'zbek tili va hozirgi o'zbek adabiy tilida qo'llanilgan va qo'llanilayotgan olmoshlarning asosiy leksikgrammatik hamda semantik farqlari, o'ziga xos xususiyatlari ishonchli dalillar asosida ko'rsatib berilgan. 17 Muallif olmoshlar xususidagi u yoki bu fikrni tasdiqlash maqsadida XIXII asrlarda yaratilgan yozma yodgorliklar hamda hozirgi o'zbek tili va uning shevalaridan to'plangan materiallardan qiyosiy foydalangan. Rus va turkiy tilshunosliklar hamda o'zbek tilshunosligida olmoshlarni o'rganishga bag'ishlangan qator ishlar B.Yusupovning monografiyasida tahlil qilingan va ularning ayrimlariga munosabat bildirilgan. Tadqiqotga berilgan ilovalar ham ilmiy jihatdan ahamiyatlidir. Ilovalardan ma'lum bo'lishicha, XV-XVI asrlar eski o'zbek tilida ifodasini topgan 64 ta olmosh (men, sen, ul, u, nimarsa, kimsa va boshqalar), qayd etilgan davrda qo'llangan 48 ta olmoshning asli turkiy ekanligi, 9 ta arab tilidan o'zlashtirilgan (jam'i, koffa, biajmaihim va boshqalar), 7 ta fors-tojik tillaridan olingan (hamin, hamon, tobakay va boshqalar). Ilovalardan XV-XVI asrlarda qo'llangan olmoshlarning hozirgi o'zbek adabiy tilidagi shakllarining qiyosiy jadvali ham joy olgan.

U. Sanaqulovning doktorlik dissertasiyasida olmoshlar evolyusiyasi xususida ham so'z yuritilgan. Unda To'nyuquq, Kultegin, Oltin yoruq kabi yozma yodgorliklar tilida qo'llangan ban (men), na, kanty (kandy), o'z, qamug' - qamuq (hamma, barcha), alqu (hamma), anaqaya (ana-mana), sa-si (sen), yshyl, oshal, shyl, ysh, oshny, ashny, na-ns, nschyk, mlyk, nstsk, nsgu, nssha, qay, qach, qan, qanda, qayan singari olmoshlar tahlil qilingan. Ilovadagi 12-

jadvalda VII-X asrlarda, 13-jadvalda XI-XIV asrlarning yodgorliklari tilida qoʻllangan olmoshlar sanab oʻtilgan.

2. Hozirgi oʻzbek tilidagi olmoshlar maxsus tadqiq qilingan yoki olmoshlar masalasi ham tilga olingan asarlar. Mazkur soʻz turkumi monografik yoʻnalishda ham oʻrganilgan. Masalan, X.Komilovning “Oʻzbek tilida son va olmosh” asari va I.Suyarovning “Hozirgi oʻzbek adabiy tilida olmosh” mavzuyidagi nomzodlik dissertatsiyasi bu boradagi yirik tadqiqotlardan boʻlib hisoblanadi. Ushbu ishlarda olmoshlarning lingvistik tabiati, ayniqsa, grammatik xususiyatlari toʻgʻrisida atroflicha mulohazalar yuritilgan, stilistik xususiyatlariga ham qisman toʻxtalib oʻtilgan.

3. Olmoshlarning ayrim turlarining stilistik xususiyatlari yuzasidan fikr bildirilgan yoki maʼlum darajada yoritilgan asarlar. Bu ishlar sirasiga R.Qoʻngʻurov S.Karimov, B.Isabekov, T.Akramov va N.Fozilovalarning maqolalari kiradi. Jumladan, R.Qoʻngʻurovning «Olmosh stilistikasiga doir ayrim mulohazalar» nomli maqolasida kishilik, koʻrsatish, soʻroq, belgilash, gumon olmoshlarining uslubiy xususiyatlari, ularning asosiy maʼnolari bilan bir qatorda qoʻshimcha maʼnolar kasb etishi, bunday holat esa badiiy-estetik vazifani bajarishga xizmat qilishi koʻrsatib berilgan.

Xulosa

Maʼlum boʻldiki, oʻzbek tilshunosligida mustaqil soʻz turkumlaridan sanaladigan olmoshlar yuzasidan bir qator ishlar amalga oshirilgan. Ularda olmoshning turlari aniqlangan, maʼnoviy xususiyatlari yuzasidan kuzatishlar olib borilgan, mazkur soʻz turkumini yaxlit hodisa sifatida tadqiq etish yoʻllari koʻrsatib berilgan.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Аминова С. Она тили дарсларида ноанъанавий усуллар // Тил ва адабиёт таълими. – Тошкент, 1995. – № 1. – Б. 17-18.
2. Давлат таълим стандартига шарҳ: Она тили // Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти ва ўқув дастури. – Таълим тараққиёти. Ахборотнома, 1-махсус сон. – Тошкент: Шарқ, 1999. – Б. 46-54.
3. Hozirgi oʻzbek adabiy tili. Akademik litseylarning 1-2-3-bosqich talabalari uchun darslik. T.: Xalq merosi, 2013.
4. Mahmudov N., Nurmonov A. va boshqalar. Ona tili. 5-sinf. Oʻqituvchilar uchun qoʻllanma. – Toshkent: Maʼnaviyat, 2004. – 176 b.
5. Mahmudov N. va boshqalar. Ona tili. 7-sinf. / Oʻqituvchilar uchun qoʻllanma. – Toshkent: Maʼnaviyat, 2005. – 141 b.

O'ZBEKISTONDA ESTRADA XONANDALIGINING RIVOJLANISHI VA KO'RINISHLARI

Alayeva Zarnigor Maxmudovna

Buxoro davlat pedagogika instituti Musiqa va tasviriy san'at kafedrası o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Musiqa – estetik tarbiya, demokratik jamiyat kishisini garmonik tarbiyalash yo'lida olib borilayotgan ulkan ishning tarkibiy qismiga aylanmog'i kerak. Ushbu maqolada o'zbekistonda estrada xonandaligining rivojlanishi va ko'rinishlari haqida qisqacha mulohazalar bildirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Estrada, musiqa, san'at, xalq og'zaki ijodi, xonanda, uslub.

Estrada (ispancha - taxtasupa), estrada san'ati - 1) keng ma'noda - ko'ngilochar, ommabop badiiy (abadiy, musiqiy, raqs, tomoshaviy va boshqalar) janr va shakllarning umumiy ifodasi; 2) tor ma'noda - sahnaviy professional san'at turi. Rossiya va boshqalar ba'zi mamlakatlarda estrada Angliyada myuzikxoll, Fransiyada varyete, kafeshantan, kabare, AQShda shou, revyu kabi atamalar bilan estrada yuritiladi. Estradaning kelib chiqishi xalq og'zaki ijodi bilan bog'liq bo'lsada, u muayyan san'at turi sifatida 19-asrda Yevropa yirik shaharlarining demokratik ijtimoiymadaniy muhitida yuzaga kelgan. Estradaning asosiy shakli - maxsus joylarda, muntazam ravishda o'tkaziladigan estrada konsertidir. U bir nechta artistning badiiy tugal, turfa mazmundagi kichik chiqishlaridan iborat bo'lib, ifoda vositalarining lo'nda va yorqinligi, o'ziga xosligi, ishtirokchilarning tomoshabin bilan bevosita muloqotda bo'lishi bilan ajralib turadi.

Estrada tomoshalari ba'zan konferansye birlashtirgan mavzuli dastur asosida tuziladi. Yevropada estrada tomoshalari dastlab kafe va restoranlarda, keyinchalik moslashtirilgan teatr binolari va boshqalar joylarda o'tkazilgan. Ularda so'z ustalari, qo'shiqchilar, raqqos va raqqosalar, shuningdek, akrobat, ko'zbog'lovchilar ishtirok etgan. Hozirda estrada sahnalarida monolog, felyeton, hajviy hikoya kabi nutq janrlari, estrada raqs va kuplet va estrada qo'shig'i, ko'pgina sirk turlari jonglyorlik teatr miniatyurasi, qo'g'irchoqbozlar chiqishlari, pantomima va boshqalar mavjud.

O‘zbekistonda Estradaning rivojlanishi quyidagi ko‘rinishlarda bo‘lgan: bir tomondan unda an’anaviy san’at namunalari sahna talablariga moslashtirib o‘zgartirilgan yoki milliy janrlar negizida yangi sahna turlari yaratilgan.

Ikkinchi tomondan O‘zbekiston Estradasi chet el san’ati shakl va uslublari ni o‘zlashtirishi bilan boyidi. 1956-yildan O‘zbek estrada teatri, keyinchalik O‘zbek davlat estrada birlashmasi faoliyat ko‘rsatgan.

Hozirda O‘zbekistonda estrada san’atini rivojlantirish, estrada jamoalari hamda yakka ijrochilar faoliyatini muvofiqlashtirish kabi vazifalar “O‘zbeknavo” birlashmasiga yuklatilgan. estrada o‘quv yo‘nalishi sifatida maxsus ta’lim tizimiga kiritilgan. 1996-yildan Toshkent estrada kolleji, O‘zbekiston davlat konservatoriyasi va boshqalar san’at o‘quv yurtlarida estrada ftlari faoliyat ko‘rsatmoqda.

Jamiyatimizning eng muhim vazifalaridan biri o‘zida ma’naviy boylikni, axloqiy poklik va jismoniy barkamollikni mujassamlashtirgan insonni voyaga yetkazishdir. Ana shu tarixiy vazifani hal qilishning asosiy omili murakkab va ko‘p qirrali tarbiya tizimidan iborat. Mazkur tizimda yosh avlodni musiqa ta’limi orqali tarbiyalash muhim ro‘l o‘ynaydi. Musiqa ta’limi yosh avlodning milliy ma’naviyati va axloqiy madaniyatini shakllantirishga, milliy g‘urur va vatanparvarlik tarbiyasini amalga oshirishga, ijodiy mahorat, nafosat va badiiy didni o‘stirishga, fikr doirasini kengaytirishga, mustaqillik va tashabbuskorlikni tarbiyalashga xizmat qiladi.

O‘zbekistonda musiqa asosan xalq va og‘zaki an’anadagi professional musiqa sifatida qadimdan rivojlanib kelgan. Xalq musiqasida lapar, terma, yalla, qo‘shiqning turli xillari (marosim, maishiy, mehnat, o‘yin, raqs, lirik, nasihatombuz va boshqa), og‘zaki an’anadagi o‘zbek professional musiqasida esa doston, katta ashula, ashula, maqom, cholg‘u yo‘llari kabi janrlar mavjud. O‘zbek musiqa merosida 4 asosiy mahalliy uslubni farqlash mumkin.

Xorazm musiqa uslubi, Farg‘ona - Toshkent musiqa uslubi, Surxondaryo Qashqadaryo musiqa uslubi. 20-asrda o‘zbek va O‘rta Osiyo xalqlari musiqa merosini yozib olish va o‘rganish bo‘yicha muhim ishlar bajarildi, yuzlab nota to‘plamlari nashr etildi. Bastakor, xofiz va sozandalar o‘zbek musiqa merosi durdonalari (Shashmaqom, Xorazm maqomlari, Farg‘ona-Toshkent maqom yo‘llari) ni keng targ‘ib qilibgina qolmay, yangi cholg‘u kuy va ashulalar yaratdilar, dastlabki musiqali drama va komediya asarlarining mualliflari bo‘lishdi. 1930-40- yillarda O‘zbekistonda avvallari bo‘lmagan yangi (opera, balet, simfonik musiqa, kamer musiqa) kabi musiqa janrlari yuzaga keldi. Ayniqsa, 1950-60- yillardan boshlab

O'zbekiston kompozitorlari ijodi keng rivoj topdi, shuningdek, ommaviy musiqaning estrada musiqasi, yoshlar musiqasi kabi yo'nalishlari ham keng yoyildi.

Hozirgi kunda musiqa ta'limi va musiqa bilim dargohlari takomillashib bormoqda. O'zbekistonda tashkil etilgan ilk musiqa dargohlarini Buxoro musiqa maktablari, Samarqand musiqa va xoreografiya institutlari bilan taqqoslaydigan bo'lsak, hozirda musiqa ta'limiga naqadar katta e'tibor qaratilayotganligining guvohi bo'lamiz.

Bilamizki, musiqa insonning tarbiyasida juda muhim o'rin tutish shakshubhasizdir. Musiqa tarbiyasi bo'yicha xalqaro jamiyatning IX konferensiyasida uqtirilganidek, musiqa insonning ma'naviy dunyosiga chuqur ta'sir ko'rsatadi va unga o'zining har qanday faoliyat sohasida, har qanday kasb-korida zarur bo'ladigan ijodiy qobiliyatlarini namoyon qilishda yordam beradi.

Ma'lumki, har bir xalq yuksak axloqiy va estetik ideallarning yaratuvchisi hamda davomchisi hisoblanadi. Yoshlarni tarbiyalashda o'zbek xalqining musiqa madaniyati namunalaridan foydalanish muammosini hal qilish g'oyat muhimdir. Binobarin, yosh avlodni xalq musiqasi vositasida tarbiyalashning asosiy prinsiplari hamma vaqt ham zarurdir.

Demak, barcha sohalarda bo'lgani kabi musiqa pedagogikasida ham tub islohotlar izchil davom ettirildi, o'quv dasturlari, darsliklar mazmuni xalqimizning milliy madaniy yutuqlari, jahon musiqa ilmi va ta'limida erishilgan ilg'or tajribalar asosida shakllantirildi, Shu munosabat bilan Sharq musiqa madaniyatining, shu o'rinda eng mukammal tarixiy ildizlariga ega bo'lgan o'zbek xalq musiqasi hamda musiqa ma'rifatining taraqqiyoti, uning ayrim sohalari, janrlari, musiqani ta'lim-tarbiyaviy jihatlari yoritilgan ko'plab ilmiy tadqiqotlar olib borildi.

Amaldagi ta'lim tizimining barcha bo'g'inlari uchun darsliklarning yangi avlodi yaratildi va ularni uzluksiz ravishda takomillashtirish ishlari izchillik bilan davom ettirilmoqda. Biz esa musiqa ta'limi jarayonida xalqimizning milliy qadriyatlari, urfodatlarini, an'analari, o'zbek milliy musiqa merosi va qo'shiqlaridan keng foydalanishimiz zarur. Yoshlarni axloqiy va estetik ruhda tarbiyalashda xalq musiqa madaniyatidan foydalanishimiz zarurligini ana shu bilan izohlashimiz mumkinki, xalq tarixni harakatlantiruvchi kuchdir, san'atning barcha turlarini, shu jumladan musiqa san'atini ham ta'minlaydigan hayotdagi donolikning, axloqiy poklikning jonli manbaidir.

Biz O'zbekistonda tashkil etilgan ilk musiqa dargohlarini ularning uslublarini, holatini o'rganish bilan bir vaqtning o'zida mustaqil O'zbekistonimizning musiqa ta'limining

takomillashuvini o'rganishimiz va uni rivojlantirishning yangi uslub va vositalarini ishlab chiqishimiz lozim. Bu-albatta, musiqa o'qituvchisi zimmasiga katta mas'uliyat yuklaydi.

O'qituvchilar, xususan, musiqa o'qituvchilari yosh avlodni vatanparvarlik hamda istiqloq g'oyalariga sadoqat ruhida tarbiyalashlari, bunday boy milliy ma'naviy merosimiz, hozirgi zamon ijodiy yutuqlarimiz, shuningdek, umuminsoniy qadriyatlarni hurmat qilish, o'rganish va o'zgartirish ishlarini yanada yaxshilash choratadbirlarini ishlab chiqib, amalga oshirishlari, umuman olganda, yosh avlodni barkamol qilib tarbiyalashlari lozim. Zero, musiqa ta'limini takomillashtirish, unga e'tibor qaratilishining asosiy sababi ham ana shunda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ; REFERENCES

1. To'Rayevich, Yarashev Jo'Rabek, and Rahmonova Hojibuvi Rizojon Qizi. "Musiqaning inson ongiga tasiri." *Ta'lim fidoyilari* 7.8 (2022): 607-611.
2. To'rayevich, Yarashev Jo'rabek, and Rizoyeva Munisa Shokirovna. "RUS KOMPOZITORLAR IJODIDA STILIZATSIYA TUSHUNCHA-SINING MUSIQA FANIGA KIRIB KELISH TARIXI." *PEDAGOGS jurnali* 10.4 (2022): 100-104.
3. Alayeva, Zarnigor Maxmudovna. "TALABALARNI MILLIY BADIY AN'ANALAR VOSITASIDA G'OYAVIY TARBIYALASH TIZIMI." *ZAMONAVIY FAN, TA'LIM VA ISHLAB CHIQRISH MUAMMOLARINING INNOVATSION YECHIMLARI* 5 (2023): 12-15.
4. Alayeva, Zarnigor. "Pedagogik mahorat: Pedagogik mahorat." *Buxoro davlat universitetining Pedagogika instituti jurnali* 1.1 (2021).
5. Maxmudovna, Alayeva Zarnigor. "The System of Ideological Education of Students through National Traditions." *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION* 3.2 (2023): 47-51.
6. Алаева, Зарнигор Махмудовна. "Педагогика как наука и искусство воспитания." *Вестник науки и образования* 21-2 (99) (2020): 78-81.
7. Алаева, Зарнигор Махмудовна. "Интерпретация методов музыкального воспитания и образования дошкольника." *Science and Education* 3.4 (2022): 1253-1258.
8. Алаева, Зарнигор Махмудовна. "Роль национальных инструментов в музыкальном образовании начальных классов." *Проблемы науки* 66 (2021).
9. Алаева, Зарнигор Махмудовна. "Регулирование и интерактивное планирование музыкального воспитания и образования для начальных классов." *Science and Education* 3.4 (2022): 1259-1264.

10. Алаева, Зарнигор Махмудовна. "Дискретность ритмических движений. Ритмика в начальной школе хореография." *Science and Education* 3.4 (2022): 1233-1238.
11. Алаева, Зарнигор Махмудовна. "Методические рекомендации по развитию ритмических навыков младших школьников." *Science and Education* 3.4 (2022): 1246-1252.
12. Алаева, Зарнигор Махмудовна. "Шаг с подскоком в детском хореографии. Методические трудности педагога хореографа при выполнении шага с подскоком." *Science and Education* 3.4 (2022): 1239-1245.
13. Алаева, З. М. "Использование Арт-Педагогических Технологий В Развитии Музыкальных Способностей Студентов." *CENTRAL ASIAN JOURNAL OF ARTS AND DESIGN* 3.1 (2022): 6-9.
14. Alayeva, Zarnigor Maxmudovna, and Sadoqat Ruslanovna Shamsiyeva. "Qo'shiq tushunchasi va uning inson hayotida tutgan o'rni hamda xonandalik ijrochiligi tarixi." *Scientific progress* 1.5 (2021): 336-342.
15. Аллаева, Зарнигор Махмудовна. "ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ ДОШКОЛЬНИКОВ С ПОМОЩЬЮ ПЕСЕН И ТАНЦЕВ." *Наука, техника и образование* 2-1 (77) (2021): 69-72.
16. Шамсиев Ш. И., Солиев А. А. Основы хорового пения на уроках музыки //Проблемы науки. – 2021. – №. 1 (60). – С. 55-57.
17. Шамсиев Ш. И. Молодой специалист учитель музыки, как руководитель хорового коллектива в общеобразовательной школе //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 540-545.
18. Шамсиев Ш. И. Новые подходы к подготовке молодых специалистов учителей музыки, разработка уроков музыки //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 528-533.
19. Shamsiev S. I. The role of folk songs in educating student's role of folk songs in student education //International Journal on Integrated Education. – 2021. – Т. 4. – №. 2. – С. 76-78.

ВВЕДЕНИЕ ДРАМАТУРГИЧЕСКОГО ПОДХОДА В УРОКИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ ГОВОРЕНИЯ (НА ПРИМЕРЕ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА)

Самостоятельный исследователь СамГИИЯ

Галиуллов Марат Анварович

АННОТАЦИЯ

В данной статье говорится о преимуществах внедрения драматургических методов в обучении иностранным языкам. О том, насколько важно, чтобы учащиеся получали аутентичный материал и таким образом улучшали свои навыки говорения на иностранном языке.

Ключевые слова: драматургия, театр, нейронаука, аутентичность, просодия, прагматическая компетенция.

Исследования в области анализа разговорной речи показывают, что общение лишь в очень малой степени состоит из слов, а скорее из языка тела и интонации. Для обеспечения подлинно межкультурной коммуникации необходимы методы дидактики с целостным педагогическим подходом, которые не пренебрегают паралингвистическими явлениями, такими как интонация, просодия, жесты, мимика и проксемика. Театральное действо особенно подходит для этого, поскольку требует целостного подхода со стороны действующего лица и, таким образом, обеспечивает процесс коммуникации, в котором используются не только вербальные, но и невербальные средства выражения.

Начиная с коммуникативного направления, важной парадигмой дидактики иностранного языка является "способность успешно действовать в аутентичных повседневных частных и профессиональных ситуациях" (Rieger 2004:393). Поэтому совершенствование коммуникативных навыков на изучаемом языке уже давно стало центральной темой в преподавании иностранных языков и в области DaF-исследований.

Вопрос аутентичности довольно остро стоит в обучении иностранных языков и анализ литературы по теме показал, нехватку аутентичности в текстах учебников по иностранным языкам.

Особенно заметны в этом отношении нехватки в следующих ситуациях как :

- конфликт или трение при смене речи (принцип пинг-понга)
- одновременная речь, наложения, перебивания
- интерактивные сигналы говорящего или слушающего
- сигналы внимания
- сигналы непонимания
- рутинные формулы в начале или конце разговора
- исправление ситуации во время конфликтных дискуссий

Диалоги, имеющиеся в учебниках, которые, согласно Европейской системе компетенций, должны служить для отработки вышеупомянутых дискурсивно-прагматических особенностей разговорного языка, оказываются непригодными для этой цели: Почти все учебники в большей степени направлены на представление темы и лексики учебного раздела, чем на демонстрацию того, как на самом деле говорят. Однако более поздние исследования в области дидактики иностранных языков показали, что для успешной коммуникации важна не только грамматическая компетенция, но и другие, более прагматически ориентированные компетенции, которые Каспер определяет следующим образом:

- прагматическая компетенция или "знание составляющих условий речевых актов, их контекстуально и социально целесообразной реализации и очередности"
- дискурсивная компетенция или "знание о начале, завершении и поддержании дискурса, о его внутреннем структурировании, об организации изменений в речи и об устранении возникающих сбоях"
- стратегическая компетенция или "знание стратегий, которые могут быть использованы для решения проблем понимания и выражения, а также для изучения языка" (Kasper, цит. Rieger 2004: 394f).

Ригер подчеркивает, что все эти навыки играют очень важную роль в коммуникации, поскольку "неудачи в межкультурном общении часто вызваны не грамматическими, а дискурсивными и прагматическими проблемами" (Rieger 2004: 394f).

В этом отношении художественный текст часто представляет собой компромисс между искусственным и повседневным языком, особенно когда он ставит перед собой задачу подражания реальности.

Кроме того, напрашиваются дидактические подходы, рассматривающие коммуникацию как "целое" и включающие паравербальные и невербальные элементы.

Теоретической основой драматического педагогического подхода является концепция ориентированного на действие преподавания и изучения иностранного языка. Коммуникативный подход конца 1970-х - начала 1980-х годов, а также ментальный подход 1990-х годов (Götze в Even 2003: 128ff) и конструктивистские подходы, которые уже давно теоретически обсуждаются (Wolff 1997; Wolff 2000), привели к росту интереса к драме, и с начала 1990-х годов можно отметить явные тенденции к развитию самостоятельной дидактики иностранного языка, связанной с драмой (см. Schewe 2007).

В этом контексте концепция целостности обучения, возрожденная исследованиями в области драматической педагогики, имеет огромное значение: В отличие от фронтального обучения, которое поощряет только определенные аспекты ученика в процессе обучения, драматический педагогический подход требует вовлечения всей личности.

В целях развития обучения иностранным языкам на основе принципа целостной коммуникации драматургический подход приобретает все большее значение в дидактике иностранных языков, что находит отражение в положительных откликах на модели обучения, разработанные для студентов старших курсов.

Вопрос мотивации учащихся всегда являлся краеугольным камнем в обучении иностранным языкам, и данная проблема становится особенно острой, когда речь заходит о внедрении драматических методов в обучении иностранным языкам.

Как подчеркивает Шева, для поддержания мотивации учащихся необходимы не только "альтернативные", но и "интерактивные", "ориентированные на действие" и "основанные на опыте" методы обучения иностранным языкам (Schewe 1993: 206). Драматический педагогический подход отвечает этим требованиям, позволяя студентам пережить ситуацию языкового действия как часть интерактивного процесса обучения.

Важность целостного, а не только когнитивного подхода доказана и нейронаукой. Нейролингвистика показывает, что эмоции также играют важную роль в усвоении иностранного языка, контролируя когнитивную обработку. В то время как положительные эмоции способствуют запоминанию (Even 2003: 82-89), отрицательные эмоции и возникающие при этом защитные механизмы снижают эффективность когнитивного обучения. Шеве также подчеркивает роль эмоций и чувственности в процессе обучения, а также стремление к целостности учебного опыта, когда он пишет:

"Обучение в наших школах слишком абстрактное. Чувственность и обучение стали парой противоположностей, а не отражением единства в этих понятиях". (Schewe 1993: 63)

И драматические методы обучения иностранным языкам способствуют развитию среди учащихся этих эмоций.

Решение о внедрении театральной постановки в уроки иностранного языка обусловлено необходимостью проведения уроков, в которых задействовано как можно больше органов чувств и в которых учащиеся осознают как содержание, так и уровень отношений в коммуникативном процессе. Основное внимание в процессе обучения должно уделяться не грамматической и морфосинтаксической структуре языка, а взаимодействию с использованием языка, которое, таким образом, раскрывает его прагматическую функцию.

С педагогической точки зрения театральная работа на уроках немецкого как иностранного - это, прежде всего, следствие потребности в инновационных дидактических мероприятиях, которые сильно отклоняются от традиционных стратегий обучения дидактике разговорного языка. Важным компонентом в этом контексте является сознательное обращение к аффективным факторам, влияющим на процесс обучения: В преподавании драматической педагогики стараются найти баланс между левополушарным и правополушарным контролируемым обучением (Schewe 1993: 400).

На содержательном уровне основное внимание уделяется обучению, ориентированному на действия и навыки, а на психосоциальном уровне участники приобретают более высокую степень уверенности в себе и эмпатию (Even 2003: 147). Что касается языка, то частичные навыки свободного выражения, такие как

естественный поток речи, просодия, проксемика, мимика и жесты, которые редко достигаются как единое целое учащимися в школе, развиваются и практикуются как единое целое в процессе взаимодействия в театре (Huber 2004: 71).

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Even, Susanne (2003): Drama Grammatik. Dramapädagogische Ansätze für den Grammatikunterricht Deutsch als Fremdsprache. München: iudicium

2. Huber, Ruth (2004): Persönlichkeit als Ressource: Rollenaushandlung und Gruppendynamik in theaterpädagogischen Prozessen. In: GFL-Journal 1/1, 52-72

3. Rieger, Marie (2004): Entschuldigung. Sprechen Sie Deutsch? – Ein Beitrag zur Relevanz der Gesprochene-Sprache-Forschung für die Vermittlung von Deutsch als Fremdsprache. In: Germanistentreffen Deutschland-Italien Bari 2003 – Tagungsbeiträge. Bonn: DAAD

4. Schewe, Manfred (1997): Emotion und Kognition im Fremdsprachenunterricht: eine ästhetisch-dramapädagogische Perspektive. In: Wolff, Armin; Eggers, Dietrich (Hrsg): Lern- und Studienstandort Deutschland. Emotion und Kognition. Lernen mit neuen Medien, Materialien Deutsch als Fremdsprache 47: Fachverband Deutsch als Fremdsprache, 162-178.

5. Schewe, Manfred (1993): Fremdsprache inszenieren. Zur Fundierung einer dramapädagogischen Lehr- und Lernpraxis. Oldenburg: Zentrum für Pädagogische Berufspraxis

6. Wolff, Dieter (1997): Lernstrategien: Ein Weg zu mehr Lernerautonomie. 10. Dezember 2009: <<http://www.ualberta.ca/~german/idv/wolff1.htm>>.

7. Wolff, Dieter (2000): Sprachlernen als Konstruktion: einige Anmerkungen zu einem immer noch neuen Ansatz in der Fremdsprachendidaktik. In: Fremdsprachen lehren und lernen 29, 91-105

**ЎЗБЕКИСТОНДА ИНДУСТРЛАШТИРИШ СИЁСАТИ ТАРИХИГА ОИД
АРХИВ ФОНДЛАРИ ТАҲЛИЛИ**

(Ўзбекистон Миллий архив ҳужжатлари мисолида)

Ш.Ш.Чориев

Ўзбекистон Миллий университети Тарих факультети доценти

Email: sherzodch@rambler.ru

Совет ҳокимиятининг Ўзбекистон ССР саноат соҳасини индустрлаштириш сиёсатига оид кўплаб тарихий ҳужжатлари бугунги кунда Ўзбекистон Миллий архивида сақланиб қолган.

Ўзбекистонда индустрлаштириш сиёсати тарихига оид маълумотлар мавжуд фондлар сони талайгина бўлиб, шу сабали уларни туркумлаштириб тавсифлаш мақсадга мувофиқ. Жумладан, биринчи гуруҳ ҳужжатлар, бу айнан саноат ташкилотларига тегишли архив фондлари ҳисобланади. Иккинчи гуруҳ ҳужжатлар Марказий бошқарув органларига тегишли фондларда жамланиб, шу ташкилотларнинг фаолияти билан боғлиқ. Ушбу фондларни мазмунига кўра, республикани индустрлаштириш жараёнлари ҳамда саноат ишлаб чиқариш жараёнларини ёритувчи маълумотларга эга фондларга ажратиш мумкин. Саноат соҳасига оид архив фондларини соҳаларига кўра ҳам таснифлаш лозим. Жумладан, ЎзМАда 20 дан ортиқ саноат соҳаси ва уни индустрлаштириш ҳақида маълумотларни жамлаган фондлар сақланган.

Ўз навбатида архивда мамлакат халқ хўжалигининг муҳим тармоғи ҳисобланган саноат соҳасида фаолият олиб борган бир қанча ташкилот ва корхоналарнинг архив фондлари сақланган бўлиб, улардаги ҳужжатлар республика иқтисодий тарихини ўрганишда муҳим аҳамият касб этади.

Мазкур фондларни қуйидагича таснифлаш мақсадга мувофиқ:

1. Оғир саноат;
2. Енгил саноат;
3. Озиқ-овқат саноати;
4. Илмий муассасалар.

Ушбу туркумга маҳаллий саноат соҳасини ҳам қўшиш мумкин. Хужжатларда маҳаллий саноат ҳақида маълумотлар келса-да, улар учун алоҳида архив фондлари ташкил этилмаган. Маҳаллий саноат ҳақидаги Ўзбекистон ССР МИҚ, ХКС каби олий органларнинг иқтисодий таҳлил хужжатларида кўплаб маълумотлар учрайди.

Ўзбекистон ССР ташкилот органлари орасида қисқа муддатли фаолият олиб борган ташкилотлар ҳам бир нечтани ташкил этади. 1932 йилда ташкил этилиб, 1936 йилда фаолияти тугатилган Ўзбекистон ССР ХКС қошидаги СССР Оғир саноат комиссарлиги ваколатли бошқармаси фонди (Р-83) хужжатлари 1, 3 рўйхатларда жамланиб, жами 456 та й/ж сақланиб қолган.

Оғир саноат тарихини ёритишда муҳим аҳамият касб этган яна бир муҳим архив манбаларидан бири Ўзбек-қирғиз тошкўмир кўшма саноати “Фарғона кўмир” (Феругол) трестининг хужжатлари ҳисобланади. Трест 1925 йил 1 октябрда ташкил этилиб, СССР Халқ хўжалиги Олий Кенгашининг 1927 йил 1 октябрдаги қарорига асосан ташкилот номи “Ўрта Осиё тошкўмир” трести деб ўзгартирилган. Трест тошкўмир, тупроқ, ғишт, оҳақ, алебастр ишлаб чиқариш, қазиб олиш ва сотиш вазифаларини бажарган. Трест хужжатлари архивнинг Р-103 фондида сақланиб, фонд бўйича тузилган 1, 2, 3, 4 рўйхатларда жами 2693 та йиғмажилд сақланган. 1, 2 рўйхат хужжатлари 1923-1927 йилларга тегишли бўлиб, 3, 4 рўйхат хужжатларининг хронологик даври 1970-1992 йилларни қамраб олади.

Фонд таркибида “Фарғонакўмир” трести Устави ва Низоми (1925 йил), “Фарғонакўмир” трести бошқаруви мажлислари баённомаси; СССР Халқ хўжалиги Олий Кенгашининг Фарғона кўмир трестини “Ўрта Осиё тошкўмир” (“Средазуголь”) трести сифатида қайта ташкил этиш тўғрисидаги қарори (1927), “Средазуголь” трестининг устави (1927) каби муҳим хужжатлар мавжуд.

Шунингдек, фондда кўмир қазиб олиш ва сотиш бўйича ишлаб чиқариш дастурлари ва беш йиллик режаларини тайёрлаш тўғрисида СССР Халқ хўжалиги Олий Кенгаши ва Меҳнат ва Мудофаа Кенгаши ва “Средазуголь” трести бошқаруви бўйича қарорлари, фармойишлари ва циркулярлари; “Средазуголь” трестининг техник йиғилишлари баённомалари, СССР Меҳнат ва Мудофаа Кенгашининг Ўрта Осиёдаги ваколатхонасини кўмир саноати иш режаларини кўриб чиқиш бўйича йиғилиш баённомалари; Корхоналар фаолияти ва ишлаб чиқариш режалари тўғрисидаги ҳисоботлар, “Средазуголь” трестининг Ўрта Осиё кўмир саноатида ишлаб чиқариш

кўрсаткичлари бўйича шарҳлари ва маълумотлар (1927 – 1928 йиллар), Ўзбекистон ва Қирғизистон кўмир корхоналари маҳсулотлари савдоси ассоциациясининг йиғилиш баённомалари сақланган.

1939 йил 3 июлда СССР ХКСнинг СССРда геология хизматини ташкил этиш тўғрисида ва 1939 йил 15 июлдаги СССР Ёқилғи Саноати халқ комиссарлигининг буйруғига кўра, Геология бош бошқармаси тизимида “Средазуголь” Ўзбек геология бошқармаси ва комбинати асосида 1940 йил 23 майда Ўрта Осиё давлат геология разведка трести ташкил этилган. 1940 йил 27 майда СССР Кўмир Саноати Комиссарлигининг буйруғи асосида “Кўмир ва сланец конларини аниқлаш бўйича Ўрта Осиё бирлашган давлат трести ташкил этилган ҳамда ушбу ташкилот СССР Кўмир Саноати Комиссарлиги тасарруфига ўтказилган.

СССР ХКСнинг 1953 йил 15 июндаги кўрсатмаси ва СССР Кўмир Саноати Министрлигининг 1953 йил 18 июндаги буйруғига кўра трест Ўрта Осиё Бирлашган геология трести деб номланган. Кейинчалик трест СССР кўмир саноати министрлиги қошидаги Геология бош бошқармаси тасарруфига ўтказилган. 1957 йил 5 июлдаги СССР ХКС ва Ўзбекистон ССР геология ва табиий бойликларни ҳимоя қилиш бош бошқармасининг буйруғига кўра трест фаолияти тугатилган.

СССР кўмир саноат Министрлиги Бош геология бошқармасининг Ўрта Осиё Давлат трести Р-2117 фондида ҳам кўмир саноати тарихига оид жами 2882 та ҳужжатлар сақланган. Мазкур фондда СССР ва Ўзбекистон ССР Министрлар Совети, оғир саноат, ёқилғи саноати, кўмир саноати халқ комиссарликлари ва кўмир саноати, Бош геология-қидирув бошқармаси буйруқлари ва қарорлари; Кўмир конларини қидирув бош бошқармаси ва “Средазуглегеология” трести Низомлари; геология-қидирув ва геофизика ишларининг йиллик режалари ва титул варақалари, кўмир конларида геология-қидирув, гидрогеологик ва топографик-геодезия ишлари лойиҳалари, трестнинг бурғулаш ва геология-қидирув ишларига оид ҳужжатлар мавжуд.

Ўзбекистонда Енгил саноат тарихига тегишли муҳим ҳужжатлар СССР енгил саноат Халқ Комиссарлигининг Ўзбекистон ССР ХКС қошидаги ваколатли бошқармаси (Р-84) фондида сақланиб, унинг рўйхатида 364 та йиғмажилд сақланган. Трест 1934 – 1936 йиллар ўз фаолиятини олиб борган.

Фонд таркибида СССР ва Ўзбекистон ССР МИҚ ва ХКС, СССР Меҳнат ва Мудофаа Совети ҳамда Енгил саноат халқ комиссарлигининг Ўзбекистонда енгил саноатни янада ривожлантириш тўғрисидаги фармон ва циркулярлари, СССР Саноат халқ комиссарлиги ваколатхонаси ва Ўзбекистон ССР Давлат режа комиссияси ҳузуридаги мажлислар баённомалари. “Ўзбекипаксаноат” трестида капитал қурилиш режалари (1935). Фарғона тўқимачилик фабрикасида тўқимачилик ва йигирув ишлаб чиқариш, меҳнат ва режа кўрсаткичларининг бажарилиши бўйича шарҳлар (1935); “Ўзбекипаксаноат” трестининг кўрсаткичлари (1935 – 1936 йиллар) тўғрисидаги ҳисобот ва меморандумлари, Бутуниттифоқ жун маҳсулотларини қайта ишлаш бирлашмасининг Ўзбекистон ССРдаги идораси (1935)нинг ҳисоботлари (1936), Сталин номидаги Тошкент текстил комбинати фаолияти ва режалари, Ўзбекистон ССР совхоз секторида жун маҳсулотларини тайёрлаш режасини бажарилиши (1935), Ўзбекистон вилоятларида жун сотиб олиш (1935) ҳақидаги ҳужжатлар сақланмоқда.

СССР Оғир саноат халқ комиссарлигининг Ўрта Осиёдаги ваколатхонасинининг ҳужжатлари Р-2-фондида сақланган. Фонднинг даврий чегараси ташкилотнинг фаолият олиб борган йиллари билан боғлиқ бўлиб, унинг таркибида 1934-1936 йилларга доир ҳужжатлар сақланган. Фонд таркибида 195 та й/ж мавжуд. 1971 йилларда рўйхат таркибидаги йиғмажилдларнинг сарлавҳалари устида таҳририй ишлар олиб борилган.

Хулоса қилиб айтганда, Ўзбекистонда саноат соҳасини индустрлаштириш бўйича фаолият олиб орган ташкилотларнинг барчаси алоҳида фонд сифатида сақланиб қолган. Ушбу фондлар республика саноат тарихини ёритишда муҳим манба бўлиб хизмат қилади.

Ушбу фондлар таркибида сақланган тарихий ҳужжатлар саноат соҳасининг турли йўналишлари бўйича алоҳида тадқиқотлар олиб бориш имконини беради.

Фойдаланилган манбалар

1. ЎзМА, 837-фонд, 10-рўйхат, 1-йиғмажилд, 28-варақ
2. ЎзМА, 83-фонд, 1-рўйхат, 273-йиғмажилд, 1-варақ
3. ЎзМА, Р-103-фонд, 1, 2, 3, 4 – рўйхатлар таҳлили
- 4 ЎзМА, Р-84-фонд, 1- рўйхат таҳлили

FOSTERING CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING APPROACH IN EDUCATION

Nematullaeva Muslimakhon Rakhmatullo kizi

Student of the third English language faculty, UzSWLU

E-mail: muslimanematullayeva797@gmail.com

ABSTRACT

Various interpretations of the content-language integrated approach (CLIL) are presented in this article, along with its varieties, opportunities, and features of implementation in bilingual education through the application of its basic principles and strategies. The CLIL is currently characterised in the world scientific and methodological literature as one of the innovative approaches to the organisation of bilingual education and involves the implementation of two learning goals in two subject areas: language and subject.

Keywords: target language, materials, subject, classroom factors, techniques.

Countries are putting greater emphasis on learning foreign languages as globalization progresses. In recent years, a teaching strategy known as Content and Language Integrated Learning (CLIL) has expanded throughout Europe. In Europe, CLIL began to gain popularity in the 1990s, and significant progress has been made in a comparatively short amount of time because of its capacity to teach professional information and a foreign language simultaneously. The goal of CLIL, a dual-focused educational strategy, is to promote both subject and language mastery to predetermined levels by using a second language for both language instruction and learning. However, due to limitations of a target language, learners in CLIL classrooms may require a great deal of guidance, so sometimes fostering the CLIL approach does not guarantee effective teaching and learning. To enhance the integration of language and content in CLIL, a clearer theoretical model is required.

Students can strengthen their sense of citizenship, become more conscious of the need for transferrable knowledge and skills, and enhance their linguistic skills and self-confidence. Additionally, CLIL can help learners think more clearly and give them the chance to study two languages. The use of foreign language learning techniques and geography-related content were made easier and better in CLIL, while reading comprehension, vocabulary, self-

satisfaction, and teamwork were also improved. The expectation of positive CLIL effects on students' foreign language proficiency is supported by several theories in second language acquisition. The input hypothesis and interaction approach suggest that language acquisition occurs when there is an adequate quantity of understandable input and opportunities to interact with the language by producing and receiving feedback on it. CLIL classrooms offer a wealth of these opportunities, namely:

✚ ***Bias in selection within CLIL programs***

Research on the effectiveness of education both theoretically and empirically demonstrates that classroom factors, like instructional quality or classroom composition following students' characteristics, such as prior achievement, general cognitive abilities, motivation, or demographics as the factors that have the greatest impact on learning. Selection processes in CLIL programs may be influenced by classroom and student-level variables.

✚ ***Proficiency in the target language***

Students build cognitive connections between their first language (L1), the target language, and the topic as they study material in the second language. Better metalinguistic abilities, the capacity to consider language and meaning are fostered by this. Stated differently, they learn the mechanics of language. Each language may be studied through an understanding of the other, and children who master the grammar rules of a second language always become better at grammar in their own language.

✚ ***Mastery in a particular field***

Since the students are also studying in their second language, content area progress may appear to be moving more slowly at first, but there is a possibility for deeper learning and more revision. The language classroom provides enough opportunity for revisiting and recycling language and material while also reinforcing key themes. The process of photosynthesis could be explained by a science teacher while also introducing the students to the necessary vocabulary in the second language; afterwards, the teacher could work on presentation skills with the students, having them explain photosynthesis in the target language through a formal presentation, bringing in all the functional language for structuring an oral presentation, handling questions from the audience, and so on.

✚ ***Enhancing analytical and social thinking abilities***

Students in a CLIL classroom gain from the same advantages that bilingual individuals generally enjoy in terms of their communicative capacity, and they have additional

opportunities to practice these abilities when they transition between the language classroom and the subject classroom. After teaching students how to agree, disagree, and seek for explanation, the language teacher can have them use those techniques to discuss a historical event and its effects. Students will again use their language skills as the history instructor may then plan a debate on whether or not particular historical deeds were right or wrong.

Mental flexibility and strength

Through continuous language use and improvement, students enrolled in a CLIL accomplish more than just acquiring a language. The language instructor explains meanings of important chemistry terms, which the students can use in context when conducting, discussing, and writing up experiments in their chemistry classes.

A comprehensive education that equips pupils to navigate a world that is becoming more complex and globalized can be provided by the school through the integration of language and subject matter. In addition to offering insightful information to educators, policymakers, and researchers looking to improve language learning outcomes and subject-specific content understanding, the research findings add to the expanding body of knowledge on CLIL adoption and its effects on science education.

In conclusion, the establishment of specialized teacher training programs is recommended in order to improve the efficacy of CLIL implementation. For the delivery of CLIL to be thorough and efficient, these programs should emphasize both language instruction and disciplinary knowledge. Furthermore, educational establishments ought to allocate resources towards creating and furnishing appropriate teaching materials and resources that conform to the principles of CLIL. To enable coherent integration and participation in CLIL lessons, there should be a sufficient technology infrastructure in place.

REFERENCES:

1. https://www.jstage.jst.go.jp/article/itel/1/1/1_1.1.Rvw.p001/_article/-char/en
2. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S095947521530027X>
3. <https://bridge.edu/tefl/blog/benefits-of-clil/>
4. https://www.researchgate.net/publication/331228220_An_Introduction_to_Content_and_Language_Integrated_Learning_CLIL_for_Teachers_and_Teacher_Educators
5. <https://cyberleninka.ru/article/n/using-clil-approach-in-primary-and-secondary-school-education/viewer>

*THE CONCEPT OF MEDIADISKURS AND THE RESULTS OF PRACTICE IN
ENGLISH AND UZBEK*

Rizayeva Kamola Shuxratovna, senior lecturer,

Tashkent State Technical University named after Islam Karimov, Tashkent

Abstract. This article will consider specific issues of adequacy when translating artistic means from Uzbek to English and vice versa. He also studies the potential patterns of these problems with an emphasis on improving the accuracy and efficiency of translations of artistic media. Difficulties in translating artistic instruments from Uzbek to English. The translation of the means of art from Uzbek into English presents several difficulties that arise due to linguistic, technical and cultural differences between the two languages.

Keywords: technical English, teaching English in universities and colleges, mediums, terminology.

One of the main problems is the lack of equivalent terms for certain artistic means in both languages. For example, Uzbek may have specific terms for traditional art objects that do not have a direct equivalent in English, and vice versa. This can lead to ambiguities and misunderstandings in the translation process. Another difficulty is the technical nature of artistic mediums, which often require clear and specific terminology. The correct translation of the terms requires in-depth knowledge of both source and instructive languages, as well as comprehensive knowledge of the technical aspects of artistic means. These inexperienced translators may have difficulty properly conveying the intended meaning of the terms of the artistic medium. Cultural differences also play a large role in translating artistic media. Some artistic mediums may have different cultural meanings in Uzbek and English-speaking contexts, which may affect their translation. For example, a particular art medium may have significant cultural or historical significance in Uzbek culture, but this may not be fully expressed in its English translation. Moreover, the lack of standardized terminology for artistic means in both languages can lead to inconsistencies and confusion in their translation. Different translators may use different terms for the same artistic medium, leading to a lack of homogeneity in translation materials.

When translating artistic media from Uzbek to English, several yyechim can be implemented to solve issues of adequacy. First of all, it is very important to attract translators who have a deep knowledge of both languages and cultures, as well as experience in the technical aspects of artistic means. Translators with such skill levels are able to accurately

capture the subtleties and complexities of artistic medium terms, ensuring that their translations are both accurate and culturally sensitive. In addition, the development of standardized terminology for artistic means in Uzbek and English will help to improve the consistency and accuracy of their translation. This can be achieved by collaborating between language professionals, artists and teachers of both cultures to create a common set of terms for artistic media. In addition, the provision of contextual and cultural information along with translated materials will help to eliminate the discrepancy between the Uzbek and English-speaking audience. This helps to ensure that the cultural significance of certain artistic media is fully expressed in their translations. Finally, the research and collaboration between translators, artists and teachers of both cultures helps to identify and solve certain translation problems related to artistic means. This can lead to the development of advanced experiments in translating artistic media from Uzbek to English, ultimately increasing the adequacy and efficiency of their translations.

References

1. Azamatovna, B. S., & Salijanovna, I. S. (2020). Classification of could words in german and Uzbek. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 17(6), 7333-7339.
2. Bekmurotova, S. A. (2019). GRAMMATIC FEATURES OF DOUBLE WORDS IN GERMAN AND UZBEK LANGUAGES. *Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology*, 1(5), 248-252.
3. Azamatovna B. S., Salijanovna I. S. Classification of could words in german and Uzbek //PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology. – 2020. – T. 17. – №. 6. – C. 7333-7339.
4. Bekmurotova S. NEMIS VA O‘ZBEK TILLARIDA JUFT SO‘ZLARNING SEMANTIK ASPEKTIDA LINGVOKUTUROLOGIK XUSUSIYATLAR //Science and innovation in the education system. – 2024. – T. 3. – №. 3. – C. 222-227.
5. Imyaminova S. НЕМИС ТИЛИ ФРАЗЕОЛОГИЯСИДА ТЕРМИНОЛОГИК БЕТАРТИБЛИК МАСАЛАСИ //Science and innovation. – 2022. – Т. 1. – №. В5. – С. 193-198.

6. Shukhratkhon I., Bekmurotova S. Grammar and stylistic characteristics of pair words in modern german and Uzbek languages //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2021. – T. 11. – №. 10. – C. 1953-1956.
7. Shukhratkhon I., Bekmurotova S. Structural-Semantical Features of Pair Words in Modern German and Uzbek Languages //Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry. – 2021. – T. 12. – №. 9.
8. Azamatovna B. S. PAIRS OF WORDS AND THEIR SEMANTIC ANALYSIS IN ARTISTIC TEXTS IN GERMAN AND UZBEK LANGUAGES //International Global Conference. – 2024. – T. 1. – №. 1. – C. 169-173.
9. Bekmurotova S. NEMIS VA O‘ZBEK TILLARIDA JUFT SO‘ZLARNING SEMANTIK ASPEKTIDA LINGVOKUTUROLOGIK XUSUSIYATLAR //Science and innovation in the education system. – 2024. – T. 3. – №. 3. – C. 222-227.
10. Rizayeva Kamola Shuhratovna. (2023). ANALYZING ENGLISH AND UZBEK MEDIA DISCOURSE LINGUISTICALLY. Open Access Repository, 9(3), 382–385. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/HBNZJ>
11. Rizayeva Kamola Shuxratovna. (2022). DEVELOPING SPEAKING SKILLS AND USING INTERACTIVE ACTIVITIES. Conference Zone, 6–7. Retrieved from <https://conferencezone.org/index.php/cz/article/view/611>
12. Rizayeva, K. S. (2020). GAMES AND GAME ACTIVITIES IN ENGLISH LESSONS FOR THE DEVELOPMENT OF STUDENTS COMMUNICATION SKILLS. Theoretical & Applied Science, (2), 721-723.

UDC 811.111

WHY FOREIGN LANGUAGE IS IMPORTANT FOR ENGINEERS?

F.R. Jumanazarova, senior lecturer,

Tashkent state technical university named after Islam Karimov, Tashkent

Student: Ganikhanov Alixon

Abstract. The article is devoted to the discussion of promising areas of teaching English for students of technical specialties. It deals with the modern problem of university methodology. The main incentive for the development of language education can be considered the practical needs of business. The requirements for foreign language proficiency for university graduates are constantly increasing, but the study of foreign languages often remains at the same level. When developing programs in foreign languages, it is advisable to take into account the specifics of training in technical universities, the ratio of different models of language learning in them: for general purposes, academic and professional communication.

Keywords: technical English, International language of professional communication, English for special purpose, teaching English in universities and colleges.

Teaching technical English is probably one of the most productive areas of English language teaching. Today, the demand for technical specialists who speak specialized English is growing all over the world. English is becoming the most influential language on the planet due to its prevalence. In the age of global globalization, the number of international industrial projects is steadily growing, leading to the growth of professional communication in English, which is increasingly strengthening its position every day. English has long been considered the most widely spoken language in the world. Of course, there are experts who do not recognize the objective fact of the dominance of the English language and give other data by speculating on the concepts of "wide spread versus the most widely spoken"; however, there is no doubt that this is the dominant language that is used in the international arena for professional communication with a certain degree of competence. English is referred to as "... the main language in the fields of international business communication, diplomacy, science and professional fields" [1].

For example, French engineers communicated with Egyptian colleagues in English during the recent construction of the metro in Cairo. Another clear illustration is the

communication process at the international Swedish Volvo group, which has made English the official working language for its managers at the plant in South Korea and even organized lessons for some of them during breaks. Many multinational corporations introduce English as a working language in their European offices. [1]

Without a doubt, the mandatory practice of language teaching in higher education is a significant achievement of Russian education, and we are not the only country that supports this position. Countries such as India, Denmark, Poland, and Romania also hold a similar point of view. The Technical University of Denmark, the Technical University of Lodz in Poland and the Technical University of Budapest in Hungary also offer technical English courses for their students.

It is well known that the programs of all Russian higher education institutions contain courses in English for Specific Purpose (ESP), which is defined as "... an area of English that focuses on teaching specialized sections of English in order to ensure the implementation of specialized scientific or work tasks" [2].

Recently, some specialists have been promoting the idea of the failure of the ESP and the absence of the need for such a course in general. It is proposed to replace ESP with EGP (English for General Purpose), which, in their opinion, will be quite sufficient for the formation of professional competencies among students of technical specialties. To begin with, let's try to figure out what the difference is, and then answer the question: to teach or not to teach specialized English.

The General English Course (EGP) is actually a primary and secondary school foreign language course. This is the basic stage of learning English. Students are introduced to the concepts of phonetics of the English language, are introduced to letter symbols, explain the features of grammatical and lexical constructions that form the discourse. EGP also focuses on teaching standard language skills for use in everyday life: various dialogues with classmates, teachers, friends, employees of shops, public institutions, etc. Students learn how to read and write correctly in a foreign language using previously read information from books, textbooks, newspapers, magazines, questionnaires and Internet pages. They also study the country-specific block as part of the process of cross-cultural communication.

ESP (English for Specific Purpose) or LSP (Language for Specific Purpose) – this concept is used to refer to a functional variety of language designed to ensure adequate and effective communication of specialists in a particular subject area. In other words, ESP or

LSP means obtaining special linguistic knowledge for use in a professional environment or training in a specialty. ESP is aimed at a narrower scope of application and prepares students directly for their future work, unlike EGP, which covers a broader scope of application, although the boundaries of competence are very often blurred. In general, the definition of ESP by contrasting it with a language for general purposes, which dominated in the 1960s, has given way to a new definition of ESP as a complete set of linguistic means used in oral and written texts.

Students of the University of Tamil Nadu (India) identified the following list of language competencies, which, in their opinion, is necessary for a further successful career in the field of IT technologies: speaking politely, using positive language, speaking convincingly, reporting, breaking the ice before talking to strangers, distinguishing between formal and informal speech, clarifying, persuading, active listening, writing reports, giving an oral presentation, speaking to a group (polite speech, use of positive language in speech, persuasive speech skills, report, establishing contact with strangers, the ability to distinguish between official and business languages, the skills of explanation, persuasion, active listening, writing reports, the ability to make an oral presentation, information message for a group of people) [3]. All these competencies can be equally attributed to both general and specialized English courses.

The development of a modern ESP program is a task that requires some effort and skills, which is not solved in one day. It requires a specialist philologist to have a certain training and knowledge of the basics of technology, the presence of elementary knowledge in mechanics, robotics, engineering, etc. Sometimes it is this feature of ESP that scares English teachers, because very often students are more competent in the technical part described using the language, which instills a certain uncertainty in the teacher and is a barrier that complicates the learning process.

References

13. Azamatovna, B. S., & Salijanovna, I. S. (2020). Classification of could words in german and Uzbek. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 17(6), 7333-7339.
14. Bekmuratova, S. A. (2019). GRAMMATIC FEATURES OF DOUBLE WORDS IN GERMAN AND UZBEK LANGUAGES. *Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology*, 1(5), 248-252.

15. Azamatovna B. S., Salijanovna I. S. Classification of could words in german and Uzbek //PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology. – 2020. – T. 17. – №. 6. – C. 7333-7339.

16. Bekmurotova S. NEMIS VA O‘ZBEK TILLARIDA JUFT SO‘ZLARNING SEMANTIK ASPEKTIDA LINGVOKUTUROLOGIK XUSUSIYATLAR //Science and innovation in the education system. – 2024. – T. 3. – №. 3. – C. 222-227.

17. Imyaminova S. НЕМИС ТИЛИ ФРАЗЕОЛОГИЯСИДА ТЕРМИНОЛОГИК БЕТАРТИБЛИК МАСАЛАСИ //Science and innovation. – 2022. – T. 1. – №. B5. – C. 193-198.

18. Shukhratkxon I., Bekmurotova S. Grammar and stylistic characteristics of pair words in modern german and Uzbek languages //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2021. – T. 11. – №. 10. – C. 1953-1956.

19. Shukhratkxon I., Bekmurotova S. Structural-Semantical Features of Pair Words in Modern German and Uzbek Languages //Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry. – 2021. – T. 12. – №. 9.

20. Azamatovna B. S. PAIRS OF WORDS AND THEIR SEMANTIC ANALYSIS IN ARTISTIC TEXTS IN GERMAN AND UZBEK LANGUAGES //International Global Conference. – 2024. – T. 1. – №. 1. – C. 169-173.

21. Bekmurotova S. NEMIS VA O‘ZBEK TILLARIDA JUFT SO‘ZLARNING SEMANTIK ASPEKTIDA LINGVOKUTUROLOGIK XUSUSIYATLAR //Science and innovation in the education system. – 2024. – T. 3. – №. 3. – C. 222-227.

УДК: 618.111 -6 15.009-06-92

НАНОЧАСТИЦЫ ДИОКСИДА ТИТАНА И ИХ ПОТЕНЦИАЛЬНЫЙ РИСК ДЛЯ ЗДОРОВЬЯ И ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ

Мавлонова Г.Ш.

Бухарский медицинский университет имени Абу Али Ибн Сина.

Аннотация. Проведённые исследования выявляют негативное воздействие НЧ- TiO_2 на организм, которое может быть причиной развития патологических состояний, в частности печени и почек. В ходе эксперимента не установлено дозозависимого характера эффектов, однако отмечены их манифестные проявления на первые сутки эксперимента с последующим нивелированием к седьмым суткам, что указывает на наличие адаптивных реакций в организме. Выявленные токсические эффекты НЧ- TiO_2 свидетельствуют о потенциальном риске для здоровья человека, а также для биоты окружающей среды.

Ключевые слова: диоксида титана, почка, крыса, токсическое действие.

Актуальность. Благодаря своим уникальным физико-химическим свойствам (пигментным, сенсорным, адсорбционным, оптическим, электрическим и каталитическим), наночастицы диоксида титана ($NCHTiO_2$) приобрели широкий спектр использования. Примерно 60 % НЧ- TiO_2 применяется в строительстве (в составе лакокрасочной продукции, цемента, облицовочных плиток), 30 % – в производстве пластмасс, около 13 % – при изготовлении бумаги и 3 % – в электронике, катализаторах, косметике (солнцезащитный крем, зубная паста), а также в производстве керамики, типографской краски, сварочных флюсов, самоочищающихся стёкол, зеркал и других поверхностей [1,2,3,4,5,6,7]. Большой интерес представляет изучение фотокаталитических (ФК) свойств данного материала, которые позволяют повысить эффективность технологических ФК процессов очистки воды и воздуха от токсических примесей. Все эти процессы направлены и на решение глобальных проблем энергосбережения. К тому же данное свойство используется и в медицине – фотодинамическая терапия, что нашло применение в онкологии

[1,8,9,10,11,12,13,14]. Основными производителями TiO_2 на сегодняшний день являются: Du Pont (США), Crystal Global (Саудовская Аравия), Kronos (Германия), Tronox (США), на чьи доли приходится более 60 % общемирового производства TiO_2 , которое в 2014 году составило около 6,5 млн тонн [1,21,22,23,24,25,26,27,28,32]. Ввиду широкого использования НЧ- TiO_2 в абсолютно разных сферах человеческой деятельности возникает вопрос о безопасности данного наноматериала. Токсические свойства НЧ- TiO_2 в настоящее время изучены еще недостаточно, хотя в разных странах мира ведутся обширные исследования по оценке их безопасности [5]. НЧ- TiO_2 могут попадать в организм через слизистые оболочки дыхательных путей и пищеварительного тракта, а также трансдермально при использовании косметических средств. По мнению профессора Г.М. Балана, основными органами-мишенями НЧ- TiO_2 являются ткани дыхательной, пищеварительной, иммунной, кожной систем, а критичными по последствиям их действия – печень, головной мозг, спинной мозг, репродуктивные и выделительные органы [6,33]. При этом, исходя из общих представлений о физико-химических свойствах НЧ и НМ, можно ожидать взаимодействия этих веществ с ионами тяжёлых металлов, включая адсорбцию последних на НЧ, их совместный транспорт через биологические барьеры и бионакопление, что может потенциально приводить как к синергическим, так и антагонистическим эффектам в отношении проявляемой токсичности. Однако, до настоящего времени взаимное влияние этих двух групп потенциально опасных факторов друг на друга было изучено недостаточно. Согласно отдельным данным [1,15,16 ,17,18,19,20], под действием НЧ токсичность ряда контаминантов может усиливаться вследствие их проникновения во внутреннюю среду организма в адсорбированной на НЧ форме. Помимо этого простейшего механистического объяснения, возможно также взаимное усиление эффектов НЧ и контаминантов за счёт их вовлеченности в общие механизмы токсического действия, такие, как развитие оксидантного стресса, патологическая экспрессия генов провоспалительных белков, взаимное влияние на бионакопление и метаболизм биологически активных микроэлементов [Benetti F. et al., 2014].

В связи с вышеизложенным, **целью** настоящей работы явилось оценка влияния НЧ- TiO_2 на морфо-биохимические параметры печени крыс.

Материал и методы исследования. Эксперименты проведены на 279 крысах самцах линии Вистар. Животные получали сбалансированный полусинтетический рацион на основе казеина, приготовленный в соответствии с МУ 1.2.2520-09. *Наночастицы оксида титана (НЧ TiO₂)*. НЧ TiO₂ рутильной формы («Sigma-Aldrich», США – Германия; каталожный № 637262, М.м.=79,87 г/моль) представляли собой лёгкий порошок белого цвета, негигроскопичный, склонный к пылеобразованию, при растворении в воде дающий стойкую в течение не менее 3-5 минут суспензию молочно-белого цвета. По результатам трансмиссионной электронной микроскопии (ТЭМ) препарат представлял собой стержневидные кристаллы диаметром 5-10 нм и длиной 40-50 нм [Р.В. Распопов и др., 2010].

Результаты исследования. При сравнении морфологических показателей крови выявлено, что наиболее значительные изменения наблюдались на первые сутки после внутрибрюшинного введения НЧ в I опытной группе с вводимой дозой НЧ-TiO₂ 13,3 мг/кг. В частности, обнаружено увеличение количества лейкоцитов (в 1,2 раза; $p < 0,05$), лимфоцитов (в 1,3 раза; $p < 0,05$), моноцитов (в 1,4 раза; $p < 0,05$), гранулоцитов (в 1,2 раза; $p < 0,05$), эритроцитов, гемоглобина и тромбоцитов.

Во II опытной группе на седьмые сутки была отмечена тенденция к понижению всех изученных показателей, исключением является незначительное повышение уровня тромбоцитов.

К 14 суткам I опытная группа характеризовалась повышением гемоглобина (в 1,3 раза; $p < 0,05$) и снижением тромбоцитов (в 1,5 раза; $p < 0,05$) по сравнению с контрольной группой. Во II опытной группе статистические значимые различия с контролем не выявлены. Анализ биохимических параметров крови показал, что однократное внутрибрюшинное введение НЧ-TiO₂ приводит к увеличению всех изученных показателей на первые сутки.

В процессе анализа результатов было отмечено, что наибольшим изменениям подвергаются показатели АЛаТ, АСаТ, креатинина и мочевины.

Так, наибольшая активность АЛаТ отмечена у I опытной группы на первые (в 3,5 раза; $p < 0,05$) и седьмые сутки (в 2,5 раза), на 14 сутки активность фермента несколько падает, однако остаётся выше, чем в контроле практически в 2 раза.

АСаТ наиболее активен также в I группе и превышает данные в контроле на первые (в 2 раза), седьмые (в 4,8 раз) и на 14 сутки (в 2 раза). Парадоксальным, на наш

взгляд, является отсутствие изменение уровня АСаТ и АЛаТ на первые сутки при максимальной дозе НЧ. Однако к седьмым и 14 суткам у II опытной группы наблюдалась отчётливая тенденция к повышению активности данных ферментов.

Как известно, главной сферой действия лейкоцитов является специфическая и неспецифическая защита организма от внешних и внутренних патогенных агентов, поэтому абсолютно закономерно, что на первые сутки после однократного введения НЧ-TiO₂ отмечался лейкоцитоз, служащий показателем воспалительного процесса. К седьмым суткам показатели лейкоцитов и его фракций восстановились, что, вероятно, свидетельствует о нормализации гомеостаза за счёт адаптивных реакций в организме. На момент завершения эксперимента показатели «белой крови» практически не отличались от контроля, что, вероятно, связано с выведением НЧ-TiO₂ из организма. В ходе всего исследования наблюдалась тенденция увеличения количества гемоглобина при достаточно стабильном уровне эритроцитов. Наши данные согласуются с результатами исследования изучения биологических эффектов при внутрижелудочном введении НЧ-TiO₂ [7, 8]. Отмечалось снижение тромбоцитов во всех опытных группах. Интересно заметить тот факт, что у II опытной группы на фоне максимальной дозировки отмечалось повышение уровня тромбоцитов при общей динамике их понижения у I опытной группы. АЛаТ и АСаТ являются метаболическими ферментами печени, повышение показателя их активности в сыворотке крови свидетельствует о повреждении печёночных клеток и их мембран [9]. Полученные результаты говорят о повреждении гепатоцитов НЧ-TiO₂.

Таким образом, эффекты влияния НЧ TiO₂ на процессы бионакопления свинца и его токсичность являются, в определенном смысле, независимыми.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алимбетова Г.З., Гайнуллина М.К. Профессиональный риск нарушения репродуктивного здоровья женщин-работниц производства искусственных кож // Успехи современного естествознания. 2014. № 12. С. 31–32.
2. Артамонова В.Г., Мухин Н.А. Профессиональные болезни. – М.: Медицина, 2004. 480 с.
3. Байдюк О.Н. Гигиена и физиология труда женщин, занятых в современном производстве суперфосфатов: автореф. Дисс.канд. мед. наук. Омск, 2015. 24 с.

4. Данилин В.А. Особенности влияния на организм комплекса токсических веществ производства СКИ-3 в малых концентрациях (клинико-экспериментальное исследование): автореф. дисс.... докт. мед. наук. – Горький, 2021. 36 с.

5. Khamdamov I.B. Clinical evaluation of the effectiveness of the traditional approach to the treatment of hernias of the anterior abdominal wall in women of fertile age // Doctor's Bulletin. –Samarkand 2022. No. 2.2 (104).-P.65-70.

6. Khamdamov I.B., Mirkhodzhaev I.A. Khakimov M.Sh. Khamdamov B.Z. Evolution of the use of polymer implants for hernioplasty // Tibbiyotda Yangi kun. – Tashkent; 2021,- No. 2 (34) P.-107-111.

7.Khamdamov I.B., Khamdamov A.B. Differentiated approach to the choice of hernioplasty method in women of fertile age (Clinical and experimental study) // Tibbiyotda Yangi kun. – Bukhoro, 2021.-No. 6 (38/1).-P. 112-114.

8. Khakimov M.Sh., Urmanova N.M., Khudoiberdiev S.S., Khamdamov I.B. Possibilities of allohernioplasty in women of fertile age // Nazariy va clinic tibbiyot journals. Tashkent.-2022.-No.3.P.89-93.

9. Khamdamov I.B., Khamdamov A.B. Fertil yoshdagi ayollarda endovideo surgeon hernioplasty // Tibbiyotda yangi kun. Bukhoro, 2021.-№6 (38/1) -S. 25-27.

10. Khamdamov I.B. Experimental determination of the extensibility of the anterior abdominal wall tissues at different times of pregnancy using various approaches to hernioplasty // Academicia: An International Multidisciplinary Research Journal Vol. 12, Issue 04, April 2022 SJIF 2022 = 8.252 R.193-201 (Scopus).

11. Khamdamov I.B. Improving tactical approaches in the treatment of hernias of the anterior abdominal wall in women of fertile age // Tibbiyotda Yangi kun. Bukhoro, 2022.- №10(48)- pp. 338-342.

12. Khamdamov I.B. Morphofunctional features of the abdominal press in women of reproductive age // Tibbiyotda Yangi kun. Bukhoro, 2022.-№3(41)- pp. 223-227.

13. Khamdamova M.T. Ultrasound features of three-dimensional echography in assessing the condition of the endometrium and uterine cavity in women of the first period of middle age using intrauterine contraceptives // Biology va tibbiyot muammolari. - Samarkand, 2020. - No. 2 (118). - P.127-131.

14. Khamdamova M. T. Ultrasound assessment of changes in the endometrium of the uterus in women of the first and second period of middle age when using intrauterine and oral

contraceptives // Биомедицина ва амалиёт журнали. – Ташкент, 2020. - №2. - 8 часть. - С.79-85.

15.Khamdamova M. T. Anthropometric characteristics of the physical status of women in the first and second period of middle age // A new day in medicine. Tashkent, 2020. - № 1 (29). - С.98-100.

16. Khamdamova M.T. Age-related and individual variability of the shape and size of the uterus according to morphological and ultrasound studies // News of dermatovenereology and reproductive health. - Tashkent, 2020. - No. 1-2 (88-80). - P.49-52.

17.Khamdamova M. T. Anthropometric characteristics of the physical status of women in the first and second period of middle age // Тиббиётда янги кун. Ташкент, 2020. - № 1 (29). - С.98-100.

18. Khamdamova M.T. Age-related and individual variability of the shape and size of the uterus according to morphological and ultrasound studies // News of dermatovenereology and reproductive health. - Tashkent, 2020. - No. 1-2 (88-80). - P.49-52.

19. Khamdamova M.T. Ultrasound features of three-dimensional echography in assessing the condition of the endometrium and uterine cavity in women of the first period of middle age using intrauterine contraceptives // Biology va tibbiyot muammolari. - Samarkand, 2020. - No. 2 (118). - P.127-131.

20.Khamdamova M. T. Ultrasound assessment of changes in the endometrium of the uterus in women of the first and second period of middle age when using intrauterine and oral contraceptives // Biomedicine va amaliyot journals. – Tashkent, 2020. - No. 2. - Part 8.- С.79-85.

21. Khamdamova M.T. Features of ultrasound parameters of the uterus in women of the first and second period of middle age using injection contraceptives // Tibbiyotda yangi kun. - Tashkent, 2020. - No. 2/1 (29/1). - pp.154-156.

22. Khamdamova M.T. Features of ultrasound images of the uterus and ovaries in women of the second period of middle age using combined oral contraceptives // Tibbiyotda yangi kun. - Tashkent, 2020. - No. 2 (30). - pp. 258-261.

23. Khamdamova M.T. Individual variability of the uterus and ovaries in women who use and do not use various types of contraceptives // Tibbiyotda yangi kun. - Tashkent, 2020. - No. 3 (31). - pp. 519-526.24.Khamdamova M. T. Echographic features variability in the size and shape of the uterus and ovaries in women of the second period of adulthood using

various contraceptives // Asian Journal of Multidimensional Research - 2020. – N9 (5). - P.259-263.

25. Khamdamova M. T. Somatometric characteristics of women of the first and second period of adulthood using different contraceptives with different body types // The American journal of medical sciences and pharmaceutical research - 2020. – N8 (2). - P.69-76.

26. Хамдамова М.Т., Жалолдинова М.М., Хамдамов И.Б. Состояние оксида азота в сыворотке крови у больных кожным лейшманиозом // Тиббиётда янги кун. - Бухоро, 2023. - № 5 (55). - С. 638-643.

27. Хамдамова М.Т., Жалолдинова М.М., Хамдамов И.Б. Значение церулоплазмينا и меди в сыворотки крови у женщин носящих медьсодержащих внутриматочной спирали // Тиббиётда янги кун. - Бухоро, 2023. - № 6 (56). - С. 2-7.

28. Khamdamova M. T. Bleeding when wearing intrauterine contraceptives and their relationship with the nitric oxide system // American journal of pediatric medicine and health sciences Volume 01, Issue 07, 2023 ISSN (E): 2993-2149. P.58-62

29. Khamdamova M. T. The state of local immunity in background diseases of the cervix // Eurasian journal of medical and natural sciences Innovative Academy Research Support Center. Volume 3 Issue 1, January 2023 ISSN 2181-287X P.171-175.

30. Хамдамова М.Т., Хасанова М.Т. Различные механизмы патогенез гиперплазии эндометрия у женщин постменопаузального периода (обзор литературы) // Тиббиётда янги кун. - Бухоро, 2023. - № 8 (58). - С. 103-107.

31. Khamdamova M. T., Khasanova Makhfuza Toyqulovna, Umidova Nigora Nabievna The role of genetic determinants in the occurrence of hyperplastic processes of the reproductive system of women's menopausal age // Journal of Advanced Zoology ISSN: 0253-7214 Volume 44 Issue Special Issue-2 Year 2023 Page 3724:3730

32. Измеров Н.Ф., Каспаров А.А. Медицина труда. Введение в специальность. – М.: Медицина, 2012. 392 с.

33. Косарев В.В., Бабанов С.А. Профессиональные болезни. – М.: ГЭОТАР-медиа, 2017. 368 с.

«YANGI O'ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLAR»

RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI

2-TOM, 3-SON (31-Mart)

MUNDARIJA

1	ROLE OF CONTAMINATED FRUITS IN THE TRANSMISSION OF INTESTINAL PARASITES IN KHARTOUM CENTRAL MARKET-KHARTOUM STATE Afnan Ali Mohamed Abdelrahim, Ahmed Bakheet Abd Alla Ahmed, Tayseer Elamin Mohamed Elfaki, Mohammad Baha Eldin Saad, Ali Elamin Nasir Hamad	5-12
2	KASBIY JAVOBGARLIKNI MAJBURIY SUG'URTA QILISHGA OID SHARTNOMANI TUZISHDA INTERNETDAN FOYDALANISHNING HUQUQIY ASOSLARINI SHAKLLANTIRISH Izzat To'rayevich Palvanov	13-22
3	ANALYSIS OF TASKS AND METHODS OF EXAMINATION OF GRAIN PRODUCTS Sayidaxmedov Ravshan Rajabovich, Xo'jjiyev Ma'murjon Yangiboyevich	23-29
4	AVTOMOBIL YO'LLARINI KARST JARAYONLARI RIVOJLANGAN JOYLARDA LOYIHALASHNING O'ZIGA XOSLIGI Ikramova Feruza Xayrullayevna , Mamatsoliyeva Lobar Olloyor qizi ,	30-34
5	JADID BOBOLAR – MILLAT KO'ZGUSI Boymonova Sevinch San'at qizi	35-38
6	SADDI- ISKANDARIY ASARIDAGI ISKANDAR ETNOGENEZI Jabborova Umida Panji qizi	39-41
7	СПЕЦИФИКА НАУЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ОБЛАСТИ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА Жолдасбаев Парахат Муратбаевич	42-47
8	BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING TOLERANTLIK SIFATLAINI RIVOJLANTIRISHNING MOSLASHUVCHANLIK XUSUSIYATI Joldasbaeva Arzigul	48-50
9	TURIZMGA OID O'ZLASHMA TERMINLARNING ASSIMILYATIV XUSUSIYATLARI Abduraxmanova Nigora Sultanbayevna, Jumanazarova Sitara	51-55
10	THE MORPHOLOGICAL ASPECTS OF THE BRAIN MENINGIOMA Amonova Gulafzal Uzbekboevna, Indrajeetsingh Meharbansingh Pothiwal	56-62

11	MAQSUD SHAYXZODA HAYOTI VA IJOD YO'LI Aktamova Sabina Jo'raqul qizi	63-66
12	O'ZBEK VA YAPON TILLARIDAGI QO'SHIMCHALARNING O'ZIGA XOS JIHATLARI Sharapova Xurshida	67-71
13	DO'STLIK RISHTALARI Rajabova Shahnozabonu Matnazar qizi	72-77
14	ENG YAXSHI SUHBATDOSH Masharibova Umida Murodbek qizi	78-81
15	QIZ BOLA – OILA VA YURT SHA'NI Toshboltayeva Zebiniso	82-85
16	DO'STLIKNING HAYOTIMIZDAGI O'RNI Sultonova Moxiniso Omon qizi	86-89
17	ILMNI YORITGAN YULDUZ Qo'shyozova Kumushoy Suxbat qizi	90-91
18	ONA NAQADAR BUYUK ZOD Matyakubova Gulixon Rashid qizi	92-93
19	DO'STLIK MUQADDAS TUYG'U Egamberdiyeva Gulsanam O'tkir qizi	94-98
20	LANDSHAFT QOBIG'IDA KECHADIGAN JARAYONLAR Ko'chkinova Mavluda To'xli qizi, Tursunova Sevara Davron qizi, Ismoilova Sevara Murot qizi, Ko'chkinova Sojida Jo'ra qizi	99-102
21	«СОЗДАНИЕ SQL- ЗАПРОСОВ И КОМАНДЫ SQL» Клементьева Анастасия Дмитриевна	103-108
22	АКАДЕМИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ТАЛАНТЛИВОГО ПОЭТА Кодирова Дильноза	109-111
23	МАМЛАКАТИМИЗДА РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ИНСТИТУЦИОНАЛ АСОСЛАРИ Рахмонов Лочин Тўхтамишович	112-116
24	ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА БРЕНД КАПИТАЛИНИНГ ДОЛЗАРБЛИГИ Зуфарова Нозима Гулаамиддиновна	117-121
25	O'RTA OSIYO YEVROPA TADQIQOTCHILARI NIGOHIDA Jumayev Abdimo'min Fayziyevich, Qalandarova Madina Jo'rabek qizi,	122-127
26	PECULIARITIES OF USING POLITICAL AND SOCIAL TEXTS IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING TO JOURNALIST STUDENTS Uktamova Navruza Botir qizi	128-132
27	ИЗУЧЕНИЕ ВОЗМОЖНОСТИ АДСОРБЦИИ ИОНОВ ТЯЖЕЛЫХ МЕТАЛЛОВ НА НАНОЧАСТИЦАХ Мавлонова Г.Ш.	133-139
28	XORAZMSHOHLAR DAVLATIDA IJTIMOIIY-IQTISODIY HAYOT. U.X.Adambayev, Baxtiyorova Yorqinoy	140-151
29	MAQSUD SHAYXZODA O'ZBEK ADABIYOTI YETUK NAMOYONDASIDIR. O'ralov Elbekjon Eminjon o'g'li	152-154

30	NEMIS VA O'ZBEK MAQOLLARINI QIYOSIY TAHLILIDAGI YONDASHUVLAR Eshonqulov O.S.	155-158
31	THE ROLE OF ADVERTISING IN TRANSLATION Ababakirova Marjona Sherzodbek qizi	159-163
31	SIYOSIY SHARH JANRINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI Temirova Gulzor	164-167
33	MAKTAB DARSLIKLARIDA OLMOSHLARNING O'RGANILISHI Sayfullayeva Ra'no Alijon qizi	168-170
34	O'ZBEKISTONDA ESTRADA XONANDALIGINING RIVOJLANISHI VA KO'RINISHLARI Alayeva Zarnigor Maxmudovna	171-175
35	ВВЕДЕНИЕ ДРАМАТУРГИЧЕСКОГО ПОДХОДА В УРОКИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ ГОВОРЕНИЯ (НА ПРИМЕРЕ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА) Галиуллов Марат Анварович	176-180
36	ЎЗБЕКИСТОНДА ИНДУСТРАШТИРИШ СИЁСАТИ ТАРИХИГА ОИД АРХИВ ФОНДЛАРИ ТАҲЛИЛИ (Ўзбекистон Миллий архив хужжатлари мисолида) Ш.Ш.Чориев	181-184
37	FOSTERING CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING APPROACH IN EDUCATION Nematullaeva Muslimakhon Rakhmatullo kizi	185-187
38	THE CONCEPT OF MEDIADISKURS AND THE RESULTS OF PRACTICE IN ENGLISH AND UZBEK Rizayeva Kamola Shuxratovna	188-190
39	WHY FOREIGN LANGUAGE IS IMPORTANT FOR ENGINEERS? F.R. Jumanazarova, Ganikhanov Alixon	191-194
40	НАНОЧАСТИЦЫ ДИОКСИДА ТИТАНА И ИХ ПОТЕНЦИАЛЬНЫЙ РИСК ДЛЯ ЗДОРОВЬЯ И ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ Мавлонова Г.Ш.	195-201
	MUNDARIJA	202-204